

Варна

Добрич

Търговище

Шумен

ИНТЕГРИРАНА ТЕРИТОРИАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

СЕВЕРОИЗТОЧЕН РЕГИОН

BG33

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ВЪВЕДЕНИЕ 1

1.1. Общи изисквания 1

1.2. Подход за разработването на ИТСР на СИР 1

2. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО, СОЦИАЛНОТО И ЕКОЛОГИЧНОТО СЪСТОЯНИЕ, НУЖДИТЕ И ПОТЕНЦИАЛИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА 4

2.1. Фактори, влияещи върху развитието на региона 7

2.2. Природни условия и ресурси и състояние на околната среда, влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони 14

2.2.1. Природни условия и ресурси 14

2.2.2. Състояние на околната среда 16

2.2.3. Влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони 28

2.3. Социално-икономически условия и характеристики 30

2.3.1. Демография 30

2.3.2. Заетост и безработица 41

2.3.3. Структура и териториални измерения на регионалната икономика 45

2.4. Общи характеристики и тенденции в развитието на публичните услуги 57

2.4.1. Здравеопазване 57

2.4.2. Образование 62

2.4.3. Социални услуги в общността 68

2.5. Функционално-йерархична структура на мрежата от градове-центрове в региона 68

2.6. Териториална структура на региона – територии с висока степен на урбанизация (централни), слабо урбанизирани селски територии (периферии) 73

2.7. Оси на урбанистично развитие с национално и регионално значение 75

2.8. Агломерационни образувания и техните зони на влияние и градско-селските връзки 77

2.9. Свързаност и достъпност (транспортни направления и други инфраструктурни мрежи и съоръжения с национално и регионално значение 80

2.9.1. Транспортни направления и свързаност 80

2.9.2. Енергийна инфраструктура 96

2.9.3. Телекомуникации и широколентов достъп 104

2.9.4. Водоснабдяване и канализация 111

2.10. Територии със специфични характеристики и проблеми (централни и периферии територии, селски, планински, гранични, крайбрежни и др.) 121

2.10.1. Територии в риск 121
2.10.2. Селски, планински, гранични и крайбрежни територии 123
2.10.3. Индустриални и бизнес зони/паркове 123
2.10.4. Защитени територии по смисъла на ЗЗТ и защитените зони по смисъла на ЗБР 123
2.10.5. Територии, наситени с важни за страната и региона недвижими културни ценности, музеи, културни ландшафти и коридори 124
2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични характеристики, проблеми и потенциали 129
2.11. Трансгранично сътрудничество 131
2.12. Мерки и дейности за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от природни бедствия 133
2.13. SWOT анализ 135
3. ВИЗИЯ И ПАКЕТ ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ 139
3.1. Визия и приоритети за развитие Североизточен регион 139
3.1.1. Визия 139
3.2. Описание на интегриран подход, който дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие 156
4. ОПИСАНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ПАРТНЬОРИ В ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ИТСР И НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ КОНСУЛТАЦИИ 158
4.1. Идентифициране на всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона 158
4.2. Резюме на проведените обсъждания и приноса на партньорите при разработването на ИТСР. 160
4.3. Комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати. 160
5. ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИТСР НА СИР 162
6. ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА 169
7. ПРЕДВИДЕНИ МЕРКИ СЪС СТАНОВИЩЕ ПО ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА НА ИТСР СИР - МОСВ № 4-3/2022. 171
I. Мерки и условия за предотвратяване, намаляване и възможно най-пълно компенсиране на неблагоприятните последствия от прилагането на ИТСР на СИР от ниво 2 за периода 2021-2027 г. 171
II. Мерки за наблюдение и контрол при прилагане на ИТСР за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2: 172
8. Източници 175

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1. Нива на центрове. Степен на урбанизация. Урбанизационни оси. TEN-T мрежа 4
Фигура 2: Разпределение на населението според степента на урбанизация и жизнения стандарт 6
Фигура 3: Население по области от СИР към 31.12.2011 г. и 2018 г. 30
Фигура 4: Население по области от СИР към 31.12.2011 г. и 2018 г. 31
Фигура 5: Прогноза за населението в СИР по области – вариант I реалистичен 37
Фигура 6: Прогноза за населението в СИР по области – вариант II оптимистичен 38
Фигура 7: Прогноза за населението в СИР – вариант III песимистичен 39
Фигура 8: БВП по текущи цени на регионите от ниво 2 (2010–2017 г.), млн. лв. 45
Фигура 9: БВП по текущи цени на СИР (2010–2017 г.), млн. лв. 46
Фигура 10: БВП на човек от населението по региони от ниво 2 за периода 2010–2017 г., в лв. 46
Фигура 11: БВП на човек от населението (2010–2017 г.) по области, лв. (НСИ) 47
Фигура 12: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.) млн. лв.(НСИ) 48
Фигура 13: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.) млн. лв. 48
Фигура 14: БДС по икономически сектори и области млн. лв. 49
Фигура 15: Динамика на БДС на първичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв. 49
Фигура 16: Динамика на БДС на вторичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв. 50
Фигура 17: БДС в сектор „Услуги“ (2010–2017 г.) млн. лв. 51
Фигура 18: Брой предприятия и брой заети 2013–2017 г. 54
Фигура 19: Нетни приходи от продажби и ДМА 2014 г., 2017 г. – хил. лв. (НСИ) 54
Фигура 20: Производителност на труда – лева, 2010–2016 г. (НСИ) 55
Фигура 21: МСП – брой (2010–2017 г.) НСИ 55
Фигура 22: ЧПИ по региони 2010–2017 г. в хил. евро (НСИ) 56
Фигура 23: ЧПИ по области от СИР 2010–2017 г. в хил. евро (НСИ) 56
Фигура 24: Общински центрове по йерархични нива. Урбанистичен модел „умерен полицентризъм“ 69
Фигура 25: Анализ на моно/полицентризма 72
Фигура 26: Видове общини по степен на урбанизация 74
Фигура 27: Видове общини по степен на урбанизация 76
Фигура 28: Функционални агломерационни ареали 78
Фигура 29: Схема на TEN-T пътна мрежа в България 81
Фигура 30: Пътна карта на Република България 82
Фигура 31: Трансевропейска железопътна мрежа в България 90
Фигура 32: Схема на железопътната мрежа в България 91
Фигура 33: Електропреносна система на Р България 96
Фигура 34: Газопреносна система 101
Фигура 35: Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет и широколентов достъп до интернет 105
Фигура 36: Относителен дял на населението, попадащо в „бели“ зони 109
Фигура 37: Дял на населението, свързано с обществено водоснабдяване, за някои европейски страни *(последни налични данни)* 112
Фигура 38: Дял на населението в България, свързано с обществено водоснабдяване, и режим на водоснабдяване по области (31.12.2017 г.), % 112
Фигура 39: Водоснабденост на населението 113
Фигура 40. Население със сезонен режим на водоснабдяване 114
Фигура 41: Загуби при пренос на вода, 2018 г. 117
Фигура 42: Население, свързано с обществена канализация за някои европейски страни *(последна налична година)* 118
Фигура 43: Дял на населението, свързано с обществена канализация и пречиствателни станции по области *(31.12.2017 г.)* 119

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1: Североизточен регион – основни данни 5
Таблица 2: Общо образувани битови отпадъци в хил. т. 25
Таблица 3: Наличност на дълготрайни материални активи с екологично предназначение (ДМА–ЕП) за периода 2010–2017 г. в хил. лв. 27
Таблица 4: Дял на териториите под заплаха от наводнения 29
Таблица 5: Население по региони към 31.12. 2011 г. и 2018 г. 30
Таблица 6: Населени места в СИР според броя на населението им към 31.12.2018 г. 33
Таблица 7: Размер на общините в СИР според броя на населението им към 31.12.2018 г. 34
Таблица 8: Големина на градовете в СИР според броя на населението им към 31.12.2018 г. 34
Таблица 9: Прогноза за населението в СИР по области – вариант II оптимистичен 38
Таблица 10: Прогноза за населението в СИР – вариант III песимистичен 39
Таблица 11: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15–64 навършени години. 42
Таблица 12: Заети лица и коефициенти на заетост на населението между 20 и 64 навършени години 42
Таблица 13: Безработни лица и коефициенти на безработица на населението на 15–64 навършени години. . 43
Таблица 14: Производителност на труда 47
Таблица 15: Основни характеристики на сектор Туризъм 52
Таблица 16: Лечебни заведения за болнична помощ в СИР към 31.12.2018 г. 57
Таблица 17: Осигуреност на населението с болнични легла в СИР 58
Таблица 18: Лечебни заведения за извънболнична помощ в СИР към 31.12.2018 г. 59
Таблица 19: Обслужено население от лекари – брой 59
Таблица 20: Обслужено население от лекари по дентална медицина 60
Таблица 21: Спешна медицинска помощ в СИР – центрове и филиали 2018 г. 61
Таблица 22: Относителен дял на населението на възраст между 25–64 години с висше образование 63
Таблица 23: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование 64
Таблица 24: Средищни и защитени училища в СИР през учебната 2018/2019 година 66
Таблица 25: Висши училища, студенти и завършили в СИР през учебната 2018/2019 година 67
Таблица 26: Степен на полицентризъм в Североизточния регион 72
Таблица 27. Дължина и структура на РПМ към 31.12. 2018 г. 84
Таблица 28. Гъстота на пътна мрежа към 31.12. 2018 г. (km/1 000 km^2) 84
Таблица 29. Относителен дял на републиканската пътна мрежа по класове от общата дължина – по области и региони към 31.12.2018 г. 85
Таблица 30: Дължина на железопътните линии по региони към 31.12.2018 г. 90
Таблица 31: Преносни електропроводи на територията на Североизточен регион 97
Таблица 32: Изградени мощности по видове ВИ по общини и области в СИР към 30.06.2018 г. 98
Таблица 33: Брой общини по области с достъп до газопроводната мрежа към 30.06.2018 г. 102
Таблица 34: Брой и относителен дял на газифицираните домакинства по области 103
Таблица 35: Достъп до интернет и ползваемост от домакинствата 105
Таблица 36: Домакинства с широколентов достъп до интернет, % 107
Таблица 37: Относителен дял на населението с достъп до свръхскоростен Интернет и в бели и сиви зони към 06.2018 г. 107
Таблица 38: *Брой общини, спечелили финансиране по инициативата на ЕК WiFi4EU* 110
Таблица 39: Относителен дял на населението с водни услуги по региони и области в Североизточен регион (%) 113
Таблица 40: Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Североизточен регион .. 115
Таблица 41: Подадени водни количества от обществено водоснабдяване по статистически райони и загуби на вода (млн. m^3/годишно) 116
Таблица 42: Площна характеристика на териториите с риск от наводнение 122

Таблица 43: Общини със специфични територии 123
Таблица 44: Необходим ресурс по стратегически приоритети 164
Таблица 45: Разпределение на средствата по години 165
Таблица 46: Индикативни обекти, подадени от министерства и ведомства 166

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АЗ	Агенция по заетостта
АИС	Автоматична измервателна станция
АНКПР	Актуализация на националната концепция за пространствено развитие
АПИ	Агенция „Пътна инфраструктура“
АУЕР	Агенция за устойчиво енергийно развитие
БАСЕТ	Българска асоциация за селски и екологичен туризъм
БВП	Брутен вътрешен продукт
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВЕЦ	Водноелектрическа централа
ВОИ	Вътрешни отоплителни инсталации
ВОМР	Водено от общностите местно развитие
ГПМ	Газопреносна мрежа
ГС	Газоразпределителна станция
ГИС	Географска информационна система
ДМА	Дълготрайни материални активи
ЕЗФРСР	Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони
ЕЕ	Енергийна ефективност
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСГРАОН	Единна система за гражданска регистрация и административно обслужване на населението
ЕСМ	Енергоспестяващи мерки
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЕФМДР	Европейски фонд за морско дело и рибарство
ЕФСИ	Европейски фонд за стратегически инвестиции
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗЗРК	Закон за закрила и развитие на културата
ЗКН	Закон за културното наследство
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗУТ	Закон за устройство на територията

ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ИАРА	Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
ИЗП	Използваеми земеделски площи
ИМТ	Интермодален терминал
ИСИС	Иновационна стратегия за интелигентна специализация
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение на средствата на ЕС в България
ИТИ	Интегрирани териториални инвестиции
ИТСР	Интегрирана териториална стратегия за развитие
КАВ	Качество на атмосферния въздух
КЕВР	Комисия за енергийно и водно регулиране
КПГ	Компресиран природен газ
КФ	Кохезионен фонд
КЦН	Краткосрочната целева норма
МЕ	Министерство на енергетиката
МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗм	Министерство на земеделието
МИ	Министерство на икономиката
МК	Министерство на културата
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МСЕ	Механизъм за свързване на Европа
МСП	Малки и средни предприятия
МС	Министерски съвет
МТ	Министерство на туризма
МТИТС	Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НЕМ	Национална екологична мрежа
НИНКН	Национален институт за недвижимо културно наследство
НИРД	Научно-изследователска и развойна дейност
НКЖИ	Национална компания „Железопътна инфраструктура“
НКИЗ	„Национална компания индустриални зони“ ЕАД

НКЦ	Недвижими културни ценности
НСАИКПД	Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОП	Оперативна програма
ОПИК	Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“
ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОПР	Общински план за развитие
ОПРР	Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020
ОПТ	Оперативна програма „Транспорт“
ОСР	Областна стратегия за развитие
ОПТТИ	Оперативна програма „Транспорт и транспортна инфраструктура“
ОУПО	Общ устройствен план на община
ПВТ	Повърхностни водни тела
ПИРО	План за интегрирано развитие на община
ПОУ	План за опазване и управление
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
РКБИ	Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“
СДН	Среднодеионощна норма
СЗР	Северозападен регион за планиране от ниво 2
СИР	Североизточен регион за планиране от ниво 2
СЦР	Северен централен регион за планиране от ниво 2
УО	Управляващ орган
ФПЧ	Фини прахови частици
ФтЕЦ	Фотоволтаична електроцентрала
ЮЗР	Югозападен регион за планиране от ниво 2
ЮИР	Югоизточен регион за планиране от ниво 2
ЮЦР	Южен централен регион за планиране от ниво 2

РЕЧНИК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ТЕРМИНИ

Агломерационен ареал – "Functional Urban Area" (FUA) – активна част от територията на община или на група общини, в която се осъществяват интензивни функционални връзки между града-център и други населени места и обекти.

Агломерационно ядро – самостоятелен град–център или с пространствено приобщени към него съседни населени места и други обекти в обща непрекъсната пространствена система.

Брутен вътрешен продукт (БВП) – характеризира крайния резултат от икономическата дейност и се измерва с добавената стойност, създадена при производството на стоки и услуги от единиците, резиденти на икономическата територия на страната.

Брутна добавена стойност (БДС) – измерител на стойността на стоките и услугите, произведени на една територия за даден период от време. БВП и БДС могат да се разглеждат в тясна връзка, като БВП се изчислява като сума от потреблението (частно и държавно), инвестициите (в основен капитал и запаси) и нетния износ (износ минус внос). БВП = БДС + корективи (данъци – субсидии).

Екологично състояние на повърхностни води – Състояние, определено от биологичните, физико-химичните и хидроморфологичните елементи на качеството на водите.

Електронно управление (е-управление) **–** Управление в електронна среда на нормативните взаимовръзки, административните процеси и обслужване и взаимодействието с потребителите с използване на информационни, статистически и математически модели и методи на обработка на данни, информация и знания, които осигуряват по-високо ниво на ефективност на управлението.

Зелен пояс – териториална свързаност на неурбанизирани територии чрез приобщаване на земеделски или планински слабо урбанизирани територии между тях в единно природно пространство с линеен характер.

Индустриален парк е обособена територия, разположена в една или повече общини, за която са осигурени устройствени, технически и организационни условия за производствени дейности.

Интермодален транспорт – комбиниран транспорт на хора или стоки като се използват два или повече вида транспортни средства (за въздушен, железопътен, плавателен или автомобилен транспорт).

Коефициент на възрастова зависимост – съотношение между лицата от населението в „зависимите" възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите" възрасти (от 15 до 64 години), изчислено в проценти.

Коефициент на демографско заместване – съотношение между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15–19 години) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60–64 години).

Културен коридор – традиционно териториално направление в даден регион, по чието протежение циркулират културни ценности, идеи и иновации в един постоянен континюитет на връзки, влияния и взаимодействия.

Културен маршрут – традиционен път, материално детерминирано историческо трасе, съответства на определена историческа функция и цел, включва материални и нематериални културни феномени.

Малки населени места – села или градове с население до 30 000 жители. (*Наредба № 7 на МРРБ, Допълнителни разпоредби, § 1*)

Местообитание – район със специфични абиотични и биотични фактори, в който определен растителен или животински вид се намира в някои от стадиите на своя жизнен цикъл. (*ЗЗТ, § 1, т. 9 от Допълнителните разпоредби*)

Оси на урбанистично развитие – (полицентрични зони), пространства с линеен характер, формирани при интегрирането на полюсите на развитие с транспортно-комуникационната мрежа на страната.

Производителност на труда – съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на определена икономическа активност на определена икономическа територия за определен период.

Пространствено планиране – процесът на създаване на териториална основа за координиране на секторните политики на национално, регионално и местно ниво чрез система от йерархично обвързани документи, които в съответствие с териториалния потенциал определят стратегията за интегрирано пространствено развитие[1].

Пространствено развитие – еволюцията на територията във всичките ѝ измерения (икономически, социални, екологични и физически)[2].

Територии с особена териториалноустройствена защита – защитени територии за природозащита по Закона за защитените територии, за културно-историческа защита по Закона за културното наследство, други територии със специфична характеристика, чийто режим на устройство и контрол се уреждат в отделни закони (високопланинските и крайграничните територии, морското крайбрежие, територията на столицата и други), свлачищните територии.

Трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T) – обща транзитна транспортна система от автомобилни пътища, железопътни линии, водни пътища, пристанища и летища на Европейския съюз.

Транспортен коридор – територия с линеен характер, която може да включва автомагистрала, железопътна линия, плавателен канал или варианти на тяхното съчетаване.

Функционални зони – компактна пространствена система от функционално обвързани територии, характеризиращи се с общи/сходни условия и цели за развитие.

[1] § 1, т. 1 на Наредбата за условията, реда и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на Националната концепция за пространствено развитие, регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2 и регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 3 (области)
[2] § 1, т. 2 на същата наредба

РЕЗЮМЕ

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 е средносрочен стратегически планов документ, който определя политическата, икономическата, пространствената и тематичната рамка на развитието на региона в годините на новия програмен период 2021–2027 г.

В методически аспект при разработването на интегрираната териториална стратегия са използвани подходи и методи, които гарантират достоверността на изследванията, отчитат ограничителите и стимулаторите за развитие на територията на региона и обосновават формулираните цели, мерки и приоритетни действия за интегрирано развитие на основните функционални системи. Последните са насочени към постигане на желан напредък в цялостното социално-икономическо развитие на региона и изравняването му по основни показатели с останалите региони от ниво 2 в страната.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 е разработена в съответствие с Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. (Актуализация 2019 г.) и отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда. В нея са използвани и резултати от изготвеният Социално-икономически анализ на районите в Република България (юли 2019 г.) след актуализация на информацията по налични нови данни към края на 2019 г.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 е изготвена на основата на обстоен анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на региона, изявените тенденции, изведените и обсъдени със заинтересованите страни приоритети за развитие. Проследени са промените в икономическото и социално развитие на административно-териториалните единици от ниво 3 в региона и факторите, оказващи влияние върху състоянието и качеството на живот. Анализът на вътрешнорегионалните различия между отделните области сравнява показателите на всяка от тях със средните показатели за страната и останалите региони от ниво 2. В пространствена структура са изявени централните, силно урбанизирани територии, периферните и селските слабо урбанизирани територии, териториите за защита на природните и културните ценности и със специфични характеристики и проблеми, за които са необходими целенасочени политики. Във функционално-йерархичната структура на мрежата от населени места са подсилени връзките и взаимодействието между градовете–центрове от различни йерархични нива (Варна, Добрич, Шумен и Търговище), които осигуряват достъпа до услуги чрез главните и второстепенните урбанистични и комуникационно-транспортни оси.

Определените цели и приоритети за развитие на Североизточен регион в периода 2021–2027 г. са в съответствие с целите и стратегиите на Националната програма за развитие: България 2030, Актуализираната национална концепция за пространствено развитие, както и целите на политиките на ЕС за сближаване и регионално развитие след 2020 г.

Основен стратегически документ, който очертава политиките за развитие на България за следващите години, е Националната програма за развитие: България 2030. Програмата е

рамков стратегически документ от най-висок порядък в йерархията на националните програмни документи. Тя определя визията и общите цели на политиките за развитие във всички сектори на държавното управление, включително техните териториални измерения.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион отчита основните стратегически цели, заложени в Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. (НКПР) и нейната Актуализация от 2019 г. (АНКПР), а именно териториално, икономическо и социално сближаване.

Формулираната визия за развитие на Североизточен регион от ниво 2 е пренесена от Регионалния план за развитие (2014–2020 г.) и се подкрепя от всички заинтересовани страни, като по този начин е отчетен нейният дългосрочен характер.

СЕВЕРОИЗТОЧЕН РЕГИОН – Отворена към Черно море и света българска територия, съхранила богата история и материална култура, плодородна земя, човешки капитал, развита инфраструктура, туристически имидж и насочила своя специфичен потенциал за постигане на общ икономически напредък и подобрено качество на живота.

Основните фактори, които са отчетени при формулирането както на визията, така и на стратегическите приоритети за развитие на региона, са:

- Развитието на конкурентоспособна икономика ще продължи да бъде определящ фактор за развитието на Североизточен регион в плановия период, като се опира на спецификата на региона и на ускорено изграждане на потенциал за технологично обновяване, иновации и дигитализация. Регионалната икономика следва да е в състояние да осигури растеж, заетост и условия за подобрено качество на живот, като в същото време бъде ориентирана към постигане на териториален баланс и смекчаване на вътрешнорегионалните различия и неравенства.
- Друг ключов фактор за интегрираното развитие на региона е съхраняването и оптималното използване на човешкия потенциал чрез подобряване на образованието, повишаване на уменията, осигуряване на равен достъп до качествено здравеопазване и социални услуги и чрез повишаване на общото културното ниво, водещо до формиране на активно, предприемчиво и добре образовано гражданско общество, което има ясна визия и осъзнава своята мисия за развитието на региона.
- Тези два фактора на регионалния просперитет ще бъдат съпроводени със засилено внимание към териториалния аспект на развитието и с действия за подобряване на качествата не само на икономическата и социалната среда, но и на материалната жизнена среда в населените места и по цялата територия на региона за съхраняване, социализиране и валоризиране на нейното природно и културно богатство.

На тази основа са определени три приоритета за развитие на региона:

ПРИОРИТЕТ 1: ПОВИШАВАНЕ НА ДИНАМИЧНОСТТА НА РЕГИОНА В ГЛОБАЛЕН МАЩАБ

Приоритетът се подкрепя чрез три взаимообвързани специфични цели. Те са насочени към повишаване на регионалната конкурентоспособност, научната и иновационната дейности, технологичното обновяване, новото индустриално развитие, създаването на привлекателна бизнес среда и подкрепа за МСП, ефективно и устойчиво използване на специфичните

местни ресурси чрез развитие на икономика, свързана с морето, аграрно производство и туризъм с повишена добавена стойност, съпровождащи икономиката действия по опазване на околната среда и щадящо използване на териториалните ресурси. Икономическото развитие трябва да бъде съчетано със съблюдаване на принципа на устойчиво развитие и намаляване на потреблението на енергия и суровини, развитие на „зелена“ и „синя“ икономика. В този контекст могат да получат реализация идеите за нови иновационни бизнес зони в Търговище, Варна (обхващаща общините Варна, Аксаково, Белослав и Девня), Добрич.

ПРИОРИТЕТ 2: ПОСТИГАНЕ НА РАВЕН ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

Този приоритет е насочен към подобряване на човешкия капитал и осигуряване на равен достъп до образование, здравеопазване, социални услуги, пазар на труда, както и повишаване на качеството на публичните услуги от първостепенно значение – здравеопазване, социални услуги и ефективно реализиране на пазара на труда. Укрепването на човешкия капитал и подобряването на качеството на живот водят да социално сближаване и повишаване привлекателността за обитаване на всяка териториална общност.

За изпълване със съдържание на действията по осъществяване целите на този приоритет трябва да се работи в посока на **осигуряване на равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование, създаване на възможности за придобиване на знания и умения в съответствие с пазара на труда,** като се използват максимално капацитетът и спецификата на наличните средни и висши учебни заведения.

Системата на здравеопазването и социалните услуги на региона е сравнително добре развита и като цяло покрива нуждите от здравна и социална помощ. Проблем в системата на здравеопазването и социалните услуги е осигуряването на равни възможности за достъп до здравните и социалните услуги на всички, включително и на живеещите в отдалечени малки населени места, и повишаването на качеството на здравните и социалните услуги.

ПРИОРИТЕТ 3: ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ И СБЛИЖАВАНЕ

Преодоляването на значителните териториални неравновесия в региона ще се постига чрез подобряване на транспортната и комуникационната свързаност, което ще улеснява достъпа до публични услуги от по-висока степен, както и чрез стимулиране развитието на градовете–центрове от различните йерархични равнища. По-добрата свързаност на региона в рамките на страната и обвързването на транспортните и комуникационните му връзки с европейската транспортна мрежа ще повиши неговите конкурентни предимства, привличането на нови инвестиции и ще допринесе за мобилизиране на неговия потенциал чрез по-добра достъпност до обекти за прилагане на труд, услуги, туризъм, рекреация, култура. Тук е важно доизграждането на АМ „Хемус“, АМ „Черно море“, скоростен път I-2 „Русе – Шумен“, скоростен път „Варна – Шабла – Дуранкулак“ и скоростен път “Силистра – Шумен – Карнобат – Ямбол – ГКПП Лесово“.

Добрата цифрова свързаност с високоскоростни мрежи е от решаващо значение за прехода на икономиката на Североизточен регион към цифрови технологии.

Един от сериозните инструменти за насърчаване на социално-икономическото развитие на граничните райони е трансграничното сътрудничество.

Дефинираните приоритети и стратегически цели се оценяват като изключително важни за развитието на региона. Те ще бъдат изпълнени чрез взаимосвързани и интегрирани приоритети, които впоследствие ще бъдат обективизирани чрез мерки и дейности.

В Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 са идентифицирани всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона. Посочен е комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати.

Съществена част на Документа са индикаторите за наблюдение и оценка на изпълнението на ИТСР. За тези индикатори са посочени изходни и целеви стойности, чрез които ще се наблюдава и измерва постигането на целите за ускоряване на социално-икономическото развитие, намаляване на регионалните диспропорции и подобряване на качеството на живот.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

1.1. Общи изисквания

Интегрираната териториална стратегия за развитие на регион за планиране от ниво 2 е част от системата от документи за планиране на пространственото развитие, регламентирани със Закона за регионалното развитие (ЗРР). Тя определя средносрочните цели, приоритети и перспективи за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответния регион за планиране в съответствие с предвижданията на Националната концепция за регионално и пространствено развитие и другите секторни и хоризонтални политики, както и връзките му с други региони за планиране от ниво 2 в страната и в съседните държави в макрорегиона.

Интегрираната териториална стратегия за развитие (ИТСР) на Североизточен регион за планиране от ниво 2 се разработва в съответствие с Актуализацията на Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. и отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда. ИТСР на Североизточен регион задава рамка за интегрирано пространствено развитие при отчитане на местния териториален потенциал и принципите за балансирано устойчиво развитие и отразява съвременните тенденции в регионалната политика на Европейския съюз.

1.2. Подход за разработването на ИТСР на СИР

Изборът на подход и методология за изпълнение на задачата „Подкрепа за интегрирани териториални стратегии за следващия програмен период (Интегрирана териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2)“ е съобразен с основната цел, а именно Интегрираната териториална стратегия за развитие на регион за планиране от ниво 2 да служи като стратегически документ, който ще определи средносрочните цели, приоритети и перспективи за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответния регион за планиране в съответствие с предвижданията на Националната концепция за регионално и пространствено развитие и другите секторни и хоризонтални политики, както и връзките му с други региони за планиране от ниво 2 в страната и в съседните държави в макрорегиона.

Основните подходи в разработването на анализа обхващат подходите, описани в Методическите указания за разработване на ИТСР съгл. чл. 17, т. 9 на ЗРР (изм. и доп. ДВ бр. 21 от 13 март 2020 г.) от март 2020 г., и допълнителни подходи, извлечени от документите за приоритетите в регионалната и кохезионната политика на ЕС в периода след 2020 г., а именно:

Научно обоснован подход

Подходът е в основата на всички анализи и прогнози и особено на тези, свързани със социалното и икономическото развитие и с аналогични разработки за регионално и пространствено планиране. Съществен елемент от този подход ще бъде изготвянето на теоретичен модел на Интегрираната териториална стратегия за развитие, обвързващ я с определените насоки в Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г., Актуализация 2019 г., изискванията на Техническата спецификация и

Методическите указания на Министерството на регионалното развитие и благоустройството за изготвяне на ИТСР на регионите от ниво 2 (март 2020 г.).

При разработването на Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 ще бъдат използвани информацията и данните, събрани и обработени за целите на Социално-икономическия анализ на районите на Р. България и актуализацията на НКПР, които ще бъдат допълнени с нови данни, налични към момента на изпълнението на договора.

Подход, основан на местните характеристики и потенциал

Използването на този подход, известен сред професионалните среди като „Подход Барка“[3], има за цел да подмени универсалните подходи, прилагани от различни международни (Световна банка, ОИСР) и европейски институции за подпомагане на развитието и преодоляване на регионалните различия. Този подход се прилага в изготвянето на анализи на територии със специфични характеристики, за да се открояят конкурентните предимства на определени териториални единици и за да се определят неизползваните потенциали. Той се възприема като обединяващ местните общности инструмент за решаване на съществуващи проблеми, свързани със заетост и безработица, жилищни условия, незадоволително ниво на публичните услуги, които ограничават икономическите възможности и са в основата на социалната изолация.

Подходът, основан на местния потенциал и характеристики, е изключително подходящ и необходим за прилагане в регионален мащаб, поради което ще бъде използван и при разработването на Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион.

Интегриран подход

Прилагането на интегрирани териториални стратегии през следващия програмен период 2021–2027 г. налага задължително при разработването на ИТСР интегрирания подход, който да отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда.

Този подход, наложил се като основен в политиката за регионално развитие и задължителен при изготвяне на стратегическите документи за регионално и пространствено планиране, има за цел в условията на свиващи се ресурси и ограничени финансови приоритети да обедини различни политики, приоритети, проекти, финансови ресурси, източници за финансиране, участници и заинтересовани страни за постигане на положителна синергия и добавена стойност от реализираните програми.

Прилагането на интегриран подход за планиране на регионалното и пространственото развитие на регионите дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие, изисква целите да бъдат съгласувани и да предвиждат взаимодействие с факторите,

[3]Barca, F. (2009) An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf Докладът е изготвен от министъра на икономиката на Италия Фабрицио Барка по искане на комисаря по регионална политика Д. Хубнер

условията и потенциала за специфичното развитие на съответния регион, мрежата от населени места и отделните сектори на икономиката.

Подход „отдолу – нагоре“

Подходът „отдолу-нагоре“, прилаган в много държави с висока професионална култура, демократични традиции и отношение към планирането, подпомага цялостния процес на вземане на решения, изпълнението им и прилагането на ИТСР въз основа на предложения, постъпващи от по-ниските йерархични нива. Този подход, който се приема за по-подходящ за стратегически документи за регионално и градско планиране в локални мащаби, ще бъде използван и при разработването на ИТСР с цел да се постигне: 1) изграждане на консенсусен модел с всички заинтересовани страни, повишаване на ангажираността и заинтересоваността на участниците в подготовката и прилагането на ИТСР; 2) намаляване на риска от недобра вътрешна и външна комуникация и получаване на достатъчно надеждна обратна информация от заинтересованите страни; 3) ефективно използване на цялата налична база от интегрирани знания от различните членове в екипа, допълнени със знанията на местните участници; 4) повишаване на информираността и знанието за същността и основните цели на ИТСР.

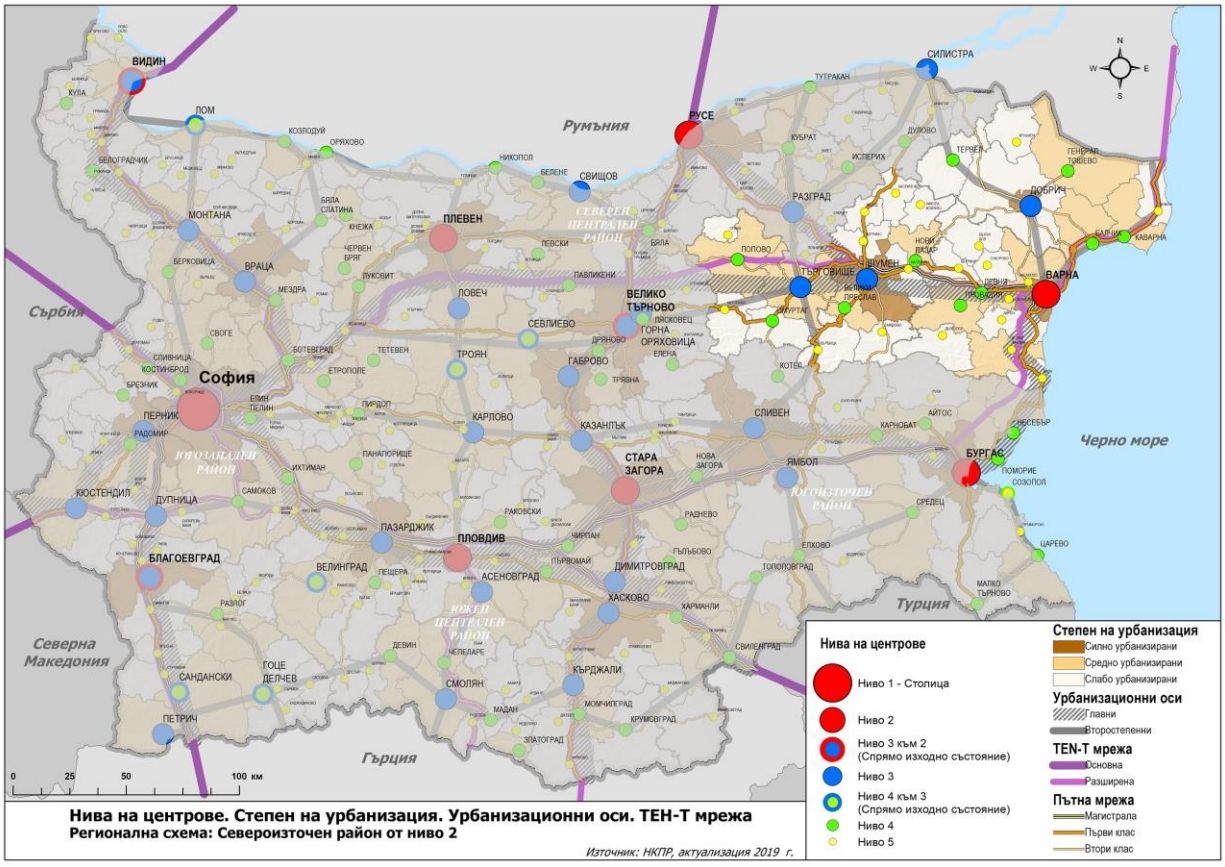
Прилагането на подхода „отдолу-нагоре“ във фазата на актуализиране на информацията и на публичните консултации позволява да се постигнат изискванията за информираност, публичност и прозрачност и да се идентифицират по-точно потребностите на местните общности, към които да се ориентират приоритетите и да се насочат публичните средства.

2. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО, СОЦИАЛНОТО И ЕКОЛОГИЧНОТО СЪСТОЯНИЕ, НУЖДИТЕ И ПОТЕНЦИАЛИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА

Териториалният обхват на регионите от ниво 2 (NUTS 2) в България е определен в съответствие с изискванията на Регламент (ЕО) № 1059/2003, който формира единната правна рамка на регионалните статистики в Европейския съюз. Създадените шест региона у нас, които не са административно-териториални единици, имат за цел да подпомогнат „планирането, програмирането, управлението, ресурсното осигуряване, наблюдението и оценката на регионалното развитие“ (чл. 4, ал. 1 на ЗРР). Изменение на границите на регионите е извършено по повод членството на страната в Европейския съюз през 2007 г. Североизточният регион обхваща областите Варна, Добрич, Търговище и Шумен с общо 35 общини.

Регионът обхваща северната част на българското Черноморско крайбрежие, част от източния дял на Стара планина, част от Лудогорието и Добруджа. Площта на региона е 14 645,5 km², което представлява 13,2 % от територията на страната, като земеделските територии са 68,3 %, горските – 24,0 % и урбанизираните – 5,8 %.

Фигура 1. Нива на центрове. Степен на урбанизация. Урбанизационни оси. TEN-T мрежа

Нива на центрове. Степен на урбанизация. Урбанизационни оси. TEN-T мрежа
Регионална схема: Североизточен район от ниво 2
Източник: НКПР, актуализация 2019 г.

Източник: НКПР Актуализация 2019 г.

Североизточният регион е разположен периферно на основната TEN-T мрежа през територията на страната, но предимството му е, че граничи с двата големи международни водни басейна – директен широк излаз на Черно море (източна граница на страната) и

близък достъп до река Дунав (чрез общата граница с област Силистра и пристанищата Силистра и Тутракан), което определя неговото геостратегическо значение. Регионът има пряк достъп до черноморските пристанища Варна (България) и Констанца (Румъния). Река Дунав е естествен воден път, който свързва страната и региона с 11 държави в Централна и Източна Европа.

Пристанище Варна създава отлични условия за транзитиране на товари между Европа, Близкия и Далечния Изток и възраждащия се път на коприната – ТРАСЕКА. Има важна роля за цялостното развитие на икономиката на региона и страната и отварянето ѝ в глобален план. Недоизградеността на транспортната ос Варна/Шумен – Русе (отсъствие на скоростен път и модернизирана жп линия), свързваща двата водни басейна, ограничава тези възможности. Като утвърдил се транспортен възел с международни функции, Варна дава изключителни шансове на Североизточния регион да се възползва от възможностите за въвличане на по-голяма територия от региона във вътрешните и международни превози със сухоземен и воден транспорт при развитието на комбинираните превози.

Таблица 1: Североизточен регион – основни данни

Регион/области	м.ед.	България	СИР	Варна	Добрич	Търговище	Шумен	% СИР от РБ
Територия	km^2	**110 994**	**14 645**	3 822	4 719	2 710	3 393	13,20
Население (2018 г.)	брой	**7 000 039**	**929 035**	471 252	173 831	111 597	172 355	13,27
Общини	брой	**265**	**35**	12	8	5	10	16,98
Населени места	брой	**5 256**	**719**	159	215	194	151	13,67
Градове	брой	**257**	**30**	11	6	5	8	11.72
Равнище на урбанизация	%	**73,5**	**73,43**	83,95	69,18	54,14	61,45	99,9
БВП (2017 г.)	млн. лв.	**101 043**	**10 647**	6 523	1 582	1 034	1 534	10,54
БВП на човек	лв.	**14 280**	**11 398**	13 809	8 925	9 148	8 829	79,82

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

На територията на СИР има общо 719 населени места, от които 30 градове. По данни на НСИ към 31.12.2018 г. населението на региона е 929 035 души, или то е намаляло с 32 930 човека в сравнение с данните от последното преброяване през 2011 г, но темпът на намаление (3,4 %) е по-нисък от средния за страната (4,5 %). Населението в региона е 13,3 % от общото за страната и гъстотата му към края на 2018 г. (63,5 души/km^2) е малко над средната стойност за страната – 63,1 души/km^2.

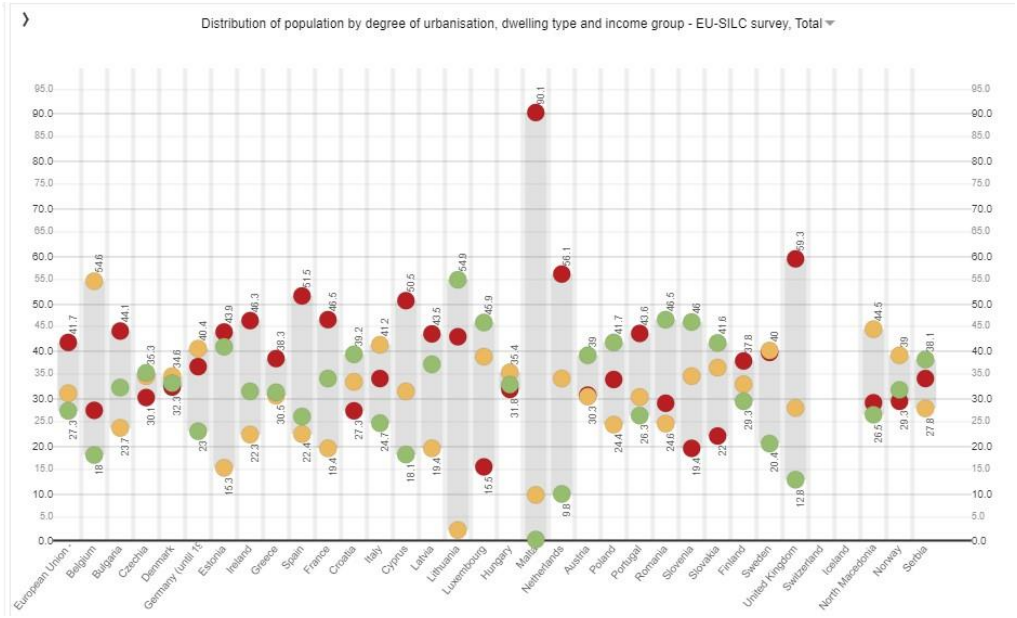
Степента на урбанизация (градското население) е 73,4 %, колкото средната за страната. На територията на Североизточния регион са разположени 30 градски центъра, предимно в категорията „малки градове“ с население под 10 хиляди души. Най-големият град Варна е с население 330 001 д. (трети по големина град в страната), трите града с население над 30 хил. души са областните центрове: Добрич (84 502 д.), Шумен (75 837 д.) и Търговище (35 446 д.). Няма други градове над 20 хил. д., които да допълват и балансират областните центрове.

На ниво община, 57,1 % (20 бр.) от общините в СИ регион се класифицират като слабо урбанизирани (периферни), 34,3 % (12 бр.) са средно урбанизирани (междинни) и само 8,6 % (3 бр.) са силно урбанизирани (централни). Слабо развитите периферни общини са с малко население и без изявен град-център и се нуждаят от целенасочена подкрепа за преодоляване на основните проблеми. С малки изключения тези общини са обединени в два териториални ареала – в Старопланинската част и в Лудогорието.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.

Сравнени със стойностите за Европейския съюз, където 28 % са слабо урбанизирани, 31% са средно урбанизирани и силно урбанизираните са 41 %, е очевидна обърнатата тенденция. И на национално ниво ситуацията е подобна – превес имат силно урбанизираните територии, а с близки стойности са междинните и слабо урбанизираните.

Фигура 2: Разпределение на населението според степента на урбанизация и жизнения стандарт

Източник: Проучване на ЕВРОСТАТ за социалното включване и жилищните условия, EU-SILC Survey, 2018 г.

Съхранената и атрактивна природна среда с наличие на множество защитени територии и с богато биоразнообразие, както и богатото културно наследство дават възможност за силно развит туристически сектор. Мадарският конник е културна ценност, включена в списъка на световното наследство на ЮНЕСКО. Националните археологически резервати – старите български столици Плиска и Преслав, уникалният скален Аладжа манастир край Варна, Римските терми в центъра на Варна, древната крепост Овеч край Провадия, Националният археологически резерват „Яйлата“ при Камен бряг, античната крепост Крумово кале край Търговище, античната крепост Ковачевско кале край Попово, археологическият резерват „Шуменска крепост“, най-големият мюсюлмански храм в страната Томбул джамия, Морската и Ботаническата градини във Варна, Ботаническата градина в Балчик и редица други археологически паметници и етнографски комплекси формират стойностен и атрактивен ресурс за съпътстваща или основна форма на алтернативен туризъм.

Активизирането на собствените ресурси и съхраняването на регионалната специфика, която се определя от контакта с морското пространство и от характерната среда на Добруджа и Лудогорието, носители на местната и регионалната специфика, на природните ресурси и културното наследство, са добра перспектива за развитието на Североизточния регион. Природните и антропогенните дадености и ресурси на крайбрежието, възможностите за развитие на целогодишен и разнообразен туристически продукт (балнеоложки, културен, конгресен, екологичен, лечебен – Балчишка Тузла, Шабленска Тузла или Таук Лиман) са сериозен потенциал за трансгранично, транснационално и междурегионално сътрудничество като средство за социално-икономическо и културно развитие на региона.

Регионът има потенциал за развитие като източен портал на Европейския съюз, за пространствено развитие и сближаване със страните от Централна и Западна Европа и Азия, за интегриране на регионалната икономика към европейския пазар.

2.1. Фактори, влияещи върху развитието на региона

Като всички региони на България, Североизточен регион е силно уязвим към предизвикателствата пред развитието през XXI век – глобализацията, демографските промени, енергийната зависимост и климатичните промени, определящи и влиянието на останалите фактори като местоположение, конкурентоспособност и други.

Местоположение и свързаност

Местоположението на Североизточен регион и неговата достъпност и свързаност (вътрешна и външна) са важни фактори, обуславящи неговото развитие.

Поради своето транспортно-географско положение Североизточен регион притежава редица предимства, които да подкрепят и обусловят неговото социално-икономическо развитие. Този фактор в различна степен влияе на конкурентните предимства на различните области и части на територията на региона, доколкото транспортната инфраструктура в тях се характеризира с различни показатели за наличност и достъпност, експлоатационни характеристики и качество. С най-добра достъпност се характеризират Шумен и Варна, а с най-лоша – област Добрич.

Необходимо е да се осъществи доизграждане на важните геостратегически оси за връзките на България с Европа и Азия, с държавите от Дунавския и Черноморския регион (елементите на TEN-T мрежата в националната територия). Най-голямо значение за интегрирането на региона в националната и европейската пътна мрежа има модернизирането на пътищата именно по направленията на TEN-T мрежата: „Велико Търново – Шумен – Варна“ като продължение на направлението от основната TEN-T мрежа „София – Велико Търново – Русе/Букурещ“, както и пътищата Е-87 „Дуранкулак – Варна – Бургас –Маринка– Малко Търново“ и път I-7 (Силистра – Шумен – Ямбол – ГКПП „Лесово“), свързващи страната ни със Североизточна Европа и Турция.

С определящо развитие за региона и особено на неговата северна част е изграждането на автомагистрала „Хемус“. Изграждането на нов околовръстен път около Варна с построяването на автомагистрала „Черно море“ и допълнителното модернизиране на трасето Варна – Дуранкулак ще подобри геостратегическото и геоикономическото положение на Варна. С модернизацията на пристанище Варна градът ще се наложи като ключов транспортен възел за цялата Североизточна България, съчетаващ всички видове транспорт – морски, въздушен, автомобилен и железопътен.

Изграждането на новите терминали и успешното включване на Пристанище Варна в нарастващия товарооборот в Черно море ще утвърди Варна като основен логистичен и дистрибуторен център между Европа и Азия. Обновяването и възстановяването на проектните параметри на жп линията Варна – Русе е в подкрепа на интермодалните превози в СИР.

Водещата роля на Варна може да се затвърди чрез възможно реализиране на пътно направление Варна – Добрич – Дулово – Русе, което да спомогне за интегриране на добруджанския регион с Варна. Немаловажно за развитието на региона е и направлението

Русе – Шумен – Варна, реализиращо на територията на региона и страната част от коридора „Европа – Кавказ – Азия“.

Железопътният транспорт е представен от три главни жп линии и осигурява пътническата и товарната дейност. Основните жп линии, обслужващи територията на Североизточен регион, са участъците от главните жп линии „София – Горна Оряховица – Варна“, „Карнобат – Синдел – Варна“ и жп линията „Русе – Варна“. Последната има важна роля не само за развитието на региона, но и за функционирането на националната транспортна система, тъй като осъществява връзка между международното пристанище Русе на р. Дунав и пристанищата Варна–Запад и Варна–Изток на Черно море.

Международното пристанище Варна е важен център на транспортната система на страната, през който преминава голяма част от вноса и износа ни. Пристанището има важна роля за цялостното развитие на икономиката на региона и създава добри условия за транзитиране на товари между Европа, Близкия и Далечния Изток.

Развитите фериботни връзки (обслужващи жп вагони, товарни и леки автомобили, контейнери, палубен товар и пасажери) между пристанище Варна и Одеса, Варна – Черноморск – Варна, Варна – Поти/Батуми – Варна, както и други връзки със страни като Беларус, Казахстан, Узбекистан, Армения, Азербайджан, Афганистан, Турция и др. подчертават стратегическото положение на региона и Варна в национален и международен транспортен план. Очаква се интензивността на тези връзки да се усилва.

Въздушният транспорт е представен от Летище Варна, което е с международен статут. Стратегическата позиция на летището гарантира сериозно количество чартърен пътнически трафик през летния сезон и има силен ефект върху развитието на транспортни мрежи, туризъм и търговия между партньори от Изтока и Запада. Бившето военно летище Балчик вече има лиценз за летателна площадка за граждански полети и на него могат да кацат само малки въздухоплавателни средства с тегло до 5 700 kg. Летището все още няма терминал за посрещане на пътници.

Интернет свързаността между Европа, Близкия Изток и Азия чрез разполагането на кабели по дъното на Черно море е в основата на глобалната цифрова икономика и се радва на голям интерес от бизнеса. Очаква се полагането на оптични кабели под Черно море да продължи с по-голяма сила и да привлича инвеститорски интерес през следващите години. Пример за това е изградената оптична връзка от Балчик до Батуми, която осигурява свързаност от Великобритания към Югоизточна и Централна Азия и е изключително важна. Чрез новия Механизъм за свързване на Европа 2 се планира да бъдат финансирани подводни кабели между държавите членки на ЕС и трети страни.

Територията на региона е много важна и по отношение на енергийната свързаност. Граничното местоположение на СИР и силната енергийна зависимост на страната от доставка на енергийни ресурси предимно от Русия са довели до голямо натоварване на територията на региона с енергийни мрежи и съоръжения от най-висок клас – транзитни газопроводи и преносни електропроводи 400 kV.

Благодарение на своето местоположение Североизточен регион играе важна роля за черноморското икономическо сътрудничество и връзките на страната с Централна Азия. От друга страна границата с Румъния предполага развитието на трансгранично сътрудничество със северната ни съседка.

В същото време стратегическото географско разположение на региона, добре изградената транспортна инфраструктура, международното пристанище, международното летище и разнообразните ресурси не са използвани пълноценно за привличане на чуждестранни инвестиции и за развитие на икономиката. Дори в най-развития град на региона, Варна, транспортно-географското положение е все още фактор с нереализиран потенциал.

Отключването на транспортно-географския и геостратегическия потенциал на региона е свързано с доразвиване на транспортната инфраструктура чрез изграждане на магистрали и скоростни пътища, модернизиране на пристанища Варна, изграждане на интермодален терминал във Варна, възстановяване на проектните параметри на жп линията Русе – Варна и др. От друга страна, за да изпълнят ролята на акселератор на развитието, който въздейства върху цялата територия на региона, предимствата на транспортно-географското положение трябва да се комбинират с други фактори, подобряващи регионалната конкурентоспособност и растеж, като развитие на цифрова инфраструктура, догонващо иновационно и технологично развитие, значително по-висока интернационализация на регионалната икономика и преструктуриране на бизнеса, ориентиране към Индустрия 4.0 и форми на кръговата икономика.

Цифровата трансформация е ключът към реализирането на потенциала за растеж в Европа в бъдеще. Бързата и сигурна цифрова свързаност е основен елемент на реформите, необходими за създаване на благоприятна за пазара и инвестициите среда в региона, както и за въвеждане на електронни услуги, в т.ч. електронно образование и здравеопазване.

Класирането на България по отношение на индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI)[4] за 2019 г. е незадоволително, въпреки че според Европейската комисия страната има сравнително добри резултати в областта на свързаността, особено по отношение на наличието на свръхвисокоскоростни и мобилни широколентови мрежи. България постига значителен напредък и по отношение на развитието на електронното правителство, с все по-голям брой потребители и широко предлагане на цифрови обществени услуги за предприятията.

Североизточен регион е с по-високи от средните за страната стойности на показателите „Достъп на домакинствата до Интернет“ и „Лица, регулярно използващи Интернет (всеки ден или поне веднъж седмично)“ – 73,9 % и 66,3 % през 2018 г. (НСИ), но тези показатели са все още ниски спрямо изискванията за развито информационно общество, характерно за останалите региони в Европа. Предлагането на широколентов достъп до Интернет с фокус върху високоскоростен и свръхвисокоскоростен достъп в региона, включително 4G/LTE, достига средното за страната – 68,7 % (2017 г.). По отношение на покритието с мрежи 4G България обаче изостава и се нарежда на едно от последните места в ЕС с 66 %. Подготовката на България за навлизането на 5G върви все още бавно.

Различна е степента на развитие на телекомуникациите на територията на различните области в Североизточния регион. Изостава изграждането на телекомуникационната мрежа в областите Търговище и Шумен, както и в по-малките населени места в региона, което възпрепятства въвеждането на иновации и модерни технологии. Относителният дял на домакинствата с достъп до Интернет през 2018 г. се движи от 65,7 % за област Търговище до 76,6 % за област Варна, при средна стойност за СИР 73,9 %, а за страната – 72,1 %.

[4] Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI)

Разгръщането и развитието на мрежите за достъп до високоскоростен и свръхвисокоскоростен интернет е основополагащата ключова предпоставка за постигането на т.нар. цифров растеж и осигуряването на съвременни електронни услуги за бизнеса и гражданите в региона.

Икономически фактори

Глобализация

Процесите на все по-тясно икономическо, политическо и културно взаимодействие между страните и техните региони ще продължават да се развиват. Глобализацията, създаваща възможности за достъп до международните пазари, поставя пред нови предизвикателства капацитета на отделните страни и региони за управление на структурните промени и социалните последици от тези промени. Много вероятно е регионите без капацитет за развитие на интелигентна икономика да бъдат най-силно негативно засегнати от процесите на глобализация. Ниските нива на заетост и образование могат да повишат риска от нарастване на социалната поляризация сред регионите.

Факторите, които правят един регион успешно интегриран в глобалните вериги за създаване на стойност, и то на по-висока добавена стойност, се свързват с иновативни и адаптивни местни екосистеми, които могат да просперират и на световните пазари. Висококачественото образование и обучение предоставя на гражданите уменията и устойчивостта, от които те се нуждаят, за да се приспособят ефективно. Активните политики по заетостта и ефективните политики за преразпределяне осигуряват социално сближаване и спомагат да се преодолее социалното изключване и да се намали трудовата миграцията и емиграция от региона. Цифровите умения са другият фактор за успешно включване в тези процеси.

За да отговори на предизвикателствата на глобалната конкуренция, регионът се нуждае от целенасочени действия, подкрепящи основните фактори на растеж, като качество на човешкия капитал, подобряване на степента на отвореност и свързаност (мрежи и връзки), добра инфраструктура, включително бизнес и индустриална инфраструктура, увеличение на иновационния и цифровия потенциал, развиване на адаптационна способност.

Конкурентоспособност

Оценката на Индекса за регионална конкурентоспособност (RCI)[5] класира Североизточен регион на 248 място от 268 региона в ЕС за 2019 г., непосредствено преди Северен централен регион, който е на 249 позиция. Индексът се съставя на база 11 показателя, които измерват различни аспекти на конкурентоспособността и са разпределени в три групи: базови, ефективност и иновации. Базовите показатели са институциите, макроикономическата стабилност, инфраструктурата, здравеопазването и основното образование. Показателите, измерващи ефективността, са нивото на висшето образование и обучението през целия живот, големината на пазара и работната сила. Развитието на иновациите се измерва чрез технологичната готовност, бизнес средата и иновациите[6]. Индексът се изчислява през три години за 2010 г., 2013 г., 2016 г. и 2019 г. Като помага на регионите да определят своите силни и слаби страни и да насочват публичните си

[5] Индексът за регионална конкурентоспособност (RCI) се определя по методика, приета от Световния икономически форум за изчисляването на Глобалния индекс на конкурентноспособността
[6] https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/

инвестиции, индексът може да бъде много полезен при подготовката на новите програми. За 2019 г. стойността на индекса се движи в границите от 1,08 за региона на Стокхолм до –1,61 за регион на Гърция.

В периода 2016–2010 г. Североизточен регион е единственият, който най-силно повишава оценката си на индекса за конкурентоспособност. През 2019 г. регионът се характеризира с известни подобрения на съставните индикатори, като общият индекс на конкурентоспособност се е повишил от -1,31 през 2016 г. до -1,07.

Като цяло, много ниските стойности на индекса по всички индикатори, оценяващи факторите спрямо останалите региони в ЕС, налагат изводите за интегрирано въздействие върху състоянието и ефективността на регионалните фактори като образование, иновационен потенциал, технологична готовност, бизнес среда, специфични проблеми на регионалния трудов пазар и инфраструктурата. Разликите в инфраструктурната свързаност на регионите на север и на юг от Стара планина и свързаността и достъпността със столицата ясно личат. Докато южните региони (Югоизточен и Южен централен), благодарение на завършената магистрала и като цяло по-качествените пътища, постигат относително добри резултати при инфраструктурата, то ниското качество на инфраструктурата значително задържа конкурентоспособността на северните, но също така разлики се отчитат и в стойността на останалите фактори.

Иновации

Съгласно призивите на Европейския съвет от юни 2018 г. и март 2019 г., Европа трябва да усъвършенства капацитета си за иновации, за да бъде конкурентоспособна на световните пазари и да запази и подобри начина на живот на европейците. Това особено се отнася за новите държави членки. През последните десетилетия около две трети от икономическия растеж в Европа се дължи на иновациите.

Според Регионалната иновационна таблица на ЕС всички региони от ниво 2 на България са плахи иноватори, с изключение на Югозападен, който попада в групата на умерените иноватори. Резултатите от иновациите показват влошаване през периода 2011–2019 г. в четири от регионите от ниво 2 на България (Северозападен, Североизточен, Югоизточен и Южен централен). Североизточен регион е скромен (плах) иноватор, като иновационната ефективност намалява с течение на времето (-1,3 %).

Незадоволително е нивото на разходи за НИРД и за внедряване на високотехнологични производства въпреки сравнително високия научен и инженерен потенциал на региона, който следва да се насочва към по-ефективна реализация и обвързване с потребностите на бизнеса. Това определя като една от важните цели за развитие на Североизточен регион да се насърчи растеж, обусловен от иновациите, и да използват възможностите, които предлагат технологичните промени и модернизацията на производствата и услугите. Освен чрез подкрепа и насърчаване на частната иновационна инициатива и публични инвестиции в иновативни услуги, друга възможност е чрез правилно обвързани териториално предложения за изграждане на регионални иновационни и технологични центрове на знанието и иновациите, развитие на изследователската и развойна дейност в градове с потенциал и с налична база, персонал и традиции в тази сфера, профилирани в съответствие с характеристиките и потребностите на региона.

Развитие на индустриални зони и паркове

Подобряването на икономическия климат като фактор за привличане на инвестиции и реализация на проектите е свързано с изграждането на нови индустриални терени, оборудвани със съвременна инфраструктура, което да позволи на инвеститорите да стартират бързо своя бизнес.

Големият интерес и осъзната необходимост от изграждане на нови индустриални зони и паркове като инструмент за повишаване на инвестиционната привлекателност на региона и градовете в него стават все по-актуални. Формата на тяхната организация, изграждане и управление е различна (публично-частна инициатива, подкрепена от държавната „Национална компания индустриални зони“, общинска, съвместно партньорство на общини, общинско-държавни, публично-частни партньорства), но общото, което ги свързва, е управлението им като общ бранд, което повишава ефективността и привлекателността им.

Със Закона за индустриалните паркове се урежда статутът на индустриалните паркове, условията и реда за тяхното създаване, изграждане, функциониране и развитие. Целта на този закон е да осигури условия за стимулиране на инвеститорите да извършват производствена дейност в индустриални паркове, да се създадат условия за развитие на производства и услуги с висока добавена стойност, да се стимулират инвестициите във високотехнологични производства и услуги чрез осигуряване на условия за внедряване на научноизследователска и развойна дейност, на иновации и на трансфер на технологии и да се привлекат и стимулират инвестиции за балансирано социално и икономическо развитие на регионите и общините.

Демографски фактори и качество на човешкия капитал

Като всички региони на България, Североизточен регион е силно уязвим като тенденции в демографското развитие и изискванията за качество на човешкия потенциал.

Североизточен регион е вторият регион в България след Югозападен, където тези негативни проблеми и тенденции са по-слабо изявени в национален план, но сравненията с другите европейски региони показват значително по-ниска продължителност на живота, демографски спад и застаряване на населението.

Различията в демографските характеристики на областите в региона са силно изразени. С най-ниски стойности на средногодишния темп на загуба на население е област Варна (0,07 %). На второ място, но със значително по-влошен средногодишен коефициент, е област Шумен (-0,53 %). В областите Търговище и Добрич коефициентът е -0,9 %. Темпът на намаление на населението показва положителна динамика през 2011–2017 г. Единствено за област Варна годишните стойности се запазват от 0,1 %.

В условията на намаляващо население и трудова сила двигател за разширяване на границите на производствените възможности и увеличаване потенциала за създаване на допълнителна стойност е подобрената ефективност на човешкия потенциал. Трансформацията и ефективността на човешкия капитал зависи от развитието на качествено образование, по-ефективно обвързване с нуждите на пазара на труда, нова система за ранно професионално ориентиране и развитие, както и от целенасочени усилия за повишаване на качеството и модернизация на средното образование като цяло в контекста на процеса на дигитализация, развитие на капацитета на учителите и въвеждане на по-ефективни форми на обучение. Факторът „образовано население“ следва да се постави като основополагащ за

развитието на региона, заедно с другите политики за социално-икономическо и инфраструктурно развитие, доколкото те са взаимосвързани.

В региона функционира добре развита мрежа от учебни заведения и броят на лицата с висше образование е сравнително висок. Но системата на образованието все още не е достатъчно гъвкава и реформирана, за да отговори по-пълно на местните и регионалните нужди от професионални и технически кадри в различните сфери на икономиката.

Природно и културно богатство

За културната идентичност на всяко общество в условията на глобализиращия се свят основно значение имат неговите културни паметници и цялото му културното богатство.

Културното наследство на Североизточен регион е богато и разнообразно с наличието на културни ценности от Античността, Средновековието, Възраждането и Следосвобожденската епоха. В списъка на световното наследство на ЮНЕСКО е включен Мадарският конник като културна ценност. На територията на региона са обособени национални археологически резервати – старите български столици Плиска и Преслав, уникалният скален Аладжа манастир край Варна, Римските терми в центъра на Варна, древната крепост Овеч край Провадия, Националният археологически резерват „Яйлата“ при Камен бряг, античната крепост Крумово кале край Търговище, античната крепост Ковачевско кале край Попово, археологическият резерват „Шуменска крепост“, най-големият мюсюлмански храм в страната Томбул джамия, древна тракийска крепост на нос Калиакра и редица други археологически паметници и етнографски комплекси, както и Морската и Ботаническата градини във Варна и Ботаническата градина в Балчик.

Регионът се характеризира със съхранена и атрактивна природна среда с наличие на множество защитени територии и с богато биоразнообразие.

Основен проблем е все още недостатъчната степен на социализиране и интегриране на културното и природното наследство в съвременния живот, в т.ч. и чрез развитието на туризма. Туризмът в региона се развива предимно по крайбрежието, но вече има опити към разнообразяване на предлагането и включването на близкия и по-далечния хинтерланд в туристическия продукт.

Морска политика и икономика

Географското разположение на Североизточен регион с излаз на Черно море – най-голямото водно богатство на България, определя ключовата му специфика като икономическа активност и защита на околната среда и морето. Като една от шестте държави в Черноморския регион с втората по дължина и една от най-красивите брегови ивици, България има потенциала да бъде сред определящите черноморската политика.

Интегрираната морска политика (ИМП) представлява цялостен подход към всички политики на ЕС, свързани с моретата и океаните, и е основана на идеята, че Съюзът може да извлече по-голяма полза от моретата и океаните с по-малко въздействие върху околната среда чрез координиране на своите политики. ИМП обхваща такива различни области като рибарство и аквакултура, морско корабоплаване и пристанища, морска среда, морски изследвания, енергия от разположени в морето инсталации, корабостроене и индустрии, свързани с морето, морски надзор, морски и крайбрежен туризъм, заетост, развитие на крайбрежните региони и външни отношения в морското дело. „Синята икономика“ и „синият растеж“ налагат своите изисквания за устойчивото и свързано развитие на

отделните дейности на морския сектор, които оказват своето въздействие както върху морето, така и върху крайбрежието.

Добра предпоставка за нарастване значението на морската индустрия в бъдеще е фактът, че ЕС определя развитието на морската индустрия като приоритетно. През програмния период 2021–2027 г. концентрацията ще бъде в основно върху сините технологии за намаляване на въглеродните емисии от корабите с 50 %. Чистотата на морската вода също е приоритет, като и там ще се влагат много ресурси. Модернизация и нови технологии е другият акцент за новия програмен период.

Изработеният до края на 2020 г. морски пространствен план (МПП) на България ще предостави стратегия за интегрирано управление на морските дейности.

Екологични фактори и рискове

Североизточният регион по отношение на климатичните промени е с висока степен на уязвимост. Повишен е рискът от засушаване, ветрова ерозия, морска абразия и ново активизиране на свлачищната дейност. Със замърсени въздушни басейни се отличават най-вече общините Варна, Девня и Белослав. Състоянието на повърхностните води в редица участъци е лошо, като най-замърсени са реките Камчия и Девненска. Морските води във Варненския залив и пред устието на Камчия са сред най-замърсените пред българския участък. СИР е с дял на НЕМ под средния за страната, като след него е само Северозападният регион.

2.2. Природни условия и ресурси и състояние на околната среда, влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони

2.2.1. Природни условия и ресурси

Релеф

В разнообразния релеф на територията на региона могат да се разграничат следните релефни разновидности:

- платовиден релеф – наблюдава се в Добруджанско, Франгенско, Авренско, Провадийско и Шуменско плато;
- нископланински релеф – в източната част на Старопланинската верига;
- долинен релеф – характерен за Камчийското и Провадийското долинни понижения;
- крайбрежен релеф – характеризира се със силно разчленение, като особеностите са в Балчишко-Каварненската част на региона, където имаме специфичен клифовиден тип релеф.

Климат

Регионът се намира в зоната на умереноконтиненталната климатична област с ясно изразено смекчаващо климатично влияние на Черно море в 30–35 километровата крайбрежна зона. В континенталните части на региона лятото е горещо, а зимата – суха и студена. Характерни са летните засушавания. Валежите са под средните за страната и са недостатъчни за ефективно земеделие. Преобладават западните и северозападните ветрове, през зимата чувствително се увеличават северните и североизточните ветрове. Поради

силните и постоянни ветрове в равнинните части често снежната покривка се отвява и почвата дълбоко замръзва. Климатичните особености в крайбрежните зони се характеризират с положителни средномесечни температури през цялата година. Началото на есента в тези зони се характеризира с термични условия, близки до летните, което е предпоставка за по-дълъг курортен сезон. Наблюдава се ясно изразен засушлив период през лятото – месеците юли и август. През зимата преобладават ветрове от северна-северозападна и североизточна посока. През топлото полугодие преобладаващи по крайбрежието са източните ветрове.

Водни ресурси

Регионът е най-бедният на пресноводни ресурси в страната. Водният отток се формира от река Камчия с притоците ѝ Луда Камчия и Голяма Камчия, реките Каменица (Провадийска), Девненска, Батова и притоците им, река Двойница (гранична с Югоизточния регион за планиране) и др. Характерно за региона е, че северната му част е най-безводната в страната. Там не протича нито една река, характерни за тази част са т.нар. временни реки. Това се дължи на порьозността на льосовата покривка и окарстената варовикова основа, оскъдните валежи и слабия наклон на релефа. Комплексни и значими язовири, използвани за напояване, битово и промишлено водоснабдяване в региона са: Бели Лом, Цонево, Съединение, Тича, Ястребино.

По черноморското крайбрежие са разположени най-големите естествени водоеми в региона – Варненско, Белославско, Шабленско и Дуранкулашко езера, Шабленската тузла, Балчишката тузла и Наневската тузла.

Минералните води са ограничено представени в северозападната част на региона, като с национално значение са находищата при с. Мараш – община Шумен и местността Боаза – община Търговище, а в източната му част минерални води има във Варна, Каварна и Кранево, които имат ограничено ползване.

Почви

Най-разпространени са черноземните почви с техните разновидности – карбонатни, излужени, типични, оподзолени, отличаващи се с голямо естествено плодородие. По северните склонове на хълмовете и Източна Стара планина са разпространени горски почви (сиви, тъмно и светлосиви, сивокафяви, кафяви, канелени).

Полезни изкопаеми

От рудните полезни изкопаеми със стопанско значение е находището на манган край с. Оброчище.

Интерес представлява и наличието на високо калорийни черни въглища в региона на Каварна, за чието използване вече има разработени в света технологии.

Варовиците са от особено важно значение за циментовата промишленост. Находище на такива има в Авренското и Франгенското плато и региона на Девня.

Каолинът е важна суровина за порцелано-фаянсовата и стъкларската промишлености, а това нерудно изкопаемо е налично в района на селата Каолиново и Тодор Икономово.

Кварцов пясък има в района на Белослав.

Излазът на региона на Черно море осигурява възможност за развитие на туризъм и воден транспорт.

Гори

Горските територии заемат над 23 % от територията на региона. Същинските гори са основно в южните части (Предбалкана и Стара планина), като преобладаващите растителни типове са от широколистните видове дъб, бук, габър, акация и липа.

Специфични горски територии са лонгозните гори – ЗМ „Балтата“ край Кранево.

Макар и с намеси, са съхранени и повечето от полезащитните пояси в Добруджа.

2.2.2. Състояние на околната среда

Състоянието на околната среда е разгледано по основни компоненти:

Въздух

Пунктовете за мониторинг (ПМ) на качеството на атмосферния въздух в Североизточния регион са разположени в 5 населени места – гр. Варна, гр. Добрич, гр. Девня, с. Старо Оряхово (горски екосистеми) и гр. Шумен. През годината, в изпълнение на утвърден график за 2018 г. са организирани измервания за определяне качеството на атмосферния въздух по контролираните параметри в гр. Нови пазар и гр. Смядово от мобилна автоматична станция (МАС) на РЛ гр. Варна към ИАОС, гр. София.

От проведените измервания на РИОСВ–Варна и РИОСВ–Шумен се констатира, че най-важен проблем по отношение на качеството на атмосферния въздух продължава да е замърсяването с $ФПЧ_{10}$. Останалите наблюдавани замърсители не застрашават качеството на въздуха в региона. В сравнение с другите региони на страната замърсяването на атмосферния въздух е по-ограничено.

По населени места и пунктове за контрол състоянието на въздуха по показателя $ФПЧ_{10}$ е следното:

АИС „СОУ Ангел Кънчев“, гр. Варна

През 2018 г. са регистрирани 354 средноденонощни концентрации, 28 от тях, или 7,9 % от общия брой регистрирани средноденонощни стойности, превишават ПС за СДН от 50 $\mu g/m^3$. Най-голям брой превишения на ПС за СДН на $ФПЧ_{10}$ са регистрирани през месеците януари, март, октомври и декември. През месец декември е регистрирана и най-високата средноденонощна стойност от 106,44 $\mu g/m^3$.

Средногодишната концентрация от 26,27 $\mu g/m^3$ не превишава СГН от 40 $\mu g/m^3$. В сравнение с 2017 г. (регистрирани 360 средноденонощни концентрации, 26 от които превишават ПС за СДН от 50 $\mu g/m^3$, средногодишна концентрация от 25,70 $\mu g/m^3$) се запазва наднормено съдържание на $ФПЧ_{10}$, като най-високи и най-голям брой наднормени стойности са регистрирани през зимните месеци в резултат от използването на твърди горива в битовия сектор и характерните за сезона инверсии.

АИС „Чайка“, гр. Варна

През 2018 г. са регистрирани 347 средноденонощни концентрации на $ФПЧ_{10}$, 19 от тях, или 5,48 % от общия брой регистрирани средноденонощни стойности, превишават ПС за СДН от 50 $\mu g/m^3$. Най-голям брой превишения на ПС за СДН на $ФПЧ_{10}$ са регистрирани през зимния сезон. През месец ноември е регистрирана и най-високата средноденонощна стойност от 170,90 $\mu g/m^3$. Средногодишната концентрация от 27,75 $\mu g/m^3$ не превишава СГН от 40 $\mu g/m^3$.

През 2018 г. са регистрирани 258 средноденонощни концентрации, 8 от тях, или 3,1 % от общия брой регистрирани средноденонощни стойности, превишават ПС за СДН от 50 μg/m^3. Най-голям брой превишения на ПС за СДН на ФПЧ$_{10}$ са регистрирани през месеците февруари, март, юни, октомври и декември. През месец юни е регистрирана и най-високата средноденонощна стойност от 185,05 μg/m^3. Средногодишната концентрация от 31,42 μg/m^3 не превишава СГН от 40 μg/m^3.

гр. Добрич

През 2018 г. регистрираните 8 бр. превишения на СДН за ФПЧ$_{10}$ не надхвърлят допустимия брой превишения за една календарна година (35 броя). В сравнение с 2017 г. (регистрирани 357 средноденонощни концентрации, 14 от които превишават ПС за СДН от 50 μg/m^3, средногодишна концентрация от 25,97 μg/m^3) постигнатото съответствие с нормите по показател ФПЧ$_{10}$ се поддържа и бележи тенденция на понижаване, като най-високи и най-голям брой наднормени стойности са регистрирани през зимните месеци в резултат от използването на твърди горива в битовия сектор.

гр. Девня

През 2018 г. регистрираните 18 бр. превишения на СДН за ФПЧ$_{10}$ не надхвърлят допустимия брой превишения за една календарна година (35 броя).

В сравнение с 2017 г. (регистрирани 355 средноденонощни концентрации, 29 от които превишават ПС за СДН от 50 μg/m^3, средногодишна концентрация от 30,14 μg/m^3) се запазват нивата на концентрациите под СГН, като най-високи и най-голям брой наднормени стойности са регистрирани през зимните месеци в резултат от използването на твърди горива в битовия сектор.

с. Старо Оряхово

През последните години няма замърсяване над нормите на атмосферния въздух.

гр. Шумен

През 2018 г. (както и през предходните години) АИС–Шумен не е регистрирала превишения на ПДК на SO_2 и NO_2. Същото се дължи на липсата на промишлени източници с технологични процеси, формиращи замърсители в по-високи концентрации. Както и през предходните години, превишенията на СДН по показател фини прахови частици (ФПЧ$_{10}$) са регистрирани основно през зимния сезон. Причината са използваните през отоплителния сезон горива и горивни съоръжения в битовия сектор, съчетано с определени метеорологични условия (атмосферно налягане, безветрие, инверсии). Високото пепелно съдържание във формираните отпадъчни газове при изгарянето на твърди горива (дърва и въглища) оказва основно влияние върху замърсяването на атмосферния въздух с прахови частици.

През 2018 г. АИС е регистрирала 56 превишения на средноденонощната норма (СДН – 50 μg/m^3) по показател ФПЧ$_{10}$.

През 2018 г. МАС е регистрирала превишения на СДН (50 μg/m^3) на ФПЧ$_{10}$ в ***гр. Смядово*** – 6 броя. В ***гр. Нови пазар*** не са отчетени превишения на допустимите норми по контролираните показатели.

Може да се направи заключение, че през 2018 г. като цяло се е запазил броят на обектите – източници на емисии на вредни вещества, изпускани в атмосферния въздух, с регистрирани

превишения спрямо тези от предходните години. Регистрираните превишения при горивните инсталации се дължат основно на използваното гориво (твърдо гориво – дърва, слънчогледова люспа) и неефективната работа на пречиствателното оборудване. Въздействие върху качеството на атмосферния въздух на населените места оказват и формираните емисии от ДВГ на автомобилния транспорт, като най-съществено това се изразява през зимните месеци. Вследствие на понижените температури на околната среда нараства времето за достигане на устойчив – оптимален работен режим на ДВГ на автомобилите, при което се изпускат изгорели газове с по-високи емисии на замърсителите (CxHx; CO; сажди). От значение е и непрекъснато нарастващият брой на МПС и съответно натовареният трафик, както и остарелият автомобилен парк.

Води

СИР включва част от територии от два водосборни басейна. Това са Черноморски басейн, с управление в гр. Варна, и Дунавски басейн, с център за управление гр. Плевен.

В Дунавския басейн са включени 3 бр. поречия – р. Русенски Лом, р. Янтра и Добруджански реки.

Повърхностни води

Състоянието на повърхностните води по поречия към края на 2018 г в пределите на СИР според данните на РИОСВ и Басейнови дирекции е следното:

Речен басейн „Русенски Лом“ – пунктове в умерено състояние

1. р. Черни Лом от вливане на р. Ялма (Сеяческа) до вливане на р. Баниски Лом при Широково, вкл. приток р. Поповски Лом, с код BG1RL200R1007, и два пункта за мониторинг р. Черни Лом след ПСОВ Кардам с код на мониторинговия пункт BG1RL92231MS463 и р. Поповски Лом след гр. Попово с код на мониторинговия пункт BG1RL02323MS060.

2. Язовир Каваците, силно модифицирано водно тяло – BG1RL200L006 с мониторингов пункт на стената на язовира – BG1RL23419MS041.

Речен басейн „Дунавски Добруджански реки“ – пунктове в умерено състояние

3. Водно тяло BG1DJ345R1010 на р. Караман ГПСОВ Шумен

Всички останали наблюдавани пунктове в горните 2 речни басейна, както и на р. Янтра, са в добро или отлично състояние.

Речен басейн „Черноморски Добруджански реки“

Екологично състояние:

Отчита се подобряване на екологичното състояние на водно тяло BG2DO800R005 – р. Батова при с. Долище до добро по данни за подобряване на БЕК фитобентос. Влошаване се отчита на водно тяло BG2DO800R002 – р. Екренска, от извора до понирането ѝ след с. Кранево до умерено в резултат на данни за влошаване на БЕК макрофити и риби, което вероятно се дължи и на изразеното продължително лятно-есенно маловодие през 2017 г. Това маловодие се отразява навярно и на влошеното състояние отново по БЕК риби във водно тяло BG2DO800R004 – р. Батова след с. Долище до с. Батово и на промяната от добро до умерено екологично състояние.

Химично състояние:

Не се регистрира промяна в доброто химично състояние на водите на реката през разглеждания период.

Речен басейн „река Провадийска“

Екологично състояние:

Подобрява се състоянието на водно тяло BG2PR345R1207 от лошо до умерено по данни за подобряване на БЕК фитобентос.

Водно тяло с код BG2PR345R1007, р. Главница – от извора до вливане на р. Аннадере, е определено в умерено състояние поради влошаване на БЕК макрофити и вероятно влошаване по фитобентос по данни от протокола за макрофити за покритие около 60 % с Cladophora.

Влошаване по макрофити, но до лошо екологично състояние, има и във водно тяло с код BG2PR210R1005 р. Девненска – след с. Чернево до вливането в р. Провадийска, макар да се отчита подобрение по ФХЕК.

Екологичният потенциал на р. Крива – от Нови Пазар до вливане в р. Провадийска (с код BG2PR600R1012) от умерен става лош поради влошаване на БЕК макрозообентос, макрофити и фитобентос. По отношение на ФХЕК: резултатите за желязо, превишават СГС–СКОС.

Химично състояние:

Във водни тела: BG2PR800R018 (пункт р. Мадара – мост на Е 70), BG2PR567R011 (пункт р. Провадийска – след гр. Каспичан), BG2PR600R1012 (пункт р. Крива – с. Енево, устие) резултатите за разтворен никел превишават средногодишната стойност на стандарта за качество.

Превишаване на средногодишната стойност на стандарта за качество за трихлорометан е регистрирано в 2 бр. водни тела: BG2PR200R1004 (пункт р. Девненска преди с. Чернево) и BG2PR567R011 (пункт р. Провадийска – след гр. Каспичан).

Речен басейн „река Камчия“

Екологично състояние:

Подобрява се до умерено състоянието в следните водни тела: BG2KA600R018 (р. Брестова и притоци). Подобряването е по БЕК макрофити от лошо до умерено, макар в някои пунктове да има влошаване по БЕК макрозообентос и макрофити от добро до умерено. BG2KA400R023 (р. Папаздере до вливане в яз. Камчия) – подобряване в резултат на подобрение във физико-химичните елементи за качество. BG2KA400R015 (р. Потамишка до вливане в р. Луда Камчия) – подобряването до добро състояние се дължи основно на подобрението във ФХЕК. BG2KA100R001 (р. Комлудере от извор до вливане в р. Камчия) – подобряването от умерено до добро състояние се дължи пак основно на подобрението във ФХЕК.

Влошаване се отчита в 7 водни тела: BG2KA900R1139 – влошаването на доброто състояние е в резултат на липсата на проведен до сега пълен мониторинг по всички БЕК. Умерено е състоянието по БЕК макрофити и риби. BG2KA800R1131 – значително влошаване в сравнение с предходната година по БЕК макрозообентос до много лошо състояние и влошаване до лошо по макрофити. BG2KA800R026 – влошаване от умерено до лошо по

данни за БЕК макрофити. BG2KA500R010 – влошаване на ФХЕК и поради това състоянието се определя като умерено. BG2KA800R028 – от лошо до много лошо по данни за БЕК макрозообентос. BG2KA130R1102 – влошаване по БЕК макрофити в два от пунктовете до лошо състояние, макар да се наблюдава подобряване в други два пункта. Има и подобряване по БЕК фитобентос. По отношение на ФХЕК: резултатите за алуминий превишават СГС–СКОС. BG2KA400L024 – влошаване по общ азот и поради това се влошава екологичният потенциал до умерен.

Превишаване на средногодишната стойност на стандарта за качество за разтворен манган е регистрирано в 2 бр. водни тела: 2KA578R (пункт р. Поройна – с. Дибич и пункт р. Поройна – с. Р. Димитриево), BG2KA400R013 (пункт р. Алма дере – с. Вресово).

Превишаване на средногодишната стойност на стандарта за качество за разтворено желязо е регистрирано в 2 бр. водни тела: 2KA700R016 (пункт р. Стара река – между с. Вехтово и с. Ветрище), BG2KA578R1103 (пункт р. Поройна – с. Дибич и пункт р. Поройна – с. Р. Димитриево).

Превишаване на средногодишната стойност на стандарта за качество за алуминий е констатирано в 3 водни тела: BG2578R1203 (пункт р. Камчия с. Кълново), BG2KA578R1003 (пункт р. Врана – при с. Хан Крум и пункт р. Врана – при с. Кочово), BG2KA700R016 (пункт р. Стара река – между с. Вехтово и с. Ветрище).

Химично състояние:

От анализираните приоритетни вещества няма установени превишения на СГС–СКОС в пунктовете в речен басейн „река Камчия“.

Морски води

В пределите на СИР попадат следните морски водни тела:

Крайбрежно водно тяло „от Дуранкулак до н. Шабла“ с код BG2BS000C001

Крайбрежно водно тяло „от н. Шабла до Камен бряг“ с код BG2BS000C002

Крайбрежно водно тяло „от Камен бряг до н. Калиакра“ с код BG2BS000C1003

Водно тяло „от н. Калиакра до Каварна“ с код BG2BS000C1004

Водно тяло „от Каварна до н. Галата“ с код BG2BS000C1013

Крайбрежно водно тяло „Варненски залив“ с код BG2BS000C005

Крайбрежно водно тяло „от н. Галата до к.к. Камчия“ с код BG2BS000C1113

Крайбрежно водно тяло „от к.к. Камчия до Шкорпиловци“ с код BG2BS000C1006

Крайбрежно водно тяло „от Шкорпиловци до н. Емине“ с код BG2BS000C1007

От тях в умерено състояние са водни тела с кодове BG2BS000C001, BG2BS000C1004, BG2BS000C1113 и BG2BS000C1006.

В добро състояние е 1 водно тяло – с код BG2BS000C002, а 1 водно тяло е в лошо състояние – BG2BS000C005. Екологичното състояние на останалите водни тела през 2017 г. не е определяно.

За периода 2010–2017 г. се наблюдава отчетлива тенденция за подобряване на екологичното състояние на морските води в СИР.

Подземни води

На територията на региона са установени следните подземни водни тела в лошо състояние:

1. ПВТ с код BG2G000000Q004 – Порови води в кватернера на р. Врана
2. ПВТ с BG2G000K1HB037 – Пукнатинни води във Валанж-Хотрив-апт Шумен – Търговище
3. ПВТ с код BG2G000000Q002 – Порови води в кватернера на р. Батова
4. ПВТ с код BG2G000000Q003 – Порови води в кватернера на р. Провадийска
5. ПВТ с код BG2G000000Q005 – Порови води в кватернера на р. Камчия
6. ПВТ с код BG2G00000PG026 – Порови води в палеоген-еоцен Варна–Шабла
7. ПВТ с код BG2G00000K2032 – Карстови води в Горна креда турон-мастрихт-Провадийска синклинала
8. ПВТ с код BG2G000K1HB037 – Пукнатинни води в хотрив-барем-апт Шумен Търговище

Повишеното съдържание на замърсители в подземните води се дължи предимно на дифузни източници: инфраструктура без изградена канализационна система, земеделски земи, обработваеми, смесени земеделски площи и животновъдни ферми.

Изградени ПСОВ

Създадените и въведени в експлоатация ПСОВ на територията на СИР са следните:

Области Шумен и Търговище

ГПСОВ Шумен – ГПСОВ функционира ефективно. Предстои въвеждане в експлоатация на инсталация за производство на електроенергия от биогаз. Извършва се пречистване на смесен поток битови и производствени отпадъчни води от гр. Шумен.

ГПСОВ Нови пазар – През 2018 г. вследствие на добрата експлоатация на ГПСОВ и ефективната ѝ работа е прекратено замърсяването на р. Провадийска от Канализационната система на гр. Нови пазар.

ГПСОВ Каспичан – За гр. Каспичан все още не е одобрено финансиране, вследствие на което няма извършвани строителни дейности.

ГПСОВ Велики Преслав – ГПСОВ Велики Преслав функционира ефективно и не е имало аварийни ситуации и изтичания и заустявания на замърсени отпадъчни води.

ГПСОВ Смядово – Очаква се изграждането на нова пречиствателна станция за отпадъчни води на гр. Смядово по Оперативна програма „Околна среда“.

ГПСОВ Търговище – През 2018 г. продължава да се извършва ефективна експлоатация на ГПСОВ–Търговище. Не е установено превишаване на дадените норми за качествата на отпадъчните води след ГПСОВ

ГПСОВ Попово – През 2018 г. е констатирано, че ПСОВ функционира ефективно, което се удостоверява с липсата на превишения на заложените в Разрешителното за заустване индивидуални емисионни ограничения.

ГПСОВ Антоново – Приключено е изграждането обекта. ГПСОВ Антоново не е въведена в редовна експлоатация.

На територията на **Варненска и Добричка област** се експлоатират 20 канализационни системи на населени места, селищни и курортни образувания с пречиствателните станции към тях. Няма действащи канализационни мрежи на населени места, селищни и курортни образувания без изградени към тях пречиствателни станции за отпадъчни води.

По-големи пречиствателни станции на територията на област Варна и Добрич, заустващи над 5 000 m^3/ден отпадъчни води, са: ***ГПСОВ „Варна“, ГПСОВ „Добрич“, ГПСОВ „Девня“, ПСОВ „Златни пясъци“ и ПСОВ „Албена“***.

От посочените пречиствателни станции работи нормално и постига заложените норми ГПСОВ „Варна“. В ГПСОВ „Добрич“ и ПСОВ „Златни пясъци“ се изпълняват проекти за реконструкция и модернизация, с те което ще бъдат приведени в съответствие с нормативните изисквания.

ПСОВ „Албена“ работи със съоръжения за механично и биологично пречистване на водите без техническа възможност за отделянето на общ азот и общ фосфор. Съоръженията в ПСОВ са силно амортизирани.

Община Балчик има изготвен проект за реконструкция и модернизация на ПСОВ „Албена“ и изграждане на съоръжения за дълбоководно заустване.

ГПСОВ „Девня“ работи със съоръжения за механично и биологично пречистване на водите без възможност за снижаване на показателите общ фосфор и общ азот. Необходимо е да се извърши реконструкция и модернизация на станцията, тъй като агломерацията е с над 10 000 е.ж. и заустването на пречистените отпадъчни води е в Чувствителна зона.

ГПСОВ с капацитет под 5 000 m^3/ден функционират в общинските градове: Генерал Тошево, Каварна, Долни чифлик, Белослав, Провадия, Балчик, Тервел и т.н.

От посочените пречиствателни станции работят нормално и постигат заложените норми ***ГПСОВ „Генерал Тошево“, ГПСОВ „Белослав“, ГПСОВ „Провадия“ и ГПСОВ „Балчик“***. За ГПСОВ „Балчик“ е необходимо изграждане на дълбоководно заустване. За ГПСОВ „Тервел“ се очаква след въвеждането в експлоатация на реконструкцията и модернизацията в ГПСОВ същата да постигне нормативните изисквания.

Четири от пречиствателните станции – ***ГПСОВ „Долни чифлик“, ПСОВ „Камчия“, ПСОВ „Албена“ и ГПСОВ „Каварна“*** – имат неотложна нужда от реконструкция и модернизация. ПСОВ „Долни чифлик“ работи със съоръжения за механично и биологично пречистване на отпадъчните води без възможност за снижаване на показателите общ азот и общ фосфор. Съоръженията в ПСОВ са силно амортизирани (изгнили и аварирали) и не могат да достигнат емисионните норми за качество на пречистените отпадъчни води.

ПСОВ „Камчия“ е със съоръжения за механично и биологично пречистване на водите без възможност за снижаване на показателите общ фосфор и общ азот. Станцията е с остаряло и енергоемко оборудване, част от което е напълно амортизирано.

ПСОВ „Каварна“ работи със съоръжения за механично и биологично пречистване, както и с възможност за редукция на показател общ азот, но неефективно. Необходима е реконструкция и модернизация на ПСОВ, тъй като тя не може да постигне индивидуалните емисионни ограничения.

С изключение на градовете Варна, Добрич, Белослав, Девня, Шумен и Търговище и големите курортни комплекси, като съществен недостатък за цялостно обхващане на битово-фекалните води и пречистването им в пречиствателни станции се явява все още ниската степен на изграденост на канализационните мрежи в населените места.

Почви

Големи територии от южната част на СИР са с наклон над 18–20 %, което е основна предпоставка за развитие на водоплосткостна ерозия. Поради интензивния износ на хранителни елементи с повърхностния отток, ерозираните почви са по-бедни на хранителни вещества в сравнение с неерозираните и при тях ефективността от внасянето на органични и минерални торове е значително по-висока.

Североизточният регион е сравнително малко изложен на процесите на водоплощна ерозия. Със слаб до умерен риск е южната част на региона, докато североизточната част е с много ниска изява на водна ерозия. През 2017 г. най-нисък е интензитетът на ерозионните процеси в земеделските земи в страната в област Добрич (2,66 t/ha/y). Най-малко площи с висок ерозионен риск – степен 7 „силна до много силна“ в страната има отново в област Добрич (142,7 ha).

Регионът обаче е засегнат в значителна степен от ветровата ерозия. Вятърът, които механично разрушава и отнася почвените частици, както и дългите засушавания през летния период и неправилните и еднообразни обработки на земеделските земи допринасят за развитие на деструктивния процес. В района на Добруджа преобладават постоянни североизточни ветрове, които при липса на ветрозащитни пояси биха били сериозна предпоставка за развитие на ерозионни процеси.

В сравнение с 2016 г., през 2017 г. се наблюдава слабо увеличаване на площите с риск от ветрова ерозия, докато загубите почва се увеличават. Средногодишният интензитет на ветровата ерозия нараства с около 25 %. С най-висок интензитет е ветровата ерозия в областите Добрич (1,59 t/ha/y) и Варна (0,65 t/ha/y). За разлика от предходните години, през 2017 г. в Североизточния регион няма площи с много висок ерозионен риск – над 50 t/ha/y, а само в област Добрич има площи с висок ерозионен риск (20–50 t/ha/y) – 4 197 ha.

Замърсени с тежки метали почви в обхвата на СИР не са констатирани. От извършения мониторинг на почви е видно, че съдържанието на вредни вещества в почвата е под допустимия минимум. Прилагането на високотехнологично земеделие и изградените противоветрови пояси предотвратяват развитието на ерозионни процеси в почвите и земеделските земи.

Засолени почви има в района на с. Тръстиково и с. Падина вследствие дейността на промишлеността на гр. Девня и натрупани високи концентрации на натриев хлорид.

През последните години се наблюдава тенденция за намаляване на замърсяването на земите и почвите и поради факта, че се провежда поетапно закриване и рекултивация на нерегламентирани сметища.

Развитието на устойчиво земеделие, предполагащо оптимално използване на средства за растителна защита и торове, както и оптимизирането на технологичните процеси при обработката на почвата, водят до намаляване на вредните въздействия върху почвите и опазването им от деградационни и ерозионни процеси.

Национална екологична мрежа

НЕМ в СИР обхваща 4 037,068 km^2 или 27,59 % от общата площ на региона. Делът е под средния за страната.

Защитените територии (ЗТ) в региона (с отчитане на припокриване) са общо 145,973 km^2 или 1,00 %, което е най-ниското регионално ниво за страната. Сред тях най-голям е делът на защитените местности – 0,49 % и природните паркове – 0,39 %. Останалите ЗТ са с нищожно разпространение в региона. Ако се направи сравнение по отношение на дела на ЗТ с другия морски регион – Югоизточния – 7,9 %, то ясно се вижда къде са съсредоточени ЗТ по Черноморското крайбрежие.

На областно ниво с най-нисък дял е област Търговище с нищожните 0,07 %. Останалите области са с дялове между 1,11 % и 1,41 %.

Общо в 10 общини липсват ЗТ: Хитрино, Венец, Каспичан, Никола Козлево и Нови Пазар – област Шумен; Омуртаг и Търговище – област Търговище; Добрич и Тервел – област Добрич и Вълчи дол – област Варна.

С най- висок дял на ЗТ – между 5,11 % и 7,62 %, са общините разположени по Черноморското крайбрежие – Шабла, Белослав и Долни Чифлик. След тях се нарежда община Шумен с 4,01 %.

Защитените зони (ЗЗ) включват както ЗЗ по Директивата за птиците, така и ЗЗ по Директивата за местообитанията.

В СИР общо ЗЗ и по двете Директиви (с отчитане на припокриване) обхващат територия от 4 020,725 km^2, което представлява 27,48 % от територията на региона и е по-малко от средното национално ниво. В това отношение СИР изпреварва само СЗР.

Двете групи ЗЗ са приблизително поравно разпределени в региона – ЗЗ по Директивата за птиците са 12,97 %, а ЗЗ по Директивата за местообитанията – 12,44 %.

На областно ниво само област Варна е от областите в региона с дял на ЗЗ над средния за страната – 46,04 %. Области Шумен и Добрич са съответно с дялове 26,04 % и 24,51 %. С най-нисък дял както и при ЗТ е област Търговище – с едва 8,31 %.

Делът на ЗЗ варира в изключително големи граници в различните общини от 99,99 % за община Бяла, 61,82 % за Аксаково, 57,25 % за Шумен до 0,63 % за Добрич. Три общини в региона са без ЗЗ – Никола Козлево, Нови Пазар и Вълчи дол. Същите общини са и без ЗТ.

Делът на НЕМ е много близък или равен на дела на ЗЗ поради факта, че в много голяма степен защитените зони припокриват защитените територии. СИР е с дял под средния за страната, като след него е само Северозападният регион.

Отпадъци

Общо образуваните битови отпадъци (по данни на НСИ) в Североизточния регион се увеличават в периода 2011–2017 г. От областите с най-значително увеличение като количество е област Варна. Единствено област Добрич намалява образуваните битови отпадъци.

Таблица 2: Общо образувани битови отпадъци в хил. т.

Регион/Област	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
България	**3 572**	**3 249**	**3 135**	**3 193**	**3 011**	**2 881**	**3 080**
Североизточен регион	**328**	**296**	**460**	**475**	**403**	**379**	**424**
Варна	170	146	277	259	223	221	258
Добрич	77	73	84	102	89	73	68
Търговище	32	31	36	45	38	34	35
Шумен	48	46	62	69	53	50	62

Източник: ИАОС

В **Североизточния регион** събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население се увеличават в периода 2011–2017 г. от 342 кг/чов/г. до 456 кг/чов/г., като почти се изравняват със Северния централен регион. Във Варненска, Търговищка и Шуменска области се установява нарастване, а в Добричка – намаление. Най-значимо е увеличението във Варненска област.

Всички населени места са включени в организирано сметосъбиране и сметоизвозване. Отпадъците се депонират на следните регионални депа:

Регионално депо Шумен, където са включени общините Шумен, В. Преслав, Нови пазар, Каспичан, Хитрино, Венец, Каолиново и Смядово. Смесените битови отпадъци от общините Шумен, Каспичан, Нови пазар, Велики Преслав, Смядово, Хитрино, Венец и Каолиново преминават през процес на сепариране и отделяне на рециклируемите отпадъци от общия поток смесени битови отпадъци.

Регионално депо Търговище събира отпадъците от общините Търговище и Попово. От 2013 г. община Търговище извършва сепариране на смесените битови отпадъци от общината. През 2017 г. в Търговище е открита компостираща инсталация за биоразградими зелени и хранителни отпадъци. От 2018 г. „е взето решение, с което се преустановява приемането на СБО от община Попово поради изчерпване на капацитета на клетка 1 на РД Търговище. Като община Попово е изградила площадка за дейност с отпадъци в гр. Попово за дейности пресоване, балиране на БО. Същите се депонират на регионално депо Шумен.“

Към ***регионално депо Омуртаг*** са включени населените места на общините Омуртаг, Върбица и Антоново и Котел, спадащ към териториалния обхват на ЮИР.

Община Никола Козлево депонира СБО на Регионално депо за неопасни отпадъци в с. Стожер, област Добрич. Община Опака депонира своите ТБО на РД Борово–Бяла.

Регионално депо Варна включва общините Варна, Аксаково и Белослав – Регионално депо в землището на с. Въглен, община Аксаково. Има изградена компостираща инсталация и МБТ инсталация.

Регионално депо Добрич включва общините Добрич, Добричка, Тервел, Никола Козлево, Крушари, Каварна, Шабла, Генерал Тошево и Балчик – Регионално депо в землището на с. Стожер, община Добричка. Депото има изградени сепариращa и компостираща инсталации.

Регионът на Провадия включва общините Аврен, Бяла, Вълчи дол, Девня, Долни чифлик, Дългопол, Провадия, Ветрино и Суворово. През 2018 г. общините от Регион Провадия предават цялото си количество битови отпадъци за третиране в завод за отпадъци – МБТ

„ЕКОИНВЕСТ АСЕТС“ АД, Варна, до изграждане на предвидените съоръжения по „ОПОС 2014–2020“.

Акустична среда

Най-силно засегнати от високи шумови нива са агломерациите с население над 100 хил. жители, поради което те попадат в обхвата на Директива 2002/49/ЕО относно оценката и управлението на шума в околната среда, транспонирана в националното ни законодателство чрез Закона за защита от шума в околната среда. Цитираната директива изисква от държавите членки на петгодишен период да разработват стратегически карти на шума и планове за действие към тях за всички обекти от обхвата ѝ. За Североизточния регион това е гр. Варна. Разработената през 2017 г. шумова карта на агломерация Варна показва, че 44 % от населението е изложено на ниво на нощен шум (показателя Lнощ) от автомобилен трафик от над 50 dB(A). Съгласно публикуваните през 2018 г. „Насоки на Световната здравна организация (СЗО) относно шума в околната среда за Европейския регион“, продължителното излагане на такова ниво на шума би могло да окаже вредно въздействие, както и да доведе до различни заболявания, като силен дискомфорт, сериозни смущения на съня, сърдечно-съдови заболявания и др. Седмата програма за действие за околната среда поставя ясна цел за значително намаляване на шумовото замърсяване в Съюза до 2020 година, приближавайки се в по-голяма степен до препоръчваните от СЗО нива. Необходимо е актуализиране на политиката относно шума, като при разработването на Плановете за действие към шумовите карти на агломерациите се прилагат най-новите научни открития и доказателства, както и високоефективни мерки за намаляване на шума при източника, включително подобрения в проектирането на градските райони.

Шумовото натоварване е характерно за големите населени места и затова те попадат под наблюдение и в системата за мониторинг. Поради специфичните особености всеки голям град е с различни шумови характеристики и динамика.

В гр. Търговище шумовите нива през 2017 г. са превишени в 11 броя от пунктовете, т.е. с 1 брой повече в сравнение с 2014 г. и 2010 г. Големият брой пунктове с наднормен шум се дължи и на промяна в организацията на движение и използване на алтернативни маршрути за по-бързо придвижване в рамките на града; влошената пътна настилка; нарушение на шумозащитните зони около учебните заведения вследствие на грешки при градоустройственото планиране – минимално отстояние на сградите от пътните трасета; липса на достатъчно места за паркиране, което затруднява трафика на МПС.

В гр. Попово анализът на данните показва запазване на твърде високо ниво на шум в централната градска част поради нарастващия трафик на моторни превозни средства, остарелия автомобилен парк, натоварването на пътни артерии с по-малка проходимост.

В гр. Омуртаг – от 5 през 2010 г. и 2014 г., през 2017 г. пунктовете с наднормени шумови нива се увеличават с 1 бр. и стават общо 6 бр. Една от причините за увеличаване на шума в града през последните години е цялостният ремонт на централната градска част, в резултат на което има постоянно пренасочване на транспортния поток. Други причини са транзитното преминаване на тежкотоварни автомобили през някои централни улици; дейностите на търговски обекти и увеселителни заведения.

В гр. Варна въпреки че броят на пунктовете с наднормени стойности на шумови нива е намалял с 3 броя, или данните за 2017 и 2010 г. да са различни] през 2017 г. (12 броя) в сравнение с 2010 г. (15 броя), се установява увеличение с 1 бр. спрямо 2014 г. Данните показват, че най-много са превишените шумови нива за зоните, разположени на улици с

интензивен автомобилен трафик, зоните за обществен и индивидуален отдих и зони за лечебни заведения и санаториуми. Интензивният автомобилен трафик по главните улични артерии на града е с най-голям дял за шумовото замърсяване, като там са установени наднормени нива на шум около и над 70 dB(A) и превишението на дневната гранична стойност от 60 dB(A) в различните пунктове е от 6,8 до 13 dB(A).

В гр. Добрич е налице запазване броя на пунктовете с наднормен шум през 2017 г. спрямо 2010 г. – 12 броя. През 2014 г. тези пунктове са се увеличили с 1 бр. За града е характерно трайно шумово замърсяване в зоните за учебна дейност.

В гр. Шумен през 2017 г. се наблюдава увеличение на броя на пунктовете с наднормен шум на 10 бр., при 7 през 2010 г. и 9 през 2014 г. Тази констатация се допълва и от увеличаване на средните стойности на еквивалентните нива на шума спрямо 2014 г, което е свързано с увеличения брой на преминалите моторни превозни средства за час.

Шумът в околната среда, причинен от транспортните, промишлените и ремонтните дейности, е един от главните екологични проблеми в урбанизираните територии. Шумът е един от основните фактори с неблагоприятно въздействие върху населението в големите градове.

Радиационна обстановка

Обобщените данни в СИР за средногодишните стойности на мощността на еквивалентна доза на радиационния гама фон за 2018 г. не се отличават от характерните за региона.

По отношение на *атмосферната радиоактивност* през 2018 г. не са регистрирани повишения на специфичната активност на естествени и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух в нито един от мониторинговите пунктове. Измерените стойности не се отличават от предходните години.

Радиологичният мониторинг на повърхностни и радиологичният мониторинг на необработваеми почви не установява изменение на характерните за отделните пунктове стойности на естествените и техногенните радионуклиди в анализираните през 2018 г. проби.

Дълготрайни материални активи с екологично предназначение

За периода 2010–2017 г. ДМА–ЕП в СЦР нарастват с около 2,4 пъти, като увеличението е сравнително плавно за целия период. По отношение на другите региони, по този показател СИР се нарежда на предпоследно място след СЦР. С най-големи ДМА–ЕП се откроява Югоизточният регион с 3,2 млрд. лв. След него се нарежда Югозападният регион с 2 млрд. лв. Следват Южният централен регион, Северозападният регион и тогава Североизточният регион, а на последно място е Северният централен регион.

На областно ниво различията са големи. По отношение на ДМА–ЕП над всички области се откроява област Варна – 711 198 хил. лв., което прави около 8 пъти повече активи спрямо всяка една от останалите области в региона. Останалите области са с ДМА–ЕП в диапазона 77–86 млн. лв.

Таблица 3: Наличност на дълготрайни материални активи с екологично предназначение (ДМА–ЕП) за периода 2010–2017 г. в хил. лв.

Регион/област	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
България	**4 052 992**	**4 696 299**	**4 948 477**	**5 871 089**	**6 616 984**	**8 343 100**	**9 045 451**	**9 468 298**
Северен Централен	228 787	246 037	299 594	358 685	438 738	608 656	730 735	770 345

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.

Регион/област	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Северозападен	611 779	656 735	592 388	605 943	649 158	827 715	992 357	1 014 851
Североизточен	**394 925**	**501 332**	**556 835**	**674 907**	**719 400**	**941 952**	**939 951**	**952 616**
Варна	312 464	380 492	421 149	479 564	513 234	675 783	678 883	711 198
Добрич	31 045	31 299	44 645	57 322	60 884	80 589	75 773	77 196
Търговище	19 061	52 601	50 413	84 501	86 414	113 262	111 591	86 787
Шумен	32 355	36 940	40 628	53 520	58 868	72 318	73 704	77 435
Югозападен	1 437 710	1 655 734	1 234 808	1 676 198	1 403 631	1 707 895	1 879 077	2 103 843
Южен Централен	626 182	698 528	772 599	906 826	1 065 937	1 329 107	1 367 884	1 418 936
Югоизточен	753 609	937 933	1 492 253	1 648 530	2 340 120	2 927 775	3 135 447	3 207 707

Източник: НСИ

2.2.3. Влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони

Според изчисления индекс на уязвимост от климатичните промени за регионите по NUTS 2 за целия ЕС Североизточен регион попада в четвърта група (от общо 6) с най-висока уязвимост. Най-чувствителните сектори към климатичните изменения са селското стопанство, туризмът, управлението на водните ресурси и горският фонд.

Влиянието на глобалните климатични промени е най-отчетливо при средните годишни температури и средните годишни валежи.

Сравнението на температурата през 2017 г в Североизточния регион спрямо средната температура за базисния период 1961–1990 г. показва продължаваща тенденция за покачване на средната годишна температура. През 2017 г. аномалията на средната годишна температура на въздуха в административните области на региона варира от +0,5–0,8°C до +1,1–1,2°C (за териториите с н.в. до 800 m). По области отклонението на средната годишна температура на въздуха (в °C) през 2017 г. спрямо климатичните норми 1961–1990 г. е следното:

Отклонение 1,1–1,2°C – области Шумен и Добрич;

Отклонение 0,9–1,0°C – област Варна;

Отклонение 0,5–0,8°C – област Търговище

Най-топъл, с най-големи положителни отклонения на средномесечната температура на въздуха от нормата, е месец март. Най-студеният месец е януари, с най-големи температурни аномалии.

През 2017 г. повече валежи спрямо нормата са паднали във всички области на СИР. Въобще, регионът е сред тези с най-голямо увеличение на валежите вследствие климатичните промени. По области разпределението е следното:

Отклонение 121–140 % – област Търговище;

Отклонение 100–120 % – области Варна, Добрич и Шумен

Най-дъждовният месец е октомври, с валежи средно 2,5–3 пъти повече от месечната норма. Най-сух е месец август.

Климатичните сценарии за България са разработени в НИМХ–БАН в рамките на проекта CECILIA. Проведени са симулации на регионалния климат за бъдещето, за два интервала – „близко бъдеще“ (2021–2050 г.) и „далечно бъдеще“ (2071–2100 г.), като резултатите за

тенденциите (т.е. изменението спрямо сегашния референтен климатичен период 1961–1990 г.) са за средната годишна температурата на въздуха и средната годишна валежна сума.

По отношение на температурата за СИР, както и за цялата страна, се очаква положителен тренд, т.е. очаква се увеличение на средногодишната температура, като това увеличение е с около 1,5–2°C за близкото и между 2,5 и 3,5°C за далечното бъдеще.

При валежите в СИР се очаква отрицателна тенденция, като и в двата периода изменението е средно между 5 и 10 mm (в отделни части до 15–20 mm).

През последните години се увеличава честотата на природните бедствия. Наблюдавани са серия от бедствени ситуации, свързани главно с развитието на мощни конвективни бури, които са предизвикали сериозни материални щети и човешки жертви в редица региони на България. Последици от тези процеси са и зачестилите наводнения.

В пределите на СИР са определени ***региони със значителен потенциален риск от наводнения*** (***РЗПРН)*** според ПУРН на Черноморския район и Дунавския район. Като е използвал данни от МОСВ, ИАОС и БДДР, НЦТР е обработил и групирал общините в СЗР по дял на територията под заплаха. За разлика от другите два северни региона, в СИР са по-малко общините със значителни площи под заплаха от наводнения. В региона се включват 1 община (Аврен) с висок дял на територията под заплаха 10 %–20 % и 1 община (Дългопол) с дял 5 %–10 %. В общо 16 общини се счита, че няма заплаха от наводнения.

Таблица 4: Дял на териториите под заплаха от наводнения

Регион	Територия под заплаха
Северозападен	3,45%
Северен Централен	2,63%
Североизточен	1,37%
Югоизточен	1,32%
Югозападен	0,33%
Южен централен	0,81%
България	**1,59%**

Източник: МОСВ, ИАОС и БДДР

Североизточният регион заедно със Северозападния регион са двата региона в страната с най-значимо развитие на ***свлачищните процеси***. В СИР са засегнати от свлачищни процеси най-вече общините, разположени по високия Черноморски бряг. Активизацията на свлачищата е пряко свързана с климатичните промени и най-вече с интензивните валежи, както и несъобразеното застрояване.

Обработените от ИАОС данни на МРРБ по отношение на площта на регистрираните свлачища към края на 2017 г. подреждат областите в страната в 8 групи. В групата с най-големи площи регистрирани свлачища попада 1 област – Варна. В следващата седма група с много големи площи попада област Добрич. В шестата група по площ на свлачищата попада област Търговище и в трета група – област Шумен.

През последните години е постигната целта за ограничаване на риска от възникване и разрастване на свлачищни процеси и предварителния контрол на строителството в свлачищни райони.

2.3. Социално-икономически условия и характеристики

2.3.1. Демография

Брой и възрастова структура на населението

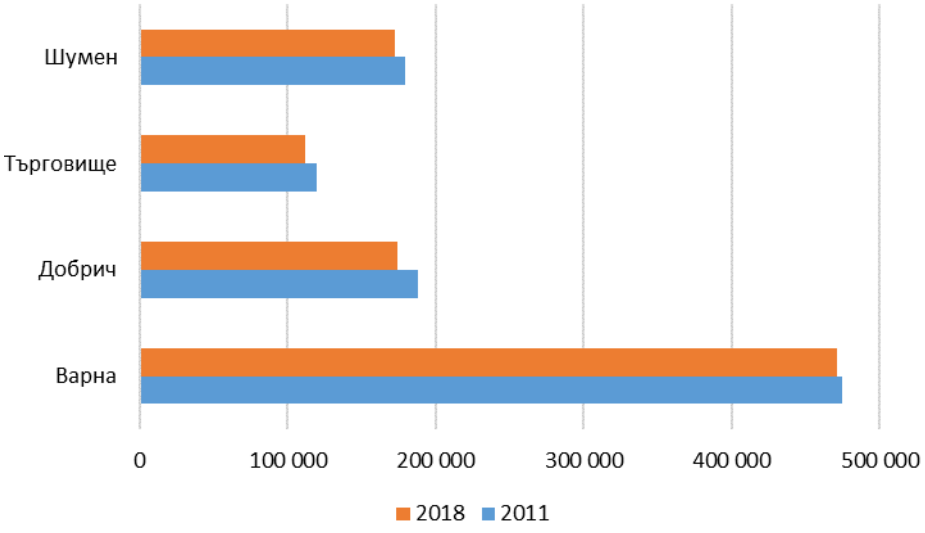
Към 31 декември 2018 г. населението на Североизточния регион е 929 035 души, което представлява 13,3 % от населението на България. В сравнение с края на 2011 г. населението на региона намалява с 32 930 души, или с 3,4 % (средногодишен темп на намаление 0,5 %). За 7 години регионът е загубил население приблизително колкото населението на град Търговище. С големи темпове е намалението на населението в областите Добрич и Търговище, докато в област Варна е -0,7 %. По региони само Югозападният регион има по-малко намаление.

Таблица 5: Население по региони към 31.12. 2011 г. и 2018 г.

Регион/област	Население към – брой		Прираст	
	2011	2018	брой	%
Общо за страната	**7 327 224**	**7 000 039**	**-327 185**	**-4,5**
Североизточен	**961 965**	**929 035**	**-32 930**	**-3,4**
Варна	474 344	471 252	-3 092	*-0,7*
Добрич	188 088	173 831	-14 257	*-7,6*
Търговище	119 865	111 597	-8 268	*-6,9*
Шумен	179 668	172 355	-7 313	*-4,1*
Северозападен	836 601	742 304	-94 297	-11,3
Северен централен	853 468	784 168	-69 300	-8,1
Югоизточен	1 072 850	1 032 079	-40 771	-3,8
Югозападен	2 131 233	2 102 205	-29 028	-1,4
Южен централен	1 471 107	1 410 248	-60 859	-4,1

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Фигура 3: Население по области от СИР към 31.12.2011 г. и 2018 г.

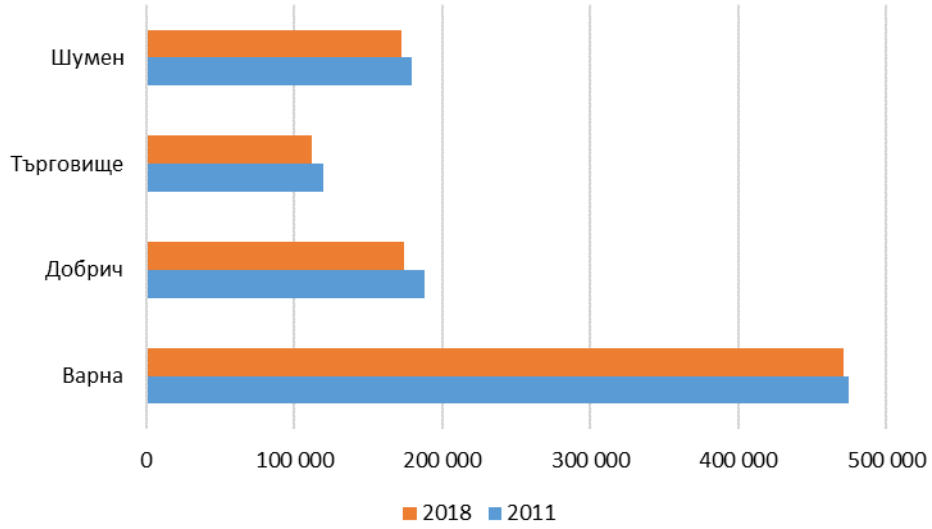

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Следващата фигура показва междуобластните диспропорции, които са с голям размах.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Фигура 4: Население по области от СИР към 31.12.2011 г. и 2018 г.

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Продължава процесът на застаряване на населението в региона, макар и с по-благоприятни стойности от средните за страната. В края на 2018 г. лицата на 65 и повече навършени години са 187 982, или 20,2 % от населението на региона. В сравнение с 2011 г. делът на населението в тази възрастова група нараства с 2,8 процентни пункта.

Общо за ЕС-28 относителният дял на населението 65 и повече години е 19,7 %.

По области делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-нисък в област Варна (18,9 %), докато Добрич и Шумен са с дял от по (21,4 %). Само в област Добрич (22,0 %) делът е малко над средния за страната (21,3 %).

В общински аспект делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в общините Ветрино (33,3 %), Шабла (30,8 %), Хитрино (29,6 %) и Генерал Тошево (27,9 %). В 17 общини този дял е по-благоприятен от средния за страната, като сред тях е и община Варна (17,9 %).

Възрастовата структура само в 2 общини[7] е силно деформирана и не може да осигури нито възпроизводството на населението, нито възпроизводството на трудовия потенциал.

Към 31.12.2018 г. **децата до 15 години в региона са 136 877, или 14,7 % от общия брой на населението,** като спрямо 2011 г. този дял се увеличава с 0,5 процентни пункта (272 д.).

По региони относителният дял на населението до 15 години е най-висок в Югоизточен регион (15,9 %), като след него е Североизточен регион с 14,7 %.

Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в областите Варна – 15,2 % и Търговище – 14,8 %, а най-нисък в област Шумен – 14,0 %.

Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в общините Никола Козлево – 18,4 %, Долни чифлик – 17,9 % и Крушари – 16,7 % от населението на общината.

[7] Населението над 65 години е над 30 %.

Общо в 16 общини този дял е под общия за страната, като най-нисък е в общините Ветрино – 9,8 %, Хитрино – 9,9 % и Шабла – 10,7 %.

Към 31.12.2018 г. населението във възрастовата група 15–64 години в региона е 614 176 души**, или 65,0 % от общия брой на населението,** като спрямо 2011 г. този дял намалява с 3,4 процентни пункта.

По региони относителният дял на населението в тази възрастова група е най висок в Югозападен регион (66,6 %), след него се нарежда Североизточен регион със стойност 65,0 %. С най-неблагоприятни стойности е Северозападен регион (60,3 %), следван от Северен централен регион и Югоизточен регион с по 63,2 %.

На ниво област само област Варна – 65,9 % и област Шумен – 64,6 % имат по-добри показатели от средните за страната (64,3 %), докато в другите 2 области относителният дял е 63,8 %, малко под средния за страната.

Относителният дял на населението в тази възрастова група е най-висок в общините Каолиново – 67,2 %, Вървица – 67,0 %, Варна – 66,9 % и Белослав – 66,4 % от населението на общината. В 20 общини този дял е под общия за страната, като най-нисък е в общините Аврен – 60,0 %, Генерал Тошево – 59,3 %, Шабла – 58,5 % и Ветрино – 57,0 %.

За влошаването на възрастовата структура в региона съществено допринесоха мащабните емиграционни процеси към големите икономически центрове и чужбина предимно сред младите възрастови групи. Емигрирането на цели млади семейства (заедно с децата) обуслови ускоряването на процеса на остаряване.

Към 31.12.2018 г. *общият* ***коефициент на възрастова зависимост***[8] *в региона е 53,8 %,* или на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат по-малко от две лица в активна възраст. През 2011 и 2017 г. този коефициент е бил съответно 46,1 % и 52,9 %.

Коефициентът на възрастова зависимост е с най-благоприятни показатели в Югозападен регион – 50,6 % следван от Североизточен регион – 53,8 %.

В 2 области този показател е под средния за страната (Варна – 51,7 % и Шумен – 54,7 %). В другите две области на региона този показател е над средния за страната (55,5 %), като най-неблагоприятно е съотношението в област Търговище (56,8 %).

По общини най-благоприятно е това съотношение в 15 общини, като те имат по-добър коефициент от средния за страната. В тази група попадат и големите общини Варна – 49,5 %, Добрич–град – 52,5 % и Шумен 53,2 %. В останалите 20 общини този показател е под средния за страната, като най-неблагоприятно е това съотношение в общините Ветрино – 75,5 % и Шабла – 71,0 %.

Териториално разпределение на населението

Териториалното разположение на населението се определя от **естественото движение на населението (раждания и умирания), както и от вътрешната и външната миграция**. Чисто статистическо влияние върху териториално разпределение на населението оказват и

[8] Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в „зависимите“ възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите“ възрасти (от 15 до 64 години). Изчислява се в проценти.

промените в административно-териториалното деление на страната (сливане на населени места, преминаване на населени места от една община към друга).

Към 31.12.2018 г. в градовете живеят 682 177 души, или 73,4 %, а в селата – 246 858 души, или 28,6 % от населението на региона.

Към края на 2018 г. населените места в Североизточния регион са 719, от които 30 са градове и 689 са села.

Населените места без население са само 4. Те са разположени в областите Търговище и Добрич – съответно 3 и 1. Общият брой на селата с население до 10 жители е 33, а 72 са населените места с население от 11 до 50 души, или в 14,6 % от населените места живеят от 1 до 50 души включително.

С население над 50 хил. души са 2 града в региона, в които живеят 17,1 % от населението на региона. В град Варна с население над 100 хил. души живеят 36,2 % от населението на региона.

Най-голяма е групата на населените места с население между 101 и 500 души – 47,3 %, където живее 9,7 % от населението на региона.

Таблица 6: Населени места в СИР според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Размер на населеното място според броя на населението	Населени места		Население	
	Брой	%	Брой	%
Общо	**719**	**100**	**929035**	**100**
Без население	4	0,6	0	
1–10	33	4,6	191	0
11–50	72	10,0	2 162	0,2
51–100	80	11,1	5 952	0,6
101–500	340	47,3	89 938	9,7
501–1 000	117	16,3	83 698	9,0
1 001–10 000	64	8,9	156 836	16,9
10 001–50 000	6	0,8	94 669	10,2
50 001–100 000	2	0,3	159 084	17,1
100 000 и повече	1	0,1	336 505	36,2

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Области

Най-малка по население е област Търговище, в която живеят 111 597 души, или 12,0 % от населението на региона, а най-голяма е област Варна – 471 252 души (50,7 %). В останалите 2 области населението е общо 346 186 души, или 37,3 % от населението на региона.

Населението във всички области намалява през 2018 г. спрямо 2011 г., като най-голямо е намалението за областите Добрич – с 7,6 % и Търговище – с 6,9 %.

Общини

Към 31.12.2018 г. в Североизточния регион има 35 общини. Според броя на населението те се разпределят както следва:

Таблица 7: Размер на общините в СИР според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Размер на общината	Общини		Население	
	брой	%	брой	%
Общо	**35**	**100**	**929 035**	**100**
до 5 990	6	17,1	27 862	3,0
6 000–19 999	20	57,1	223 035	24,0
20 000–49 999	5	14,3	107 925	11,6
50 000–99 999	3	8,6	224 844	24,2
над 100 000	1	2,9	345 369	37,2

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Средният брой лица, изчислени за една община към 31.12.2018 г., възлиза на 26 544 лица.

Неравномерно е разпределението на населението и по общини. В 6 общини с население под 6 000 души[9] живеят едва 3,0 % от населението на региона. Критично малкият брой на населението в една община поставя под въпрос самостоятелното ѝ съществуване. В същото време в 1 община с население над 100 хил. души живеят 37,2 % от населението на региона. Най-голяма по население е община Варна (345 369 д.), следвана от общините Шумен (87 252 д.) и Добрич–град (83 584 д.). Най-малката община е Бяла – 3 282 души, следвана от общините Крушари (3 893 д.) и Шабла (4 367 д.).

За периода 2011–2018 г. 10 общини увеличават населението си, като те са разположени в областите Варна (5) и Шумен (5). Открояват се общините Варна – 1 726 души (0,5 %), Каолиново – 664 души (5,5 %), Хитрино – 543 души (8,7 %) и Аврен – 520 души (6,0 %). Със значително намаление на населението са общините Добрич–град – 6 791 души (-7,5 %), Шумен – 5 908 души (-6,3 %), Попово – 3 212 души (-11,3 %), Търговище – 2 860 души (-5,0 %), Генерал Тошево – 1 784 души (-12,0 %) и Провадия – 1 627 души (-7,2 %).

Градове

Към края на 2018 г. градовете в региона са 30 и в тях живеят 682 177 души, като в края на 2011 г. в тях са живели 703 810 души, или за 7 години населението намалява с 21 633 души (-3,1 %).

Според съществуващия брой на населението им градовете се категоризират[10] както следва:

Таблица 8: Големина на градовете в СИР според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Големина на градовете	Градове		Население	
	брой	%	брой	%
Общо	**30**	**100**	**682 177**	**100**
Много големи над 200 хил. д.	1	3,3	336 505	49,3
Големи от 100 до 200 хил. д.	0	0	0	0
Средни от 30 до 100 хил. д.	3	10,0	194 537	28,5
Малки от 10 до 30 хил. д.	5	16,7	59 216	8,7
Много малки до 10 хил. д.	21	70,0	91 919	13,5

Източник: НСИ, обработка НЦТР

[9] Чл. 8, ал.1 от Закона за административно-териториално устройство на Република България (обн. ДВ бр. 63/1995 г., посл. изм. ДВ бр. 58/2017 г.) поставя като основно изискване за създаване на нова община наличие на население над 6 000 души.

[10] Съгласно Наредба № 7 за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони.

Демографското състояние в градовете показва същата тенденция към намаляване на населението, каквато се наблюдава при общините. Това означава, че е изчерпан демографският потенциал на селата, които до неотдавна бяха източник за миграция към градовете. В периода 2011–2018 г. нараства населението само на 4 града: Варна с 1 724 д. (0,5 %), Бяла със 76 д. (3,8 %), Каолиново с 67 д. (4,6 %) и Вербица с 16 д. (0,5 %).

Значително през този период намалява населението на градовете Добрич – 6 791 д. (-7,5 %), Шумен – 5 011 д. (-6,2 %), Търговище – 1 888 д. (-5,1 %), Попово – 1 445 д. (-9,4 %) и Провадия – 974 д. (-7,5 %).

Намаляването на населението в региона е съпроводено и с друго негативно явление – миграция на населението към Варна, София и чужбина.

В областните центрове живее 57,2 % от населението на региона, а неравномерното разпределение става проблем и за ефективното усвояване на ресурсите в една голяма част от територията на региона.

Естествен и механичен прираст на населението

Броят и структурите на населението се определят от размерите и интензивността на неговото естествено и механично (миграционно) движение.

Естествен прираст

Разликата между живородените и умрелите представлява естественият прираст на населението. След 1990 г. демографското развитие на страната и региона се характеризира с отрицателен естествен прираст на населението. *През 2018 г. в резултат на отрицателния естествен прираст населението на региона е намаляло с 5 734 души.*

Намалението на населението, измерено чрез *коефициента на естествен прираст, през 2018 г. е минус 6,1 ‰*[11]*, а през 2011 г. е минус 3,5 ‰.* Коефициентът на естествен прираст в градовете е минус 4,2 ‰, а в селата – минус 11,5 ‰.

Коефициентът на естествен прираст за ЕС–28 е минус 0,4 ‰.

В периода 2011–2018 г. всички области и общини в региона имат отрицателен естествен прираст.

Наблюдават се значителни различия между регионите от ниво 2 по отношение на коефициентите на естествен прираст. В ЮЗР естественият прираст е (-4,3 ‰) докато в СЦР е (-10,1 ‰). СИР заема средно положение (-6,1 ‰), като с по-благоприятни показатели са Югоизточен (-5,7 ‰) и Южен централен регион (-6,0 ‰)

През 2018 г. с най-малки по стойности на коефициента на отрицателен естествен прираст е област Варна (-4,0 ‰). С най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен естествен прираст са област Добрич (-9,2 ‰) и област Търговище (-7,8 ‰).

През 2018 г. всичките 35 общини имат **отрицателен естествен прираст**, като само 8 общини имат по-благоприятен коефициент на естествен прираст през 2018 г. от средния за страната (-6,5 ‰): Никола Козлево (-0,5 ‰), Варна (-2,1 ‰), Омуртаг (-3,9 ‰), Вербица (-4,0 ‰), Каолиново (-5,0 ‰), Долни чифлик (-5,0 ‰), Тервел (-6,1 ‰) и Венец (-6,4 ‰). Със сходни коефициенти с тези на страната са 2 общини.

[11] Разликата между броя на живородените и умрелите на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

С по-неблагоприятен коефициент от средния за страната са 25 общини, от тях по-големи са Шумен (-6,9 ‰), Търговище (-7,1 ‰) и Попово (-12,3 ‰). В 2 общини коефициентът на естествен прираст е 3 пъти по-неблагоприятен от средния за страната: Шабла (-21,7 ‰) и Ветрино (-23,4 ‰).

В сравнение с равнището на диференциация между областите, междуобщинските различия са по-ясно изразени. Най-значителните вариации се наблюдават между общините на област Варна, където най-ниската стойност на коефициента на естествен прираст е (- 2,1 ‰) в община Варна, а най-високата е (-23,4 ‰) във Ветрино. По правило наличието на нееднородно развити общини в една област предполага по-голяма диференциация.

Механичен прираст

Съществено влияние върху броя и структурите на населението в региона оказва и механичният прираст (нетното салдо от външната миграция). Той се формира като разлика между броя на заселилите се и изселилите се от региона. Коефициентът на механичен прираст в региона през 2011 г. е (-1,1 ‰), а през 2018 г. е (1,1 ‰), като за страната през 2018 г. е (-0,5 ‰). Или механичния прираст в региона е с по-благоприятни показатели от средните за страната.

През 2018 г. 2 области имат положителен механичен прираст: Варна – 1 058 д. (2,2 ‰) и Шумен – 706 д. (4,1 ‰). С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст е област Добрич – 699 д. (-4,0 ‰), докато в област Търговище намалението е символично – само с 1 човек (0,0 ‰).

През 2018 г. 16 общини имат положителен механичен прираст, като по-значителен е прирастът в общините Варна – 1 355 д. (3,9 ‰), Търговище – 236 д. (4,4 ‰) и Хитрино – 195 д. (29,0 ‰).

Останалите 19 общини имат отрицателен механичен прираст. С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст са общините Добрич–град (-371 д.), Попово (-163 д.) и Балчик (-125 д.).

Гъстота на населението

Териториалните диспропорции могат да бъдат идентифицирани чрез показателя *гъстота на населението*. Гъстотата на населението в Северозападния регион в края на 2018 г. е 63,4 д/km^2 и съвпада със средната за страната (63,4 д/km^2). Тя се влияе от механичното и естественото движение на населението, както и от процеса на урбанизация.

Данните за гъстотата на населението показват неравномерно разпределение на населението по територията на региона. По области гъстотата на населението е в широк диапазон от 36,8 д/km^2 в област Добрич до 123,3 д/km^2 в област Варна.

Междуобщинските различия в региона са високи, като гъстотата на населението е в широк диапазон: от 9,3 д/km^2 в община Крушари до 1 453,1 д/km^2 в община Варна. В 8 общини гъстотата на населението е под 20,0 д/km^2 и те са разположени в областите Варна (2), Добрич (4), Търговище и Шумен с по 1. Съставните селищата на тези общини са изложени от риск на обезлюдяване.

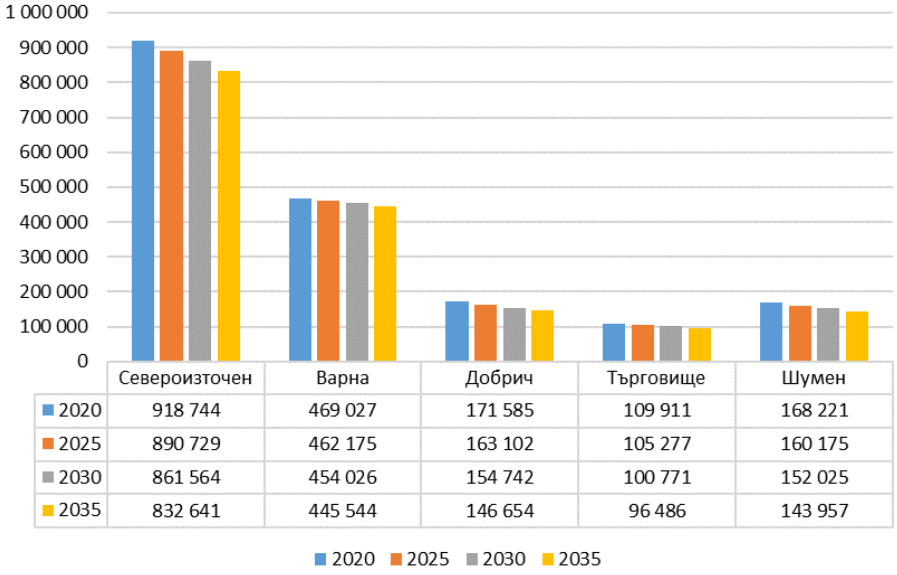
Причината за тези значителни различния е наличието както на слабо населени общини и области, така и на центрове, в които е концентриран огромен брой население.

Прогноза за демографското развитие на региона

В Националния статистически институт е разработена тривариантна целева прогноза за демографското развитие на страната в перспектива до 2080 година. Вариантите на демографската прогноза са съобразени с методологията и количествените хипотези за възпроизводствените процеси на населението, разработени от Евростат. Първият вариант (при хипотеза за конвергентност) се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на ЕС за демографското и социално-икономическото развитие на държавите членки; вторият вариант се определя като оптимистичен (относително ускоряване) и при него се предполага, че демографските процеси ще протичат при благоприятни социално-икономически условия; третият вариант се определя като песимистичен (относително забавяне) и развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в региона. По варианти прогнозното развитие на населението на региона към 2035 г. е следното:

Реалистичен (Конвергентност) – 832 641 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период с 86 103 д., или с 9,4 %, като най-голямо ще е намалението в областите Добрич с 14,5 % и Шумен с 14,4 %.

Фигура 5: Прогноза за населението в СИР по области – вариант I реалистичен

	Североизточен	Варна	Добрич	Търговище	Шумен
2020	918 744	469 027	171 585	109 911	168 221
2025	890 729	462 175	163 102	105 277	160 175
2030	861 564	454 026	154 742	100 771	152 025
2035	832 641	445 544	146 654	96 486	143 957

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

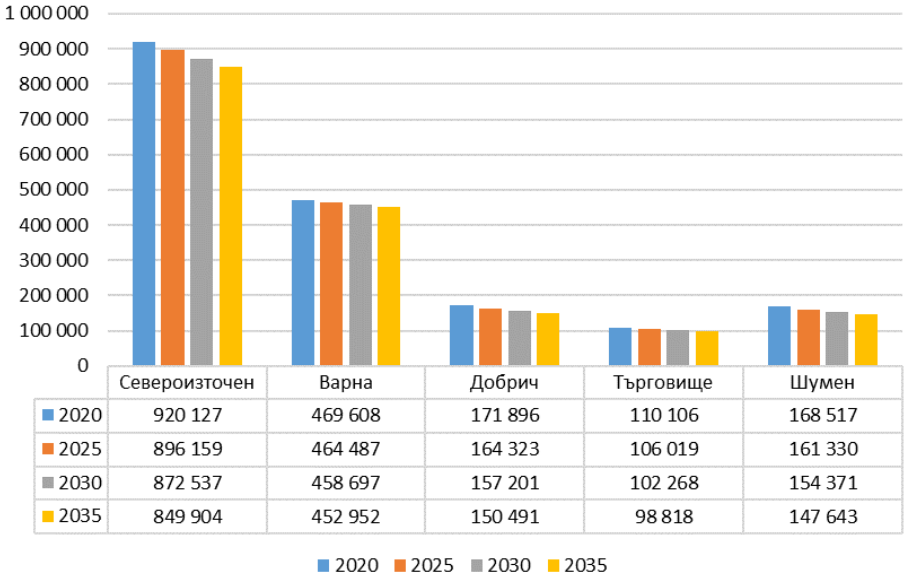
Оптимистичен (Относително ускоряване) – 894 909 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период със 70 223 д., или със 7,6 %.

Таблица 9: Прогноза за населението в СИР по области – вариант II оптимистичен

Регион/Области	2020	2025	2030	2035
Североизточен	**920 127**	**896 159**	**872 537**	**849 904**
Варна	469 608	464 487	458 697	452 952
Добрич	171 896	164 323	157 201	150 491
Търговище	110 106	106 019	102 268	98 818
Шумен	168 517	161 330	154 371	147 643

Източник: НСИ

Фигура 6: Прогноза за населението в СИР по области – вариант II оптимистичен

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

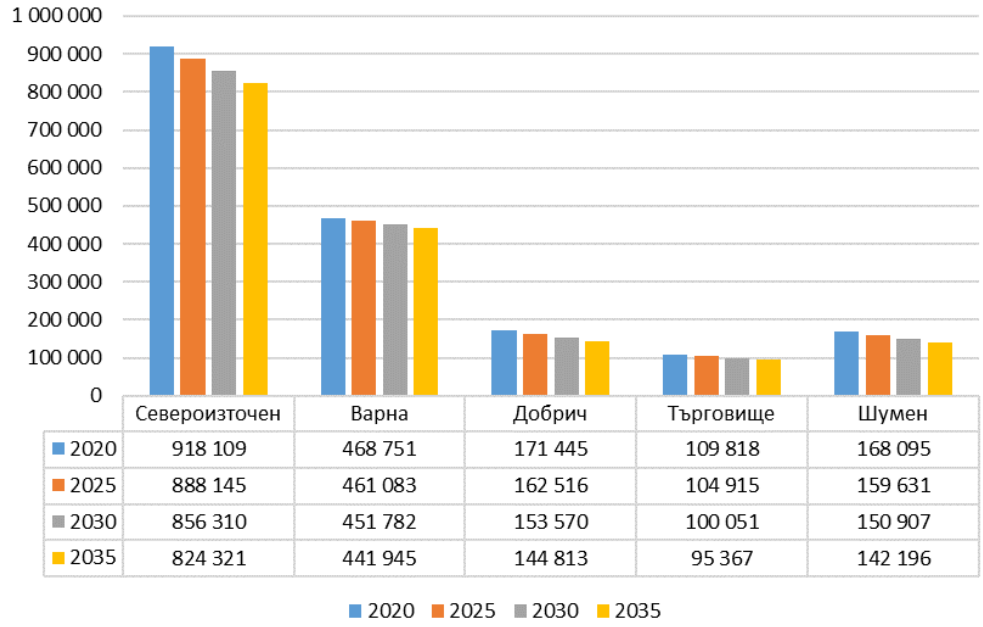
Песимистичен (Относително забавяне) – 824 321 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период съответно с 93 788 д. или с 10,2 %.

Таблица 10: Прогноза за населението в СИР – вариант III песимистичен

Регион/Области	2020	2025	2030	2035
Североизточен	**918 109**	**888 145**	**856 310**	**824 321**
Варна	468 751	461 083	451 782	441 945
Добрич	171 445	162 516	153 570	144 813
Търговище	109 818	104 915	100 051	95 367
Шумен	168 095	159 631	150 907	142 196

Източник: НСИ

Фигура 7: Прогноза за населението в СИР – вариант III песимистичен

	Североизточен	Варна	Добрич	Търговище	Шумен
2020	918 109	468 751	171 445	109 818	168 095
2025	888 145	461 083	162 516	104 915	159 631
2030	856 310	451 782	153 570	100 051	150 907
2035	824 321	441 945	144 813	95 367	142 196

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

И по трите варианта според направената прогноза населението ще намалява и застарява. Голямата пречка пред икономическия растеж ще бъде значителното свиване на населението като цяло, както и конкретно на населението в трудоспособна възраст. Въпреки че коефициентите на демографска зависимост в региона остават почти непроменени в дългосрочен план, номинално населението във всички възрастови групи ще се свива чувствително.

Освен намаляване на населението в периода 2020–2035 г. и по трите варианта, прогнозата предвижда и значителни изменения в структурата на населението – ще има по-малко лица в трудоспособна възраст, които ще издържат останалата част от населението.

Абсолютният и относителният дял на населението на възраст над 65 години ще нараства. Очакванията са до 2035 г. този процент да е около 23,0 %. Това ще постави под въпрос устойчивостта на осигурителната система: от едната страна ще има много получаващи, а от другата – все по-намаляващ брой работещи, т.е. внасящи осигуровки и данъци.

Застаряването на населението ще увеличава грижата за старите хора, а незадоволителните условия и недостатъчният капацитет на държавните старчески домове ще наложат нуждата от създаването на по-добре поддържани частни старчески домове.

Влошаването на възрастовата структура на населението ще рефлектира и върху размера и качеството на трудовите ресурси. Застаряването на работната сила в условия на динамичен пазар на труда с постоянно променящи се изисквания към квалификацията и професионалните умения на заетите поражда необходимостта от насърчаване на ученето през целия живот. Застаряващото население ще постави натиск върху публичните разходи за пенсии, здравеопазване и социални грижи.

Поради намаляване на жените в детеродна възраст ще намалява и раждаемостта в абсолютни стойности. Населението до 14 годишна възраст в периода 2020–2035 г. ще намалява, което ще доведе до намаляване броя на учениците в сферата на образованието и ще се наложи закриване на отделни учебни заведения.

Дисбалансът в териториалното разпределение на населението по региони ще продължи, като по вариант реалистичен до 2035 г. в Североизточния регион населението ще е 13,2 % от общото на страната, докато през 2018 г. то е 13,3 %, или намалението ще е с 0,1 % процентни пункта.

Неравномерното разпределение на населението по области ще продължи и през 2035 г. населението в област Варна ще е 53,5 % от това на региона, докато в област Търговище ще е само 11,6 %. Още по-неравномерно ще бъде разпределението на населението по общини и по отделни селища.

Продължаващото поляризационно демографско развитие на Североизточния регион ще създава затруднения в бъдещото пространствено планиране на региона, отделните области и общини.

Изводи и тенденции

Анализът на демографската ситуация в региона в периода 2011–2018 г. показва продължаващи тенденции на намаляване и застаряване на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност, отрицателен естествен и механичен прираст. Средногодишно населението на Североизточен регион намалява от отрицателен естествен и механичен прираст с 4 700 д. Задълбочава се дисбалансът в териториалното разпределение на населението, който води до сериозни териториални диспропорции.

Намаляването на броя на живородените деца и коефициента на обща раждаемост са сред причините СИР да е сред регионите с висок отрицателен естествен прираст в ЕС, като през 2018 г. той е минус 6,1 ‰. Механичният прираст в региона е положителен, т.е. с по-благоприятни показатели от средните за страната. Най-големите проблеми са свързани с високата обща смъртност и постоянната емиграция на млади хора в активна възраст.

Делът на градското население слабо, но устойчиво се увеличава в рамките на анализирания период, което се предопределя от нарасналата роля на градовете по отношение на възможности за заетост, по-висок жизнен стандарт, по-добър достъп до специализирани и по-качествени здравни услуги, образование, културни прояви.

През 2018 г. както в региона, така и във всички области от ниво 3 гъстотата на населението много слабо намалява спрямо 2011 г. По-ясно изразени диференциации са междуобщинските различия.

***Прогнозата** до 2035 г.* и по трите варианта показва, че населението в региона ще намалява и застарява. Предизвикателство пред икономическия растеж ще бъде значителното свиване на населението в региона и заедно с това намаляването на трудоспособното население. Застаряването на работната сила в условия на динамичен пазар на труда ще поражда необходимостта от въвеждането на съвременни и подходящи форми на обучение и учене през целия живот. Увеличаването на относителния дял на населението на възраст над 65 години ще увеличи натиска върху публичните услуги, здравеопазването, социалните грижи и пенсионната система.

Намаляването на населението на възраст до 14 години ще наложи реформи в сферата на образованието и в мрежата от учебни заведения. Дисбалансът в териториалното разпределение на населението ще продължи, което ще създава затруднения в бъдещото пространствено планиране и развитие на региона, отделните области и общини.

2.3.2. Заетост и безработица

Заетост

Коефициентът на заетост представлява относителният дял на заетите лица от населението на същата възраст. Той е водещ индикатор за пазара на труда и показва каква част от населението в трудоспособна възраст работи.

Заетостта на населението в най-активна възраст (15–64 години) бележи ръст в Североизточния регион в периода 2011–2018 г. и достига 65,4 % през 2018 г., но изостава от средната за страната (67,7 %). На практика заетостта в момента е по-висока от пиковите си нива отпреди кризата – през 2008 г. коефициентът на заетост в региона е 62,0 %.

Въпреки предприетите мерки и програми за насърчаване на заетостта през последните години, и в частност тази при жените, все още се наблюдава различие в заетостта между двата пола. Заетостта при мъжете е 72,1 %, а при жените – 58,5 %.

Равнището на заетост сред лицата с основно, начално и по-ниско образование е значително по-ниско от общото равнище на заетост.

Сред статистическите райони Североизточният регион през 2018 г. е с коефициент на заетост (15–64 навършени години) 65,4 %, като след него са Северозападният и Северният централен регион. Разликата между равнищата на заетост в най-добре представилия се регион (Югозападния) и Североизточния се задълбочава и достига 8,4 процентни пункта.

На областно ниво най-висока е заетостта в област Варна – 66,3 %, изоставане има в област Търговище – 63,0 %. Разликата между равнищата на заетост в най-добре представената област Варна и изоставащата област Търговище е 3,3 процентни пункта.

Таблица 11: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15–64 навършени години.

Регион/Област	Заети лица – хил.				Коефициенти на заетост – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**2 927,5**	**2 954,3**	**3 073,4**	**3 068,9**	**58,4**	**63,4**	**66,9**	**67,7**
Североизточен	**370,5**	**391,7**	**402,2**	**397,0**	**55,8**	**62,9**	**65,4**	**65,4**
Варна	*186,9*	*208,1*	*207,0*	*206,3*	*56,6*	*65,9*	*66,0*	*66,3*
Добрич	*70,4*	*73,4*	*80,1*	*73,3*	*54,4*	*62,6*	*69,8*	*65,3*
Търговище	*46,7*	*39,8*	*44,0*	*45,1*	*57,6*	*53,6*	*60,4*	*63,0*
Шумен	*66,4*	*70,4*	*71,1*	*72,2*	*53,9*	*61,3*	*62,7*	*64,6*
Северозападен	**289,9**	**260,4**	**268,6**	**266,3**	**53,6**	**54,8**	**57,9**	**58,8**
Северен централен	**318,0**	**320,4**	**325,6**	**323,7**	**54,9**	**61,5**	**63,7**	**64,6**
Югоизточен	**417,1**	**420,4**	**437,6**	**438,5**	**57,7**	**62,3**	**65,7**	**66,8**
Югозападен	**973,6**	**981,4**	**1 020,8**	**1 034,3**	**65,0**	**68,7**	**72,1**	**73,8**
Южен централен	**558,4**	**580,1**	**618,6**	**609,2**	**55,5**	**61,9**	**67,0**	**66,8**

Източник: НСИ

Един от основните показатели на „Европа 2020“ – заетост от населението на възраст между 20 и 64 навършени години[12] се следи само на ниво регион (NUTS 2).

Този показател за по-стеснената група от 20 до 64 години (наблюдавана от ЕВРОСТАТ) в периода 2011–2018 г. в Североизточния регион бележи значително увеличение от 60,2 % през 2011 г. до 70,2 % през 2018 г. По статистически региони за 2018 г. стойностите са следните:

Таблица 12: Заети лица и коефициенти на заетост на населението между 20 и 64 навършени години

Регион	Заети лица – хил.				Коефициенти на заетост – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**2 917,6**	**2 943,0**	**3 058,4**	**3 054,6**	**62,9**	**67,7**	**71,3**	**72,4**
Североизточен	**368,5**	**389,4**	**399,6**	**394,6**	**60,2**	**67,0**	**69,8**	**70,2**
Северозападен	*289,3*	*259,7*	*267,1*	*265,3*	*58,0*	*59,1*	*62,6*	*63,6*
Северен централен	*316,1*	*319,3*	*324,4*	*321,8*	*59,4*	*65,4*	*67,6*	*69,1*
Югоизточен	*415,8*	*418,5*	*435,1*	*436,5*	*62,0*	*66,7*	*70,3*	*71,7*
Югозападен	*971,1*	*978,2*	*1 016,5*	*1 028,7*	*69,6*	*73,1*	*76,7*	*78,3*
Южен централен	*556,8*	*577,9*	*615,6*	*607,7*	*60,1*	*66,1*	*71,3*	*71,4*

Източник: НСИ

На ниво NUTS 2, на база на този показател с най-добър коефициент се характеризира Югозападният регион, следван от двата южни региони – Южен централен и Югоизточен, като Североизточният регион заема средно положение. Разликата между коефициентите на заетост в най-добре представения регион, Югозападния, и Североизточния е 8,1 процентни пункта.

Въпреки нарастването на показателя приетата *национална цел за страната по „Европа 2020“ – 76,0 %* до 2020 г., трудно може да бъде изпълнена поради изоставането на региона.

[12] Национална цел: Заетост за 76,0 % от населението на възраст 20–64 години до 2020 г.

По-нататъшното повишаване на заетостта ще зависи от активизирането на икономически неактивни лица и тяхната (пре)квалификация, както и от обръщането на тенденцията към нетна емиграция и дори внос на работна ръка от чужбина.

Безработица

Коефициентът на безработица представлява относителният дял на безработните лица от икономически активното население (работната сила).

Високата безработица, както и дългосрочната, влияят отрицателно върху икономиката и пораждат социални проблеми, най-вече влияят директно върху бедността и социалното изключване.

През 2018 г коефициентът на безработица в Североизточния регион сред населението на 15–64 навършени години намалява значително с 8,1 процентни пункта в сравнение с 2011 г., като достига 7,4 %. Въпреки намалението регионът остава на второ място по висока безработица, като само Северозападният регион е пред него. Разликата между коефициента на най-добре представилия се регион (Югозападния) и Североизточния достига 4,7 процентни пункта.

На областно ниво коефициентът на безработица е най-нисък в област Варна (4,4 %), значително изоставане има в областите Шумен (12,0 %) и Търговище (11,2 %). Разликата между равнищата на безработица в най-добре представената област Варна и най-изоставащата област Шумен е 7,6 %. Областите, в които коефициентът остава двуцифрен, показват сериозни структурни проблеми на местните пазари на труда и ниска мобилност на населението.

Таблица 13: Безработни лица и коефициенти на безработица на населението на 15–64 навършени години.

Регион/Област	Безработни лица – хил.				Коефициенти на безработица – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**374,8**	**245,3**	**204,1**	**170,8**	**11,4**	**7,7**	**6,2**	**5,3**
Североизточен	**67,8**	**42,6**	**41,8**	**31,8**	**15,5**	**9,8**	**9,4**	**7,4**
Варна	21,7	15,9	16,4	9,5	10,4	7,1	7,3	4,4
Добрич	14,9	7,7	5,5	6,9	17,5	9,5	6,5	8,6
Търговище	6,6	4,1	6,3	5,7	12,4	9,4	12,5	11,2
Шумен	24,6	14,8	13,6	9,8	27,1	17,4	16,0	12,0
Северозападен	**42,7**	**31,5**	**34,6**	**34,4**	**12,8**	**10,8**	**11,4**	**11,5**
Северен централен	**46,8**	**33,3**	**24,6**	**23,5**	**12,8**	**9,4**	**7,0**	**6,8**
Югоизточен	**54,9**	**36,4**	**33,4**	**25,5**	**11,6**	**8,0**	**7,1**	**5,5**
Югозападен	**79,1**	**56,7**	**35,0**	**28,4**	**7,5**	**5,5**	**3,3**	**2,7**
Южен централен	**83,5**	**44,8**	**34,7**	**27,2**	**13,0**	**7,2**	**5,3**	**4,3**

Източник: НСИ, Агенция по заетостта

Въпреки намаляването на безработицата има общини с много висока безработица. Средногодишните данни за 2018 г. показват, че в региона има 1 община, в която безработицата е над 40 %, и 6 общини, в които тя е между 20 % и 40 %. Запазва се дългогодишната тенденцията общините с най-високо равнище на годишна безработица да са съсредоточени предимно в областите Шумен (4) и Търговище (2).

В повечето случаи общините с висока безработица са или прекалено отдалечени от водещите икономически центрове и традиционните потоци на ежедневна трудова миграция, или се характеризират с ниско ниво на образование и квалификация на работната

сила. Тази комбинация от неблагоприятни фактори не предполага скорошно решение на проблемите им, дори напротив – пренебрежимо слабият ефект на общия икономически растеж върху местните трудови пазари говори за трайна изолация от протичащите на национално ниво процеси.

Има много големи диспропорции между общините в една област. Така например безработицата в област Шумен е 12,0 %, в община Шумен е 3,3 %, а в общините Каолиново, Никола Козлево и Венец е над 10 пъти по-голяма – съответно 47,3 %, 37,9 % и 36,3 %. Подобни проблеми имат и други области на региона с големи разлики между периферните общини и общината, в която е разположен областният център.

Последствията са струпване на население в областния център и още по-голямо обезлюдяване на общините. **В малките населени места няма капиталовложения, най-големият „инвеститор“ са общините**, които чрез временни програми се мъчат да „овладеят“ безработицата. По тези места почти липсват форми на индустрия.

Изводи и тенденции

Основните изводи за 2018 г. показват повишаване на коефициентите на заетост сред най-активното население между 15 и 64 годишна възраст. Заетостта на населението на възраст 20–64 навършени години в периода 2011–2018 г. нараства с 10 процентни пункта и въпреки това регионът остава на второ място в страната по висока безработица. Безработицата в повечето области приближава рекордно ниските нива от 2008 г., но все още има 2 области, в които коефициентът остава двуцифрен, което говори за сериозни структурни проблеми на местните пазари на труда. Областите с безработица над 10 % (сред населението на 15–64 години) са Търговище и Шумен, а в 7 общини (предимно в област Шумен) безработицата е над 20 %. Съществуват големи различия в равнищата на безработицата в периферните общини и в общината, която е областен център.

Високата безработица оказва отрицателно влияние върху икономиката и поражда сериозни социални проблеми. Тя влияе директно върху бедността и социалното изключване.

Тенденциите в сферата на заетостта и безработицата са проследени посредством *прогнозите за населението* на Евростат в държавите членки на ЕС, според които броят на лицата в трудоспособна възраст в България ще продължи да намалява и в бъдеще[13]. Това е основният фактор, който ще окаже влияние върху намаляването на работната сила в региона. Според прогнозите за търсенето и предлагането на труд на Cedefop до 2025 г. се очаква намаление както на работната сила в България, така и на заетостта. Намалението ще продължи до 2050 г. и ще засегне сериозно и Североизточния регион.

Според прогнозите на Cedefop[14] по **сектори на икономиката** ще се наблюдава нарастване на заетостта в икономическите дейности в сектор „Услуги“, докато в икономическите дейности от сектор „Индустрия“ и сектор „Селско стопанство“ ще има намаление. С най-бързи темпове до 2025 г. и в периода до 2050 г. ще се повиши търсенето на специалисти в бизнес услугите, научните и техническите дейности, здравеопазването и социалните дейности и информационните и комуникационните технологии.

[13] ЕВРОСТАТ публикува прогнози за населението на държавните членки на ЕС до 2080 г.

[14] Европейския център за развитие на професионалното обучение (ЕЦРПО/Cedefop)

2.3.3. Структура и териториални измерения на регионалната икономика

Анализът на икономическото развитие на Североизточен регион има за цел да сравни състоянието на икономиката във водещите сектори общо за региона и в частност на съставните му области (ниво 3), съпоставяйки основни икономически показатели, привлечените чуждестранни инвестиции, научно-изследователската дейност и иновациите, развитието на малките и средните предприятия.

За изследване на икономическото развитие са използвани основите икономически показатели за брутен вътрешен продукт, брутна добавена стойност, производителност на труда, разходи за придобиване на ДМА, инвестициите в НИРД и участието в нея, привлечените чуждестранни преки инвестиции, като някои от сравненията използват данни за 2010 г., т.е. усреднено последната от икономическата статистика на РПР СИР 2014–2020 г., като по този начин може да се види напредъкът.

Брутен вътрешен продукт

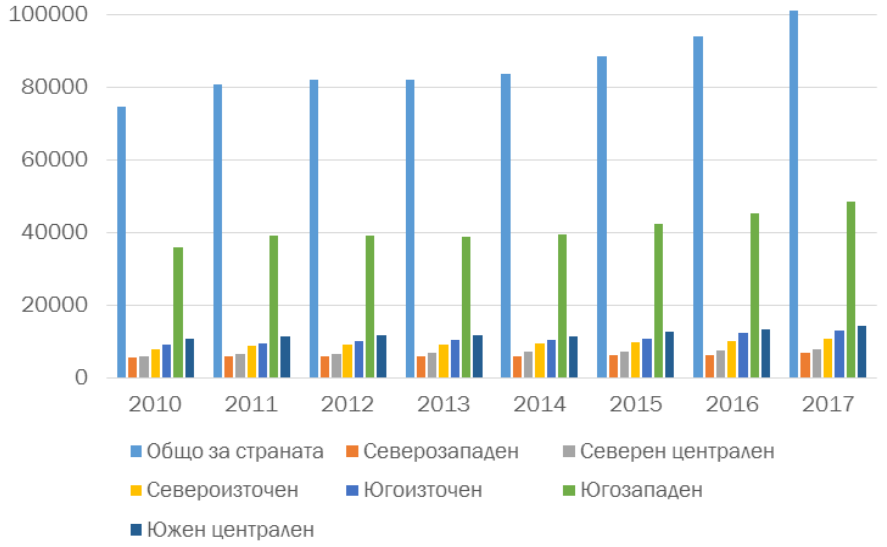
Брутният вътрешен продукт (БВП) обозначава измерването на общата стойност на стоките (продукти) и услугите, произведени в определена териториална област, през определен период (обикновено една година), преди амортизация. Това е един от начините за измерване на националния приход и продукция.

Анализът на териториалните различия по отношение на БВП е извършен на база сравнения на показателя:

- Брутен вътрешен продукт по териториални единици за статистически цели;
- Брутен вътрешен продукт на човек от населението.

Разгледан в национален план, регионът е предпоследен по принос в БВП за 2017 г. със 7,8 %, като изпреварва само СЗР и СЦР. Тези показатели са постоянни за целия период на изследване.

Фигура 8: БВП по текущи цени на регионите от ниво 2 (2010–2017 г.), млн. лв.

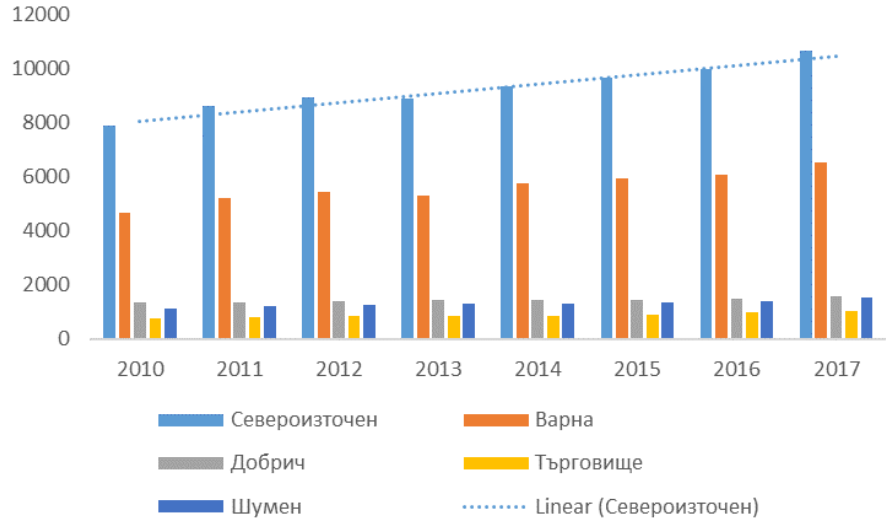

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Като негативен момент трябва да се отчетат вътрешнорегионните диспропорции. Срещу 61 % дял на област Варна, в останалите три области тези дялове се движат между 10 и 15 %.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Фигура 9: БВП по текущи цени на СИР (2010–2017 г.), млн. лв.

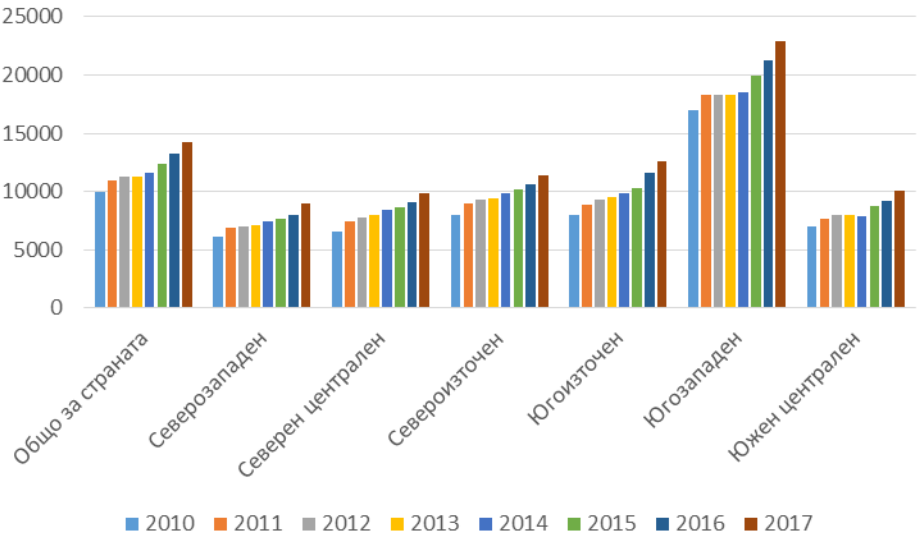

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Положителен момент е, че през всичките години на анализа имаме растеж на съвкупния БВП.

По показателя БВП на човек от населението регионът изпреварва СЗР, СЦР и ЮЦР и изостава от ЮИР и ЮЗР.

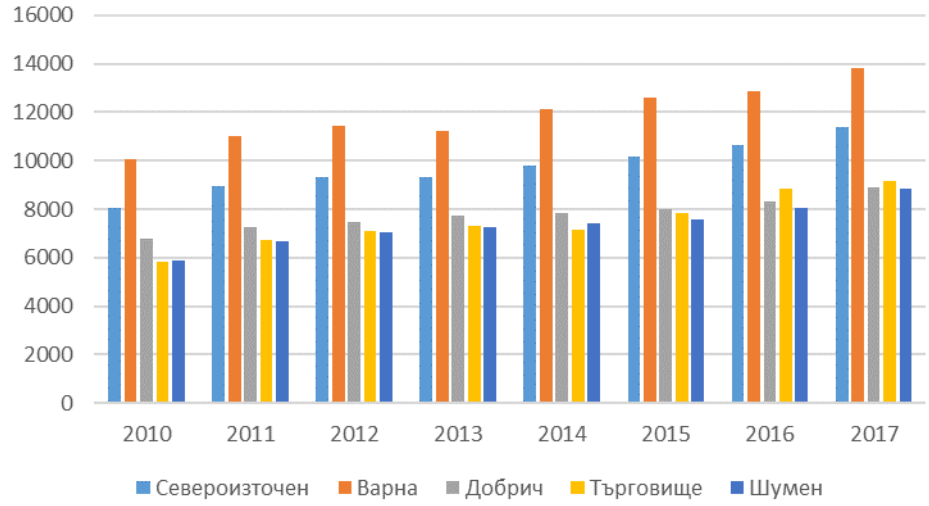
Фигура 10: БВП на човек от населението по региони от ниво 2 за периода 2010–2017 г., в лв.

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

В регионален мащаб се наблюдава значителна разлика в стойностния размер по този показател между област Варна и останалите три области. Положителен момент, който трябва да се отбележи, е че за последната година се забелязва осезателен ръст на показателя за областите Търговище, Шумен и Добрич.

Фигура 11: БВП на човек от населението (2010–2017 г.) по области, лв. (НСИ)

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Производителността на труда е съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на икономическа активност на определена икономическа територия за определен период. Производителността на труда е измерена като съотношение на създадения номинален БВП и броя на заетите в периода 2010–2017 г. За СИР в цитираните години тя има следните характеристики:

Таблица 14: Производителност на труда

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
РБ	**20 747**	**22 913**	**23 874**	**23 312**	**24 443**	**25 701**	**27 179**	**28 662**
СИР	**17 786**	**20 171**	**21 293**	**20 963**	**21 984**	**22 029**	**23 378**	**24 912**

Източник: НСИ

По този показател регионът заема средата, като е изпреварил региони от ниво 2 без Югоизточен и Югозападен региони. Вътрешните диспропорции са с голям размах – 28 408 лв. за област Варна срещу 17 964 лв. за област Добрич, 19 559 лв. за област Търговище и 17 869 лв. за област Шумен.

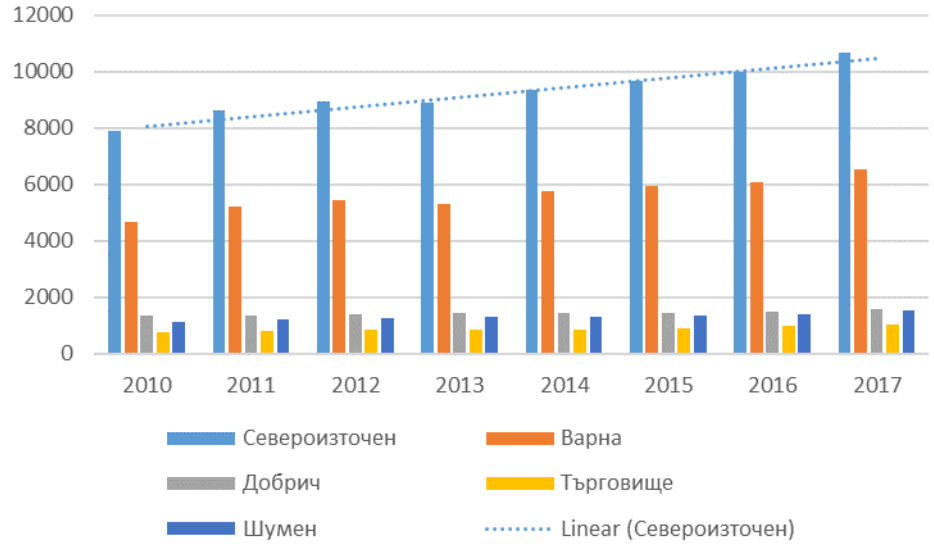
Брутна добавена стойност

Показателят брутна добавена стойност (БДС) характеризира секторната структура на икономиката. Нейната динамика в годините е проследена в следващата фигура.

Показателят БДС се изчислява като разлика между произведената брутна продукция по базисни цени (преди начисляването на данъци върху продуктите и услугите, включително субсидиите върху продуктите и услугите) и междинните производствени разходи по цени на купувач. Откроява се област Варна, а с най-нисък показател е област Търговище.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

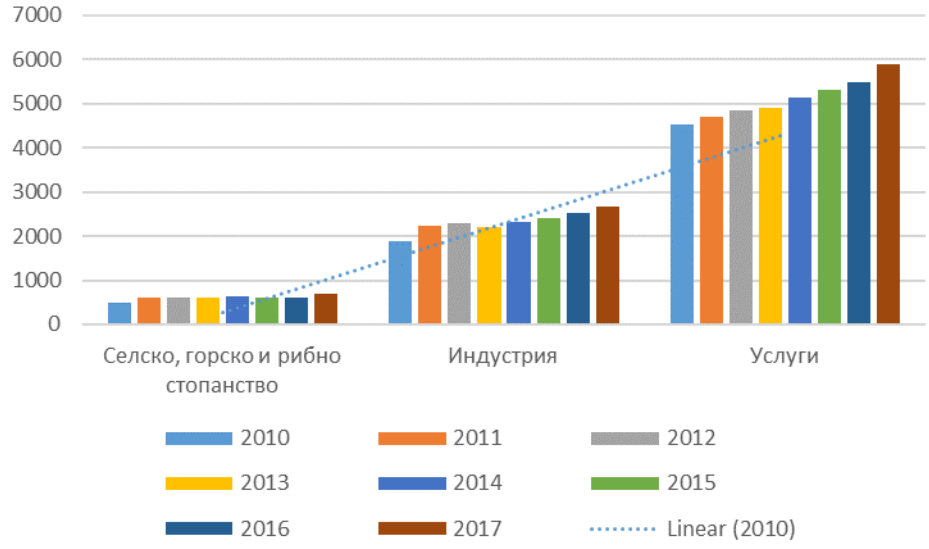
Фигура 12: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.) млн. лв.(НСИ)

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Секторната динамика на БДС определя и приоритетното развитие на икономическите дейности в региона. Тя веднъж е разгледана по години общо за региона и в същият хоризонт за четирите области.

Фигура 13: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.) млн. лв.

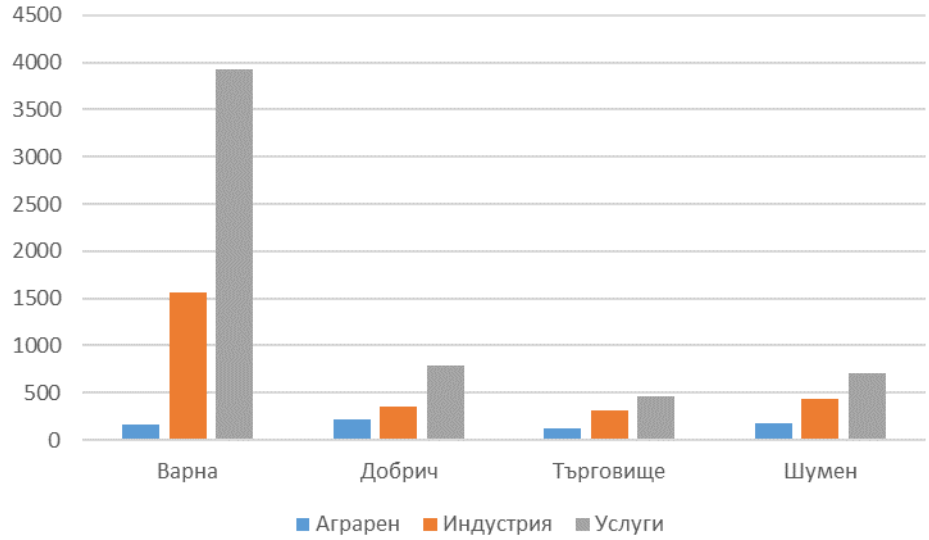

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Както и на национално и регионално ниво, и тук доминиращ е секторът „Услуги“. За последната 2017 г. делът му е 64 % срещу 27 % на сектор „Индустрия“ и 7 % на аграрния сектор.

Данните по икономически сектори по области (ниво 3) за 2017 г. имат следния вид:

Фигура 14: БДС по икономически сектори и области млн. лв.

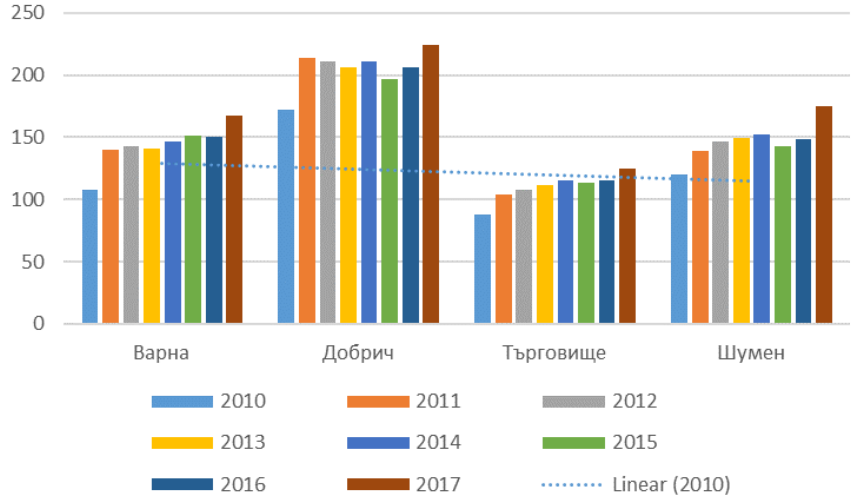

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Първичен сектор (селско, горско и рибно стопанство)

Това е допълващата икономическата дейност за региона и в същото време говорим за силно развити аграрни области и общини. Регионът разполага с 15,6 % от земеделските и 9,2 % от горските територии на страната. В същото време в регионален план земеделските територии са 68,3 %, а горските – 24 % от територията на региона.

Фигура 15: Динамика на БДС на първичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв.

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Използваемите земеделски площи в региона са 742 591,19 ha, или 19,6 % от тези на страната[15]. Обработваемата земя е 707 525,83 ha, или 20 % от тази на страната. Напояваните територии са едва 0,8 % от използваемата земеделска площ, което е значително под средното за страната (2,4 %). Регистрираните земеделски стопанства за 2016 г. са 18 723, като техният брой е намалял спрямо 2010 г. за сметка на уедряването на обработваните

[15] МЗм, Агро статистика № 348/юни 2018 г.

площи. С най-висок принос в произведената продукция на сектора[16] е област Добрич – 32 %, следвана от област Шумен с 25 %, област Варна с 24 % и област Търговище с 18 %.

По отношение на растениевъдството[17] регионът е на второ място в страната по площи за отглеждане на зърнено-житни култури, в т.ч. трети по площи за царевица за зърно, водещ в национален мащаб по площи за отглеждане на фуражни култури.

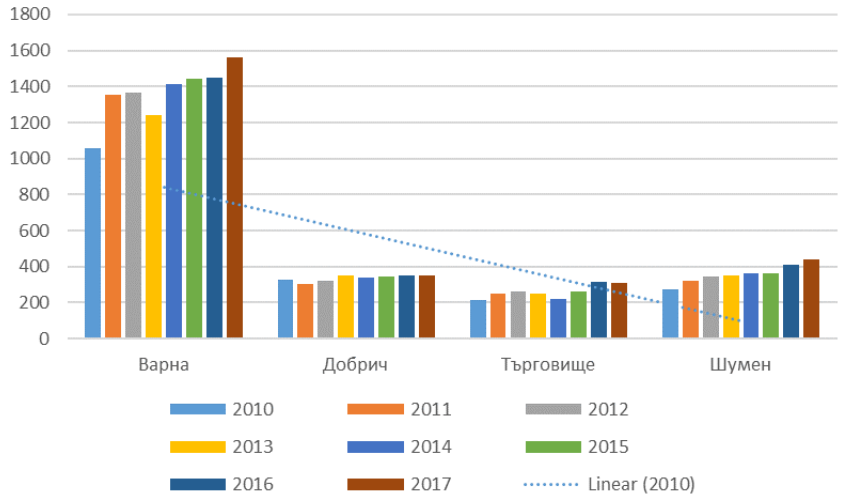
Животновъдството има допълваща функция. По отношение на основните групи животни в региона се отглеждат 78 502 говеда, което е дял от 13 % от общия брой в страната, има значителен дял в национален мащаб по отношение на отглежданите свине (28,6 %) и кокошките носачки – 19 %.

За 2017 г. разходите за придобиване на ДМА в първичния сектор са 262 855 хил. лв. Броят на заетите в отрасъла за 2017 г. е 103 053 души.

Индустрия (вторичен сектор)

За 2017 г. вторичният сектор е с 29 % дял в икономиката на региона. За изследвания период 2010–2017 г. БДС на сектора е както следва:

Фигура 16: Динамика на БДС на вторичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв.

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Област Варна доминира в сектор „Индустрия“, като за 2017 г. делът ѝ в БДС на региона е 58 % при 12–17 % дял на останалите три области. Основните икономически дейности в региона включват производства от областите химическа промишленост, циментова промишленост, санитарна керамика, стъкларска промишленост, хранително-вкусова промишленост, корабостроене, пътно и гражданско строителство, машиностроене и металообработка, шивашка промишленост и други.

Заетите в сектора за 2017 г. са 80 598 души, като в региона действат 63 предприятия от ТОП 500 по брой заети.

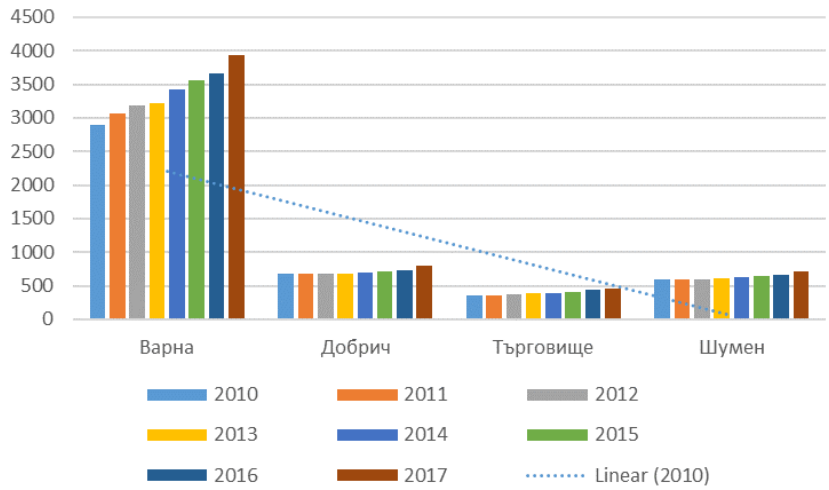
[16] По данни на НСИ 2017 г.
[17] Агро статистика – Таблица 2.2. Използване на земята

Услуги (третичен сектор)

Секторът на услугите е най-динамично развиващият се сектор на икономиката. Неговият дял в БДС на региона за 2017 г. е 64,0 %, като в национален план участието е 10,1 %, като по този показател той е изпреварен само от ЮЗР и ЮЦР.

Проследена динамиката в развитието на сектора по години и съставни области има следния вид:

Фигура 17: БДС в сектор „Услуги“ (2010–2017 г.) млн. лв.

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Област Варна рязко се откроява от останалите области в региона със своя дял от 67 % в общата БДС на региона[18], срещу едва от 8 % до 13 % за останалите области. Причините за това са много, но главно тук се отразява делът на туризма, транспорта и други дейности от обслужващата сфера.

Изводът от структурния анализ на икономиката на региона е, че имаме тайно установени пропорции в развитието на трите икономически сектора, които ще се запазят и в бъдеще, но това не означава, че трябва да се търсят пътища за изпреварващо развитие на първичния и вторичния сектор чрез дейности и продукти, носещи по висока добавена стойност.

Към третичния сектор спада и туризмът, който поради своята специфика и важност е разгледан по-подробно както следва.

Туризъм

По отношение на туристическото райониране на България, Североизточният регион попада основно в туристически район Варна (Северно Черноморие, областите Добрич и Варна) и част от район Дунав (областите Шумен и Търговище).

Макар и относително ограничен по отношение на среди за развитие на туризма, той посредством неоценимия ресурс Черно море е фактор в развитието на морския туризъм. Последният има дълга история от Варненския плаж и Св. Св. Константин и Елена – най-стария български черноморски курорт, с който започва историята на морския туризъм

[18] По данни за 2017 година

в България. Съществен проблем е и дисбалансът между прекомерното антропогенно натоварване и капацитета на природния ресурс и техническата инфраструктура.

Туристическото развитие по крайбрежието е довело до формиране на туристически агломерационни образувания. Освен Варна – Златни пясъци, подобни образувания се формират в община Балчик (Балчик – Албена – Кранево) и отчасти в община Каварна.

Материалната база на туризма е локализирана в крайбрежните населени места, в курортните зони към тях и в самостоятелни селищни образувания – туристически комплекси, вилни ваканционни селища. Някои от тези образувания имат значителна по количество материална база – к.к. „Златни пясъци“, к.к. „Албена“, к.к. „Св. Св. Константин и Елена“ и др. За туристическото развитие на региона основен принос имат град Варна и крайбрежната ивица на север от Варна, където са разположени големите туристически комплекси с основния дял на легловата база. На юг от Варна се намират по-слабо развитите курортни зони „Варна–юг“, „Черноморец“, „Камчия“, „Шкорпиловци“ и гр. Бяла, където има по-слабо туристическо натоварване и сериозни потенциали за бъдещо туристическо усвояване.

Освен основния морски рекреативен туризъм, регионът разполага с ресурси за много други форми – спортен, културно-познавателен, фестивален, делови, здравен туризъм, екотуризъм.

Таблица 15: Основни характеристики на сектор Туризъм

Област	Приходи от нощувки в места за настаняване - общо	Легла в места за настаняване	Места за настаняване
Варна	223 778 737	59 599	401
Добрич	93 275 712	26 795	155
Търговище	1 503 611	584	13
Шумен	2 673 393	1 540	75

Източник: НСИ

Културните напластявания са впечатляващи. Мадарският конник е културна ценност, включена в списъка на световното наследство на ЮНЕСКО. Националните археологически резервати – старите български столици Плиска и Преслав, уникалният скален Аладжа манастир край Варна, Римските терми в центъра на Варна, древната крепост Овеч край Провадия, Националният археологически резерват „Яйлата“ при Камен бряг, античната крепост Крумово кале край Търговище, античната крепост Ковачевско кале край Попово, археологическият резерват „Шуменска крепост“, най-големият мюсюлмански храм в страната Томбул джамия, Морската и Ботаническата градини във Варна, Ботаническата градина в Балчик и редица други археологически паметници и етнографски комплекси формират стойностен и атрактивен ресурс за съпътстваща или основна форма на алтернативен туризъм. В действителност много малка част от тези ресурси формират туристически продукти с осезателно присъствие на пазара.

През 2021 г. СИР е на второ място след ЮИР по степента на туристическо развитие в национален мащаб, измерено с броя на леглата – 29.1 % и местата за настаняване – 19.3 %, като формира 30.0% от приходите от нощувки в отрасъла. Тези данни се отнасят за местата за настаняване с 10 и повече легла.

Но това не е хомогенна характеристика за региона. Туризмът се развива основно в областите Добрич и Варна (над 97 % от легловата база), и то в крайбрежните пространства. Вътрешността разполага с природни и антропогенни ресурси за развитие на алтернативен туризъм (познавателен, екологичен, селски, поклоннически), но те все още са неоползотворени.

Общините Варна и Балчик са с най-висока степен на усвояване на туристическите си ресурси. Освен благоприятните икономически резултати, в тези общини са налице и множество проблеми, породени от прекомерното антропогенно натоварване на природната среда.

Общините Аврен, Бяла, Долни Чифлик и Каварна попадат във втора група – с висококачествени ресурси и силно туристическо развитие. Тази група има сходни характеристики с първата, но стойностите и съответно влиянията на туризма, които те понасят, са по-ниски. При тези общини би било удачно стимулиране на бъдещо туристическо усвояване на територията, за разлика от целево ограничаване, каквото е необходимо при първата група.

Голям брой от общините на региона попадат в групата с качествени рекреационни ресурси, ограничено туристическо развитие и слабо влияние на туризма в социално-икономическото развитие. В тази група показателите са значително под средните за региона. Тук попада дори традиционно разглежданата като „туристическа“ община Шабла, както и общините на областните центрове Шумен и Търговище. Останалите общини в региона на практика са без регистрирано туристическо развитие.

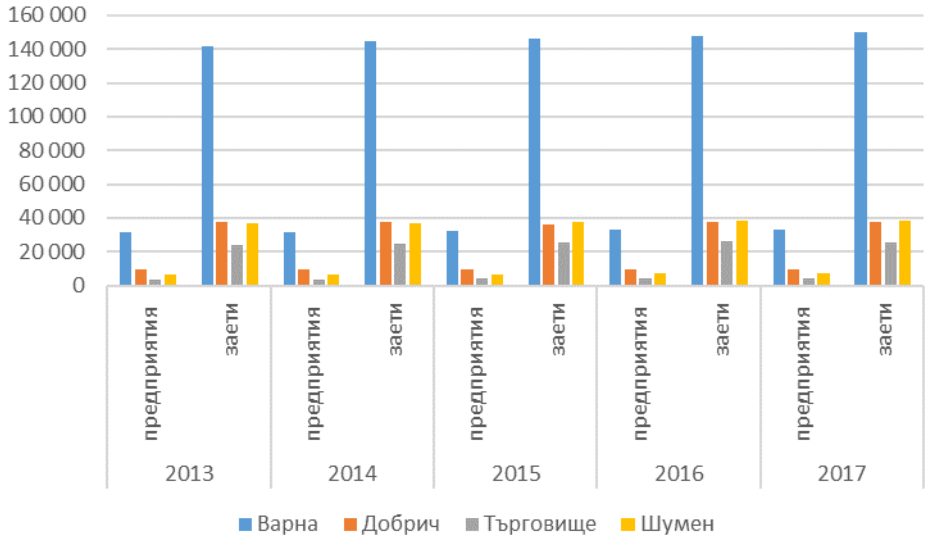
Въпреки сериозния си принос в икономиката на региона, туризмът се развива едностранно само по крайбрежието и, въпреки направените отдавна изводи и препоръки, не показва стъпки към разнообразяване на предлагането и включване на близкия и по-далечния хинтерланд в туристическия продукт.

Основна насока на туристическата политика за региона следва да бъде преодоляването на сезонността на морския рекреативен туризъм и осигуряването на целогодишна натовареност на туристическата база чрез разнообразни продукти на алтернативен туризъм (спортен, културно-познавателен, фестивален, делови, здравен). Това означава разнообразяване на регионалния туристически продукт и активно включване на природното и културното богатство на хинтерланда.

Демография на предприятията от Североизточен регион

Общият брой предприятия в региона за 2017 година е 53 152 с 252 421 заети.

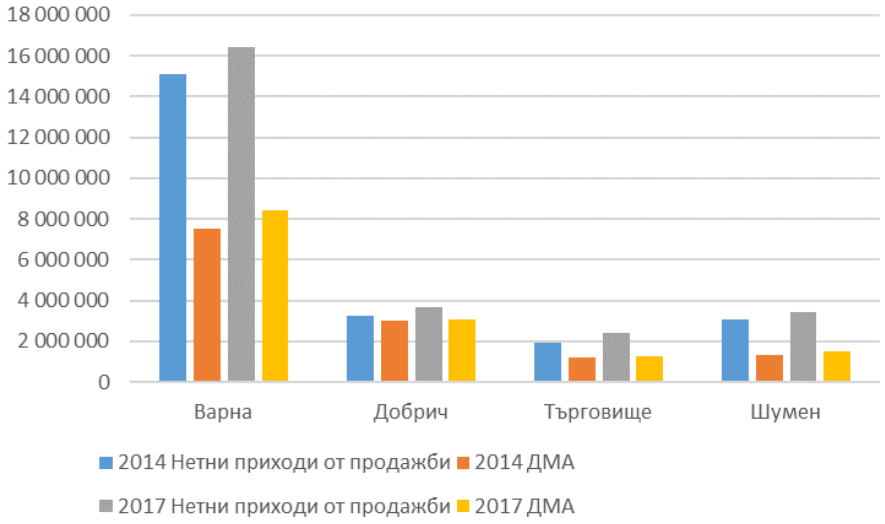
Фигура 18: Брой предприятия и брой заети 2013–2017 г.

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

По отношение на показателите „нетни приходи от продажби“ и „дълготрайни материални активи“ имаме следните резултати:

Фигура 19: Нетни приходи от продажби и ДМА 2014 г., 2017 г. – хил. лв. (НСИ)

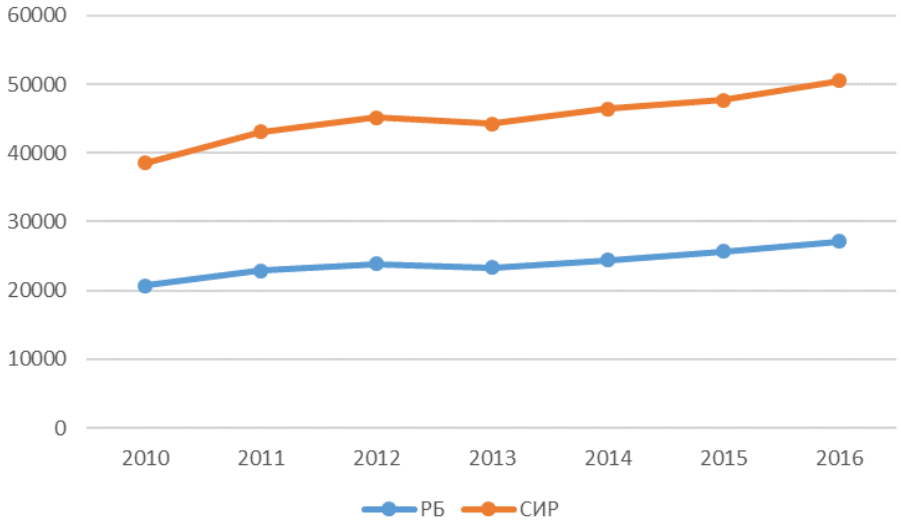

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

За 2017 г. нетните приходи от продажби на жител от региона са 28 676 лв., което е значително под средното за страната – 38 271 лв.

Производителността на труда е друг съществен икономически показател. За анализирания период тя показва следните резултати:

Фигура 20: Производителност на труда – лева, 2010–2016 г. (НСИ)

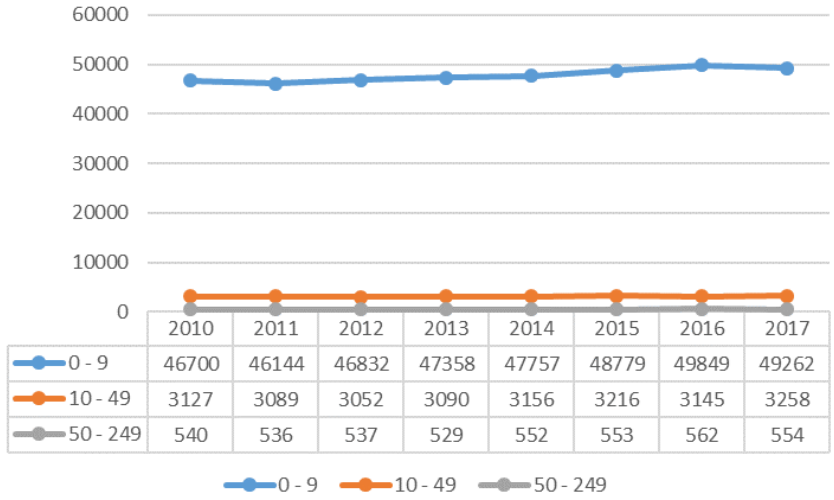
Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Средногодишните разходи за придобиване на ДМА в региона за периода 2013–2017 г. са 9 844 937 хил. лв., като област Варна е най-активна в тази насока.

Анализът на МСП е основен предвид факта, че той е гръбнакът на регионалната икономика.

Характерно за региона е, че малките и средни предприятия съставляват 99,9 % от всички стопански субекти на територията на СИР.

Фигура 21: МСП – брой (2010–2017 г.) НСИ

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
0 - 9	46700	46144	46832	47358	47757	48779	49849	49262
10 - 49	3127	3089	3052	3090	3156	3216	3145	3258
50 - 249	540	536	537	529	552	553	562	554

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

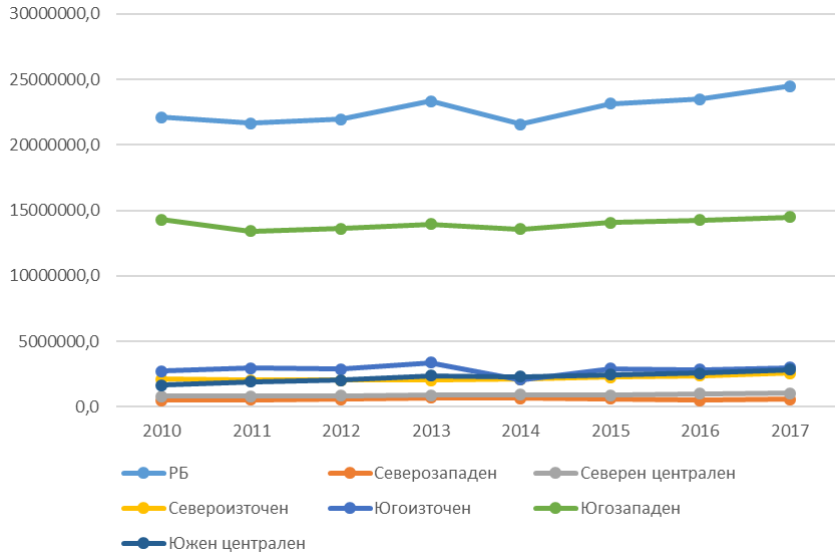
Важен фактор за развитието на икономиката в съвременните условия е състоянието на НИРД. Към 2017 г. в региона са регистрирани 3 378 души, заети с тази дейност, като те представляват 11 % от заетите с тази дейност в страната, като по този показател регионът е изпреварен само от ЮЗР. Положителен е фактът, че 27 920 от заетите са в икономически субекти (предприятия).

Чуждестранни преки инвестиции

Чуждестранна пряка инвестиция е всяко вложение, което включва дългосрочни отношения, отразяващи дълготрайния интерес на резидент на чуждестранна икономика (чуждестранен пряк инвеститор) в предприятие – резидент на българската икономика (инвестиционно предприятие).

Обемът на ЧПИ за периода 2010–2017 г. по региони и области в състава на СИР е показан в следващите графики.

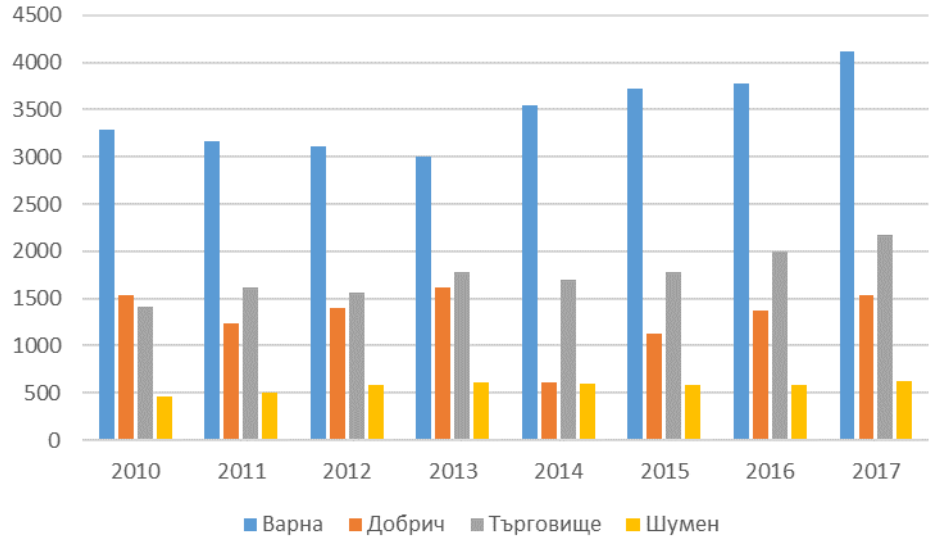
Фигура 22: ЧПИ по региони 2010–2017 г. в хил. евро (НСИ)

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

В национален мащаб по показателя ЧПИ с натрупване СИР изпреварва единствено двата региона – СЗР и СЦР, а в междуобластен план област Варна изпреварва останалите области от региона между 1,9 и 6,6 пъти.

Фигура 23: ЧПИ по области от СИР 2010–2017 г. в хил. евро (НСИ)

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

2.4. Общи характеристики и тенденции в развитието на публичните услуги

2.4.1. Здравеопазване

Лечебни и здравни заведения

Системата на здравеопазване в региона се осъществява на две нива - извънболнична помощ и болнична помощ. В извънболничната част на системата дейностите се осъществяват от амбулатории за първична и за специализирана медицинска помощ, медико-диагностични лаборатории, дентални центрове и амбулатории за здравни грижи. Това е първото ниво на системата, което е непосредствено до хората в общините и в малките населени места.

В Североизточния регион заведенията за болнична помощ включват болници, центрове за кожно-венерически заболявания, центрове за психично здраве и комплексни онкологични центрове. Съгласно Закона за лечебните заведения болниците са многопрофилни и специализирани.

През 2018 г. инфраструктурата на болничната помощ включва **32 болнични заведения** с 4 932 легла, което представлява 9,2 % от болничните заведения и 9,3 % от болничните легла в страната. В три региона от ниво 2 – Югоизточен регион (46 бр. здравни заведения), Южен централен регион (72 бр.) и Югозападен регион (101 бр.) са концентрирани общо 219 здравни заведения за болнична помощ или 63,3 % от общия брой болнични заведения, докато в регионите от Северна България са съсредоточени само 106 здравни заведения за болнична помощ или 30,6 % от здравните заведения в страната. На ниво област основната част от болничните заведения е концентрирана в област Варна. В нея болничните заведения са 16, което представлява 50,0 % от общия брой на болничните заведения на територията на региона. От друга страна, в област Търговище са съсредоточени 4 болнични заведения, което е 12,5% от общия брой за региона. На ниво община в област Търговище общински болници има в гр. Търговище, гр. Омуртаг и гр. Попово.

Таблица 16: Лечебни заведения за болнична помощ в СИР към 31.12.2018 г.

Регион/Област	Болнични заведения					
	общо		в това число:			
			Многопрофилни болници		Специализирани болници	
	брой	легла	брой	легла	брой	легла
България	**346**	**53 173**	**185**	**37 489**	**137**	**13 438**
Североизточен	**32**	**4 932**	**14**	**3 606**	**16**	**1 041**
Варна	*16*	*2 670*	*6*	*2 057*	*10*	*613*
Добрич	*7*	*762*	*3*	*490*	*3*	*182*
Търговище	*4*	*624*	*3*	*594*	*1*	*30*
Шумен	*5*	*876*	*2*	*465*	*2*	*216*
Северозападен	40	5 779	28	4 636	9	943
Северен централен	34	5 213	16	3 288	13	1 402
Югоизточен	46	6 805	24	4 203	16	2 114
Югозападен	101	15 036	45	10 227	53	4 624
Южен централен	72	11 653	45	8 849	22	2 239

Източник: НСИ

В периода 2021–2027 г. по предложение на МЗ е необходимо:

- Повишаване на качеството на психично-здравните грижи в региона, както и ремонт и обновление на сградния фонд в държавните психиатрични болници;

- Модернизиране на материално-техническата база на държавните лечебни заведения чрез осигуряване на съвременна медицинска апаратура;
- Изграждане на хосписи в държавните лечебни заведения.

Болнични легла

Осигуреността на населението с болнични легла в края на 2018 г. е 665 на 100 000 души от населението, при 579 през 2011 г.

В Североизточния регион болничните легла са 9,3 %, в Северозападния регион – 10,9 %, в Северния централен регион – 9,8 %, в Югоизточния регион – 12,8 %, в Югозападния регион – 28,3 %, в Южния централен регион – 21,9 %, или общо 92,9 %. Останалите 7,1 % от леглата са във ведомствени болници. По отношение на показателя брой болнични легла на 100 хил. жители през 2018 г. Североизточният регион е с най-неблагоприятни показатели от средните за страната.

На ниво област регионът е с големи междуобластни различия. Разликата между област Добрич (438 болнични легла на 100 000 души) и област Варна (567 болнични легла на 100 000 души) е 129 пункта.

Таблица 17: Осигуреност на населението с болнични легла в СИР

Регион/Област	Болнични легла на 100 000 души			
	2011	2016	2017	2018
Общо за страната	**647**	**730**	**748**	**760**
Североизточен	**480**	**502**	**513**	**531**
Варна	*479*	*527*	*543*	*567*
Добрич	*461*	*409*	*410*	*438*
Търговище	*536*	*535*	*555*	*559*
Шумен	*464*	*507*	*509*	*508*
Северозападен	643	725	776	779
Северен централен	579	640	650	665
Югоизточен	565	644	658	659
Югозападен	635	692	702	715
Южен централен	654	793	819	826

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Данните показват неравномерното разпределение на болничните легла в лечебните заведения, разположени в Северна и Южна България, а *водещ приоритет в областта на здравеопазването трябва да бъде осигуряването на равни възможности за достъп до здравни услуги на хората,* включително и на живеещите в малки, отдалечени от градските центрове места. Тази констатация налага прилагането на целенасочена политика по отношение на здравната инфраструктура и по-ясно очертаване на населените места, за които достъпът до обща и специализирана здравна помощ е затруднен поради неравномерно разпределената към настоящия момент здравна инфраструктура.

Заведения за извънболнична помощ

Към 31.12.2018 г. **заведенията за извънболнична помощ** в региона са 286 с 212 легла за краткосрочно наблюдение и престой, което представлява 13,8 % от заведенията за извънболнична помощ и 16,9 % от легла в страната. В два региона от ниво 2 – Южен централен регион (374 бр.) и Югозападен регион (706 бр.) са концентрирани общо

1 080 заведения за извънболнична помощ или 52,3 % от общия брой заведения за извънболнична помощ.

На ниво област основната част от тези заведения са концентрирани в област Варна, където заведенията за извънболнична помощ са 182, което представлява 63,6 % от общия брой на заведенията за извънболнична помощ на територията на региона. Най-малко са в област Търговище (32), или само 11,2 % от общия брой за региона.

Таблица 18: Лечебни заведения за извънболнична помощ в СИР към 31.12.2018 г.

Регион/Област	общо	
	брой	легла
България	**2 066**	**1 253**
Североизточен	**286**	**212**
Варна	*182*	*128*
Добрич	*36*	*29*
Търговище	*32*	*13*
Шумен	*36*	*42*
Северозападен	185	76
Северен централен	232	97
Югоизточен	270	234
Югозападен	706	352
Южен централен	374	182

Източник: НСИ

Към **други лечебни и здравни заведения** се отнасят центровете за спешна медицинска помощ, домовете за медико-социални грижи за деца, хосписите, националните центрове по проблемите на общественото здраве, диализните центрове, както и центровете за трансфузионна хематология. В края на 2018 г. в региона тези заведения са 23 с 427 легла, като обхващат 15,9 % от този вид заведения в страната.

Осигуреност с лекари и лекари по дентална медицина

Лекари

Осигуреността на населението на един лекар общо за страната за 2018 г. е 236 души.

По региони осигуреността на населението на един лекар е най-благоприятно в Северозападен регион (224 души) в резултат на намалението на населението и Югозападен регион (225 души), а в Североизточния регион броят на подлежащото за обслужване от един лекар население е 253 души, като по този показател регионът заема средно положение.

По области с показатели, по-благоприятни от тези на страната, е област Варна, в която има медицински университет и университетска болница. Другите области са с показатели, по-неблагоприятни от средните за страната.

Таблица 19: Обслужено население от лекари – брой

Регион/Област	Население на един лекар			
	2011	2016	2017	2018
България	**258**	**240**	**235**	**236**
Североизточен	**268**	**259**	**251**	**253**
Варна	*222*	*207*	*204*	*200*
Добрич	*353*	*370*	*368*	*375*

Регион/Област	Население на един лекар			
	2011	2016	2017	2018
Търговище	*328*	*351*	*326*	*336*
Шумен	*323*	*324*	*299*	*333*
Северозападен	243	230	222	224
Северен централен	323	307	298	299
Югоизточен	306	286	284	289
Югозападен	250	228	225	225
Южен централен	278	252	247	247

Източник: НСИ

Лекари по дентална медицина

Осигуреността с лекари по дентална медицина: за страната на един лекар се падат 967 души от населението.

По региони осигуреността на населението на един лекар по дентална медицина е най-благоприятна в Югозападен регион (816 души) и Южен централен регион (834 души), а броят на подлежащото за обслужване от един лекар по дентална медицина население в Североизточния регион е 1 082 души).

По области в региона се наблюдават големи различия в обезпечеността с лекари по дентална медицина. Най-висок е показателят за област Варна (828 души на един лекар по дентална медицина). Най-неблагоприятна е осигуреността на населението с лекари по дентална медицина в областите Търговище (1 891 души) и Шумен (1 525 души).

Таблица 20: Обслужено население от лекари по дентална медицина

Регион/Област	Население на един лекар по дентална медицина			
	2011	2016	2017	2018
България	**1 101**	**887**	**862**	**967**
Североизточен	**1 320**	**964**	**949**	**1 082**
Варна	*1 071*	*767*	*758*	*828*
Добрич	*1 554*	*1 231*	*1 167*	*1 473*
Търговище	*1 873*	*1 579*	*1 679*	*1 891*
Шумен	*1 779*	*1 237*	*1 210*	*1 525*
Северозападен	1 413	1 197	1 151	1 302
Северен централен	1 411	1 176	1 124	1 294
Югоизточен	1 365	1 138	1 117	1 279
Югозападен	950	753	732	816
Южен централен	895	727	708	834

Източник: НСИ

Спешна помощ (Транспортна достъпност до болнични заведения)

В областните центрове на Североизточния регион са локализирани 5 центъра за спешна помощ. ЦСМП са лечебни заведения със специфичен предмет на дейност и с денонощен режим на работа, които осъществяват дейността си чрез мобилни спешни екипи и стационарни спешни екипи. Стационарните екипи се сформират във филиали за спешна медицинска помощ, на чиято обслужвана територия няма разкрито спешно отделение.

Заедно с 25 филиала (ФСМП)[19] те покриват изцяло територия на региона и са гаранция за бърза реакция и осигурен 30 минутен изохрон в рамките на обслужваната територия, която в много случаи индивидуалните и групови практики не могат да покрият. Съгласно картата на спешната медицинска помощ някои от филиалите обслужват територията на няколко общини, а няколко филиала обслужват населението на една община, което е обусловено от големината на общините.

Таблица 21: Спешна медицинска помощ в СИР – центрове и филиали 2018 г.

Центрове за спешна медицинска помощ	Филиали за спешна медицинска помощ	Обслужващи общини
ЦСМП Варна	**ФСМП Варна**	**Варна**
	ФСМП Аксаково	Аксаково
	ФСМП Белослав	Аврен
	ФСМП Бяла	Бяла
	ФСМП Вълчи дол	Вълчи дол
	ФСМП Девня	Девня, Ветрино, Суворово
	ФСМП Долни чифлик	Долни чифлик
	ФСМП Дългопол	Дългопол
	ФСМП Провадия	Провадия
ЦСМП Добрич	**ФСМП Добрич**	**Добрич–град, Крушари, Добрич селска**
	ФСМП Каварна	Каварна, Шабла
	ФСМП Балчик	Балчик
	ФСМП Тервел	Тервел
	ФСМП Генерал Тошево	Генерал Тошево
ЦСМП Търговище	**ФСМП Търговище**	**Търговище**
	ФСМП Антоново	Антоново
	ФСМП Попово	Попово, Опака
	ФСМП Омуртаг	Омуртаг
ЦСМП Шумен	**ФСМП Шумен**	**Шумен, Никола Козлево**
	ФСМП Нови пазар	Нови пазар, Каспичан
	ФСМП Велики Преслав	Велики Преслав
	ФСМП Смядово	Смядово
	ФСМП Венец	Венец, Хитрино
	ФСМП Върбица	Върбица
	ФСМП Каолиново	Каолиново

Източник: Министерство на здравеопазването

Изводи и тенденции

Анализът на инфраструктурата, осигуреността и достъпността до здравни услуги установява неравномерност в разпределението на материалната база и диспропорции в осигуреността с лекари и с лекари по дентална медицина. Основната част от болничните заведения е концентрирана в област Варна (16 броя), а в област Търговище има едва четири. Налице е неравномерно разпределение на болничните легла в лечебните заведения – сериозно изоставане на област Добрич, много неравномерно разпределение и на заведенията за извънболнична помощ (в област Търговище са 32, докато в област Варна са 182). Диспропорциите в обслужването също са големи, като особено явни са при

[19] Решение на МС № 361 от 29 май 2018 г. за утвърждаване на Националната здравна карта на Република България, Приложение № 35 към т. I, подточка 8, Карта на спешната медицинска помощ.

обслужването с лекари по дентална медицина, където обслужените от един лекар в област Търговище са над два пъти повече от тези в област Варна.

Допълнителен проблем е отдалечеността на отделни селища от мястото на предлагане на съответната медицинска помощ (първична, специализирана, болнична, спешна и неотложна), както и недооборудването на здравните заведения с нова, по-модерна медицинска техника.

Развитието на качествено здравеопазване изисква:

- осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване чрез осигуряване на равни възможности за достъп до здравните услуги на хората, включително и на живеещите в малки населени места, отдалечени от градските центрове;
- модернизация на материално-техническата база на лечебните заведения чрез осигуряване на съвременна медицинска апаратура;
- укрепване на капацитета на общественото здравеопазване и засилване ролята на първичната помощ за сметка на болничното лечение; повишаване на здравната култура сред малцинствените групи.

Изграждането и управлението на справедлива, устойчива и ефективна здравна система, ориентирана към качество и резултати с навлизане на електронно управление в системата на здравеопазването, са важна предпоставка за създаване на условия за здраве за всички през целия живот.

2.4.2. Образование

Образователна структура на населението

Високият дял на населението с висше образование в една област създава предпоставки за повишаването на нейната конкурентоспособност, производителност на труда и икономически растеж.

Известна незадоволителна характеристика на регионалния потенциал на човешките ресурси в страната в резултат на неговите образователни характеристики се отбеляза по линия на показателя **Население на възраст 25–64 години с висше образование (%)**. Средният показател за страната изостава от средното равнище за ЕС през целия анализиран период и през 2017 г. е 27,8 % при средно за ЕС 31,4 %. Показателят за България се характеризира и с по-ниска динамика спрямо средното за ЕС, като през 2017 г. нарастването е 2,2 % спрямо 2014 г., докато средно за ЕС увеличението е 7,2 %.

По региони тези различия са особено високи. Със стойности от 20–23 % на показателя са четири български региони от ниво 2 – Северен централен, Северозападен, Югоизточен и Южен централен. За анализирания период се отбелязва намаляване на стойността на показателя в Северозападен и Североизточен регион, докато в останалите региони има нарастване.

По области с висок дял висшисти се открояват област Варна – 32,5 %, докато на другия полюс е област Търговище – 19,8 %. За периода 2014–2017 г. се отбелязва намаление на дела на висшистите в областите Варна и Шумен.

Таблица 22: Относителен дял на населението на възраст между 25–64 години с висше образование

Регион/Област	2014	2015	2016	2017
ЕС 28	**29,3**	**30,1**	**30,7**	**31,4**
България	**27,0**	**27,5**	**27,7**	**27,8**
Североизточен	**27,0**	**25,4**	**25,5**	**26,9**
Варна	*33,8*	*30,7*	*29,9*	*32,5*
Добрич	*18,4*	*19,4*	*22,1*	*20,9*
Търговище	*17,3*	*15,0*	*18,1*	*19,8*
Шумен	*24,2*	*24,0*	*21,9*	*22,6*
Северозападен	**20,6**	**21,5**	**19,9**	**19,9**
Северен централен	**22,7**	**23,5**	**24,4**	**23,0**
Югоизточен	**20,9**	**21,9**	**21,8**	**21,7**
Югозападен	**37,5**	**38,6**	**39,4**	**39,2**
Южен централен	**21,4**	**21,5**	**21,5**	**22,2**

Източник: НСИ, Евростат

Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование

Показател за образователната структура на работната сила. Колкото по-висок е делът на лицата с основно и по-ниско образование, толкова по-малък е потенциалът на местния пазар на труда за запълване на новите работни места. По-ниското образование предполага по-ниска икономическа активност, по-малка производителност на труда и съответно по-ниски доходи.

Средното равнище на показателя за **Население на възраст 25–64 години с по-ниско от основно, основно и прогимназиално образование (ISCED 11 степен 0–2) по региони NUTS 2 (%)** в България е по-ниско от средното равнище за ЕС за целия анализиран период и през 2017 г. е 17,2 % спрямо 22,5 % за ЕС. Темповете на положителна промяна на показателя средно за ЕС са по-високи, като за периода 2014–2017 г. намалението е 6,4 %, за България – 9,0 %. В същото време регионалните различия в страната са много високи. Само два региона – Югозападен и Югоизточен, показват стойности на показателя, по-ниски от средните за страната (8,1 % и 13,3 %), докато останалите четири региона са със стойности, близки до средноевропейските. Положителна тенденция се отбелязва в Североизточния регион, където показателят намалява с 1,8 % през 2017 г. спрямо базовата 2014 г. и достига 22,6 %.

По-бързото развитие на пазара на труда в областите Търговище и Шумен е ограничено от сравнително неблагоприятната образователна структура на работната сила.

Таблица 23: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование

Регион/Област	2014	2015	2016	2017
ЕС 28	**24,1**	**23,5**	**23,0**	**22,5**
България	**18,9**	**18,1**	**17,7**	**17,2**
Североизточен	**24,4**	**22,2**	**22,2**	**22,6**
Варна	*18,8*	*15,5*	*16,8*	*18,3*
Добрич	*25,5*	*24,8*	*21,0*	*20,1*
Търговище	*39,3*	*35,7*	*35,7*	*33,6*
Шумен	*28,7*	*29,4*	*29,7*	*29,6*
Северозападен	**18,8**	**18,6**	**19,6**	**20,1**
Северен централен	**22,8**	**20,9**	**20,4**	**21,1**
Югоизточен	**15,7**	**14,7**	**14,2**	**13,3**
Югозападен	**9,3**	**9,1**	**8,9**	**8,1**
Южен централен	**23,9**	**23,3**	**22,4**	**21,0**

Източник: НСИ, Евростат

Предучилищно образование

Структурите на предучилищното образование са добре развити по цялата територия на СИР. Осигуреността с детски градини, преподаватели и места в детските градини е сравнително добра.

През учебната 2018/2019 година в региона функционират 300 самостоятелни детски градини с директор. В тях са записани 28 431 деца, от които 13 723, или 48,3 %, са момичета. В сравнение с 2011 г. броят на децата намалява с 11,4 %.

Нетният коефициент на записване на деца в детските градини в СИР през учебната 2018/2018 година е по-нисък от средния за страната, достигайки 76,8 %, като за област Варна е 79,2 % и е значително по-нисък за област Търговище (67,2 %). Нисък е обхватът в ромската общност: според изследване на Агенцията на ЕС за основни човешки права от 2011 г. едва 45 % от ромските деца в България на възраст между 3 и 6 години посещават детска градина. Тенденцията се запазва и през учебната 2018/2019 година, като нисък е коефициентът на записване в общини с компактно ромско население.

За региона нетният коефициент на записване има негативна тенденция, като през учебната 2018/2018 година е 76,8 %, докато през учебната 2012/2013 година е 81,3 %

Общообразователни и специални училища

В СИР през учебната 2018/2019 година учебни занятия се водят в 257 общообразователни и специални училища. В сравнение с 2011 г. училищата намаляват с 27 поради закриване или преобразуване. Учениците са 76 488 и в сравнение с 2011 г. намаляват с 7 857.

През 2018 г. основно образование в общообразователните училища са завършили 9 600 ученици, а средно образование – 3 544 ученици.

Закриването на образователни институции, особено в малки населени места, заедно с други фактори като социални и семейни причини, негативно отношение към учебния процес и липса на мотивация, трудности при усвояването на учебния материал и др., рефлектира и в значителен дял на *преждевременно напусналите образование и обучение.*

На много места училищната мрежата вече е достигнала предела на оптимизация. През 2018 г. има промяна в системата на делегираните бюджети, като финансирането няма да зависи само от броя на децата и учениците, а и от броя на паралелките, от спецификата на

региона, в който се намира училището, а в по-дългосрочен период и от качеството на образователния процес.

Положителна тенденция е намаляването на броя на напусналите ученици. По данни на НСИ учащите от I до VIII клас, напуснали общообразователните и специални училища през учебната 2017/2018 година, са 2 015 ученика, като през учебната 2012/2013 година са 2 099 ученика, или с 4,0 % повече.

Професионално образование и обучение

Професионалното образование и обучение през учебната 2018/2019 година се осъществява в 51 училища, а общият брой на учащите в тях е 17 183 ученика. В сравнение с учебната 2011/2012 година професионалните училища намаляват с 8, а учащите с около 1 107 ученика. Оптимизирането на училищната мрежа се осъществява в пряка връзка със социално-икономическите и демографските процеси в страната и в различните региони.

В професионалното образование преобладават момчетата, които са 58,8 % от общия брой на учениците в тази образователна степен.

Професионалните гимназии са разположени предимно в областните административни центрове и в по-големите общини: Варна, Добрич, Търговище, Шумен, Попово, Провадия където е концентриран по-големият брой ученици. Продължава да се търси по-тясно обвързване на професионалното образование с икономическите приоритети на общините и регионите. В малките общини и населени места професионалното обучение в по-голямата си част е съобразено със спецификата на местната икономика. Все още обаче в част от училищата се запазва обучение по традиционни за училищата професии, въпреки затихването или закриването на определени производства. Трудностите с намирането на работа и разминаването между придобитата квалификация и възможността за реализация водят до известен отлив от професионалното образование на немалка част от младите хора, макар че през последните години има макар и минимално увеличение на учениците. Поради отрицателното демографско развитие в по-малките и отдалечени общини има маломерни паралелки. Оптимизирането на училищната мрежа следва да създаде предпоставки за финансиране на професионални училища с национално и регионално значение, защитени професии съобразно потребностите на общините в конкретния регион, както и за внедряване на обучение чрез работа (дуално обучение). Наложителни са мерки за стимулиране на обучението по търсените на пазара на труда професии, степен на квалификациите съобразно степента на развитие на регионалната икономика и заявените инвестиционни намерения, като продължава политиката за достъп до образование на учениците от специфични целеви групи.

Важна тема засягаща професионалното образование е *дуалното обучение*. Интересът към тази форма на обучение на практика е изключително голям. Има тенденция за разширяване на дуалното обучение у нас, но за целта са нужни промени, най-вече законодателни. Този вид обучение засяга две групи лица – над 16 години, които са в образователната система, и тези, които са на пазара на труда над 16 години.

Организирането на обучение чрез работа (дуално обучение) е нова възможност за повторно включване на рано напусналите образователната система.

***Приоритетните направления** в сферата на професионалното образование са:*

- Развитие и усъвършенстване на институционалните партньорски модели на национално и европейско ниво;

- Разширяване на възможностите за придобиване и усъвършенстване на професионална квалификация в контекста на ученето през целия живот;
- Повишаване на качеството на началното и продължаващото ПОО в съответствие с променящата се структура на икономиката, изискванията и потребностите на националния и европейския пазар на труда;
- Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на предоставяните публични услуги, информираност и прозрачност на ПОО за гражданите и бизнеса.

Средищни и защитени училища и детски градини

Процесите на оптимизация на училищната мрежа поставят изисквания към създаването на защитни механизми по отношение на преструктурираните звена. Към момента в СИР има 154 средищни детски градини и средищни училища[20] и 23 защитени детски градини и училища[21]. Те са елемент на социалната защита и част от регионалната политика на ниво LAU 1.

За пътуващите ученици държавата осигурява финансирането на целодневна организация на учебния процес, столово хранене и транспорт. В тях децата получават по-качествено образование. Необходимите средства за целодневна организация на учебния ден и за хранене в столовете в средищните училища се осигуряват по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, финансирана от Европейския социален фонд, а при необходимост – и от бюджета на МОН.

Проблем в зимните месеци е отдалечеността на някои селища от средищните училища.

Таблица 24: Средищни и защитени училища в СИР през учебната 2018/2019 година

Регион/Област	Средищни училища	Защитени училища
	брой	брой
България	**990**	**260**
Североизточен	**154**	**23**
Варна	*35*	*3*
Добрич	*44*	*11*
Търговище	*40*	*6*
Шумен	*35*	*3*
Северозападен	**162**	**40**
Северен централен	**136**	**16**
Югоизточен	**143**	**25**
Югозападен	**134**	**47**
Южен централен	**261**	**109**

Източник: МОН

Висше образование

Броят на учащите в университети в страната между 2011 и 2019 г. намалява с 20,7 %, а в СИР – с 32,0 %. Както за страната, така и за регионите броят на студентите, записани в университети, продължава да намалява главно поради демографските тенденции, но също

[20] Решение № 845 на МС от 22.11.2018 г.
[21] Решение № 829 на МС от 22.11.2018 г.

така и поради националната политика за намаляване на броя на студентите в някои учебни области.

Обектите на система „Висше образование“ са силно поляризирани в територията на региона (в град Варна са разположени 6 университета и специализирани висши училища). Данните за промени в структурата на висшето образование между учебните 2011/2012 година и 2018/2019 година по области показват намаление в броя на студентите във всички области. Широкият спектър от специалности и прием в тях не винаги е съобразен с потребностите на реалната икономика и третичния сектор. Завършилите през 2018 г. също са с 1 693 души по-малко в сравнение с 2011 г., като единствено в област Шумен завършилите се увеличават.

Таблица 25: Висши училища, студенти и завършили в СИР през учебната 2018/2019 година

Регион/Област	Висши училища	Студенти		Завършили	
	2018/2019	2011/2012	2018/2019	2011/2012	2018/2019
	брой	брой	брой	брой	брой
България	**54**	**281 170**	**222 997**	**59 927**	**53 115**
Североизточен	**7**	**45 501**	**30 952**	**9 340**	**7 647**
Варна	*6*	*36 359*	*24 036*	*7 360*	*5 738*
Добрич	*1 филиал*	*1 306*	*764*	*386*	*174*
Търговище	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
Шумен	*1*	*7 836*	*6 152*	*1 594*	*1 735*

Източник: НСИ

Със скорошната реформа във висшето образование са въведени ограничения за броя на записваните студенти във всеки университет. Това е осъществено чрез въвеждането на коефициенти, отразяващи качеството (т.е. оценки за акредитация) и приложимостта на пазара на труда (т.е. използване на административни данни за заетостта на дипломиралите се). Съставен е списък с 32 приоритетни професионални области, които се финансират с приоритет в държавните университети. Те включват области, свързани с природни науки, технологии, инженерни науки и математика (STEM), и по-специално ИКТ и математика.

Изводи и тенденции:

Анализът на съществуващото състояние на системата на образованието в Североизточния регион дава възможност за систематизиране на следните **по-важни изводи:**

- Броят на училищата и учениците в Североизточния регион, аналогично на останалите региони, продължава да намалява поради ниската раждаемост и емиграцията.
- В региона всяко пето българско дете не е обхванато в системата на предучилищното образование;
- Броят на обучаващите се в университетите и колежите студенти намалява; Повишава се интересът към дуалното обучение в професионалните училища;
- Интеграцията на ромите в образователната система изостава и възпрепятства тяхното социално-икономическо приобщаване;
- В някои общини проблемът с отпадането от училище е значителен.

За СИР са характерни и други недостатъци, типични и за останалите региони – неравномерно разпределение на обектите на система „Висше образование“, широк спектър от специалности в тях, който не винаги е съобразен с потребностите на реалната икономика;

несъответстващи на потребностите на пазара на труда умения на завършилите висше образование.

Тенденциите, които ще окажат влияние върху сектора на образованието през следващите години, отразяват основните изисквания за равнопоставен достъп до качествено образование на всички равнища и за всички социални групи и по-добро обвързване на образованието с науката и бизнеса, с търсените знания и умения. Планираните реформи се очаква да подобрят резултатите в цялостната образователна система на всички нива и ефективното разположение на необходимата инфраструктура в пространството на всеки регион.

Оптимизирането на училищната мрежа ще създаде предпоставки за финансиране на професионални училища с национално и регионално значение, защитени професии съобразно потребностите на общините в конкретния регион, както и за внедряване на обучение чрез работа (дуално обучение).

В системата на висшето образование в държавните университети ще се финансират приоритетно области, свързани с развитието на онези сектори на икономиката, които имат по-висока добавена стойност и ясен принос към задължителните технологични трансформации.

2.4.3. Социални услуги в общността

Този вид услуги са особено важен акцент в социално-икономическото развитие на региона. Част от предлаганите услуги ще трябва да се развиват и в новия програмен период 2021–2027 г. предвид застаряване на населението, неговия здравен статус, както и други социални фактори. Наличието на широкия набор от тези услуги е посочен в *Приложение*.

2.5. Функционално-йерархична структура на мрежата от градове-центрове в региона

Функционално-йерархичната структура на мрежата от населени места в Североизточния регион се характеризира с един изявен център в лицето на град Варна. Населението му към 31.12.2017 г. е 335 854 души и той е третият по население град в България след София и Пловдив. Средните градове (30 до 100 хил. д.) са областните центрове Добрич, Шумен и Търговище. Към 31.12.2017 г. Добрич е с население 84 502 души, в град Шумен живеят 75 837 души, а в Търговище – 35 446 души.

Градове в СИР с население от 10 000 до 30 000 души са 5 и те са Провадия, Балчик, Каварна, Попово и Нови пазар. Най-многолюдният сред тях е Попово (14 218 д.), следван от Провадия (12 164 д.). Най-малките градове са 20 града и тяхното население е под 10 000 души.

В пространствено отношение три от областните градове (Варна, Шумен и Търговище) формират една ос, ориентирана изток – запад. Регионът получава силен тласък на развитие по тази ос. Тя е много активна и поради установяването ѝ в исторически план, правейки връзката София – Варна, и поради изграждането на бързата автомобилна връзка Варна – Шумен, част от АМ „Хемус“. Тази ос се разклонява и по нея се осъществява връзката Варна – Русе. Взаимоотношенията между двата града също са исторически обусловени и имат значителен потенциал да укрепнат още повече. В централната част на СИР балансираща функция има град Добрич. Неговата роля е много важна като обслужващ

център за общините в северната част на региона. Чрез него се осъществяват и северните връзки с Румъния и Европа чрез ГКПП „Йовково“ и се улеснява достъпът до пристанището в град Силистра.

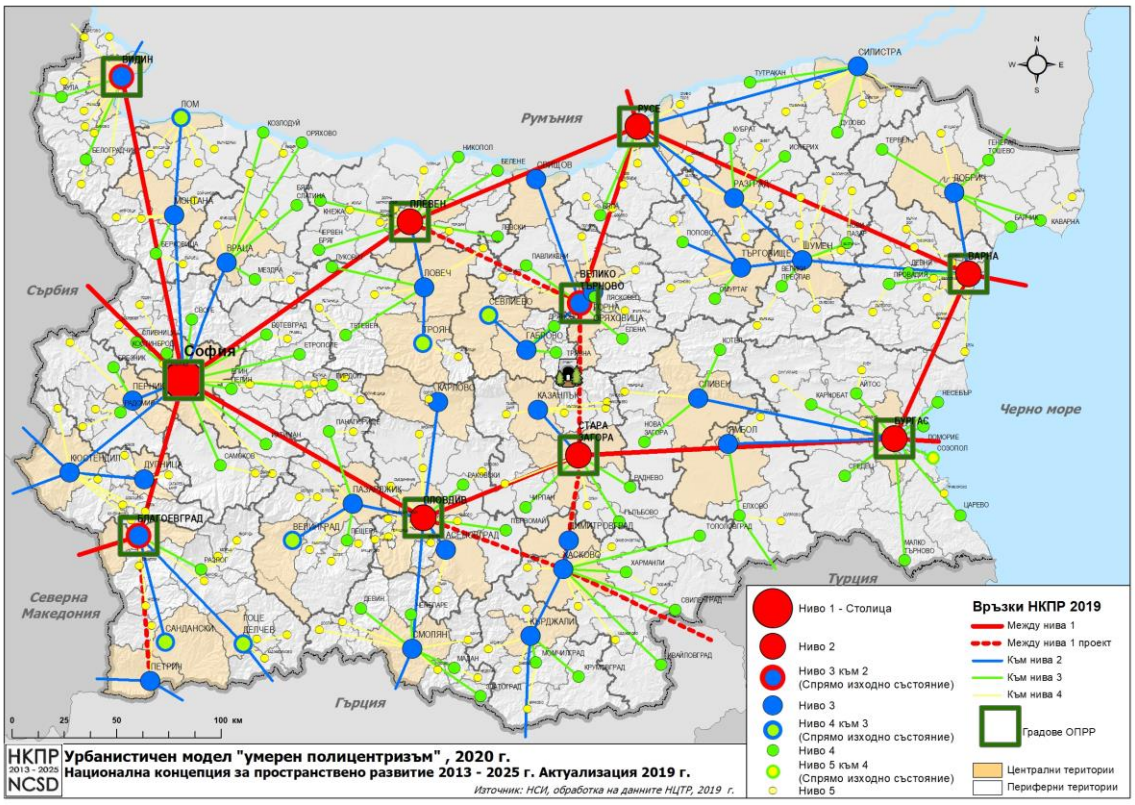
В южните и северните части на региона няма изявени градски центрове и това предопределя техния подчертано периферен характер. В централната част на региона са обособени области, заети от слабо урбанизирани общини, които формират „вътрешна периферия“. Видът и обемът на икономически дейности там са качествено по-малко в сравнение с дейностите в градовете по двете оси.

По крайбрежието на Черно море се наблюдава засилена линейна урбанизация. Най-значителният център е град Варна, а сред останалите населени места се открояват градовете Балчик и Каварна. С изключение на град Варна и частично Балчик, функциите в останалите населени места по крайбрежието са свързани с предлаганите там туристически услуги.

Развитието по комуникационните оси и големите градски центрове в региона предопределя относително неравномерното разпределение на населението върху територията на региона и съответно неравномерното социално-икономическо развитие. В региона продължава да се наблюдава периферният изоставащ характер на вътрешните, планинските и пограничните части от територията на региона, най-силно изразен в южните планински райони и вътрешната за региона периферия.

Съгласно Националната концепция за пространствено развитие (НКПР), в Североизточния регион са определени и налични градове центрове от следните йерархични нива.

Фигура 24: Общински центрове по йерархични нива. Урбанистичен модел „умерен полицентризъм“

Източник: НКПР Актуализация 2019 г.

- Градове от второ йерархично ниво[22]. В НКПР е определен един град от второ йерархично ниво и това е град Варна (345 369 д).

Големите градове от това ниво имат мисията да балансират влиянието на столицата и да намаляват ефекта от моноцентрично развитие. Варна е единият от градовете, който прави директна връзка с международното икономическо пространство, и като такъв присъства в националното пространство като установен и устойчив регионален център. Той се характеризира със стабилно икономическо развитие в сферата на промишлеността, складовата дейност, туризма и услугите и предлага много функции в социалната сфера, образованието, науката, културата. Варна демонстрира и демографска стабилност; темпът на прираст, измерен за периода 2011–2017 г., е положителен.

- Градове от трето йерархично ниво[23]. В НКПР са определени **3** града от трето йерархично ниво – областните градове **Добрич** (83 584 д.), **Шумен** (75 500 д.) и град **Търговище** (35 453 д.)

Тези градове изпълняват успешно мисията да балансират влиянието на много големите градове и да предотвратят ефекта от моноцентрично развитие в територията на региона и макар да се наблюдава голяма разлика в броя на населението между тях, най-малкият по население град е с най-благоприятна стойност на темпа на прираст. В Североизточния регион това е особено важно предвид много силната притегателна сила на град Варна. Добрич предоставя достъп до среди и услуги на северните и централните територии, а Шумен и Търговище – на южните части на региона и в това си качество са особено важни.

- Градове от четвърто йерархично ниво[24]. Определените съгласно НКПР градове от четвърто йерархично ниво са 10 и тяхното население към 31.12.2017 г. е както следва: Девня (7 827 д.), Провадия (12 164 д.), Балчик (11 232 д.), Генерал Тошево (6 258 д.), Каварна (10 873 д.), Тервел (5 672 д.), Омуртаг (7 138 д.), Попово (14 218 д.), Велики Преслав (7 178 д.) и Нови Пазар (11 373 д.)

Тези градове са центрове, предлагащи работни места и основни услуги със значение за собствената си и съседните по-малки общини. Те са избрани с оглед подходящото им местоположение в територията на областите, демографската им големина, наличните им функции с надобщинско значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, културата, въпреки заниженитe им социално-икономически показатели. Най-голям брой и дял от общини с общински центрове от 4-то ниво има в област Добрич. Наред с горния факт и равномерното им разполагане в територията, те намаляват риска от моноцентризъм на областно ниво в област Добрич. Областите Шумен и Варна са в по-малко благоприятно състояние по този показател.

Запазването на позициите и утвърждаването на тези градове като центрове от четвърто йерархично ниво е ключов фактор за задържането на населението във вътрешните и външните периферни части на региона, предлагайки работни места и основни публични блага и услуги. Имайки предвид това, следва да се предвиди подкрепа за най-уязвимите, но пространствено значими градове: Генерал Тошево, Тервел, Омуртаг и Велики Преслав.

[22] Голям град-център с национално значение в територията, НКПР, Актуализация 2019 г.
[23] Градове-центрове с регионално значение в територията на областите, НКПР, Актуализация 2019 г.
[24] Малки градове с микрорегионално значение в територията на групи общини, НКПР, Актуализация 2019 г.

- от пето йерархично ниво – много малките градове и села, центрове на общини, са 21, от които 15 са градове[25], Антоново (1 432 д.), Опака (2 512 д.), Венец, Върбица (3 320 д.), Каолиново (1 527 д.), Каспичан (2 778 д.), Никола Козлево, Смядово (3 586 д.), Хитрино, Добрич-селска, Крушари, Шабла (3 129 д.), Аврен, Аксаково (7 787 д.), Белослав (7 438 д.), Бяла (2 092 д.), Ветрино, Вълчи дол (2 907 д.), Долни чифлик (6 451 д.), Дългопол (4 470 д.), Суворово (4 520 д.)

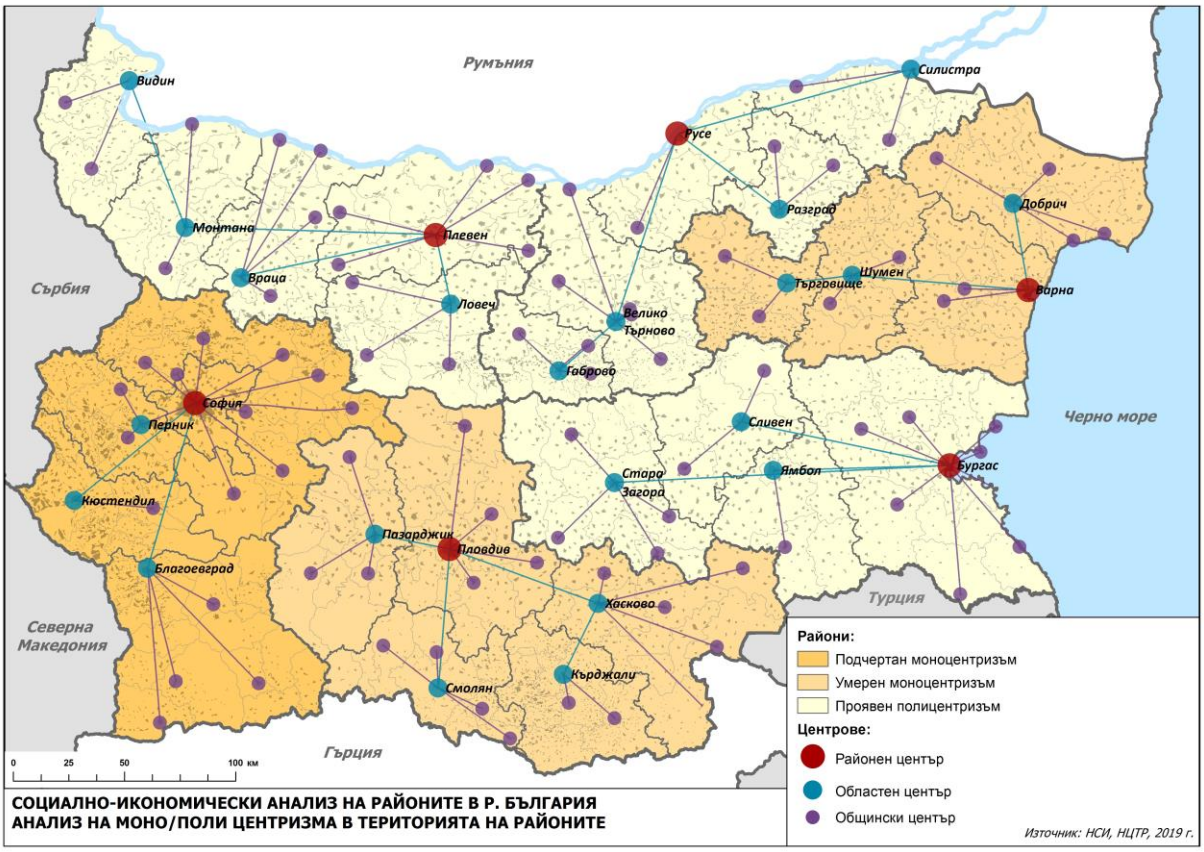
Общините с центрове от пето йерархично ниво са идентични с определените слабо урбанизирани (периферни) общини. Това са малки общини със затруднено социално-икономическо развитие. Разположени са по периферията на региона и централната му част, формирайки феномена „вътрешна периферия“. В случая на Североизточния регион, общини с центрове от пето йерархично ниво са разположени извън осите, свързващи градовете от второ и трето йерархично ниво. Тези общини могат да бъдат включени в обхвата на т.н. „райони за целенасочена подкрепа“. Стимулирането на техните центрове е важно, за да могат да предлагат необходимите първични услуги на населението, както и работни места извън земеделската и горската функция.

В резултат на проведения анализ до сега и изследването на проблема моно/полицентризъм, проведено в СИА 2019 г., може да се заключи, че в Североизточния регион се наблюдават различни проявления на този проблем.

Съгласно методиката за оценка, възприета там, когато отношението на населението на областния център към градското население в областта надвишава 69 %, това е признак за липса на голям град, който да балансира областния център, и се проявява моделът „краен моноцентризъм“. На областно ниво в областите Варна, Шумен и Добрич се проявява моделът **„краен моноцентризъм“**. Отношението на населението на областния център към градското население надвишава 69 %, което е признак за липса на голям град, който да балансира областния център. Това води до концентрация на хора, икономически дейности, инвестиции, социални и други услуги и активности в градовете от най-високо йерархично ниво на съответната област.

[25] Общинската администрация на община Добрич-селска се намира в град Добрич.

Фигура 25: Анализ на моно/полицентризма

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

В област Търговище проявеният модел е „умерен полицентризъм“. Там населението на областния център е 58,4 % от градското население към 31.12.2017 г. Останалите 41,6 % са разпределени в четири града, като единият има население над 10 хил. души (Попово), а другият между 5 и 10 хил. (Омуртаг).

На регионално ниво, установеният модел е „Умерен моноцентризъм“. Възприетият подход за определяне степента на полицентризъм се базира на сравнение на населението на центъра на района с населението на центровете от 3-то йерархично ниво и с останалото градско население. По тези показатели Североизточния регион е със 171,5 % население на град Варна към градовете от трето ниво и 96,4 % към останалото градско население.

Таблица 26: Степен на полицентризъм в Североизточния регион

Население на центъра на региона – град Варна	Население на градове от 3-то ниво	Население на градове от 4-то и 5-то ниво	Население на 3-то, 4-то и 5-то ниво градове	Съотношение 1:2 в %	Съотношение 1:4 в %	Население на всички градовете в региона	Съотношение 1:7
335 854	195 785	152 700	348 485	171,5	96,4	684 339	49,1

Източник: Собствени проучвания НЦТР

За да се преодолее засилващото се проявление на моноцентрично развитие, както е посочено в НКПР, йерархизираната система от градове-центрове ще служи за степенуване на намесите за стимулиране на градовете и градското развитие според значимостта и ролята на всеки град. В зависимост от количеството на наличните и привлечени ресурси, същите

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

ще се насочват към градовете от различните йерархични нива с оглед тяхната роля за постигане на основните цели на политиката за балансирано регионално развитие. Освен ролята на държавата в дефиниране на рамката и инструментите, от ключово значение ще бъде и проактивната политика на местно ниво. Общините и техните общински центрове са основните и най-важни актьори в създаването на условия за развитие и отправяне на послания към други ключови актьори.

Стимулирането на градовете-центрове ще се осъществява чрез съчетаване на различни инструменти – собствени инструменти на регионалната политика и инструменти на секторните политики. Ролята на НКПР и на ИТСР е да ориентират регионалната политика как и къде да насочи своите инструменти за развитие на територията и градовете и да служат за териториално насочване на секторните политики. По същество това е подходът на интегрирани териториални инвестиции. Общините могат да подпомогнат успеха на този подход чрез създаване на пълноценни партньорства на базата на междуобщинско сътрудничество и сътрудничеството с други местни и регионално базирани актьори.

2.6. Териториална структура на региона – територии с висока степен на урбанизация (централни), слабо урбанизирани селски територии (периферии)

1. Територии с висока степен на урбанизация (централни),

2. Слабо урбанизирани територии (периферни) с наличие на изявен градски център и

3. Слабо урбанизирани територии (периферни) без наличие на изявен градски център

Териториално урбанистичната структура на региона се свежда до определянето на видове общини (LAU 1) по степен на урбанизация. За определянето на степента на урбанизация на общините в Социално икономическия анализ (СИА) на районите от 2019 г. се използва европейска методика за определяне на градско-селска типология, развита съвместно от ОИСР и ЕК (вж. Седми доклад на Европейската комисия за икономическото, социалното и териториалното сближаване, 2017 г.). Приспособена за условията на България, методиката ни дава следната класификация на общините: (вж. Социално икономически анализ на районите (СИА), 2019 г.)

Силно урбанизирана община (централна) – на голям град (city)

е тази, при която над 50 % от населението е в населени места над 50 хил. жит.

или общината е с център град над 50 хил. жит.

Средно урбанизирана община (междинна) – на среден град (town)

е тази, при която над 50 % от населението е в населени места от 5 до 50 хил. жит.

или общината е с център град от 5 до 50 хил. жит.

Слабо урбанизирана община (периферна) – на малък град или село (rural)

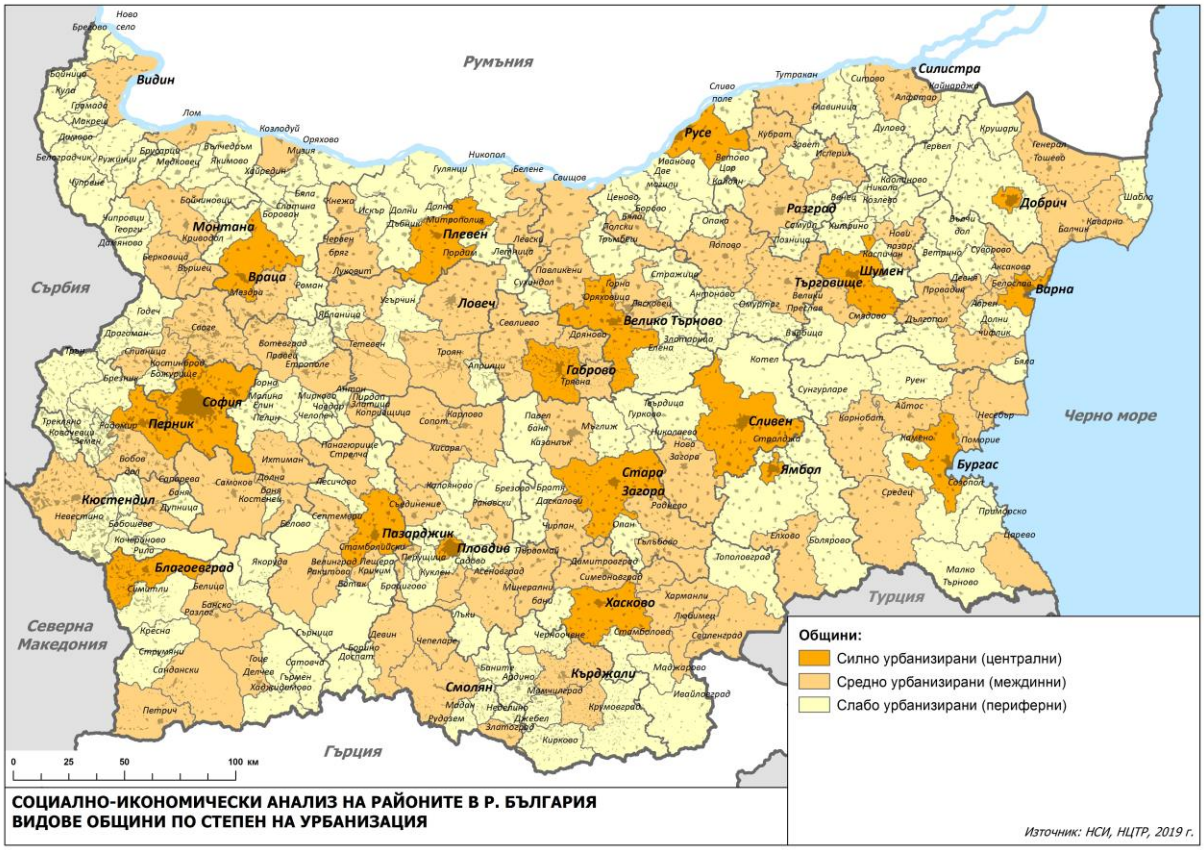
е тази, при която над 50 % от населението е в населени места под 5 хил. жит.

или общината е с център град под 5 хил. жит.

Категорията „междинна“ се отъждествява с „периферна община с изявен град център“, а категорията „периферна“ – с „периферна община без изявен град център“, употребени като

понятия в Техническата спецификация и в Методическите указания за изготвяне на ИТСР на регионите от ниво 2.

Фигура 26: Видове общини по степен на урбанизация

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

По тази методика в Североизточния регион са определени следните видове общини:

Силно урбанизирани общини(централни) – 3 общини с центрове: Варна, Шумен и Добрич

Средно урбанизирани общини (междинни) – 12 общини с центрове:

Аксаково, Белослав, Девня, Долни чифлик, Провадия, Балчик, Генерал Тошево, Каварна, Попово, Търговище, Велики Преслав и Нови пазар

Слабо урбанизирани общини (периферни) – 20 общини с центрове:

Аврен, Бяла, Ветрино, Вълчи дол, Дългопол, Суворово, Добрич-селска, Крушари, Тервел, Шабла, Антоново, Омуртаг, Опака, Венец, Върбица, Каолиново, Каспичан, Никола Козлево, Смядово, Хитрино.

Съгласно методиката на ОИСР и ЕК, слабо урбанизираните общини могат да се идентифицират със селските общини (селските райони). Тази класификация и определеният чрез нея обхват на селските райони се различава от обхвата, прилаган с програмата за развитие на селските райони (ПРСР) в периодите 2007–2013 и 2014–2020 г. В ПРСР обхватът е значително по-обширен, тъй като критерий за селски район е общини, в които няма град с население повече от 30 хил. д.

2.7. Оси на урбанистично развитие с национално и регионално значение

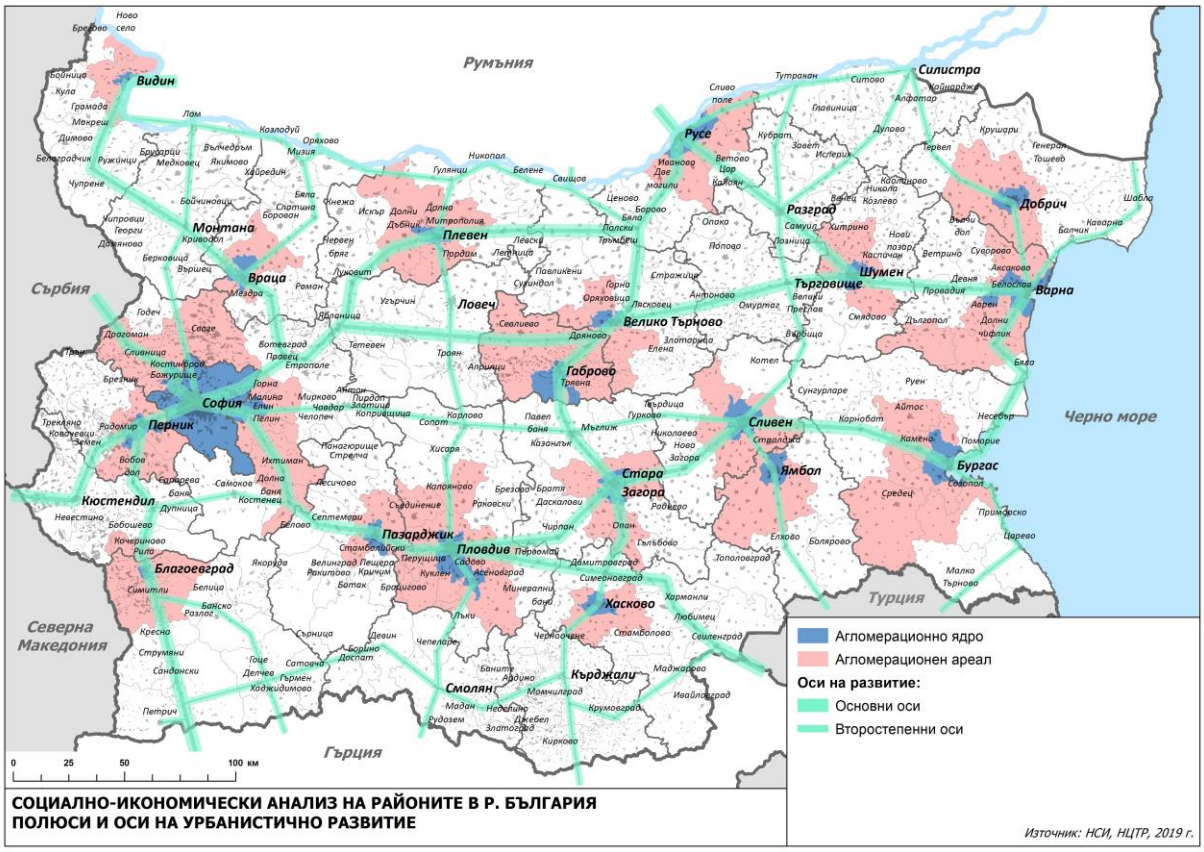
Осите на урбанистично развитие се формират чрез интегрирането на агломерационните ядра и техните агломерационни ареали с транспортно-комуникационните направления. Чрез развитието на този важен елемент на пространствения модел регионът ще се свърже с кореспондиращи оси на развитие в съседна Румъния и чрез морските пространствени пътища със страните от Черноморския и Дунавския регион. Същевременно ще се осигури по-добра достъпност до центровете на растеж, иновации, култура и образование. Основните оси, които имат важно структуриращо значение за националната територия, се развиват по протежение на главните национални и международни транспортни направления, по които мрежата от населени места на страната се интегрира в европейската. Заедно с транспортните направления те формират своеобразна „транспортно-урбанизационна решетка“. Второстепенните оси имат значение предимно за структурирането на територията на регионите. Те са разположени по транспортните коридори с регионално значение.

През Североизточния регион минава една паралелна главна и една главна меридианна ос: Северната паралелна главна ос и Източната меридианна главна ос, както главната ос е по направление „северозапад – югоизток“.

Северната главна ос „запад – изток“ минава през (покрай) и свързва градовете София, В. Търново, Шумен и Варна. В частта на Североизточния регион, оста се формира от пътните направления „Велико Търново – Шумен – Варна“ и жп линията „Горна Оряховица – Каспичан – Варна“, включени в широкообхватната TEN-T мрежа. Благодарение на тази исторически установила се ос взаимодействието на големите, средните и малките градове по нея е много интензивно. В национален план чрез нея се свързват ключови икономически промишлени и логистични центрове и обекти. Тя спомага за подобряване на достъпа до среди и услуги и обмен на знание и ресурси в регионален план. Свидетелство за това са значителните разлики в развитието на населените места по оста и тези в по-отдалечените територии на Североизточния регион.

Очаква се тази ос да се изяви много силно след завършване изграждането на автомагистрала „Хемус“. С доизграждането на АМ „Хемус“ и подобряването на жп инфраструктурата по направлението „София – Г. Оряховица – Варна“, Северната главна ос „запад – изток“ ще стабилизира ролята на урбанистичните центрове Търговище и Шумен и ще засили обмена между Варна и Велико Търново.

Фигура 27: Видове общини по степен на урбанизация

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

Другата основна ос, която минава през Североизточния регион, е оста Русе – Разград – Шумен – Варна. Тя е част от широкообхватната TEN-T мрежа както по отношение на автомобилната връзка, така и за жп връзката (Варна – Каспичан – Русе). Чрез нея се прави връзка между коридора *„Рейнско–Дунавски“* от TEN-T мрежата и международен транспортен коридор Трасека (Европа – Кавказ – Азия). В национален план свързва северното Черноморие с Букурещ и, при завършване на автомагистралния пръстен, ще има улеснени потоци от хора и ресурси между североизточната и югоизточната част на страната. В регионален план може да спомогне за междурегионалното сътрудничество, за увеличаване на ресурсния обмен между основните центрове Варна и Русе, за установяване на устойчиви клъстери на база регионални специализации.

Главната ос по направление „север – юг“ е Източната: Румъния/ ГКПП Дуранкулак – Варна – Бургас – ГКПП Малко Търново/Турция. Тя свързва българските черноморски икономически и туристически центрове с тези в южна Румъния (в района на Мангалия, Констанца и Мамая) и Турция на юг. Тази ос е залагана в стратегическите документи на национално ниво в последните 30 години, но все още не е пълноценно развита. Към момента на изследването тя включва само пътни направления (без жп транспорт). Не е довършена и включената в нея АМ „Черно море“.

Изграждането на АМ „Черно море“ ще затвърди стабилната връзка между двата основни центъра в източна България – Варна и Бургас. Чрез нея ще се завърши и националният скоростен ринг – АМ „Тракия“, „Хемус“ и „Черно море“. Продължението на тази ос на

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.

север към Румъния (с изграждане на скоростен път) и на юг към Турция (с модернизация на съществуващия първокласен път) ще допринесе за повишаване на достъпа до туристическите ресурси по крайбрежието и във вътрешността. Подобреното транспортно обслужване ще стабилизира вече изявени урбанистични центрове от по-ниско ниво и ще скъси разстоянието до населените места във вътрешността на крайбрежните общини.

Частта от град Бургас до Дуранкулак на тази ос влиза в предвижданията на разширението на TEN-T мрежа на ЕС, което следва да се разглежда като възможност за региона.

Две от всички второстепенни оси в националната територия минават през Североизточния регион. Оста „Сливен-Търговище“ спомага за обмена между северна и южна България и за укрепването на градовете по нея, а оста Варна – Добрич – Силистра прави връзка между Черноморското крайбрежие и най-големия икономически център град Варна с коридора *„Рейнско-Дунавски“*. Второстепенните оси на развитие са много важни за развитието на ниво регион и ще подпомогнат както междурегионалното, така и междуобщинското сътрудничество. Пълноценното им изграждане и осмисляне като значимост е ключово за регионите, защото създадената инфраструктура и подобреният достъп дават възможност за установяване на партньорства в социалната сфера и в икономическите дейности и едновременно с това способстват за запазване на населението в по-малките урбанистични центрове.

В обобщение може да се изведе, че Североизточният регион има много добри възможности за междурегионално развитие, използвайки граничната си позиция, лесния достъп до три пристанища (едно морско Варна, с Балчик, и две речни), летище и предстоящите да бъдат завършени АМ „Хемус“ и АМ „Черно море“. Природните и антропогенните ресурси на Североизточния регион са разнообразни и това предполага много добра основа за продължаващо развитие на големите урбанистични центрове и най-вече Варна. За да се избегне риска от трайно установяване на моноцетричен модел на ниво регион, следва да се използва потенциала на хоризонталната интеграция чрез партньорства вътре в региона и извън него.

2.8. Агломерационни образувания и техните зони на влияние и градско-селските връзки

При всеки център от петте йерархични нива има прилежаща територия, която той обслужва и организира. При много малките центрове от 5-то йерархично ниво това е територията на общината, при центровете от 4-то йерархично ниво – територията на две или повече общини, при центровете от 3-то йерархично ниво – територията на областта, при центровете от 2-ро йерархично ниво – територията на региона, при столицата от 1-во йерархично ниво – територията на страната. Всяка една от тези територии, като се започне от най-малката, в известна степен има характеристика на **функционално организирана територия**, защото населението на малките населени места в нея намира в града център съответно обслужване от различна степен. При по-големите градове функционално организираната територия е **образувание от агломерационен тип**. Обикновено агломерационни образувания се формират при големите градове, които имат достатъчен производствен, инфраструктурен, социален и културен потенциал, за да добият притегателната способност за агломериране.

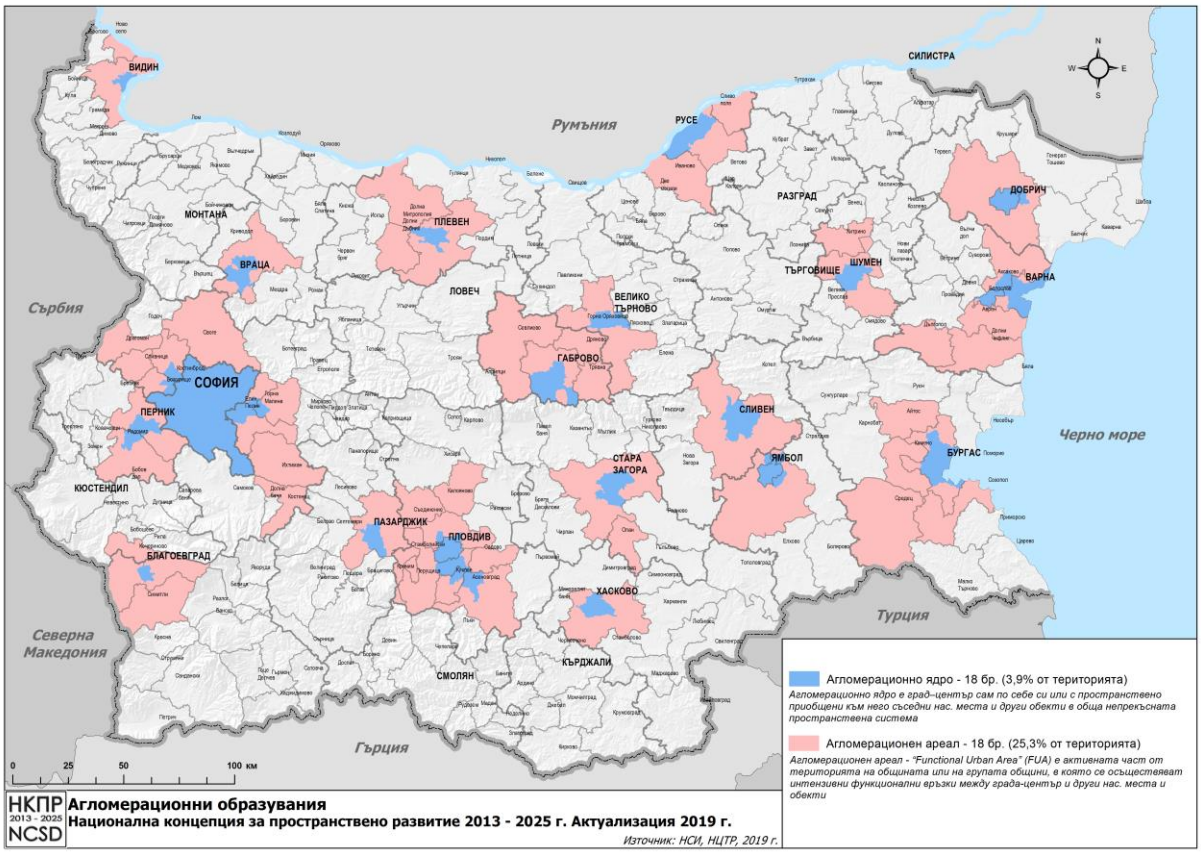
В НКПР е възприетото, че Агломерационните образувания имат две важни съставни части: агломерационно ядро и агломерационен ареал.

- Агломерационно **ядро** е град–център сам по себе си или с пространствено приобщени към него съседни населени места и други обекти в обща непрекъсната пространствена система.

- Агломерационен **ареал** "Functional Urban Area" (FUA) е активната част от територията на общината или на групата общини, в която се осъществяват интензивни функционални връзки между града-център и други населени места и обекти.

Агломерационни образувания (ядра и ареали) се формират при градове, които имат поне 50 хил. д. население и са от типа (city) съгласно новата пространствена концепция за град, развита в съвместната методика на ОИСР и ЕК.

Фигура 28: Функционални агломерационни ареали

Източник: НКПР Актуализация 2019 г.

В Социално-икономическия анализ на районите (СИА) от 2019 г., както и в изследването на НСИ „Градовете и техните функционални урбанизирани ареали" от 2016 г., разработено в рамките на проекта UrbanAudit на Европейската комисия, зоните на влияние (FUA) на големите градове са определени по критерия трудови пътувания към тях. Изискването е повече от 15 % от работоспособното население от околните общини чрез всекидневни пътувания да осигурява своята трудова заетост в града-ядро. По този критерий е определен обхватът на агломерационните ареали.

В Североизточния регион такива големи градове, които формират агломерационни ядра и ареали (зони на функционално влияние), са **Варна, Добрич и Шумен.**

В агломерационния ареал на Варна попадат шест общини – Аврен, Аксаково, Белослав, Варна, Долни чифлик и Дългопол. Общините Добрич и Добрич-селска формират агломерационния ареал на Добрич, а Шумен и Хитрино – този на Шумен.

Характеристики на агломерационен ареал Варна:

Ареалът на Варна обхваща шест общини – Аврен, Аксаково, Белослав, Варна, Долни чифлик и Дългопол. За неговото ядро и център е определен град Варна. Населението на ареала към 31.12.2017 г. наброява 417 462 души, а на град Варна – 335 854 души. Площта на ареала е 2 037,9 km^2, а гъстота на населението е 205 д/km^2. Делът на населението, живеещо в центъра на ареала, е 80,5 %.

За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал нараства с 6 160 д. или с 1,48 %. Принос за наблюдавания прираст имат общините Аврен и Варна. Абсолютният ръст на населението в община Аврен е 496 души или 5,6 % темп на прираст, а община Варна нараства с 8 071 души или отбелязва положителен темп на прираст в размер на 2,4 %. В останалите общини се наблюдава процес на редукция на населението. Най-бързо намаляват общините Дългопол и Белослав, съответно с -5,5 % и -5,4 % темп на прираст. С по-слаби темпове намаляват общините Долни чифлик и Аксаково и отбелязват отрицателен темп в размерите на -2,8 % и -2,3 %.

За същия период (2011–2017 година) се наблюдава увеличаване на населението в центъра на ареала, но град Варна демонстрира слаби темпове на нарастване – абсолютен прираст от 1 073 д. или 0,31 %. Значително по-големият темп на прираст на населените места в община Варна в сравнение с град Варна показва стартирал процес на субурбанизация около ядрото на агломерационния ареал.

Очертава се тенденция за стабилизиране на демографското състояние на центъра на агломерационния ареал и самия ареал. Тя се подкрепя и от другите демографски показатели. Естественият прираст за периода е отрицателен – в ареала е -2,5 ‰, а в центъра Варна – 1,3 ‰, но механичният прираст е положителен и е съответно +2,5 ‰ и +3,5 ‰. Коефициентът на възрастово заместване е 70 % в ареала, и 68 % в центъра и е по-голям от средния за страната, който възлиза на 64 %.

Характеристики на агломерационен ареал Добрич:

Ареалът на Добрич обхваща 2 общини – Добрич и Добрич–селска, за негов център и ядро е определен град Добрич. Населението на ареала към 31.12.2017 г. наброява 105 076 души, а на град Добрич – 84 502 души. Площта на ареала е 1 405,2 km^2, а гъстота на населението е 75 д/km^2. Делът на населението, живеещо в центъра на ареала, е 80,4 %.

За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал намалява с 8 977 д. или със 7,9 %. Сравнявайки загубата на население по абсолютна стойност, община Добрич намалява с 5 873 души, а община Добрич–селска с повече от 3 000 души, но анализирайки темпа на прираст община Добрич–селска има по-негативни показатели. Темпът ѝ на прираст надвишава -10 %. Следва да се отбележат отрицателните механичен и естествен прираст както в ареала, така и на неговия център. Агломерацията се отличава с по-голям отрицателен естественият прираст (-8,4 %) в сравнение с ядрото (-5,9 %), докато изчисленият механичен прираст е с по-негативна стойност за град Добрич в сравнение с ареала. Населението на агломерационния център, град Добрич, намалява с темповете на община Добрич, бидейки единственото населено място в нея.

Коефициентът на демографско заместване е по-благоприятен за ареала в сравнение със стойностите на този показател за неговия център, съответно 63 % и 59 %.

Характеристики на агломерационен ареал Шумен:

Ареалът с ядро град Шумен обхваща територията на две общини – община Шумен и община Хитрино. Населението на ареала към 31.12.2017 г. наброява 94 413 души, а на град Шумен – 75 837 души. Площта на ареала е 941,7 km^2, а гъстота на населението е 100 д/km^2. Делът на населението, живеещо в центъра на ареала към края на 2017 г., е 80,3 %.

За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал намалява с 8 902 д., с което се отчита отрицателен темп на прираст в размер на -8,62 %. Редукцията на населението се дължи изцяло на община Шумен. Тя намалява с почти (-9 %), докато община Хитрино отбелязва положителен темп на прираст (+6 %), макар и със скромна абсолютна стойност (390 души).

Населението на агломерационния център, град Шумен, също намалява, абсолютната стойност на редукцията е -4 674 д. или с -6,16 %. В случая на община Шумен, темпът на прираст е идентичен между община Шумен и град Шумен. Агломерацията се отличава с по-голям отрицателен естественият прираст (-7,6 %) в сравнение с ядрото (-7,1 %), докато изчисленият механичен прираст е с по-негативна стойност за град Шумен (-8,1 %) в сравнение с ареала (-5 %).

Коефициентът на демографско заместване е по-благоприятен за центъра (60 %) в сравнение с ареала (59 %).

По някои от показатели агломерационните ареали в Североизточния регион имат характеристики, подобни на ареалите в страната. И тук населението на агломерационните ареали е съсредоточено преимуществено в техните градове центрове. И за трите ареала този дял е 80 %, което е над средното за страната (75,5 %).

Но по други показатели има съществени отлики. Най-големият по площ ареал е този на град Варна (2 037,9 km^2), следван от ареала на град Добрич (1 405,2 km^2) и на последно място е ареал с център Шумен (941,7 km^2). Средната площ на ареал в страната е 1 577,6 km^2. Въпреки голямата си площ, ареалът на Варна е и най-гъсто населен (205 д/km^2). Това го прави два пъти по-гъсто населен от втория по гъстота ареал на град Шумен (100 д/km^2). Най-слабо населен е ареалът на град Добрич със 75 д/km^2. Ареалите на Добрич и Шумен са с гъстота, по-ниска от средната за ареалите в страната (151,2 д/km^2).

Като обобщение може да се посочи, че от агломерационните ареали в Североизточния регион ареалът на град Варна е най-силно изявен.

2.9. Свързаност и достъпност (транспортни направления и други инфраструктурни мрежи и съоръжения с национално и регионално значение

2.9.1. Транспортни направления и свързаност

Трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T)

На територията на Р. България в **основната TEN-T** мрежа са включени:

- направленията на коридорите от основната **TEN-T мрежа** на ЕС: *„Рейнско-Дунавски“* (вътрешноводен път р. Дунав, с пристанища Видин и Русе и интермодален терминал в Русе) и „*Ориент/Източно-Средиземноморски*“

(железопътно и пътно трасе по направленията Видин–София–Кулата и София–Пловдив–Бургас/Свиленград (турска граница));

- железопътните направления „София–Горна Оряховица“, „Русе–Димитровград“, „София – сръбска граница“ и „София – границата с Република Северна Македония “[26];
- пътните направления „София–Велико Търново–Русе–Букурещ“, „Русе–Велико Търново–Стара Загора–Димитровград–АМ „Марица““, както и „София–Калотина“ и „София–Гюешево“;
- като възли в основната TEN-T мрежа са включени и Летище София, Пристанище Бургас и интермодалните терминали София, Пловдив, Русе и Г. Оряховица.

Фигура 29: Схема на TEN-T пътна мрежа в България

Източник: Средносрочна оперативна програма за изпълнение на Стратегията за развитие на пътната инфраструктура в Р. България 2016–2022 г.

В **разширената мрежа**, освен направленията и възлите в съществуващата карта на TEN-T („Бургас–Варна“ и АМ „Марица“/Хасково–Кърджали–гръцка граница) са включени допълнително пет нови пътни трасета: направлението *Велико Търново–Шумен–Варна*; скоростен път Рила по направлението „*Дупница–Самоков–п.в. Богородица–АМ „Тракия“/АМ „Хемус“*; скоростен път I-2 „*Русе–Шумен*“; скоростен път „*Варна–Дуранкулак*“; път „*Пловдив–Рудозем*“, както и Пристанище Силистра и железопътните

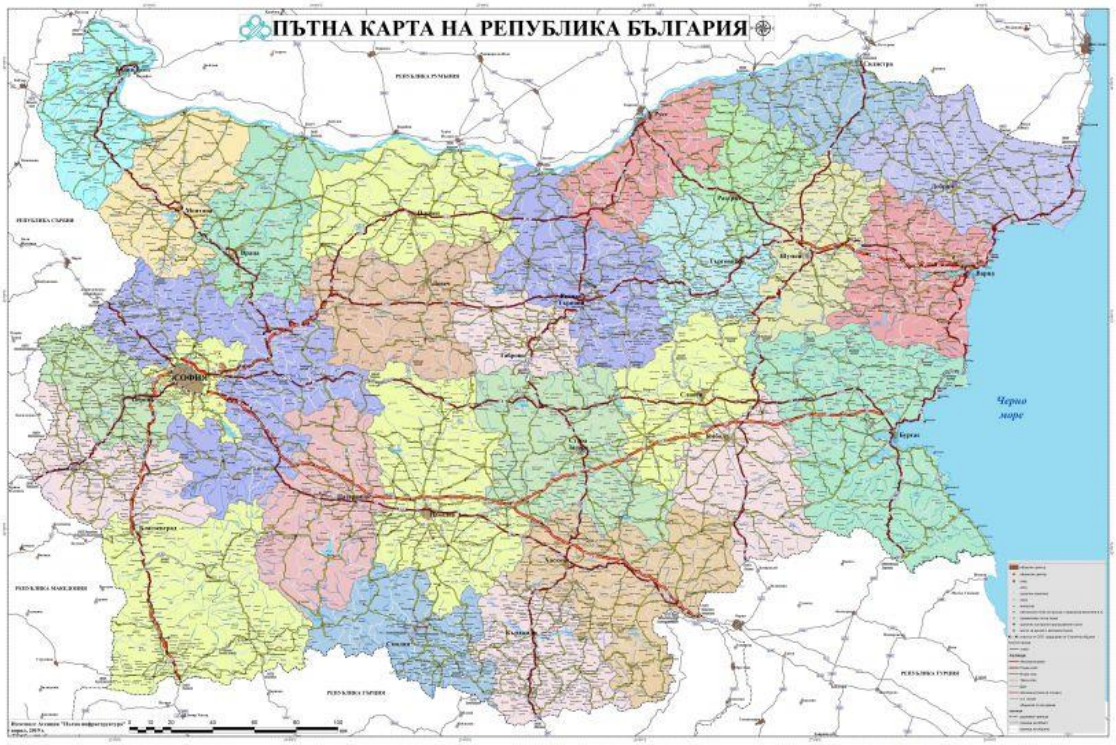
26 Направленията „София – сръбска граница“ и „София – границата с Република Северна Македония“. понастоящем са дефинирани като участъци с трансграничен характер, а след приемането на новия Регламент за Механизъм за свързване на Европа, от 2021 г. двете отсечки ще бъдат включени в обхвата на коридор „Ориент/Източно-Средиземноморски“

връзки към Варна. Тук са включени и Летищата Варна, Бургас, Пловдив и Горна Оряховица; пристанищата Варна, Лом, Оряхово и Свищов, както и ИМТ Драгоман и Свиленград.

Пътна мрежа – достъпност и обслужване

Основните пътни направления на TEN-T мрежата се формират от пътищата с международно и национално значение – автомагистрали и първи клас, чиято дължина представлява 18,4 % от общата дължина на пътната мрежа в страната. Тези пътища осигуряват интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни и имат важно значение за интегрирането на територията както в национален, така и в европейски план.

Фигура 30: Пътна карта на Република България

Източник: АПИ

Североизточният регион е разположен периферно на TEN-T мрежата през страната и през територията му не минават пътни направления от основната TEN-T мрежа, а само от широкообхватната.

- **A2** – автомагистрала „Хемус“ – *София–Велико Търново–Варна*, с планирана дължина 420 km от които в експлоатация са 180 km, а останалите са в процес на проектиране и изграждане. Автомагистралата формира част от пътното направление *София–Велико Търново–Русе–Букурещ,* включено в основната TEN-T мрежа на територията на страната, а в частта Шумен–Варна – в широкообхватната TEN-T мрежа.
- **A5** – автомагистрала „Черно море“ – *Варна – Слънчев бряг – Бургас*, с планирана дължина 108 km, от която са изградени само 10 km. Автомагистралата е част от широкообхватната TEN-T мрежа на територията на страната.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Развитието на **пътната мрежа** в Североизточния регион до голяма степен е свързано със значимостта и функциите на град Варна, надхвърлящи териториалното ниво на региона, в резултат на което регионът е един от най-добре обслужените с автомобилен транспорт, като всички административни области се обслужват от първокласната пътна мрежа на страната.

- **Първокласен път I-2** *Русе–Разград–Шумен–Варна (Европейска категоризация **E-70**).* Пътят е едно от допълнително включените пет нови пътни трасета към широкообхватната TEN-T мрежа на територията на страната, а участъкът *Велико Търново–Шумен/Варна* е допълнително трасе, включено в широкообхватната TEN-T мрежа. Това е другото важно пътно направление, обслужващо Северна България като връзка между столицата и Черно море.

- **Първокласен път I-4** *София/Ботевград–Севлиево–Велико Търново–Шумен/Варна **(E-772)*** формира част от пътното направление *София–В. Търново–Русе–Букурещ,* включено в основната TEN-T мрежа на територията на страната.

- **Първокласен път I-7** *граница Румъния/ГКПП „Силистра“– Шумен–Ямбол–Елхово–ГКПП „Лесово-Хамзъбейли“/граница Турция* не попада в обхвата на TEN-T мрежата, но е важно направление, обслужващо източната част на страната и провеждащо транзитните потоци между Румъния и Турция.

- **Първокласен път I-9** *граница Румъния–Дуранкулак–Варна–Бургас–Малко Търново–граница Турция **(E-87)*** в частта си граница Румъния–Варна–Бургас е включен в широкообхватната TEN-T мрежа на територията на страната и свързва пътната мрежа на Североизточен регион с тази на съседния граничен район от Република Румъния през сухоземния ГКПП „Дуранкулак“.

Вътрешнорегионалните връзки се обслужват от второкласните и третокласни пътища в региона.

Областният център Добрич се обслужва само от второкласни пътища:

Второкласен път II-29 *Варна–Аксаково–оп Добрич–Генерал Тошево–граница Румъния* е един от най-важните пътища за региона, свързващ областния град Добрич с основната пътна артерия Варна–София и вътрешността на страната, както и връзка със съседния граничен район в Р. Румъния през ГКПП „Йовково“.

Второкласен път II-27 *(оп Шумен–Девня) Нови Пазар–Владимирово–оп Добрич–Балчик–пристанище Балчик* е друг важен път за област Добрич като връзка с пристанище Балчик и съседния областен център – Шумен.

Второкласен път II-71 *оп Силистра–Средище–Хитово–Карапелит–оп Добрич–Батово–Оброчище* е връзка с областния център Силистра от съседния Северен централен регион, а също и с Черноморското крайбрежие.

Друг от областните градове – Търговище, също се обслужва предимно от второкласни пътища (допълващи първокласния път I-4):

Второкласен път II-48 *оп Омуртаг–Котел–пк Градец (Бероново–„Мараша“)* обслужва южната част на област Търговище като връзка към първокласния път I-4, както и към съседната област Сливен от Югоизточния регион.

Второкласен път II-49 *оп Търговище–оп Разград–Кубрат–Старо село–(Русе–Тутракан)* е връзка с областния център Разград от Северен централен регион.

Второкласен път II-51 *Бяла–Копривец–Водица–оп Попово–Светлен–Дралфа–Чудомир–оп Лозница–Мировец–(оп Разград–оп Шумен)* обслужва северозападната част на област Търговище и се явява връзка с област Русе от Северния централен регион.

Второкласен път II-74 *оп Преслав–Преслав–оп Търговище–Въбел–Здравец–Подгорица–(Дралфа–Чудомир)* свързва областния център Търговище както с област Шумен, така и с област Разград.

Второкласен път II-73 *оп Шумен–Радко Димитриево–Смядово–Веселиново–Лозарево (Карнобат–Бургас)* обслужва южната част на област Шумен като връзка през Ришкия проход с област Бургас от Югоизточния регион.

Към 31.12.2018 г. общата дължина на **Републиканската пътна мрежа** в Североизточния регион е 2 683 km и представлява 13,5 % от РПМ в страната.

Таблица 27. Дължина и структура на РПМ към 31.12. 2018 г.

Регион/област	Пътища, km	АМ, km	I кл, km	II кл, km	III кл, km
Р България	**19 876**	**757**	**2 925**	**4 022**	**12 172**
Североизточен регион	**2 683**	**95**	**488**	**467**	**1 633**
Варна	718	58	139	43	478
Добрич	823	-	83	242	498
Търговище	523	-	77	105	341
Шумен	619	37	189	77	316

Източник: НСИ

Гъстотата на пътната мрежа определя степента на нейната изграденост и за по-добра представа се детайлизира с разбивка на гъстота на пътищата с национално и международно значение и гъстота на регионалните и вътрешнорегионални пътища, предвид различните им функции при обслужването на територията на региона.

Таблица 28. Гъстота на пътна мрежа към 31.12. 2018 г. (km/1 000 km^2)

Регион/Област	Гъстота на РП мрежа	Гъстота на АМ	Гъстота на пътища I клас	Гъстота на пътища II и III клас
България	**179,1**	**6,8**	**26,4**	**145,9**
Северозападен	179,6	0,4	21,2	158,0
Северен централен	210,4	0,0	32,8	177,6
Югоизточен	167,2	11,2	30,3	125,6
Югозападен	168,6	11,8	27,4	129,4
Южен централен	182,9	8,7	18,6	155,6
Североизточен	**183,3**	**6,5**	**33,4**	**143,5**
Област Варна	187,9	152,0	364,0	136,3
Област Добрич	174,6	0,0	176,0	157,0
Област Търговище	193,1	0,0	284,0	164,7
Област Шумен	182,6	109,0	557,0	115,8

Изчислена на база данни от НСИ за дължина – 2018 г.

Североизточният регион заема второ място (след Северния централен регион) по гъстота на РПМ, което се дължи на много добре развитата първокласна пътна мрежа в региона (най-висока за страната), а също и на автомагистралите и регионални пътища, чиято гъстота е равна на средната за страната. Автомагистралите и първокласните пътища имат основна роля за интегрирането на региона с други региони в България и съседни райони в Република Румъния. Гъстотата на пътищата от висок клас в Североизточния регион е най-висока от всички региони (39,9 km/1 000 km^2), при средна стойност за страната 33,0 km/1 000 km^2.

Гъстотата на пътищата с регионално значение в Североизточен регион е 143,5 km/1 000 km^2 и е почти колкото средната за страната. Регионалните пътища имат най-голяма гъстота в областите Добрич и Търговище, където функциите им са не само да осигуряват пътните комуникации на територията на областта и региона, но и да осъществят интеграцията и връзките със съседни региони, предвид по-ниската изграденост на пътищата с национално значение.

Изградеността на пътната мрежа в област Шумен в най-голяма степен се доближава до характеристиката на пътната мрежа в региона, с гъстота, равна на средната за страната и региона, и с най-висок дял на първокласната мрежа. Всички области в региона (особено Търговище) имат гъстота над средната за страната, а област Добрич – малко под средната.

Структурата на изградената пътна мрежа определя качеството на транспортното обслужване на съответната територия, показано в следващата таблица:

Таблица 29. Относителен дял на републиканската пътна мрежа по класове от общата дължина – по области и региони към 31.12.2018 г.

Регион/област	отн. дял АМ	отн. дял I клас	отн. дял АМ и I клас	отн. дял II клас	отн. дял III клас
Р България	**3,80**	**14,72**	**18,52**	**20,23**	**61,25**
Северозападен регион	0,20	11,82	12,02	22,35	65,63
Северен централен	0,00	15,58	15,58	21,45	62,97
Югоизточен регион	6,71	18,14	24,86	22,77	52,37
Югозападен регион	7,00	16,27	23,27	18,20	58,53
Южен централен регион	4,74	10,17	14,92	19,17	65,91
Североизточен регион	**3,54**	**18,20**	**21,74**	17,38	60,89
Варна	8,09	19,39	27,48	5,86	66,67
Добрич	0,00	10,09	10,09	29,40	60,51
Търговище	0,00	14,72	14,72	20,08	65,20
Шумен	5,98	30,53	36,51	12,44	51,05

Източник: НСИ и изчисления НЦТР

Относителният дял на пътищата с национално и международно значение (автомагистрали и първи клас) за Североизточния регион е 21,74 %, което го нарежда на трето място в страната (средна стойност 18,44 %) и позволява добра комуникация със съседните региони. С най-добро транспортно обслужване са област Шумен (с най-висок за страната показател) и област Варна, докато областите Търговище и особено Добрич се обслужват предимно с регионална пътна мрежа.

Състоянието на пътната мрежа е определящ фактор за обслужването на населените места и възможностите за развитие в региона. Отново област Шумен е с най-добре поддържана пътна мрежа, като при среден показател за страната поддържаната пътна мрежа в добро състояние е 40 % в област Шумен повече от половината пътища са в добро състояние (54,40 %). Добре поддържана (на фона на средното състояние за страната) е и пътната мрежа в област Варна (43,15 %) и област Добрич (42,98 %), докато област Търговище е с една от най-зле поддържаните пътни мрежи в страната –само една четвърт от пътищата в областта са в добро състояние (26,03 %).

Териториалният анализ на обслужването на общините от региона с РПМ дава база за определяне на техния потенциал за развитие. Пътищата от по-висок клас ситуират определената община в по-високо териториално ниво, определяйки възможностите за

пространствена организация на икономическите, социалните и административните комуникации в по-голям мащаб, респективно с повече други общини и центрове от по-висок ранг. И обратно, обслужването с по-нисък клас пътна мрежа „свива“ комуникациите в по-малък периметър на територията и ограничава възможностите за развитие.

Групата на ***пътищата с международно и национално значение*** включва автомагистралите, пътищата I клас и някои от второкласните пътища, категоризирани в европейската мрежа, по които се провежда значителен трафик, включително транзитен. Повечето от пътищата от тази група са част от инфраструктурата на TEN-T мрежата и осигуряват интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни. В пространствено отношение те имат важно значение за интегрирането на територията, както в национален, така и в европейски план. Чрез тях се осигурява достъпът до пристанищата, летищата с международно значение, както и връзките между големите градски центрове, включително със столицата.

В най-благоприятна позиция са 21 броя центрове на общини, които се обслужват от пътищата с международно и национално значение и в Североизточния регион това са: Варна, Девня, Провадия, Аксаково и Ветрино (област Варна) и Шумен, Каспичан и Нови пазар (област Шумен) – обслужвани от автомагистрали, както и Бяла, Долни чифлик (област Варна); Балчик, Каварна, Шабла (област Добрич); Търговище, Антоново, Омуртаг (област Търговище); Велики Преслав, Венец, Върбица, Каолиново, Хитрино (област Шумен) – обслужвани от първокласни пътища.

Групата на ***пътищата с регионално значение*** се формира от пътищата втори и трети клас. Главните функции на този вид пътища са да осигуряват връзките между големите административни и икономически центрове в регионите, както и между самите региони, като съдействат за интеграцията им. Връзките на по-голямата част от общинските центрове с областните градове също са част от функциите на пътищата II и III клас. Същевременно те имат за задача да доведат трафика до автомагистралите и пътищата I клас и служат като преразпределители на трафика по пътните артерии с национално и международно значение. В някои случаи обслужват гранични контролно-пропускателни пунктове със съседни страни и имат важна роля за развитието на трансграничното сътрудничество.

В тази група попадат 10 общини, от които обслужвани от второкласни пътища са Добрич, Добрич-селска и Генерал Тошево (област Добрич); Попово (Търговище); Смядово (област Шумен) и Дългопол (област Варна), както и Крушари, Тервел (област Добрич); Опака (област Търговище) и Никола Козлево (област Шумен) – обслужвани от пътища трети клас.

В най-лоша ситуация попадат общините, които се обслужват от третокласни, прекатегоризирани през 2002 г. бивши четвъртокласни пътища, чиито параметри и състояние традиционно са лоши. Зоната на влияние на техните центрове най-често се ограничава в рамките на общината. В тази група попадат само 4 общини от област Варна: Аврен, Белослав, Вълчи дол, Суворово.

Фактът, че 60 % от общините в региона се обслужват от пътища с международно и национално значение, показва добрите им позиции за транспортни комуникации в по-голям мащаб със съответните по-големи възможности за социално-икономическо развитие.

Мобилност в населените места

Пешеходни зони, велосипедни зони и маршрути

По-големите населени места в региона разполагат с обособени пешеходни зони, които са разположени предимно в централните части около главните обществени административни и обществени сгради на територията. Пешеходците са най-уязвимата група в пътното движение и осигуряването на удобни и сигурни улици и пространства е от изключителна важност за стимулиране на този тип придвижване, както и за осигуряването на тяхната безопасност и сигурност.

Сериозни инвестиции с финансов ресурс по линия на ЕС програмите, по-конкретно Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007-2013 и Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 г., са направени през последните години за създаването и развитието именно на такива зони. Освен подобряване и облагородяване на околното пространство, реализираните интервенции са насочени и към насърчаването на алтернативни методи за придвижване – например ходене пеша.

Използването на велосипед неизменно нараства в държавите и градовете, които полагат последователни усилия в тази насока, дори и в по-автомобилно ориентирани или без развита велосипедна култура нации.

През територията на България са обособени 2 международни велосипедни маршрута, които са част от Европейската мрежа от велосипедни маршрути ЕвроВело. Дунавският велосипеден маршрут (ЕвроВело маршрут номер 6) следва течението на р. Дунав до вливането на реката в Черно море като свързва дунавските крайбрежни селища по цялото протежение на крайбрежието. Пътят на Желязната завеса (ЕвроВело маршрут номер 13) следва пограничните територии в западната и южната част от страната и свързва селища от двете страни на границата, съответно преминава през Сърбия, България, Република Северна Македония, Гърция и Турция. В България не съществуват други утвърдени велосипедни маршрути, които да свързват населени места и да се простират през територията на цялата страна. Местни велосипедни маршрути и създадената до момента инфраструктура се съобразяват с вече изградената пътна мрежа в страната.

През последните години все повече населени места инвестират в развитието и насърчаването на велосипедна инфраструктура и обособяването на велоалеи в рамките на градската транспортна мрежа. Освен това в някои населени места в региона вече има изградени съоръжения за паркиране на велосипеди, които са ситуирани предимно в централната част или около публичните сгради. Въпреки това степента на развитие на този тип инфраструктура е сравнително ниска и има потенциал за надграждане и доразвиване. Основни ограничения за развитие на този тип инфраструктура, обаче, е настоящото състояние на уличната мрежа и необходимостта от специално обособяване на отделни ленти за велосипеди, за което е необходимо допълнително планиране.

Паркиране

Паркирането в населените места е основен проблем от много време. Липсата на достатъчно обособени места за паркиране в комбинация с паркиране върху зелени площи, както и в лентите за движение, сериозно затруднява пътния трафик и придвижването. В тази връзка в градовете се обособяват зони за платено паркиране, предимно в централна градска част, изграждат се обществени паркинги и т.н. Този проблем се наблюдава не само в централната част на градовете, но също така и в жилищните райони като основната причина е лошото

планиране на капацитета на инфраструктурата в комбинация с увеличаващите се превозни средства.

Обществен пътнически транспорт

При търсенето на пътнически пътувания с обществен транспорт се забелязва тенденция на намаляване. През последните 14 години търсенето на пътувания с обществен транспорт (автобусен и жп транспорт) намалява 3 пъти. Нуждите от междуселищни пътнически пътувания с обществен транспорт се задоволяват предимно от автобусния транспорт и в по-малка степен от железопътния, като последният се предпочита най-вече от социалните групи, използващи намалени или преференциални тарифи (студенти, пенсионери и работещи в държавните железопътни превозвачи).

Сравнително добре развит масов обществен транспорт има обособен предимно в големите общини в региона. Преобладаващо се използва автобусния транспорт и в отделни общини има тролейбусен транспорт. На територията на СИ район има 15 автогари, като оператори на обществения транспорт са общински фирми, които извършват дейността по превоз на пътници, или частни транспортни оператори, които в повечето случаи превозват по междуградските линии.

Основен недостатък на обществения транспорт както на национално ниво, така и на регионално и общинско ниво, е остарелият и замърсяващ подвижен състав, с който се извършват превозите както по вътрешноградските направления, така и по междуградските. Голям процент от подвижния състав на обществения транспорт е съставен от бензинови и дизелови превозни средства с ниски екологични показатели. Това е и една от причините обществеият транспорт да бъде основният фактор, допринасящ за замърсяването на атмосферния въздух и шумовото натоварване в населените места. В допълнение, поддържането на такъв подвижен състав изисква много сериозни разходи за собствениците.

В последните 2 програмни периода по линия ЕС фондове са направени сериозни инвестиции за подобряване на градския транспорт и по-конкретно за подмяна на подвижния състав с по-екологичен, реализирани на територията на големите градски общини. Въпреки това, необходимостта от мерки в тази посока все още е доста сериозна, за да бъдат постигнати целите за устойчив и екологичен градски транспорт. Заедно с подмяната на подвижния състав в повечето общини са изпълнени и съпътстващи мерки, свързани с цялостното подобрение на градския транспорт – съпътстваща зарядна инфраструктура, обновяване на улична мрежа, изграждане и обособяване на спирки, внедряване на интелигентни транспортни системи за управление на трафика, подобряване на светофарната уредба и др.

В рамките на СИР проекти за модернизация на градския си транспорт реализират общините Варна и Добрич.

В община Добрич има проект за модернизиране на системата за градския транспорт чрез закупуване на нов подвижен състав - 4 електробуса, зарядни станции, интелигентна транспортна система (ИТС), регулираща светофарните уредби по кръстовищата и система за контрол на обществения градски транспорт (СУОТ) , включваща система за позициониране на автобусите и електронни информационни табла по спирките за визуализиране на информацията в реално време за пристигането на превозните средства, надграждане на Схема на велосипедното движение и др.

В община Варна има проект за интегриран градски транспорт, включващ реконструкция и основен ремонт на улични артерии, свързани с оптимизация на масовия градски обществен транспорт, доставка на нови превозни средства. Допълнително, по проект за подобряване качеството на атмосферния въздух в община Варна има проект за доставка на 40 бр. електрически автобуси тип "соло", 20 бр. електрически автобуса тип "съчленен" и доставка и монтаж на 60 бр. станции за бавно зареждане и 2 бр. станции за бързо зареждане. През периода 2007-2013 г. на територията на община Варна е изпълнен проект за интегриран градски транспорт, включващ изграждане на автоматизирана билетна система, осигуряване на предимство на превозните средства светлинно регулирани кръстовища, система за информация на пътниците в реално време, център за управление на МГОТ, закупуване на подвижен състав, съоръжения за колоездене и др.

Безопасност и сигурност

Ключов елемент от всяка една транспортна система е осигуряването на безопасността и сигурността на потребителите. Една от ролите на Европейската комисия е да отговори на тези очаквания като гарантира, че в целия ЕС са създадени необходимите стандарти за безопасност и сигурност във всички видове транспорт. Съгласно Стратегия за устойчива и интелигентна мобилност и План за действие към нея, приет от Европейската комисия през 2020 г. един от водещите приоритети е повишаването на безопасността и сигурността на транспорта. Това е от първостепенно значение като са необходимо непрекъснати усилия на всички нива и от всички заинтересовани страни за намаляване на смъртните случаи, свързани с мобилността.

Основните причини за пътнотранспортните произшествия са повишения трафик, качеството и натовареността на пътната мрежа, неефективната организация на движение. За преодоляване на тези проблеми и съответно за осигуряване на адекватна безопасност на всички участници голяма част от населените места региона предприемат целенасочени мерки в тази посока или планират в краткосрочен план да предприемат такива. Това включва изграждане на системи за видеонаблюдение, подобряване на организацията и безопасността на движението, подобряване на инфраструктурата чрез изграждане на пешеходни пътеки, надлези, подлези и др.

Железопътна мрежа–достъпност и обслужване

Линиите, включени в железопътната инфраструктура, се делят на основни железопътни линии и отклонения от основните железопътни линии. Всички основни линии от жп инфраструктурата в страната са включени в TEN-T мрежата, а обслужващите Североизточния регион са следните:

- **жп линия 2** *София–Мездра–Горна Оряховица–Каспичан–Синдел-Варна*. В участъка София – Г. Оряховица линията е част от железопътното направление София–Г. Оряховица–Русе–Букурещ, включено в основната TEN-T мрежа на територията на страната, а участъкът Г. Оряховица–Варна е част от „широкообхватната“ TEN-T мрежа.
- **жп линия 3** *Илиянци–Карлово–Тулово–Дъбово–Зимница и Карнобат–Комунари–Синдел разпределителна–Варна фериботна–Разделна* е включена в „широкообхватната“ TEN-T мрежа на територията на страната с участъка Карнобат–Варна.

- **жп линия 9** *Русе–Каспичан* е включена в „широкообхватната“ TEN-T мрежа на територията на страната.

Фигура 31: Трансевропейска железопътна мрежа в България

Източник: НКЖИ

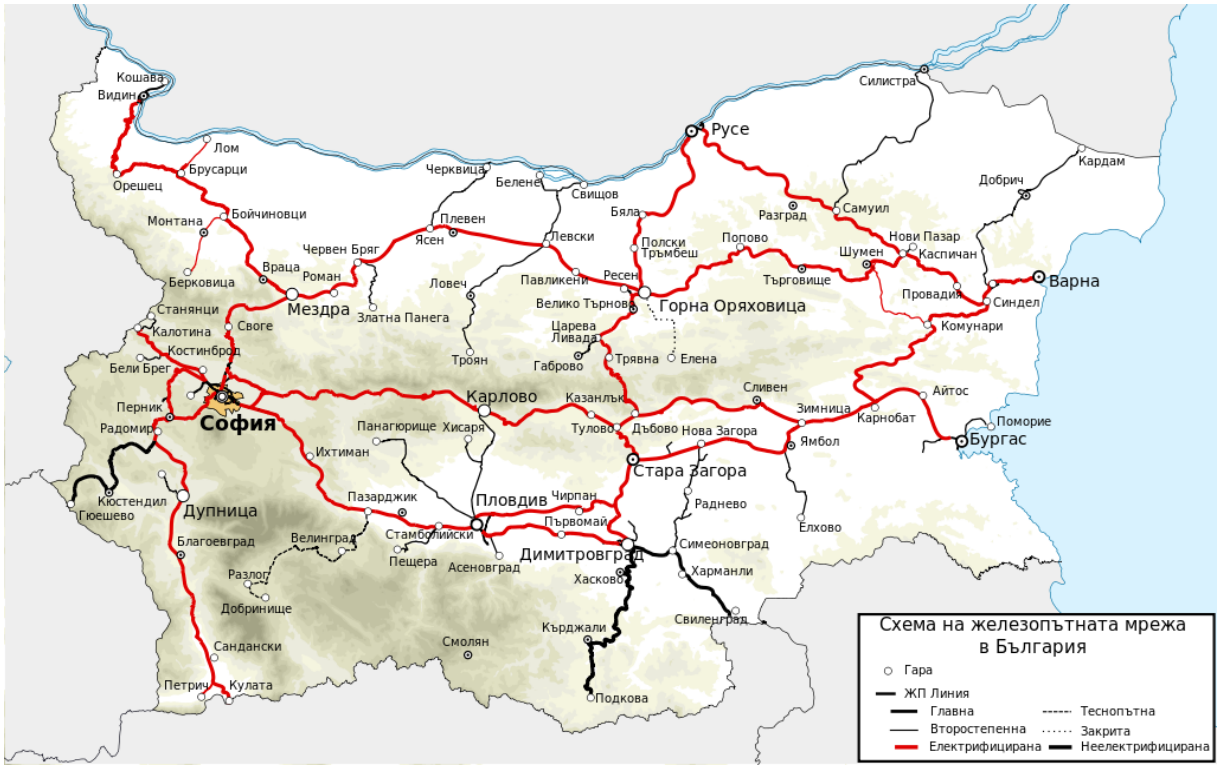
Към 31.12.2018 г. на територията на Североизточния регион функционират 484 km железопътни линии, от които 244 km са удвоени, а 369 km са електрифицирани.

Таблица 30: Дължина на железопътните линии по региони към 31.12.2018 г.

Област	Дължина общо	Удвоени линии km	Електриф. линии km	Гъстота km /1000 km^2	% удвоени	% ел.	Брой гари/ спирки
Общо РБ	**4 030**	**990**	**2 870**	**36,3**	**24,57**	**71,22**	
Североизточен	**484**	**244**	**369**	**33,1**	**50,41**	**76,24**	**85**
Варна	**197**	**113**	**154**	**51,6**	**57,36**	**78,17**	38
Добрич	**60**	-	-	**12,7**	**0,00**	**0,00**	7
Търговище	**72**	**72**	**72**	**26,6**	**100,00**	**100,00**	18
Шумен	**155**	**59**	**143**	**45,7**	**38,06**	**92,26**	22

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Фигура 32: Схема на железопътната мрежа в България

Източник: НКЖИ

Железопътните отклонения „*Разделна–Кардам“* и „*Шумен–Комунари“* допълват обслужването с жп транспорт в региона. Жп линията „*Разделна–Кардам*“ осъществява връзка с жп мрежата на Румъния през граничния преход Кардам/Негру вода и обслужва населението и икономиката в Североизточна Добруджа, а жп линията „*Шумен–Комунари*“ осигурява връзка между главните жп линии в Северна и Южна България.

Регионът има по-ограничено, но качествено развита жп мрежа в сравнение с другите региони от ниво 2 в страната, заемайки предпоследното място (пред Югоизточния регион) по гъстота на жп мрежата (km/1 000 km^2). Затова пък относителният дял на удвоените жп линии е два пъти по-висок от средната стойност за страната, по-висок е и относителният дял на електрифицираните линии.

Най-добре обслужени с жп транспорт са областите Варна и Шумен, където гъстотата на функциониращите жп линии е най-голяма (и от най-високите в страната) и в техническо отношение е достигнато високо ниво на модернизация. Териториите на областите Варна и Шумен са подходящи за развитие на производствени дейности, изискващи превоз на големи количества товари. Най-зле развита е жп мрежата в област Добрич – обслужва се само от една второстепенна жп линия, като има територии, които са отдалечени от жп линиите и се обслужват единствено от автомобилен транспорт. Областта е и с най-ниска гъстотата на жп мрежата в региона (три пъти по-ниска от средната за страната), следвана от област Търговище.

Предвид спецификата на жп транспорта, наред с териториалното развитие на жп мрежата определящо значение за транспортната достъпност има броят на жп гарите и спирки, обслужващи отделните региони.

Североизточният регион се обслужва от 85 броя жп гари и спирки. Около половината от тях попадат на територията на област Варна, което се дължи на концентрацията на икономическа и транспортна активност. Всички общини освен Бяла имат достъп до жп транспорт. Област Шумен също е относително добре обслужена с около една четвърт от общия брой на гари и спирки в региона, но там само половината от общините имат достъп до жп транспорт. В област Търговище само две от петте общини в областта се обслужват с жп транспорт, предимно със спирки (една четвърт от броя им в целия регион). Най-малко обслужващи гари и спирки има в Добрич (общо 7), което е обяснимо предвид периферното разположение на областта и обслужването ѝ само с жп отклонението за връзка с Р. Румъния.

Достъпът до изградената жп мрежа в страната определя възможностите за развитие на отделните общини в региона в зависимост от вида на обслужващата жп линия и обслужващите гари и/или спирки и те могат да се разпределят в три групи.

Главните жп линии като част от инфраструктурата на TEN-T мрежата осигуряват интеграцията на жп мрежата на страната с тази на съседните страни. В пространствено отношение те имат важно значение за интегрирането на територията, както в национален, така и в европейски план. Чрез тях се осигурява достъпът до пристанищата, летищата с международно значение, както и връзките между големите градски центрове, включително столицата. Общините, обслужвани от тези жп линии, имат възможности за комуникации на по-високо териториално ниво, съответно по-добри възможности за развитие.

В тази група попадат 15 броя общини от Североизточния регион: Варна, Аврен, Белослав, Вълчи дол, Девня, Дългопол, Провадия, Суворово (област Варна); Търговище, Попово (област Търговище); Шумен, Каспичан, Хитрино, Смядово, Велики Преслав (област Шумен).

Жп отклоненията също подобряват възможностите за развитие на обслужваните общини, добавяйки предимствата на жп транспорта към автомобилния. Поради най-често тупиковия им характер, тези възможности са по-ограничени в сравнение с обслужването с главни жп линии, икономическата и транспортна активност също.

В тази група попадат 3 общини от област Добрич – Добрич, Добрич селска и Генерал Тошево.

Общините без достъп до жп транспорт (без гари и/или спирки) са 14 на брой: Бяла (област Варна); Балчик, Каварна, Крушари, Тервел, Шабла (област Добрич); Антоново, Омуртаг, Опака (област Търговище); Венец, Върбица, Каолиново, Никола Козлево, Нови пазар (област Шумен).

Малко повече от половината от общините (18 броя) в Североизточен регион получават обслужване от жп транспорт (тези в област Добрич – по-ограничено) с по-добрите възможности за комуникации и развитие, които той предлага. Останалите (14 броя) разчитат само на автомобилен транспорт, което не благоприятства тяхното развитие.

Регионалният характер на жп транспорта и състоянието на жп инфраструктурата и подвижния железопътен състав в България ограничават масовите пътническите превози все повече в рамките на епизодични, сезонни пътувания (като се изключат регулярни трудови пътувания в рамките на 30–60 мин.) Всичко това води до икономическа неефективност и прибягване до спиране на някои линии или закриване на гари и по-често спирки. Това ще бъде особено тревожно за области като Добрич, където и сега обслужването с жп транспорт е ограничено.

В изпълнение на целта за **„интегриране на българската транспортна система в европейската“,** *„Развитието на железопътната инфраструктура по „основната“ Трансевропейска транспортна мрежа“ е* определено като първа приоритетна ос на ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 2014–2020 г.

Воден транспорт

Пристанищен комплекс Варна е морско пристанище за обществен транспорт с национално значение, включено в разширената TEN-T мрежа на територията на страната. Пристанището има връзка с **жп линия 2** и **жп линия 3**, включени в разширената TEN-T мрежа, както и с пътните направления от същата мрежа – АМ „Черно море“, направлението В. Търново–Шумен–Варна и скоростен път Варна–Дуранкулак.

Международното пристанище Варна е важен център на транспортната система на страната, през който преминава голяма част от вноса и износа. Граничното положение на пристанището е предпоставка за ключовата му роля в икономиката на страната и региона и поради факта, че всички стоки превозвани по вода, независимо от това дали са предназначени за вътрешния пазар или са транзитно преминаващи, се обработват в него.

Пристанище Варна–Запад е най-модерното и перспективно на северния български черноморски бряг. Разположено е на около 30 km западно от град Варна, на западния бряг на Белославското езеро. Непосредствената му близост до девненските химически заводи, позволява ефективна обработка на товарите по директната схема завод–кораб. Пристанището притежава съвременни технологични линии за претоварване на сода, химически торове, цимент, въглища, руди, фосфорит, кварцов пясък и течни химикали. Всички корабни места и складовете са свързани с националната железопътна и автомобилна мрежи. През последните години Пристанище Варна–Запад се утвърди като контейнерна врата за Р. България, обработвайки над 100 хил. контейнери (TEU).

Пристанище Варна–Изток е главният пункт за българския износ на зърно, предимно пшеница, царевица, слънчоглед и ечемик. Официално открито на 18.05.1906 г., днес Пристанище Варна–Изток успешно функционира като многоцелеви пристанищен терминал. Пристанището е разположено навътре във Варненския залив, само на 1 km от идеалния център на град Варна, и пасажерският терминал се намира непосредствено до входа на най-старата пристанищна част – Варна–Изток. Пристанището и крайбрежието разполагат с голям потенциал за развитие на круизен туризъм. Пристанището обработва генерални, насипни, наливни и ро-ро товари и контейнери.

Фериботен комплекс Варна се намира на югозападния бряг на Белославското езеро, на 2 km югозападно от гр. Белослав и на 30 km от Варна –срещу пристанище Варна–запад и е единствено по рода си транспортно съоръжение в Европейския съюз, позволяващо превоз с руски вагони без претоварване, чрез смяна на колоосите от стандартно европейско (1 435 mm) към руско (1 520 mm) междурелсие. С това си уникално предимство терминалът осигурява едни от най-късите и евтини пътища за превоз между Европа и Азия благодарение на редовни рейсове до Черноморск (Украйна), Поти/Батуми (Грузия) и Кавказ (Русия).

Фериботната линия „Варна–Кавказ“ е железопътна фериботна връзка между черноморските пристанища Варна и Кавказ, (Краснодарска област, Русия), която скъсява разстоянието между България и Русия с 800 km и намалява с 40 % срока на доставките при средно транзитно време 36 часа. Превозите по линията Варна – Кавказ са вече 80 % от целия трафик през Фериботния комплекс.

Фериботната линия Варна–Черноморск е железопътна фериботна връзка между черноморските пристанища Варна и Черноморск, (Одеска област, Украйна.) Двата ферибота по тази линия обслужват и линията Варна – Поти/Батуми – Черноморск – Варна.

Пристанище Варна има важна роля за цялостното развитие на икономиката на страната и региона и отварянето ѝ в глобален план като създава отлични условия за транзитиране на товари между Европа, Близкия и Далечния Изток и възраждащия се Път на коприната – ТРАСЕКА.

Пристанище Балчик като част от пристанищен комплекс Варна функционира от 1969 г. и е третото по големина товарно пристанище на Черноморското ни крайбрежие. Пристанището е за обществен транспорт с национално значение, приема кораби с водоизместимост 5 000–6 000 тона, разполага с ГКПП и осъществява само износ; специализирано е в обработката на зърнени храни, течни растителни масла и животни. Има потенциал за обслужване на туристите в региона, но той се използва ограничено. В непосредствена близост се намира яхтено пристанище Балчик с капацитет 70 места за яхти, чието развитие е обвързано с развитието на крайбрежната зона на Балчик.

Въздушен транспорт

От петте международни граждански летища в страната, само летище София е включено в основната TEN-T мрежа, а летищата Бургас, Варна, Пловдив и Горна Оряховица са включени в разширената TEN-T мрежа като допълващи функциите на определените за интермодални възли от основната TEN-T мрежа.

Летище Варна е едно от петте летища в страната, които имат статут на международни, и е включено в разширената TEN-T мрежа. Намира се на около 10 km от пристанището и разполага с два пътнически терминала, но оперира само Терминал 2. Годишният капацитет на терминал 2 е да обслужва 2 400 000 пътника. Летище Варна е със силно изразена лятна сезонност, като основната част от дейностите по обслужване на пътници се извършва между месеците юни и септември, когато се обслужват 80 % от годишния трафик на летището. Останалите пътници летят с редовните полети от/до летище Варна през цялата година.

Потенциалът на летище Варна има силен ефект върху развитието на транспортните мрежи, туризма и търговията между партньори от Изтока и Запада. Летището има и товарна дейност с тенденция за намаляване.

Интермодален транспорт

Развитието на интермодалните превози е приоритет на националната транспортна политика в непосредствен и дългосрочен план. Третата приоритетна ос на ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 2014–2020 е насочена към „*Подобряване на интермодалността при превоза на пътници и товари“*.

Като възли за интермодални превози (автомобилен и жп транспорт), в основната TEN-T мрежа на територията на страната са включени София, Пловдив, Горна Оряховица и Русе, а в разширената – Драгоман и Свиленград.

Бъдещото развитие на жп възел Варна се предвижда като Интермодален терминал **(ИМТ) „Варна“** – проект, включен в разширената TEN-T мрежа за интермодален транспорт по направление на **жп линия 2** *София – Мездра – Горна Оряховица – Каспичан – Синдел – Варна.*

Проектът се основава на политиката за изграждане на Транс-европейската транспортна мрежа и цели подобряване на интермодалността в югоизточния регион на ЕС чрез създаване на условия за оптимално взаимодействие и интеграция на различните видове транспорт и повишаване качеството на предоставяните товарни транспортни услуги.

Прогноза за развитие на транспортната инфраструктура

Пътната мрежа в Североизточен регион е достигнала висока степен на развитие. Наличието и на други обекти на транспортната инфраструктура от висок ранг като международното пристанище и международното летище Варна налагат да продължи развитието на пътната мрежа на територията на региона, включващо доизграждането на участъците от двете автомагистрали „Хемус“ и „Черно море“, които ще създадат условия за по-пълно и ефективно използване на местния потенциал за развитие, включително по отношение на транспорта, като структуроопределящ сектор. Пътищата II-ри и III-ти клас осигуряват добро транспортно обслужване и транспортна достъпност до малките и средни градове и селата. Съществуват проблеми, свързани с влошени експлоатационни условия, по отношение на някои участъци поради недостатъчни ресурси за поддържането им.

По-ниската степен на изграденост на пътната мрежа от висок клас в северните, периферните и гранични части на страната ограничава възможностите за икономическо развитие на териториите, които са отдалечени от нея, понижава качеството на живота в тях и инвестиционната им привлекателност. Незадоволителното състояние на участъци от републиканската пътна мрежа и особено на общинската пътна мрежа допълнително влошава условията за комуникации в и между общините, попадащи в тези територии, и това най-често са селските общини, за чието развитие транспортната мрежа е от решаващо значение.

Неблагоприятната структура на пътната мрежа в част от областите, попадащи в СИР, налага завишени изисквания към поддържането на съществуващата пътна мрежа в добро състояние. И това е допълнителен проблем, защото се установява, че за голяма част от областите в Северна България процентът на пътищата в добро състояние е под средния за страната, при това има области, където тенденцията за влошаване е постоянна.

Изградената жп мрежа в страната е в състояние да задоволи намаляващото търсене на транспортни услуги (особено пътнически), но експлоатационното ѝ състояние е незадоволително поради просрочени ремонти. Параметрите на част от главните жп линии в страната допускат проектна скорост за превозите на пътници 130 km/h и за товари 100 km/h, но реално експлоатационната скорост е значително по-ниска поради липсата на надежден подвижен състав и недостига на средства за поддръжка и ремонтни дейности. Влошеното състояние влияе върху допустимите максимални скорости, времепътуванията и качеството на предлаганите услуги, което от своя страна намалява интереса към този вид превози и повишава експлоатационните разходи за влаковото движение.

От особена важност за развитието на региона, както и за функционирането на националната транспортна система, е модернизацията на жп направлението Русе–Варна, тъй като то осъществява връзка между пристанище Русе на р. Дунав като част от *„Рейнско-Дунавския“* коридор от основната TEN-T мрежа и пристанище Варна като част от „широкообхватната“ TEN-T мрежа. Оста „Русе–Варна“ е подходяща за разполагане на товароемки производства, изискващи превоз на големи обеми масови товари.

Жп линията „София–Мездра–Горна Оряховица–Каспичан–Варна“ свързва региона с вътрешността на страната и е включена в европейското споразумение за жп линиите, по

които се осъществяват комбинирани превози. Модернизацията ѝ се налага във връзка с важната роля на терминалите във Варна и жп фериботния комплекс, който осигурява възможност за транспортиране на жп вагони през Черно море към Украйна, Русия и страните от Черноморския и Кавказкия регион.

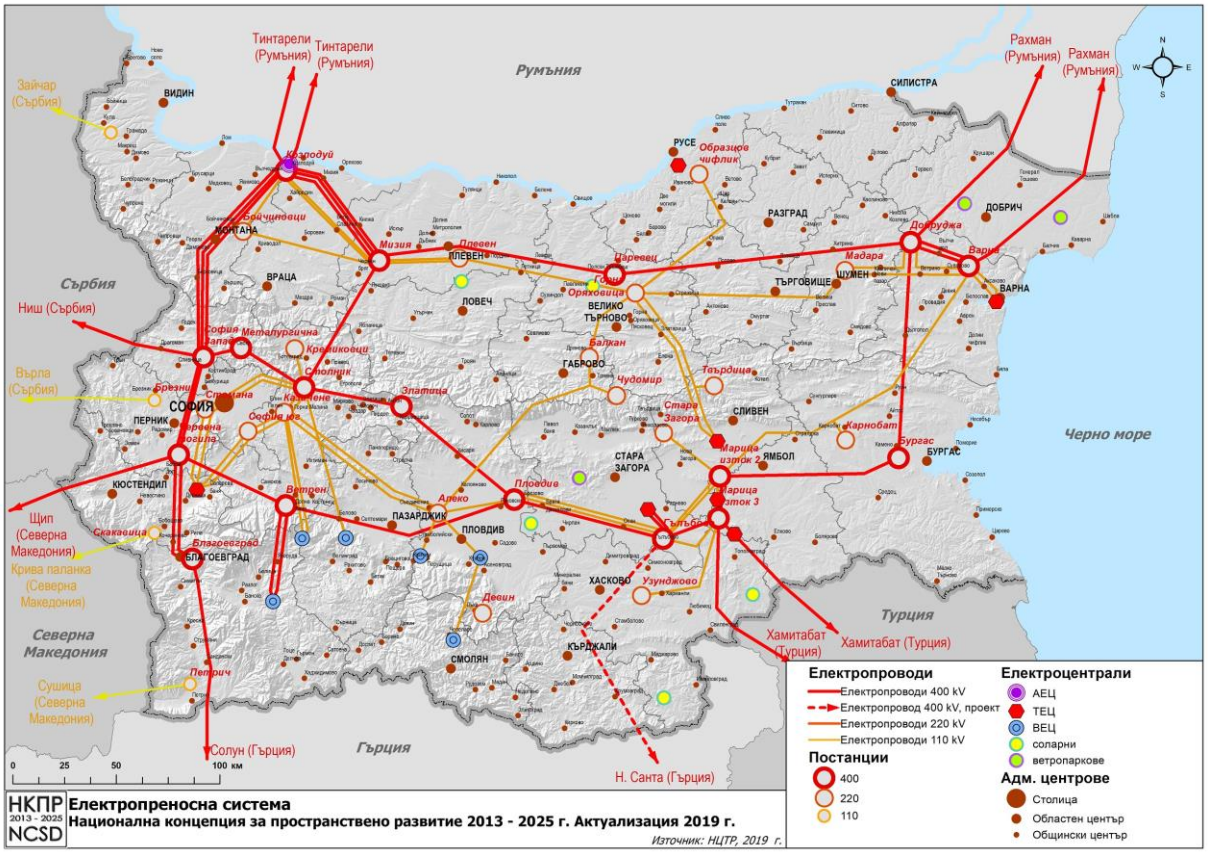
Като утвърдил се транспортен възел с международни функции, Варна дава изключителни шансове за Североизточния регион да се възползва от възможностите за въвличане на по-голяма територия от региона във вътрешните и международни превози по сухоземен и воден транспорт при развитието на комбинираните превози. Потенциалът за развитие на комбинираните вносно-износни превози през пристанище Варна е голям. До момента почти всички контейнерни превози през пристанища Варна се реализират по схема „камион–пристанище“. Тъй като повечето от тях се извършват в хинтерланд от над 150 km, то те са реалният потенциал за развитие на комбинираните превози по схемата „автомобил–железница–кораб“.

2.9.2. Енергийна инфраструктура

Електроенергийна инфраструктура

Електропреносната мрежа в България е част от обединената преносна мрежа на страните от континентална Европа и развитието ѝ е тясно свързано с развитието на мрежите на съседните страни, като за целта са изградени междусистемни връзки.

Фигура 33: Електропреносна система на Р България

Източник: Електроенергиен системен оператор

Общата дължина на изградената електропреносна мрежа на територията на страната е 15 235 km. Електропроводите с работно напрежение 400 kV (дължина 2 571 km) и 220 kV (дължина 2 704 km) пренасят електроенергията в национален план, докато електропроводите 110 kV (дължина 9 960 km) имат по-скоро регионални функции.

На територията на Североизточния регион функционира една от големите топлоелектрически централи в страната – ТЕЦ „Варна“, отдаваща произведената електроенергия в системата 220 kV през ОРУ ТЕЦ „Варна“ в землището на с Езерово, община Белослав.

На територията на област Варна се намират две от най-големите подстанции в страната, изградени като „входни“ за пренос на електроенергия от бившия СССР.

- подстанция „Варна“ е единствената подстанция в страната 750/400 kV, разположена в землището на с Неофит Рилски – община Ветрино. До нея пристига електропроводът „Съединение“, построен за внос на електроенергия на 750 kV от бившия СССР при евентуално отпадане на някои от блоковете в АЕЦ „Козлодуй“. В момента електропроводът работи като междусистемна връзка на 400 kV.
- подстанция „Добруджа“ 400/220 kV е разположена на територията на община Суворово и в нея влиза електропроводът „Дружба“ на 400 kV, който също работи като междусистемен.
- подстанция „Мадара“ 220/110 kV е изградена в град Шумен и има връзка на 220 kV с другите подстанции в СИР, както и с подстанция „Горна Оряховица“ от съседния СЦР.

Преносните електропроводи на територията на Североизточния регион, свързващи отделните подстанции, са посочени в следващата таблица:

Таблица 31: Преносни електропроводи на територията на Североизточен регион

Напрежение kV	Наименование на ел. провода	от п/ст	до п/ст	Обща дължина km	Дължина – СИР km
400	Съединение	Варна	Ступина (Румъния)	153,8	86
400	Дружба	Добруджа	Рахман (Румъния)	175,2	80,9
400	Флагман	Варна	Добруджа	9,5	9,5
400	Крайцер	Варна	Добруджа	7,3	7,3
400	Отечество	Варна	Царевец	179,4	118,4
400	Черно море	Варна	Бургас	90,1	47,1
220	Приморец	ТЕЦ Варна	Добруджа	22,6	22,6
220	Одесос	ТЕЦ Варна	Добруджа	22,4	22,4
220	Камчия	Добруджа	Марица изток 2	178,3	47,3
220	Дръзки	Добруджа	Варна	8,1	8,1
220	Волов	Добруджа	Мадара	45,8	45,8
220	Коларов	Мадара	Варна	41,8	41,8
220	Тича	Мадара	Горна Оряховица	117,4	79,7

Източник: ECO

Общата дължина на електропроводите 400 kV на територията на СИР е **349,2** km, а на 220 kV – **267,7** km.

Елементите на електропреносната система имат транзитни функции, без пряко отношение към електрозахранването на СИР, но създават определени проблеми при земеползването поради различните ограничения, наложени от спецификата на функциите им, особено в

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

случаите, когато се събират много електропроводи в една подстанция (например п/ст „Добруджа“). Строгите изисквания за сервитутите създават сериозно натоварване на територията със съответните ограничения в земеползването.

По-пряко отношение към електрозахранването на общините и населените места в региона има мрежата електропроводи 110 kV и нейната пространствена организация. В зависимост от съсредоточието на товари са определени местоположението, броят и разполагаемата мощност в подстанциите и в повечето случаи във всяка община има захранваща подстанция 110/20 kV. Поради по-големите товари, в по-големите градове са изградени повече от една подстанции. Изключение правят по-малките общини, където не е доказана необходимост от изграждане на подстанция и населените места се захранват от съседна такава.

Наличието на регионна подстанция 110/20 kV на територията на дадена община повишава качеството и сигурността на електрозахранването и позволява по-големи възможности за икономическо развитие. Подстанциите работят в общ режим на работа, като най-често всяка от тях е свързана посредством електропроводи 110 kV със съседни подстанции в други общини, което при необходимост позволява превключване в авариен режим и повишава сигурността на захранване.

На територията на СИР са изградени 36 броя подстанции 110/20 kV, захранващи населените места в 26 от общо 35 броя общини.

Общините без подстанции 110/20 kV са с по-ограничени възможности за икономическо развитие, като на територията на СИР това са: Аксаково, Ветрино и Суворово (област Варна); Венец, Върбица, Никола Козлево и Хитрино (област Шумен); Антоново и Опака (област Търговище).

В национален план електроенергийната мрежа е добре развита, всички населени места са електроснабдени и регионите на ниво 2 (NUTS 2) не се нуждаят от специална подкрепа.

Възобновяеми енергийни източници (ВЕИ)

За производството на алтернативна електрическа енергия в страната се използват водна, вятърна и слънчева енергия в зависимост от специфичните природни условия за всеки регион.

Североизточният регион е с най-добри условия за усвояване на ветровата енергия и тук са изградени най-много от ВяЕЦ в страната – основно в община Каварна, а също и в общините Балчик и Шабла. Най-големите от тях, ВяЕЦ „Свети Никола“ (156 MW), ВяЕЦ „Калиакра“ (35 MW), ВяЕЦ „Вранино“ (11 MW) и ВяЕЦ „Лагуна“ (16 MW), са включени към мрежата 110 kV.

По-голямата част от ВЕИ, поради по-малките мощности, отдават енергията си в електроразпределителната мрежа. В следващата таблица са посочени различните видове мощности, изградени във всяка от общините на СИР.

Таблица 32: Изградени мощности по видове ВИ по общини и области в СИР към 30.06.2018 г.

Община/област	ВЕЦ Мощност MW	ФтЕЦ Мощност MW	ВяЕЦ Мощност MW	БиоЕЦ Мощност MW	ВИ общо брой	ВИ общо мощност MW	Плътност MW/ 1 000 km²
Аврен		5,0			2	5,0	14,20
Аксаково		0,3	0,5		3	0,8	1,66

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Община/област	ВЕЦ Мощност MW	ФтЕЦ Мощност MW	ВяЕЦ Мощност MW	БиоЕЦ Мощност MW	ВИ общо брой	ВИ общо мощност MW	Плътност MW/ 1 000 km^2
Белослав		0,0			1	0,0	0,08
Варна		0,2			16	0,2	0,73
Ветрино		0,0			1	0,0	0,05
Вълчи дол		0,2			3	0,2	0,49
Девня		4,8			1	4,8	39,55
Долни чифлик		0,0			1	0,0	0,04
Дългопол	1,2	0,1			2	1,3	2,90
Провадия		0,3			6	0,3	0,60
Суворово		0,1	60,0		4	60,1	278,64
Варна	**1,2**	**11,1**	**60,5**	**0,0**	**40**	**72,7**	**19,06**
Балчик		0,1	37,8	1,0	21	38,9	74,39
Ген. Тошево		3,4	13,1		11	16,5	16,84
Добрич		21,3	13,1	2,3	13	36,7	336,03
Добрич-селска		0,1			1	0,1	0,07
Каварна		0,4	394,3		78	394,7	821,04
Крушари		0,0			1	0,0	0,01
Тервел		8,1			5	8,1	13,98
Шабла		0,0	40,60		18	40,6	122,99
Добрич		**33,4**	**498,8**	**3,3**	**148**	**535,5**	**113,62**
Антоново		0,4			9	0,4	0,78
Омуртаг		0,3	0,8		12	1,0	2,61
Опака		0,3			3	0,3	1,80
Попово		0,3		0,9	10	1,1	1,36
Търговище		1,4	0,5		8	1,9	2,25
Търговище	**0,0**	**2,6**	**1,3**	**0,9**	**42**	**4,8**	**1,74**
В. Преслав	0,6	0,1			2	0,7	2,62
Върбица	2,2	1,3			3	3,5	7,64
Каолиново		15,0			8	15,0	51,08
Каспичан		0,1			3	0,1	0,53
Ник. Козлево		0,3			3	0,3	1,13
Смядово		2,7			4	2,7	7,56
Хитрино		0,2			1	0,2	0,69
Шумен		2,3			6	2,3	3,56
Шумен	**2,8**	**22,1**	**0,0**	**0,0**	**30**	**24,8**	**7,32**
СИР	**4,0**	**69,2**	**560,6**	**4,2**	**260**	**637,8**	**44,03**
Р България	**2362,4**	**1052,83**	**700,2**	**64,2**	**2337**	**4179,7**	**37,7**

Източник: ЕСО

Изградените в СИР мощности от ВЕИ представляват 15,2 % от общото в страната, което нарежда региона на второ място (след ЮЦР) по усвояване енергията на ВЕИ.

В СИР се усвоява най-много ветровата енергия, като изградените мощности представляват 80 % от всички в страната и област Добрич е безспорен лидер в региона и за цялата страна.

За да се проследи кои общини допринасят най-много за усвояването на ВЕИ е потърсен специфичен показател, наречен условно „*плътност на мощностите*“ (MW/1 000 km^2). Тук

се откроява община Каварна (област Добрич), където е изграден най-големия ветроенергиен парк в страната, а също и общините Шабла и Балчик. Високият показател на община Добрич се дължи на малката площ на общината, където е изградена най-голямата фотоволтоична централа в областта. Откроява се и община Суворово (област Варна), където функционира още един от големите ветроенергийни паркове в страната.

Условният показател „плътност на мощностите от ВЕИ“ за СИР е по-висок от средния за страната и това се дължи основно на големите ветроенергийни паркове.

Усвояването на различните видове ВЕИ е съобразно потенциала на територията. В южните части на страната (особено Южен централен регион) се регистрира по-активно участие на водна и слънчева енергия, докато в Северна България те се усвояват по-ограничено. В Северната част на страната преобладаващият потенциал е този на ветровата енергия и в СИР той се усвоява успешно.

За развитието на производството на електроенергия от възобновяеми енергоизточници съществуват и редица ограничения, между които наличие на защитени територии, защитени зони и природни местообитания, пътища на мигриращи птици, висококатегорийни плодородни земи, законодателни ограничения в областта на управлението на водите и др.

Газопреносна инфраструктура

Газовата инфраструктура на територията на Република България се състои от национална газопреносна мрежа, осигуряваща природен газ за основната част от потребителите в България, газопреносна мрежа за транзитен пренос, осъществяваща предимно пренос на природен газ за Турция, Гърция и Република Северна Македония, и подземно газохранилище в Чирен (ПГХ „Чирен“), което е пряко свързано с националната газопреносната мрежа.

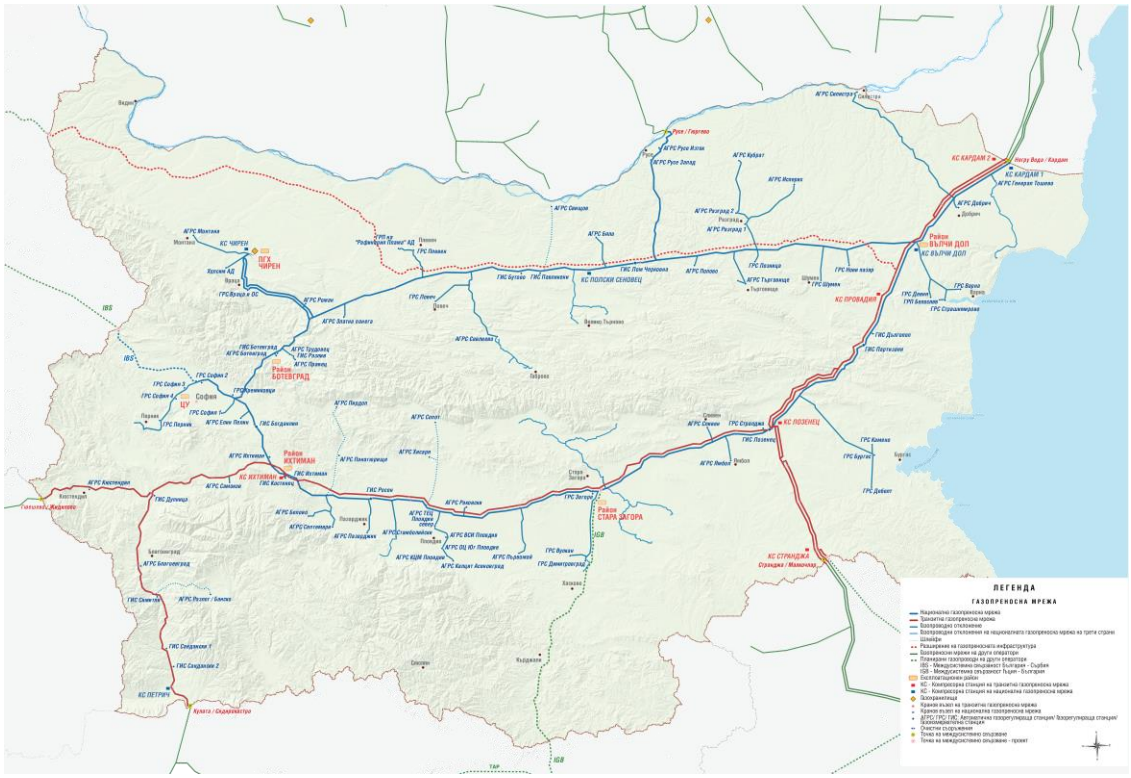
Националната газопреносна мрежа е изградена пръстеновидно от газопроводи с високо налягане с обща дължина 1 835 km, три компресорни станции КС „Кардам-1“, КС „Вълчи дол“ и КС „Полски Сеновец“ с обща инсталирана мощност 49 MW и 115 изходни точки (АГРС, ГИС) с 240 пункта за доставка на природен газ.

Газопреносна мрежа за транзитен пренос е изградена от газопроводи с високо налягане с обща дължина 930 km с преобладаващ диаметър DN 1000, шест компресорни станции – КС „Кардам-2“, КС „Провадия“, КС „Лозенец“, КС „Странджа“, КС „Ихтиман“ и КС „Петрич“ с обща инсталирана мощност от 270 MW, и други съпътстващи съоръжения.

Подземно газохранилище ПГХ „Чирен“, разположено в близост до гр. Враца, разполага с 24 експлоатационни сондажа, компресорна станция с обща инсталирана мощност 10 MW и други технологични съоръжения, необходими за осигуряване нагнетяването, добива и качеството на съхранявания газ. Настоящият капацитет на хранилището може да осигури съхранение за нуждите на потребителите в страната на до 550 млн. m^3 природен газ.

Доставката на природен газ се осигурява чрез внос от Русия с входен пункт компресорна станция „Кардам“. Транзитът за съседни страни се осъществява чрез изградените газопроводи към Турция, Гърция и Република Северна Македония

Фигура 34: Газопреносна система

Източник: Булгартрансгаз

За разлика от териториалното развитие на електроенергийните мрежи, достигащи до всяко населено място, възможностите за газификация на населените места и общини са съвсем различни. Съществуват ясно изразени регионални различия в достъпа до устойчиви, ефективни енергийни източници и по-специално до възможностите за използване на природния газ като алтернатива за повишаване на регионалната конкурентоспособност и качество на живот.

Добре развитата газопреносна мрежа в страната е изградена с цел осигуряване на природен газ за големите промишлени центрове (в които част от предприятията- консуматори вече не функционират), както и за транзитен пренос на газ към съседни страни. В същото време изграждането на газоразпределителни мрежи и газификацията на домакинствата за най-пълно използване на предимствата на директната употреба на природния газ напредва бавно.

През територията на СИР се осъществява доставката на природен газ чрез внос от Русия с входен пункт компресорна станция „Кардам“. От тук минава газопреносната мрежа за транзитен пренос, както и северният и южният клонове на националната газопреносна мрежа.

Отклонения от националната газопроводна мрежа захранват областните градове Варна, Добрич, Шумен, Търговище и други по-големи градове на територията на СИР.

България е разделена на 5 газоразпределителни района с определени територии за изграждане на газоразпределителни мрежи, като тези райони не включват общините, които са по-отдалечени от главните газопреносни тръбопроводи и основните им разпределителни разклонения.

В зависимост от териториалното им разположение и възможностите за достъп до газопреносната мрежа, общините се разпределят в следните групи:

- Общини извън обособени територии за газоснабдяване – към този момент на териториално развитие на газопреносната мрежа тези общини нямат възможност за газоснабдяване.
- Общини, за които е получена лицензия за газоснабдяване, но без достъп до газопреносната мрежа (ГПМ) – единствената възможност за тези общини е да бъдат снабдявани с компресиран природен газ (КПГ), което се прилага на ограничени места.
- Общини с достъп до ГПМ – това е групата в най-благоприятно териториално разположение и тези общини обикновено вече имат изградена газоразпределителна мрежа.
- Общини без достъп до ГПМ, но снабдявани с КПГ – обикновено това са общини с изграден терминал за снабдяване с КПГ на стопански потребители и не винаги имат изградена газоразпределителна мрежа за захранване и на битови потребители.
- Общини с изградена газоразпределителна мрежа (ГРМ) – това е групата на общините, които получават газоснабдяване за стопански, обществени и битови потребители.

Обобщено за страната, общините се разпределят почти по равно в трите основни групи. 35 % от общия брой общини попадат извън обособените райони за газоснабдяване, за 31 % има издадени лицензии, но липсват отклонения от ГПМ до тях, и 34 % имат достъп до ГПМ.

Към този момент на развитие на ГПМ, около две трети от общините в страната нямат условия за получаване на газоснабдяване, докато не се изградят довеждащи газопроводи до тях, но в СИР почти половината от общините получават газоснабдяване.

Таблица 33: Брой общини по области с достъп до газопроводната мрежа към 30.06.2018 г.

Област / община	Общ брой общини	Извън район/ без лиценз	Лиценз без достъп	С достъп до ГПМ	Без достъп, с КПГ	С изградена ГРМ	%с ГРМ
СЗР	51	30	12	9	2	11	21,6
СЦР	36	4	21	11	1	12	33,3
СИР	**35**	**8**	**10**	**17**	**1**	**16**	**45,7**
Обл. Варна	12	3	2	7	0	6	50,0
Обл. Добрич	8	3	1	4	1	5	62,6
Обл. Шумен	10	1	5	4	0	3	30,0
Обл. Търговище	5	1	2	2	0	2	40,0
ЮИР	33	8	10	15	1	13	39,4
ЮЗР	52	20	13	18+Соф	5	16+Соф	32,7
ЮЦР	58	24	16	18	8	22	37,9
Р България	**265**	**94**	**82**	**89**	**18**	**91**	**34,3**

Източник: ДКЕВР, газови дружества; обработка НЦТР

Изградената газопреносна мрежа в региона обхваща относително най-голям брой общини в сравнение с другите региони и предоставя най-добра възможност за газифициране на

домакинствата. Най-много са газифицираните общини в областите Варно и Добрич, а относително най-малко – в област Шумен.

Осигуряването на достъп до перспективен и ефективен енергиен източник за промишлеността, домакинствата и обществените сгради в общините, които не са включени в списъка на определените територии за газоразпределение, е важно условие за подобряване на бизнес средата и насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността.

Изграждането на газопроводи до общини/области с центрове – големи градове, т.е. съсредоточия на по-голям брой население, респективно домакинства, е икономически най-оправдано и е логично да се предположи, че до такива места мрежата ще се развива най-напред и най-бързо. В същото време, обаче, в много от тези големи населени места вече функционира централизирана система за парно отопление и новоизграждащите се мрежи трябва да се конкурират с тях. Затова изборът за предлагане на тази по-екологична услуга за енергоснабдяване е много деликатен и зависи от редица, често взаимоизключващи се фактори.

Техническа възможност за газоснабдяване се предоставя на 13,4 % от домакинствата в страната – т.е. те имат „достъп до услугата“. От тях 23,2 % се възползват от предоставения им достъп, така че реално газифицираните домакинства в страната са едва 3,12 %.

За СИР ситуацията е по-различна:

Таблица 34: Брой и относителен дял на газифицираните домакинства по области

Регион/ Област	Брой газифицирани домакинства			Отн. дял газифицирани домакинства към 30.06 2018 (%)		
	До 31.12.2007	До 31.12.2013	До 30.06.2018	Възможни за газифициране	Газифицирани, от възможни	Газифицирани, от общо домакинства
Р България	**32 352**	**65 182**	**93 690**	**13,43**	**23,22**	**3,12**
СЗР	3 996	6 799	8 429	11,33	21,03	2,38
СЦР	4173	7 941	15 437	14,59	29,45	4,30
СИР	**6 085**	**10 819**	**13 936**	**22,98**	**15,63**	**3,59**
Област Варна	1 174	2 309	2 843	16,88	8,66	1,46
Област Добрич	3 121	4 875	5 916	26,18	30,72	8,04
Област Шумен	581	1 409	2 213	28,93	10,59	3,06
Обл. Търговище	1 209	2 226	2 964	33,98	18,36	6,24
ЮИР	3 896	6 657	8 426	16,14	12,14	1,96
ЮЗР	11 729	28 083	40 262	13,06	33,99	4,44
ЮЦР	2 473	4 883	7 200	6,00	21,12	1,27

Източник: Газови дружества; обработка НЦТР

В СИР се наблюдава любопитна тенденция. Въпреки че изградеността на газопроводната мрежа е най-добра и предоставя възможност за газифициране на най-висок за цялата страна относителен дял на домакинствата (23 %), възползвалите се от тази възможност са с най-нисък (след ЮИР) относителен дял. В резултат газифицираните домакинства са с малко по-висок от средния за страната относителен дял.

Най-малко са газифицираните домакинства в област Варна, а също и в област Шумен. Област Добрич е с един от най-високите показатели за страната, където и мрежата е добре развита, а и около една трета от домакинствата са се възползвали от предоставяната услуга. Област Търговище също има висок показател за газифицирани домакинства, където една трета от домакинствата имат възможност за газифициране, но възползвалите се са по-малко.

Прогнозно развитие на енергийната инфраструктура

Проследяването на процеса на газификация за миналия 2007–2013 г. и сегашния 2014–2018 г. период общо за страната показва нарастване от 50 % за миналия период и 30 % през сегашния, което не е желаната тенденция.

Освен степента на развитие и пространствената организация на газопроводната мрежа със съпътстващите диспропорции във възможностите за достъп, допълнителен проблем за битовите потребители да използват тази възможност се явява и финансовият.

Основната причина е високата начална цена за инвестиция в газовата инсталация, непреодолима за голяма част от българските домакинства, и вероятно недостатъчната осведоменост за по-ниските разходи като консумативи вече в процеса на потребление на природен газ. Разбира се, тези сравнения са различни и относителни в зависимост от досега използваното гориво и тук се изисква много грижлива политика от страна на държавата за намиране на баланса между икономическите възможности на населението и по-глобалните екологични цели, респективно поетите национални ангажименти за намаляване на емисиите на CO_2.

Процесът на битова газификация със само 3 % газифицирани домакинства изостава застрашително и целта 30 % от домакинствата да имат достъп до газоснабдяване до 2020 г. изглежда недостижима към този момент. Съществуват значителни териториални диспропорции във възможностите за газоснабдяване на общините – цели области (Видин, а също Смолян и Кърджали) остават изолирани. Необходимо е изграждането на преносни газопроводи за достъп до природен газ и на нови общини (при доказана икономическа обосновка).

Допълнителен проблем е ниската заинтересованост на хората за включване, дори при осигурена възможност за газоснабдяване, което изисква внимателно стимулиране чрез подходящи програми и действия от страна на държавата.

Изграждането на мощности за производство на енергия от ВЕИ за търговски цели продължава, макар и с по-ограничени темпове след 2013 г., но съществуват много резерви в производството за собствени нужди. Общините имат нужда от поощрителни мерки за оценка на наличния и прогнозния потенциал на местните им ресурси за производство на енергия от ВИ и неговото оползотворяване.

В програмите за ЕЕ на общините е необходимо да се обърне повече внимание и на подобряване ефективността на сградните инсталации, не само за подобряване енергийните характеристики на сградите, както и мерки за ускорена газификация на обществените сгради.

2.9.3. Телекомуникации и широколентов достъп

Достъп до и използване на Интернет

Информационните и комуникационни технологии са един от водещите фактори за изграждане на конкурентоспособна икономика, основана на знанието и иновациите, за иновативно и приобщаващо информационно общество, осигуряващо високо качество на живот на гражданите. Ефектите и въздействието от развитието и широкото прилагане на ИКТ обхващат всички социално икономически сектори.

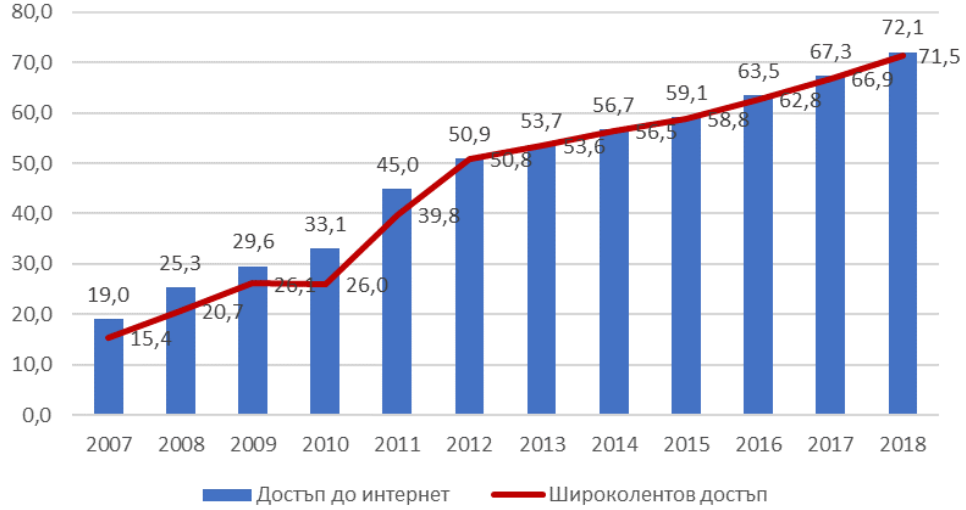
Постепенно ИКТ стават широко достъпни за населението както по отношение на възможностите за достъп, така и по отношение на тяхната цена, като темповете на

достъпност нарастват по-отчетливо в периода 2007–2013 г. и малко по-плавно в периода 2013–2018 г. За десет години делът на домакинствата в ЕС-28 с достъп до интернет е достигнал 85 %, което е с 30 процентни пункта повече в сравнение с 2007 г.

България следва тези темпове с по-ниски абсолютни стойности, като за периода 2007–2013 г. достъпът до Интернет рязко нараства с 35 процентни пункта, а през периода 2013–2018 г. – с два пъти по-малко, достигайки стойност 72,1 %, което е най-ниският дял на достъп от страните в ЕС.

Разбираемо, темпът на нарастване в периода 2007–2013 г. е несравнимо по-висок предвид ниската изходна база.

Фигура 35: Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет и широколентов достъп до интернет

Източник: НСИ

Развитието на модерна цифрова инфраструктура в страната стимулира навлизането на новите технологии и изоставането по свързаност и ползваемост постепенно се преодолява, видно от информацията на НСИ за 2018 г.

Таблица 35: Достъп до интернет и ползваемост от домакинствата

Регион/Област	Достъп на домакинствата до интернет %			Лица, регулярно използващи интернет %		
	2013	2018	напредък	2013	2018	напредък
Р. България	**53,7**	**72,1**	**18,4**	**51,2**	**63,6**	**12,4**
Северозападен регион	42,8	65,2	22,4	42,7	58,3	15,6
Северен централен регион	49,6	68,5	18,9	48,4	61,7	13,3
Североизточен регион	**51,5**	**73,9**	**22,4**	**47,8**	**66,3**	**18,5**
Варна	*57,1*	*76,6*	*19,5*	*51,6*	*70,5*	*18,9*
Добрич	*54,1*	*75,2*	*21,1*	*44,4*	*64,7*	*20,3*
Търговище	*29,4*	*65,7*	*36,3*	*33,0*	*56,9*	*23,9*
Шумен	*49,8*	*70,5*	*20,7*	*52,2*	*62,7*	*10,5*
Югоизточен регион	46,5	70,0	23,5	46,3	60,7	14,4
Югозападен регион	64,3	75,3	11,0	63,4	69,2	5,8
Южен централен регион	52,7	73,7	21,0	45,4	59,4	14,0

Източник: НСИ, 2018 г.

В регионален план **Североизточният регион** има едни от най-високите показатели, плътно следвайки Югозападния регион, традиционно с най-добри показатели в страната. В същото време се наблюдава разделение между градските и селските райони – достъпът на домакинствата в градовете е много по-голям от този в селските райони, особено в периферните територии.

Напредвайки с един от най-бързите темпове – 22,4 пункта (втори след ЮИР) за периода 2013–2018 г, СИР успява малко да изпревари ЮЦР и да заеме второто място между регионите в страната с висок показател за достъпност на домакинствата до интернет.

Подобряването на достъпа до Интернет съответно повишава и използваемостта му, която за страната нараства от 51 до 64 % за периода 2013–2018 г., но остава по-ниска от страните в ЕС, където над 80 % от населението редовно ползва Интернет. Следователно въпреки по-високия темп на подобряване на достъпността, догонването на европейските страни изисква неговото ускоряване.

И в това отношение Североизточният регион е с най-висок (след ЮЗР) показател, с най-голямо нарастване на използваемостта в страната (средно 12,4).

Проследяването на достъпа до Интернет от домакинствата по области дава по-детайлна информация за териториалното разпределение на предлагането на Интернет и разрастването му за периода 2013–2018 г.

Във всички области в региона достъпът до интернет се подобрява с темпове, по-високи от средните за страната, но най-впечатляващо е подобряването в област Търговище, където темпът е два пъти по-висок. Въпреки това областта остава с най-ограничено предлагане (поради много ниската си изходна позиция през 2013 г.), но вече догонва останалите области – вътрешнорегионалните различия се заглаждат.

Относителният дял на лицата, ползващи редовно Интернет, корелира с този на домакинствата, имащи достъп до Интернет, но прави впечатление различният темп на нарастване на използваемостта. Най-голям е напредъкът в област Търговище (над два пъти по-висок от този в област Шумен), която преодолява отчетливото си изоставане през 2013 г. Подобно на достъпа до интернет, вътрешнорегионалните различия намаляват и по отношение на ползваемостта.

По-бавните темпове на развитие на достъпа до Интернет в България дават предимството той да бъде реализиран по-качествено и в момента предоставяният достъп в България е почти 100 % широколентов. Така българските потребители получават услуги с качество над средното за ЕС, тъй като в голяма част от държавите членки на ЕС делът на тези високоскоростни връзки е по-малък или подобни скорости не се предлагат.

Широколентово покритие

Широколентовото покритие в България е над средните стойности за ЕС, но се наблюдава дисбаланс между гъсто населените места и слабо населените места. По данни на НСИ, през 2018 г. 71,5 % от домакинствата в страната имат широколентов достъп до Интернет, като за градовете тази стойност е 75,7 %, а за селата – 58 %. Усилията за изравняване на възможностите и по-широк достъп за различните региони в страната дават резултат, защото разликите намаляват. През 2013 г. само 30,9 % от домакинствата в селата са имали широколентов достъп до Интернет при 58 % за градовете с разлика от 30 %, докато към 2018 г. разликата е намаляла почти двойно.

Таблица 36: Домакинства с широколентов достъп до интернет, %

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Общо за страната	**53,6**	**56,5**	**58,8**	**62,8**	**66,9**	**71,5**
По местоживеене						
Град	61,1	63,1	66,3	68,1	72,2	75,7
Село	30,9	36,2	36,0	46,2	49,8	58,0

Източник: НСИ, 2019 г.

Предоставянето на интернет и електронни услуги в България е сравнително добро в повечето градски райони. По отношение на скоростта на интернет в по-големите градове страната е на едно от челните места в Европа. Въпреки това в средните и малките градове, както и в отдалечените и слабо населени селски зони, големи области нямат достъп до интернет.

Подобно на други инфраструктурни мрежи, пазарната логика на предоставянето на широколентови услуги е такава, че от гледна точка на потреблението не винаги е икономически изгодно да се инвестира в икономически слаби и изостанали райони.

Невъзможността пазарните сили да осигурят широколентови услуги своевременно, на достъпни цени, на всички граждани, независимо от географското им местоположение на територията на страната, обуславя необходимостта от държавна намеса, за да се защити обществения интерес.

Класификацията на Европейската комисия в „Насоки на Общността за прилагане на правилата за държавна помощ във връзка с бързото разгръщане на широколентови мрежи“ (Насоките на ЕК), дефинира три типа райони в зависимост от вече съществуващото равнище на широколентов достъп, а именно:

- ***„Бели райони“ – насърчаване на целите за регионално сближаване и икономическо развитие*** – без инфраструктура за широколентов достъп или без вероятност такава да бъде развита в период от три години, поради което е необходима държавна подкрепа.
- ***„Сиви райони“ – необходимост от по-подробна оценка*** при наличие само на един доставчик на широколентов достъп в района, което се отразява на качеството на услугата, нарушава се пазарната динамика и ефективност.
- ***„Черни райони“ – не е необходима държавна намеса*** – два или повече доставчика на широколентов достъп, услугите се предоставят при конкурентни условия, ограничени възможности за държавна намеса.

Без особени разлики, достъпът на населението до висикоскоростен интернет, както и населението, попадащото в „бели“ или „сиви“ зони, са различни за всеки от регионите в страната.

Таблица 37: Относителен дял на населението с достъп до висикоскоростен Интернет и в бели и сиви зони към 06.2018 г.

	ШЛИ 30+ mbps	ШЛИ 100+ mbps	Бяла зона	Сива зона
България	97,42%	97,97%	1,59%	2,30%
Северозападен	98,23%	98,09%	2,63%	2,23%
Северен централен	99,24%	98,71%	0,77%	1,45%
Североизточен	**97,83%**	**96,92%**	**2,40%**	**1,82%**
Варна	**99,01%**	**98,05%**	**1,03%**	**0,92%**

	ШЛИ 30+ mbps	ШЛИ 100+ mbps	Бяла зона	Сива зона
Добрич	**96,70%**	**95,97%**	**3,40%**	**1,16%**
Търговище	**96,91%**	**95,06%**	**3,17%**	**5,98%**
Шумен	**96,39%**	**96,01%**	**4,64%**	**2,24%**
Югоизточен	97,35%	98,41%	0,47%	2,43%
Югозападен	98,36%	99,05%	1,35%	1,36%
Южен централен	94,35%	96,24%	2,21%	4,44%

Източник МТИТС, обработка НЦТР

В повечето от регионите относителният дял на населението с достъп ШЛИ 100+ mbps и с достъп ШЛИ 30+ mbps е по-висок от средните стойности за страната (97,97 % и 97,42 %) и се намалява от отчетливо изоставащия Южен централен регион.

Достъпът на населението до високоскоростен интернет в Североизточния регион е под средните стойности за страната и населението, попадащо в бяла зона, е с висок относителен дял (втора най-висока стойност след СЗР).

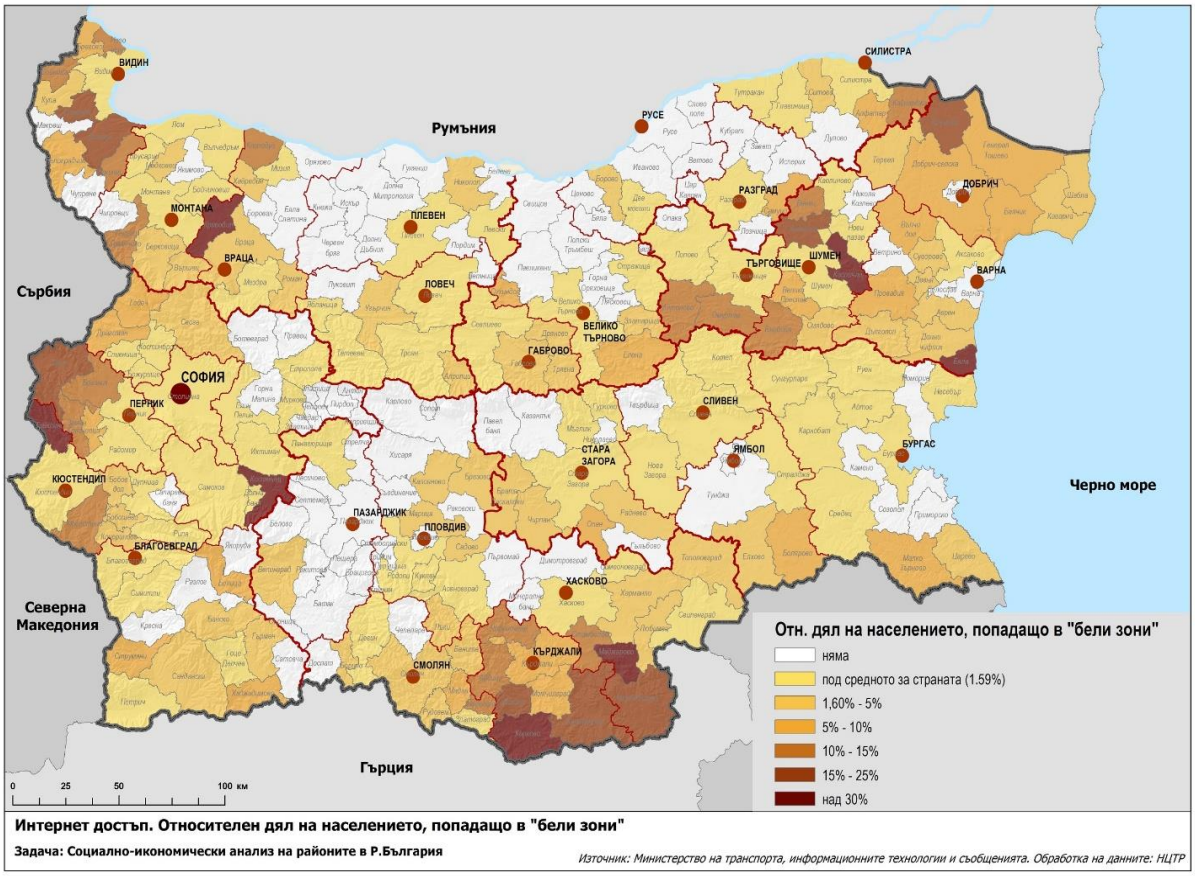
Прегледът по области детайлизира състоянието на достъпа до високоскоростен интернет в СИР. Във всички области (освен Варна) достъпът на населението до бърз и свръх бърз широколентов достъп е под средните стойности за страната. Област Шумен е с един от най-високите за страната относителен дял население, попадащо в бяла зона, а област Търговище – на население в сива зона.

Сравнителният анализ на по-ниско териториално ниво (общини) показва териториалните дисбаланси в това отношение. Като регион с втори най-висок (след СЗР) дял население, попадащо в бяла зона, единични са общините, в които няма такова население, а преобладават тези с висок дял население в бяла зона, а също и в сива. (*Приложение*)

Най-изолирана в достъпа се оказва област Шумен, където в община Каспичан над 37 % от населението попада в бяла зона, а в община Хитрино – над 15 % и два пъти повече население, попадащо в сива зона. В общините Венец и Върбица също голям процент население попада в бяла зона. В област Търговище община Антоново е с близо 14 % население в бяла зона и една четвърт от населението – в сива зона, а община Омуртаг – с над 10 % население в бяла и в сива зона. В община Добрич най-изолирана е община Крушари с една пета от населението в бяла зона, а общините Генерал Тошево и Добрич-селска са с близо 10 % население в бяла зона. Единствено област Варна има по-добри показатели, но там община Бяла се откроява с повече от една трета от населението, попадащо в бяла зона, а община Ветрино – с почти толкова население в сива зона.

По-отдалечените и слабо населени места в споменатите общини са затруднени в своите комуникации и в социален, и в икономически аспект, изолирани от обществения и културния живот в страната. Осигуряването на достъп до онлайн услуги на хората, живеещи в слабо населените и отдалечени райони, цели преодоляването на тези тенденции и стимулиране на социалното сближаване.

Фигура 36: Относителен дял на населението, попадащо в „бели“ зони

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

Една добра инициатива е тази на Европейската комисия за изграждане на безплатен високоскоростен безжичен Интернет достъп на обществени места WiFi4EU. Инициативата WiFi4EU е предназначена за граждани и посетители на ЕС, които ще имат безплатен достъп до безжичен Интернет на обществени места, като паркове, площади, обществени сгради, библиотеки или здравни центрове на територията на Съюза. Wi-Fi точките за достъп могат да бъдат инсталирани от общината и дружеството за инсталиране на WiFi, като се използва ваучер от ЕС.

След първия реално състоял се конкурс през 2018 г., 113 български общини или общо 43 % от общините в страната получават финансиране в размер на 1 695 000 евро. Всяка община получава ваучер на стойност 15 хил. евро за осигуряване на високоскоростен обществен безплатен достъп до Интернет в паркове, градинки, гари, болнични заведения, читалища и други открити и закрити обществени места.

При втория конкурс по инициативата WiFi4EU са одобрени за финансиране шестдесет и три български общини с общ размер на финансирането 945 000 евро. Така 176 центрове на местната власт (66 % от общия брой) ще създадат точки за безплатен достъп до световната мрежа. Още 15 общини са поставени в резервен списък, което им дава шанс да бъдат одобрени на по-късен етап.

От общо кандидатствалите 45 български общини в третия конкурс по инициативата WiFi4EU, 41 общини получават финансиране в размер на 615 000 евро и така спечелените ваучери в трите конкурса – 227 броя, поставят страната ни на първо място по дял на

общините, обхванати от инициативата. На портала на инициативата са регистрирани 246 общини, а общо 86 % от общините в страната са спечелили ваучери за изграждане на високоскоростен безжичен интернет на обществени места.

Таблица 38: *Брой общини, спечелили финансиране по инициативата на ЕК WiFi4EU*

Регион/област	Общ брой общини	Брой спечелили	%	Брой общини – не се регистрирали или не успели да получат ваучер
България	**265**	**227**	**86**	**38**
Северозападен	51	40	78	11
СЦР	36	31	86	5
СИР	**35**	**30**	**86**	**5**
Варна	**12**	**11**	**92**	1 –Аврен,
Добрич	**8**	**7**	**88**	1-Крушари
Търговище	**5**	**4**	**80**	1-Опака
Шумен	**10**	**8**	**80**	2 Хитрино, Никола Козлево
ЮИР	33	26	79	7
ЮЗР	52	46	88	6
ЮЦР	58	54	93	4

Източник: МТИТС, обработка НЦТР

В Североизточния регион 30 от общо 35 общини (86 %) са спечелили финансиране по инициативата WiFi4EU, колкото средния показател за страната. Във вътрешнорегионален план в най-неблагоприятна позиция се оказва област Търговище, а най-много общини са спечелили финансиране в област Варна.

Инициативата WiFi4EU насърчава свободния достъп до безжична интернет връзка за гражданите на обществени места, включително в паркове, площади, обществени сгради, библиотеки, здравни центрове и музеи в общините в цяла Европа. От България извън инициативата остават 38 общини, като 19 от тях все още не са проявили интерес и не са се регистрирали на портала. В случай на желание, всички общини, които не са получавали ваучер до този момент, ще могат да участват в конкурсите през 2020 г. За Североизточния регион това са 5 броя общини, посочени в таблицата.

Координираното и успешно участие на максимален брой български общини в инициативата WiFi4EU е заложено като една от основните мерки към Цел 3 „**Преодоляване на регионалните различия чрез стимулиране на инвестициите в ИКТ инфраструктури и технологии“** от Проекта на Национална програма „Цифрова България 2025“.

Прогнозно развитие

Изразените териториални дисбаланси в широколентовия достъп до интернет в СИР изискват допълнително съсредоточаване върху разпространението му в периферните и селски райони, както и върху развитието на умения и услуги в областта на цифровите технологии.

Осигуряването на условия за разширяване на проникването на ИКТ извън големите и в по-слабо населените места и селски райони ще създаде възможности за по-широк достъп до услуги и информация за населението и бизнеса в периферните територии и ще спомогне за преодоляване на регионалните различия в достъпа до електронни услуги.

В Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение (NGA), придружен от **Пътна карта** за неговото прилагане, България определя като свой водещ приоритет изграждането на инфраструктура в отдалечени и слабо населени райони,

тъй като при тях се наблюдава значително изоставане в използването на интернет и всички свързани с това услуги.

Навременната оптимизация на комуникационната инфраструктура на държавната администрация чрез изграждане на единна електронна съобщителна мрежа е задължително условие за икономическото развитие на страната. 74 общини вече имат осигурена свързаност към единната електронна съобщителна мрежа (ЕЕСМ) на държавната администрация. В процес на свързване са 49 общини като част от мярка **I.3.2** на **Пътната карта към Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение.** Към месец май 2019 г. все още несвързани към ЕЕСМ на държавната администрация са 142 общини, като 18 от тях попадат в СИР. С включените в ***Направление I т. 3*** от Пътната карта мерки се осигурява публичен и частен ресурс за изграждане на широколентова инфраструктура от следващо поколение именно в тези региони, където липсва пазарен интерес. Разпространението на широколентовия достъп позволява и прави лесно достъпни икономическите и социалните ползи от информационните и комуникационните технологии (ИКТ), свързани и с възможността им за преодоляване на пречките в разстоянието и развитието, особено на изостаналите райони.

ИКТ проектите в селските райони е необходимо да бъдат фокусирани върху обезпечаване на широколентов достъп до Интернет, отговарящ на изискванията на новите комплексни електронни услуги; съдържание, съобразено с интересите на населението в тези райони, и услуги, насърчаващи ползването на Интернет, и развиване на нови компютърни умения за ползване на Интернет и електронни услуги.

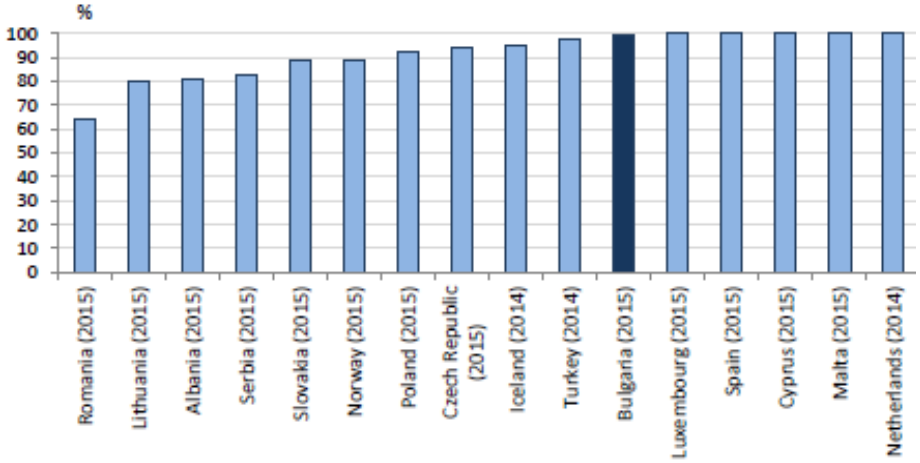
Проекти, съчетаващи трите аспекта, се оказват най-ефективни. Доброто управление на проектите, както и икономическите, политическите и социалните фактори са решаващи за успеха на ИКТ проектите в селските райони и могат да гарантират тяхната по-голяма адекватност на нуждите на местната общност и да повлияят положително на цялостната свързаност на териториалните единици в държавата.

2.9.4. Водоснабдяване и канализация

Водоснабдяване

България има добре развита водоснабдителна инфраструктура, която посредством групови селищни водоснабдителни системи осигурява достъп до питейна вода на 99,4 % от населението на страната. Достъп до водоснабдителни услуги има почти цялото население и в този аспект България има по-добър показател в сравнение с много други страни от Европейския съюз.

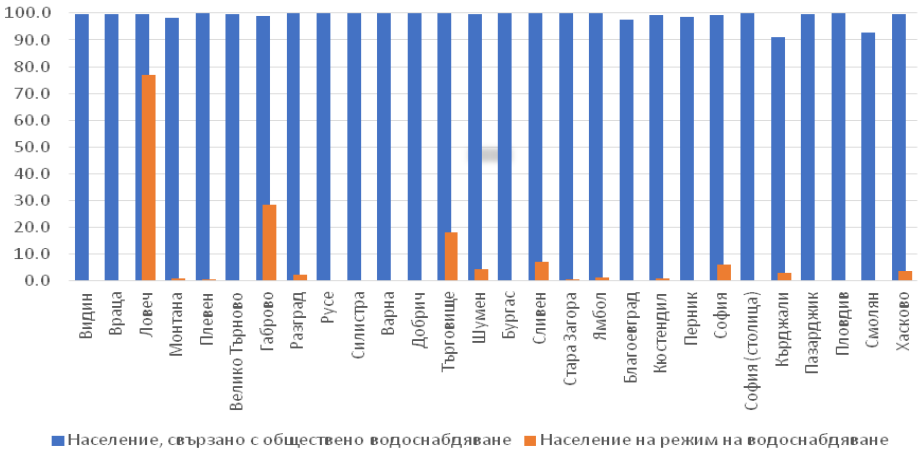
Фигура 37: Дял на населението, свързано с обществено водоснабдяване, за някои европейски страни *(последни налични данни)*

Източник: Евростат, ИАОС

Над 5 000 населени места в страната са обхванати от централизирани водоснабдителни системи с обща дължина на водопроводите, надхвърляща 75 000 km. Единични са населените места без централно водоснабдяване, във всички области в страната достъпът до водоснабдяване е близо 100 %. Само населението в Кърджали, Смолян и в по-малка степен в Благоевград не разчита напълно на централизирано водоснабдяване поради значителния брой на хората, живеещи в малки и пръснати агломерации с по-малко от 2 000 е.ж. Наблюдава се и сезонен недостиг на вода в някои области, но независимо от това обхватът в България остава много по-висок отколкото в повечето други страни от ЕС.

Фигура 38: Дял на населението в България, свързано с обществено водоснабдяване, и режим на водоснабдяване по области (31.12.2017 г.), %

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Прекъсването на водоснабдяването като жизнено важен ресурс силно влошава качеството на живот на населението, но при стечение на неблагоприятни обстоятелства в някои населени места се налага сезонен ***режим на водоснабдяване***. Най-често и най-много са потърпевшите населени места в областите Търговище, Габрово и особено област Ловеч, където проблемът е наистина тревожен с над три четвърти от населението със сезонен режим на водоснабдяване, при това продължаващ години наред.

Този проблем е по-значителен в по-сухи години, особено на места с неремонтирани водопроводни мрежи и високи загуби на вода. След известен период на намаляване на режима на водоподаване, за 2017 г. отново се наблюдава нарастване на населението, подложено на воден стрес. В сравнителната таблица по региони веднага на преден план изпъкват по-високите стойности за население с режим в регионите на Северна България, а прегледът по области показва къде са най-сериозните проблеми.

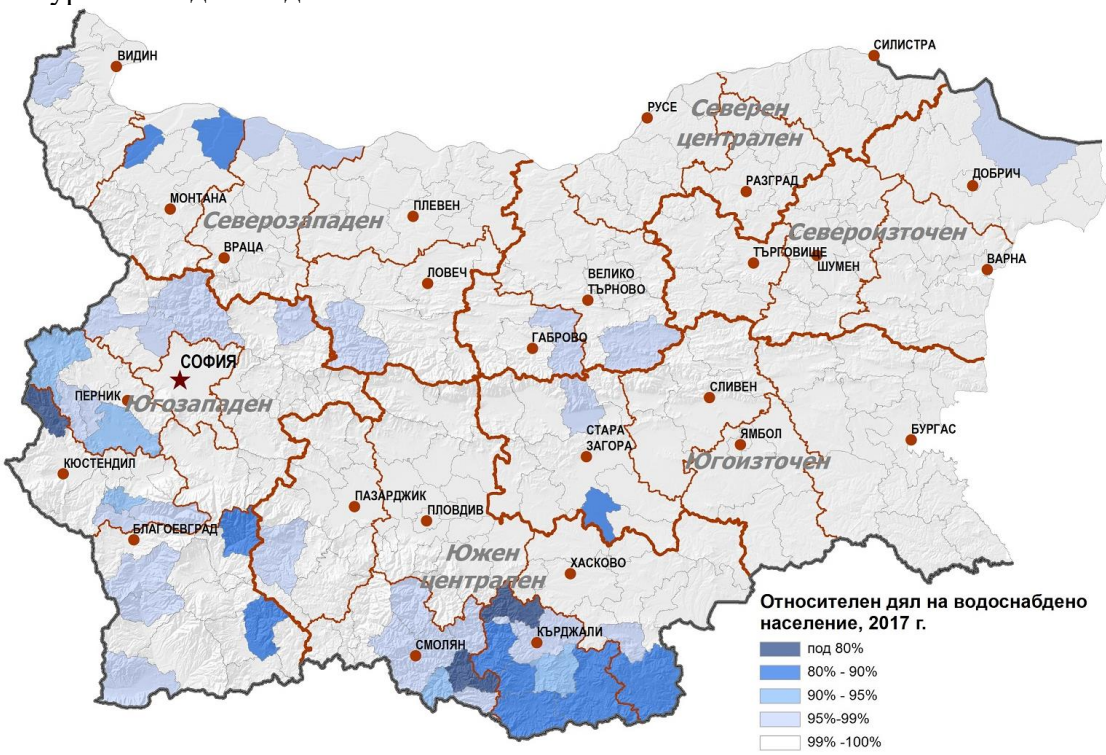
Таблица 39: Относителен дял на населението с водни услуги по региони и области в Североизточен регион (%)

Регион/Област	Население, свързано с обществено водоснабдяване		Население на режим на водоснабдяване		Население свързано с ПСОВ, общо		Население, свърза-но с обществена канализация, общо	
	2013	**2017**	**2013**	**2017**	**2013**	**2017**	**2013**	**2017**
България	**99,3**	**99,4**	**2,9**	**3**	**56,4**	**63,4**	**74,7**	**76**
Северозападен	99,5	99,5	10,2	13,3	33,2	43,9	58,0	59,4
Северен централен	99,8	99,8	5,5	4,4	46,6	59,2	63,9	64,2
Североизточен	**99,9**	**99,9**	**2,3**	**3,0**	**70,3**	**71,8**	**74,5**	**74,5**
Варна	**100,0**	**100,0**	**0,0**	**0,0**	**86,2**	**86,2**	**86,2**	**86,2**
Добрич	**99,9**	**99,9**	**0,0**	**0,1**	**70,8**	**67,6**	**70,8**	**70,8**
Търговище	**99,9**	**99,9**	**18,0**	**18,1**	**44,1**	**44,5**	**56,1**	**56,0**
Шумен	**99,8**	**99,8**	**0,1**	**4,3**	**44,8**	**54,7**	**59,5**	**58,4**
Югоизточен	99,9	99,9	1,0	1,6	53,6	55,8	71,9	73,7
Югозападен	99,2	99,5	1,4	0,7	74,5	77,3	88,7	89,9
Южен централен	98,2	98,4	1,4	1,1	41,8	55,6	72,0	73,7

Източник: НСИ, 2018 г.

Североизточният регион (заедно с Югоизточния) има най-висока степен на водоснабденост в страната и всички области в региона са добре водоснабдени.

Фигура 39: Водоснабденост на населението

Източник: НСИ, обработка на данни, НЦТР

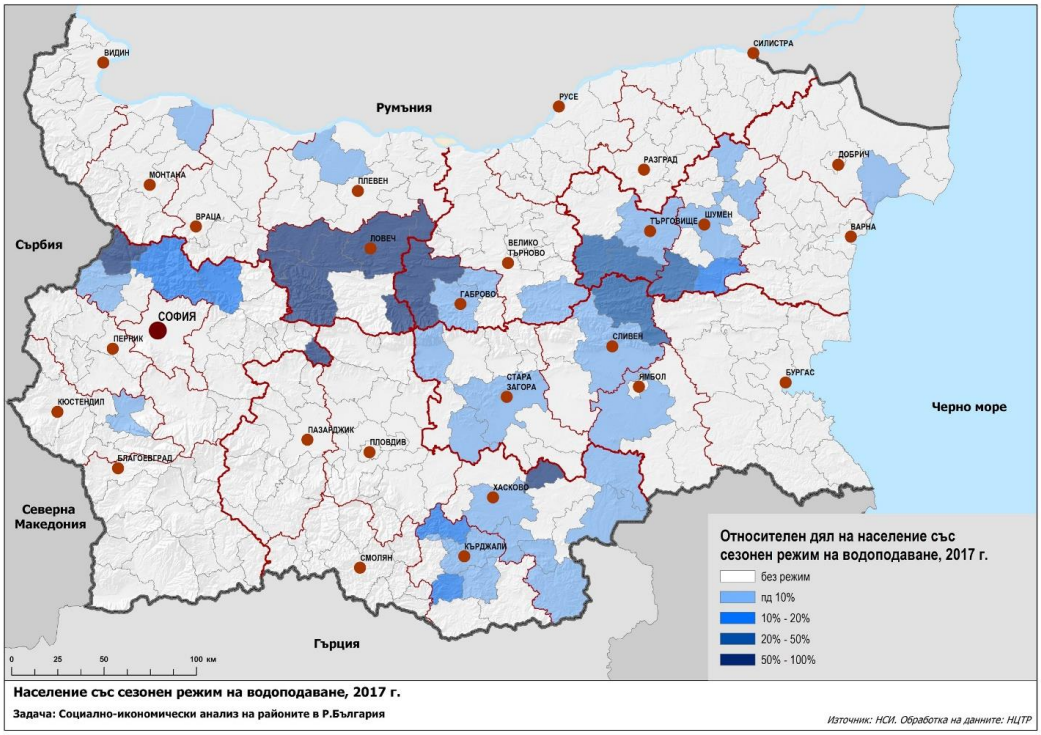
По-детайлна представа за териториалното разположение на населението без достъп до водоснабдяване се установява при проследяване на проблемите във водоснабдяването за всяка община – като брой населени места без водоснабдяване и съответно висок относителен дял на живеещото в тях неводоснабдено население.

Поради високата степен на водоснабденост, в СИР не се регистрират фрапиращи случаи. Само в община Генерал Тошево едно населено място не е водоснабдено, но в него живее 1,3 % от населението, при което общината се оказва с най-нисък дял водоснабдено население в региона. В същото време в община Антоново (област Търговище) 11 населени места не са централно водоснабдени, но в тях живее под 1 % от населението (0,86 %).

Тревожен е проблемът „**режим на водоснабдяване**“, защото силно влошава качеството на живот на населението. За периода 2013–2017 г., населението с режим на водоснабдяване в Североизточния регион нараства от 2,3 % до 3,0 %. Особено се откроява област Търговище с почти една пета от населението с режим на водоснабдяване, при това продължаващ през целия наблюдаван период, с което областта запазва третото си място за страната по най-висок процент население с режим на водоснабдяване. Тревожен е нарастващият относителен дял на населението с режим и в област Шумен, достигнал стойност 4,3 % през 2017 г., а бил минимален (0,1 %) през 2013 г.

През годините режимът на водоснабдяване в териториален план не се изменя особено, което подсказва за постоянно действащи причини – недостиг на ресурси поради неизградени водоизточници и/или резервоари за вода или висока степен на амортизираност на водопроводната мрежа и големи водни загуби. Най-тревожните проблеми могат да се установят при проследяване режима на водоснабдяване за всяка община – като брой населени места с режим и съответно относителен дял на населението с режим на водоснабдяване.

Фигура 40. Население със сезонен режим на водоснабдяване

Източник: НСИ, обработка на данни, НЦТР

Дълготраен е проблемът с режима на водоснабдяване в община Омуртаг, в която две пети от населението, живеещи в 23 населени места, са със сезонен режим на водоснабдяване, а град Омуртаг – с целогодишен режим. В община Антоново една пета от населението в 8 населени места е с режим на водоснабдяване; също и в община Търговище 7 населени места са с режим, но с много по-малко население (5 %). В област Шумен най-засегната е община Върбица, където една трета от населението е с режим на водоснабдяване, също и община Смядово, където 13,5 % от населението е с режим.

Освен непрекъснатост на водоподаването, от първостепенно значение за общественото здраве и качеството на живот на населението е осигуряването му с безопасна и съответстваща на нормативните изисквания питейна вода. По отношение на ***качеството на питейната вода*** в по-големите водоснабдителни системи България заема добра позиция при сравнение с другите европейски страни. Според доклад за качеството на питейната вода в Европейския съюз, България постига нива на съответствие от 95–100 % и по трите вида параметри (микробиологични, химични и радиологични характеристики) в големите зони за водоснабдяване, подаващи вода за повече от 5 000 души или подаващи количества вода над 1 000 m^3 на денонощие. Въпреки това в много от малките зони на водоснабдяване се отчитат несъответствия по микробиологични показатели, като в част от тях процентът на несъответствие е сравнително голям – над 5 %.

Информация за качеството на доставяната вода, както и за загубите, се посочва в документа на КЕВР от 2018 г. „*Сравнителен анализ на ВиК сектора в Р България*“[27]за 2017 г., която е първата година от третия регулаторен период за ВиК сектора (2017–2021 г.).

Анализът проследява постигнатите нива на показателите за качество на ВиК услугите, предоставяни от страна на ВиК операторите, и затова данните са посочени по обхват на ВиК дружествата, а не по административни граници.

Таблица 40: Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Североизточен регион

Показател за качество/ ВиК оператор/група	Ниво на покритие с водоснабд. услуги	Качество на питейната вода в големи зони на водоснабдяване	Общи загуби на вода във водоснабдителните системи	Ниво на покритие с услуги по отвеждане на отпадъчни води	Ниво на покритие с услуги по пречистване на отпадъчни води
м.ед.	%	%	%	%	%
ВиК Добрич гр. Добрич	100,00	99,92	85,95	59,35	59,35
ВиК ООД, гр. Варна	100,00	99,62	65,78	80,80	80,80
ВиК ООД, гр. Търговище	99,98	99,90	60,05	55,08	45,22
ВиК ООД, гр. Шумен	100,00	100,00	80,48	55,32	52,46

Източник: КЕВР

Отклоненията в качеството на доставяната питейна вода в много от случаите се дължат основно на липсата на пречиствателни съоръжения за питейни води (ПСПВ) и остарялата водопреносна мрежа за повърхностните водоизточници; липса на санитарно-охранителни зони около водоизточниците или неспазване на режима на ограничения и забрани в тях, както и неефективна и непостоянна дезинфекция на водата поради липса на подходяща апаратура за правилно и непрекъснато дозиране на дезинфектантите. За **качеството на**

[27] http://www.dker.bg/uploads/documents/vik/sravnitelen_analiz_vik_18.pdf

доставяната питейна вода в СИР в големи зони на водоснабдяване **не се установяват сериозни отклонения**.

Остарялата, амортизирана и често авариращa водопроводна мрежа е причина не само за влошаване параметрите на водните услуги (непрекъснатост на водоподаването и качество на питейната вода), но преди всичко за огромните **загуби на вода**, по който показател България е първенец в Европа.

Въпреки че потреблението на вода е значително по-малко в сравнение със средните данни за ЕС, количеството добита вода е почти двойно по-голямо в сравнение с други страни, което показва неефективно използване и разхищение на ресурсите от питейна вода. В последните години загубите на вода при преноса до крайните потребители са средно около 60 %, което се дължи основно на остарялата и амортизирана мрежа (при 88 % от мрежата), изградена основно през 1960-те и 1970-те години. С оглед намаляване на загубите на вода е необходимо да се реконструират магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа.

Таблица 41: Подадени водни количества от обществено водоснабдяване по статистически райони и загуби на вода (млн. m^3/годишно)

Район	2013	2014	2015	2016	2017
България					
Подадена вода, общо	924,28	879,47	903,88	910,69	918,48
Загуби на вода, общо	536,46	513,02	523,02	517,09	521,39
Загуби на вода, %	**58%**	**58%**	**58%**	**57%**	**57%**
Северозападен					
Подадена вода, общо	92,84	92,03	95,90	93,92	93,83
Загуби на вода, общо	54,21	55,58	59,10	57,17	56,28
Загуби на вода, %	**58%**	**60%**	**62%**	**61%**	**60%**
Северен централен					
Подадена вода, общо	89,43	84,16	87,09	86,66	85,32
Загуби на вода, общо	48,03	45,72	47,51	47,57	46,73
Загуби на вода, %	**54%**	**54%**	**55%**	**55%**	**55%**
Североизточен					
Подадена вода, общо	152,60	150,49	163,33	164,79	169,22
Загуби на вода, общо	99,37	105,50	114,92	116,69	119,85
Загуби на вода, %	**65%**	**70%**	**70%**	**71%**	**71%**
Югоизточен					
Подадена вода, общо	150,68	140,73	141,36	146,41	146,81
Загуби на вода, общо	83,90	75,57	75,30	79,04	79,32
Загуби на вода, %	**56%**	**54%**	**53%**	**54%**	**54%**
Югозападен					
Подадена вода, общо	296,99	272,96	275,17	269,45	273,56
Загуби на вода, общо	169,97	149,87	149,52	137,00	139,01
Загуби на вода, %	**57%**	**55%**	**54%**	**51%**	**51%**
Южен централен					
Подадена вода, общо	141,84	139,10	141,02	149,45	149,74
Загуби на вода, общо	80,99	80,78	76,67	79,63	80,20
Загуби на вода, %	**57%**	**58%**	**54%**	**53%**	**54%**

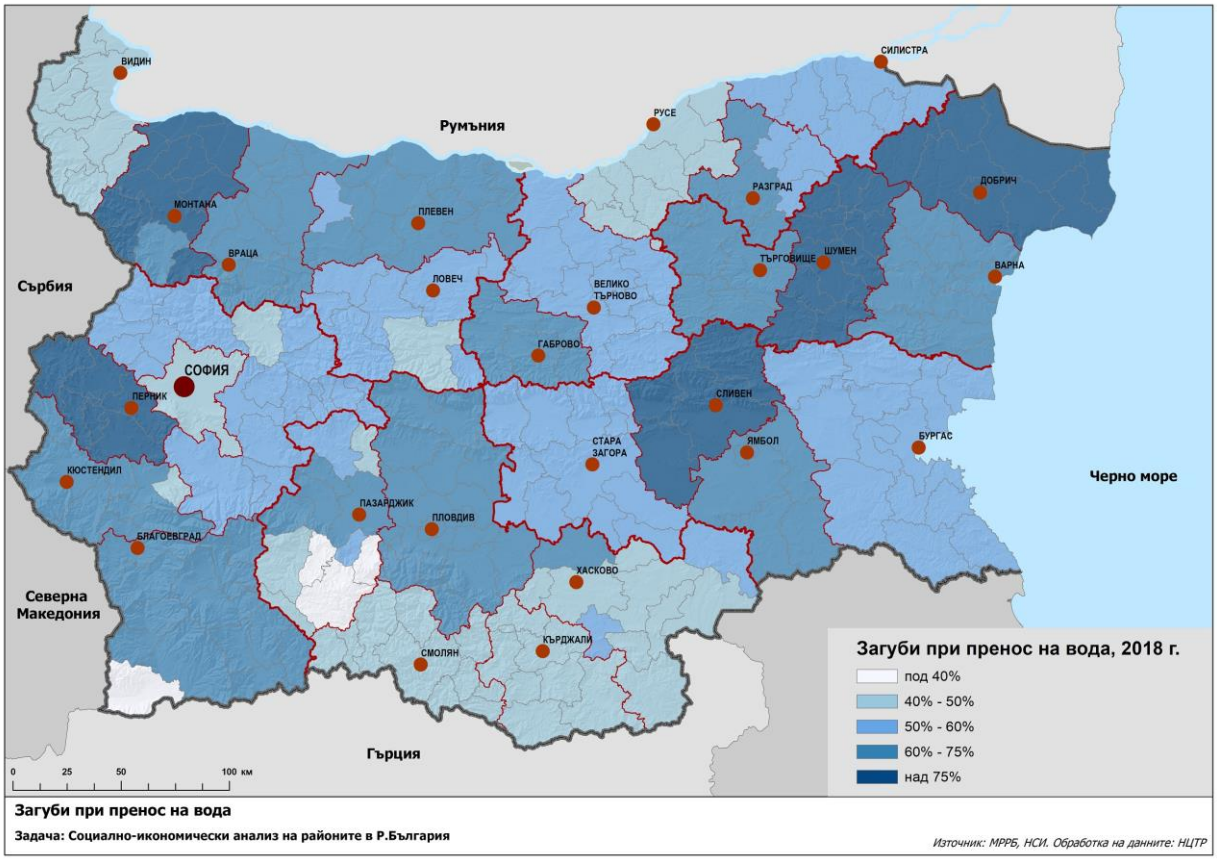
Източник НСИ, обработка НЦТР

За периода 2013–2017 г. относителният дял на загубите на вода претърпява незначителни промени, като намалява от 58 % на 57 % средно за страната. Отново се установява безспорна разлика между регионите от Северна и Южна България. Във всички региони от Северна България за периода 2013–2017 г. загубите на вода нарастват – при това най-много в Североизточния регион, където от 65 % нарастват на 71 %. Регионът запазва първото си място сред всички региони в страната с най-високи загуби на вода през целия наблюдаван период.

Докладът на КЕВР от 2018 г. проследява качеството на предоставяните услуги от ВиК операторите, като показва тревожно високи загуби в териториите на няколко области и за Североизточния регион това е област Добрич (86 % – най-високи в страната) и област Шумен (80 %).

Констатираните загуби на вода са изключително големи и се дължат основно на физически течове – както видими, така и скрити, както от водопроводната мрежа, така и по кранове, връзки, резервоари и в различните шахти. Големи обеми вода се губят също за изпразване и пълнене на водопроводната мрежа при аварии поради факта, че тя е недобре конструирана и/или преоразмерена, а граничните кранове между хидравличните зони не работят достатъчно добре.

Фигура 41: Загуби при пренос на вода, 2018 г.

Източник: КЕВР

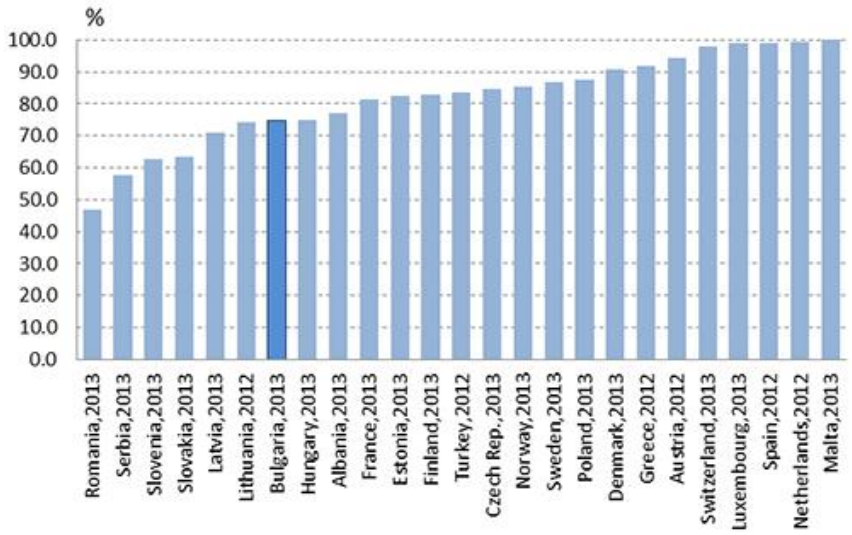
По-задълбочените проучвания на водопроводната мрежа, изготвени в прединвестиционни проучвания и най-вече при изготвянето на Генерални планове за агломерации над 10 хил. екв. жители, където са били изготвени и хидравлични модели на водопроводната и канализационната мрежа, дават основание да се твърди, че около 80 % от загубите на вода се дължат на физически и технологични загуби, а 20 % от загубите са търговски загуби (кражби, неотчитане и грешно измерване).

Въз основа на оценката и плана ще се изграждат нови и реконструират съществуващи водоснабдителни мрежи, като в резултат от осъществяването им ще се подобри качеството на средата за живот в региона.

Канализация и пречистване на отпадъчните води

Изградеността на канализационната мрежа в България изостава несравнимо с водопроводната мрежа, изградена в страната. Степента на отвеждане на отпадъчните води в сравнение с други европейски страни е една от най-ниските, видно от следващата графика.

Фигура 42: Население, свързано с обществена канализация за някои европейски страни *(последна налична година)*

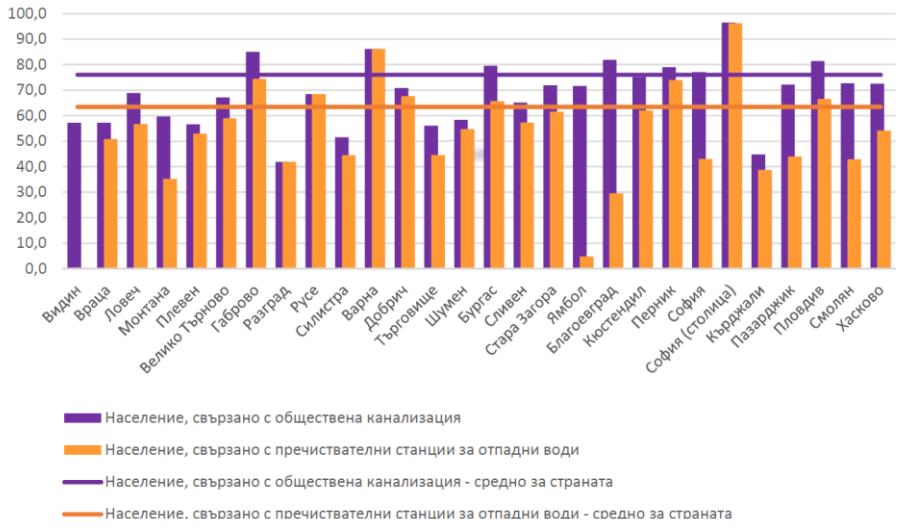

Източник: Евростат, ИАОС

През 2017 г. само 76 % от населението в България е обхванато от канализационни мрежи, а по-малко от две трети (63,4 %) е обслужено с пречиствателни станции за отпадъчни води.

С най-голяма степен на изграденост са канализационните мрежи в Югозападен регион, който „вдига“ средния показател за страната, но всички други региони са под него, като Североизточният регион е с най-висок дял обхванато с канализация население от останалите региони в страната. За периода 2013–2017 г. не се регистрира напредък.

Фигура 43: Дял на населението, свързано с обществена канализация и пречиствателни станции по области *(31.12.2017 г.)*

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Наблюдават се големи вътрешнорегионални различия в относителния дял на населението, обслужвано от канализационна мрежа. С най-оскъдно развита канализационна мрежа се оказва област Търговище, като относителният дял не се е променил през периода 2013–2017 г. Област Шумен също изостава, като показателят ѝ за 2017 г. намалява в сравнение с 2013 г. Най-развита е канализационната мрежа в област Варна, което е обяснимо предвид крайморското ѝ разположение, но не може да се твърди същото и за област Добрич, която също има крайморски общини.

В национален мащаб 12 % от населението, което живее в населени места с повече от 2 000 е.ж., трябва да бъдат свързани към канализационната мрежа, за да се отговори на изискванията на Директивата за пречистване на градски отпадъчни води (ДПГОВ). ДПГОВ изисква отпадъчните води от агломерации с повече от 2 000 е.ж. да се отвеждат и всички отведени отпадъчни води да се пречистват.

По отношение на присъединяването към ***пречиствателни станции за отпадъчни води,*** България е изправена пред още по-голямо предизвикателство и изостава значително от много от европейските страни. За да отговори на изискванията на Директивата за пречистване на градски отпадъчни води (ДПГОВ), България трябва да увеличи нивата на покритие с услуги за отвеждане и пречистване на отпадъчните води спрямо сегашните нива, които са съответно 76 % и 64 %.

Показателите за пречистване на отпадъчните води са сходни с тези за отвеждането им. Отново Югозападният регион е с най-висок показател (77,3 % обхванато с ПСОВ население), а Североизточният е с най-висок показател от останалите региони (71,8 %) и по-висок от средния за страната (63,4 %).

За периода 2013–2017 г. обслуженото с ПСОВ население нараства със 7 пункта средно за страната, но за СИР нараства незначително (1,5 пункта). Най-голям напредък бележи област Шумен, където обхванатото с ПСОВ население нараства с 10 пункта за наблюдавания период, но в същото време за област Добрич този показател намалява с 3,2 пункта.

Основното предизвикателство, породено от демографските тенденции, е как да се планира отвеждането и пречистването на отпадъчните води в малките населени места, с разпръснато население, и особено в онези населени места, в които се очаква спад на населението и стопанската дейност през следващите десетилетия. Според изискванията на ДПГОВ, за агломерации, които към момента наброяват повече от 2 000 е.ж., трябва да се осигури отвеждане и пречистване на отпадъчните води независимо от демографските прогнози. Но директивата съдържа разпоредба, позволяваща прилагане на индивидуални подходящи системи на местата, в които отвеждането би било прекомерно скъпо или не би донесло очакваните екологични ползи.

В България сега единствената законна алтернатива на централната канализация в страната е изграждането на водоплътни изгребни ями. Те осигуряват високо ниво на опазване на околната среда, ако редовно се изпразват и ако съдържанието им се транспортира и депонира в добре работещи пречиствателни станции за отпадъчни води. Изпълнението на това решение в стриктно съответствие с наредбите, като същевременно е свързано с много високи експлоатационните разходи.

Прогноза за развитие на водностопанската инфраструктура

Като жизнено важна услуга, централизираното водоснабдяване е осигурено почти за всички населени места в страната, с което България е по-напред от редица европейски страни. Изолираните проблеми с качество на водата, предимно в малките зони на водоснабдяване, се дължат основно на липсата на пречиствателни съоръжения за питейни води (ПСПВ), остарялата водопреносна мрежа за повърхностните водоизточници, както и липсата на санитарно-охранителни зони около водоизточниците и/или неспазване на режима на ограничения и забрани в тях.

С оглед *намаляване броя на авариите и загубите на вода* е необходимо да се реконструират магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа, защото преобладаващата част от действащите мрежи и съоръжения са въведени в експлоатация преди 1980 г. и са изградени от материали (преобладаващо етернитови и стоманени тръби), чийто срок на годност е изтекъл. На много места е необходима и пълна подмяна. В голяма част от водопроводната мрежа нивото на корозия или натрупвания на отлагания е значително, което обуславя рискове за качеството на водата.

За *отстраняване режима на водоподаване* е необходимо да се реконструират съществуващите резервоари или да бъдат изградени нови такива, които да осигурят достатъчно водни количества за задоволяването на питейно-битовите нужди. В някои случаи ще се наложи изграждане на нови водоизточници със съответните довеждащи водопроводи.

Реконструкция и модернизация на водоснабдителните мрежи и съоръжения и търсене и разкриване на нови водоизточници, както и изграждане на нови станции за пречистване и обеззаразяване на питейни води следва да се предприемат и за решаване на *проблемите с качеството на питейните води*.

Актуализиране на санитарно-охранителните зони (СОЗ) около водоизточниците и засилен контрол върху спазването на забраните и ограниченията в тях, както и въвеждане на задължителен характер на правилата за добра земеделска практика във вододайните зони са допълнителни мерки за недопускане отклонения в качеството на подавана вода за питейно-битови цели.

Процесът *на отвеждане и пречистване на отпадъчните води* изостава. В сравнение с други европейски страни степента на отвеждане на отпадъчните води в България е една от най-ниските. Още по-голямо предизвикателство пред страната е пречистването на отпадъчните води.

Въпреки два пъти увеличения брой ПСОВ за периода 2013–2017 г., в най-често срещания случай ПСОВ обхващат водите на областния град и на съседните му населени места. В населените места извън областния център по правило отпадъчните води не се пречистват и директно се заустват в реки или дерета. С изключение на новоизградените модерни и модернизирани стари пречиствателни станции, състоянието на ПСОВ е проблематично. Повечето от тези инсталации имат проблеми с биологичното стъпало на пречистване.

Освен изграждане на много нови канализационни системи за обхващане на повече населени места се налагат и редица реконструкции, особено в случаите, когато има липса на съответствие между степента на изграденост на канализационната мрежа и проводимостта на главните колектори с капацитета и изградеността на ПСОВ. Ново изграждане е необходимо и при мрежите с изтекъл срокът на амортизация и висок процент на инфилтрация на чужди води (течове от загуби на вода, подпочвени и дренажни води). Почти навсякъде в страната канализационната система е от смесен тип, което също води до проблеми, особено при обилни валежи.

Необходимо е *ускорено въвеждане на нови ПСОВ* за пречистване на вече обхванатите от канализация отпадъчни води, но успоредно с това е необходимо и преосмисляне на цялостната технология на пречистване на водите, която е доста остаряла и не отговаря на съвременните изисквания.

Централизираното отвеждане и пречистване на отпадъчните води в малките населени места, с разпръснато население, и особено там, където се очаква спад на населението и стопанската дейност, не може да бъде икономически обосновано. Директивата ДПГОВ съдържа разпоредба, позволяваща прилагане на индивидуални подходящи системи на подобни места, и проектът на СБ „Консултантска програма за укрепване на капацитета и ефективността на предоставяните услуги в отрасъл ВиК“ дава добри предложения в тази посока.

Разработените регионални генерални планове за ВиК планират развитието на инфраструктурата в Североизточния регион, а конкретните проекти за финансиране се определят със съответните регионални прединвестиционни проучвания (РПИП). Със средства от ЕСИФ през периода 2014–2020 г. са финансирани следните ВиК проекти: фазиран проект к.к. Златни пясъци, разработване на РПИП и изграждане на инфраструктура на консолидираната територия на ВиК Варна; фазиран проект за общини Добрич и Шумен, ВиК проект за община Добрич, разработване на РПИП за Добрич и за Търговище, както и фазиран проект община Шумен и разработване на РПИП и изграждане на ВиК за територията, обслужвана от ВиК Шумен

2.10. Територии със специфични характеристики и проблеми (централни и периферии територии, селски, планински, гранични, крайбрежни и др.)

2.10.1. Територии в риск

Това са територии в пространството на региона, които са обособени по специфични рискови характеристики с важна насоченост към състоянието или развитието на предимно на ниво

община (ниво LAU 1), където рисковете, формулирани като демографски и пряко свързаните с тях социални и икономически рискове, рисковете от негативни геоложки явления, от наводнения и други застрашават общата концепция за устойчиво развитие на региона. Тук не са включени рискове от природни бедствия и аварии, които нямат предвидимо действие и изразен конкретен териториален обхват.

Демографски рискове

Най-обективна картина на макро ниво (регион, област, община) дава показателят гъстота на населението. Приема се, че общини с гъстота на населението под 20 % са общините в най-голяма степен на риск от обезлюдяване. На микро ниво в Приложения е дадена карта на землища, подложени на риск от обезлюдяване, като там в групи са посочени такива, които са с население до 100 жители, или такива без население.

Общо за региона общините в риск са 7, като по области те се разпределят както следва:

- Област Варна – общините Ветрино и Вълчи дол;
- Област Добрич – общините Генерал Тошево, Добричка и Крушари;
- Област Търговище – община Антоново;
- Област Шумен – община Смядово.

Този критерии е на база население през 2018 г., а през следващия програмен период в тази графа ще попаднат най-малко още пет общини. От социална гледна точка това означава конфликт с достъпа до здравни и определени социални грижи.

Геоложки рискове – свлачища, срутища, ерозия, абразия. Принципно такива има по цялата територия на Североизточен регион от ниво 2. Тези негативни явления са пряко свързани със заплахи за селищата, техническата и инженерна инфраструктура и аграрния сектор. От тези заплахи особено са потърпевши черноморските общини, докато аграрните общини от вътрешността на региона са подвластни на ветрова ерозия. Затова усилията в тази насока трябва да са свързани с конкретни технически намеси, с голям паричен ресурс и кратък времеви хоризонт.

Риск от наводнения – За този вид риск са ползвани данни от изготвените Доклади на Басейнова дирекция Дунавски район и Басейнова дирекция Черноморски район. Рискът от наводнения е заплаха за населението и елементи в урбанизираните територии като жилища, обществени и производствени сгради, селищна и извънселищна инфраструктура. Рискът от наводнения е в три териториални граници, определени от трите степени на риск – висок, среден и малък (нисък).

Таблица 42: Площна характеристика на териториите с риск от наводнение

Регион/област	Територии в заплаха от наводнение (1 000 г. вълна)	Отн. дял (%) от общата територия
СИР	**200,0**	**1,4%**
Варна	110,8	2,9%
Добрич	12,2	0,3%
Търговище	9,9	0,4%
Шумен	67,1	2,0%

Източник: ИАОС

Подробни данни по общини са дадени в Приложение „Територии в заплаха от наводнение“.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.10.2. Селски, планински, гранични и крайбрежни територии

В актуализираната Национална концепция за пространствено развитие 2013–2025 година тези територии са определени като „територии със специфични характеристики и условия“, в различни документи те се посочват като планински, селски и гранични територии/общини. За тях е характерна високата степен на припокриване и сходните проблеми, което дава основание да бъдат поставени в единна категория „проблемни територии“. За тях са характерни ниската гъстота на населението, обитаващо тези територии, незадоволителна достъпност и съпровождащата ги икономическа изостаналост, ниско ниво на достъп до важни социални (институционални) услуги.

За Североизточен регион от ниво 2 тези територии (общини) са представени в обобщена таблица.

Таблица 43: Общини със специфични територии[28]

Код на област	Регион/Област	NUTS II Code	Общини с център под 15 000 жители	Планински и полупланински общини	Гранични общини (без морски)	Морски
	СИР	BG33	31	6	3	8
VAR	Варна	BG33	11	2	0	5
DOB	Добрич	BG33	7	0	3	3
TGV	Търговище	BG33	4	2	0	0
SHU	Шумен	BG33	9	2	0	0

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

2.10.3. Индустриални и бизнес зони/паркове

В Североизточният регион от ниво 2 има две действащи индустриални зони/паркове, „Национална компания индустриални зони“ ЕАД управлява само една индустриална зона/парк – „Индустриален парк - Суворово - Варна-запад" Тя е разположена в близост до пристанище Варна-Запад и до летище Варна. Общата ѝ площ е 399 000 m^2. Предметът на дейност е изграждане, управление и развитие на индустриални зони/паркове, отдаване под наем и продажба на дълготрайни активи, консултантска, комисионна, рекламна, маркетингова дейност, представителство и посредничество, както и други производствени и търговски дейности. Индустриален парк Шумен в гр. Шумен е създаден върху терен с площ 2 400 дка. Осигурено е поетапно развитие. В момента там работят над 18 компании с разнородна насоченост и 1 000 души, като има териториални възможности за устройване на нови фирми.

2.10.4. Защитени територии по смисъла на ЗЗТ и защитените зони по смисъла на ЗБР[29]

В Североизточния регион от ниво 2 в тази група са включени териториите с природни ценности и законово определена защита. Най-териториалноемки са зоните по Натура 2000, които в същото време могат да се разглеждат в аспект на стимулатори или ограничители на територията.

[28] Подробно описание на общините от тази група в *Приложение* и *Албум с картен материал*
[29] Подробно описание на общините от тази група в *Приложение* и *Албум с картен материал*

Делът на защитените зони и защитени територии е 4 037,068 km^2 или 27,59 % и под средния за страната. .

Защитените територии са само 1 %, което е най-ниското регионално ниво за страната. В това отношение регионът значително изостава от другия черноморски регион. Всички области се характеризират с изключително нисък дял на защитени територии – на всякъде е под 2%. В 10 общини липсват ЗТ. По- високо разпространение ЗТ имат в някои крайморски общини. В три общини липсват защитени зони, община Бяла е с почти

Защитените зони са .4 020,725 km^2 или 27,48 %, което е под средното за страната. Единствено област Варна е с дял на ЗЗ над средния за страната. В три общини липсват защитени зони, докато община Бяла е с почти 100% защита.

2.10.5. Територии, наситени с важни за страната и региона недвижими културни ценности, музеи, културни ландшафти и коридори

Съхраняването и развитието на потенциала на **културното наследство** обхващат целия комплекс от дейности по опазване, реставриране, експониране и социализиране с цел превръщането му в **стимулатор на пространственото развитие** на обществото. Културното наследство в неговото териториално развитие следва да се разглежда като елемент на интегрираното пространствено планиране.

Културното наследство обхваща материалното и нематериално движимо и недвижимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност. Културните ценности са **обществено достояние** и се ползват със **закрила от държавни и общински органи** в интерес на гражданите на Република България. (чл. 2, ал. 1 и 2 от ЗКН, ДВ бр. 19/2009 г.)

Културно наследство са: **наземни, подземни и подводни археологически обекти** и резервати; исторически, архитектурни, етнографски обекти и комплекси; индустриално наследство; паркове и ландшафт; природни ценности на антропология, палеозоология, култивирани растения; изящни и приложни изкуства; документално, аудио-визуално наследство; устна традиция, език, книжовни и литературни ценности; обичаи, обреди, празненства, ритуали, вярвания; музика, песни, танци; народна медицина и занаяти; кулинарни и еноложки традиции; народни игри и спортове. (чл. 6 от ЗКН, ДВ бр. 19/2009 г.)

На територията Североизточен регион са регистрирани 3 180 недвижими културни ценности (НКЦ) на **материалното недвижимо културно наследство** (Област Варна 1 446 НКЦ, Област Добрич 863 НКЦ, Област Търговище 242 НКЦ, Област Шумен 629 НКЦ) с тяхната принадлежност към определен **исторически период** като праисторически, антични, средновековни, възрожденски, от ново и най-ново време, както и с **научна и културна стойност** като археологически, исторически, архитектурно-строителни, художествени, урбанистични, културни ландшафти с културни напластявания от взаимодействието на човека и природната среда, парково и градинско изкуство, етнографски, културни маршрути.

В списъка на Световно наследство на ЮНЕСКО на територията на Североизточния регион се намират различни обекти на материалното и нематериално културно наследство. В списъка на културните паметници[30] е включен „Мадарски конник“ (1979 г.), а в

[30] https://whc.unesco.org/en/statesparties/bg

нематериално културно наследство[31] – Народният празник „Сурва“/„Сурова“ (2015 г.); Мартеницата (2017 г.), мултинационална кандидатура съвместно с Република Румъния, Република Молдова и Република Северна Македония

В добрите практики за опазване на нематериално културно наследство е включено Народното читалище (2017 г.) с практически опит в опазването и съхраняването на това наследство

Индикативната листа на Република България за световни паметници на ЮНЕСКО включва „Природен паметник Побити камъни“ (2011 г.)

Недвижимото културно наследство с национално значение[32]на територията на Североизточен регион включва:

Резервати:

- Територията на Вътрешния град на Плиска, включена в каменната крепостна стена гр. Плиска, област Шумен, Постановление на МС № 161/05.08.1958 г. за обявяване на старините край Плиска, Мадара и Преслав за резервати
- Територията на стария град Преслав (Вътрешният и Външният град), включена в границите на външната крепостна стена гр. Преслав, област Шумен, Постановление на МС № 161/05.08.1958 г. за обявяване на старините край Плиска, Мадара и Преслав за резервати
- Районът източно от с. Мадара между селото, лозята и шосето към парка, новото гробище, както и територията на парка под скалите при с. Мадара, област Шумен, Постановление на МС № 161/05.08.1958 г. за обявяване на старините край Плиска, Мадара и Преслав за резервати
- Останки на античния град Марцианополис край село Река Девня, с. Река Девня, област Варна, Заповед № 2698/28.12.1968 г. на МАБ за обявяване на останките на античния град Марцианополис край село Река Девня за археологически резерват
- Територията на античния град Одесос-Варна, гр. Варна, област Варна, Разпореждане на Бюрото на МС № 76/21.05,1974 г. за обявяване на територията на античния град Одесос Варна за археологически резерват
- Местността „Яйлата“ гр. Каварна, област Добрич, Разпореждане на МС № 1/07.02.1989 г. за обявяване на местността „Яйлата“, Варненска област, за археологически резерват (ДВ бр. 14 от 1989 г.)
- Античната и средновековната крепост „Калиакра“ и прилежащата ѝ територия и акватория при с. Българево, община Каварна, област Добрич, Разпореждане на Министерски съвет № 1/07.01.2003 г. за обявяване на античната и средновековната крепост „Калиакра“ при с. Българево, община Калиакра, област Добрич, и прилежащата ѝ територия и акватория за археологически резерват (ДВ бр. 4 от 2003 г.)

[31] https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=15
[32] http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=429&sp=430&t=244&z=576

Недвижими културни ценности (НКЦ) с категория национално значение:

На територията на Североизточен регион са регистрирани 206 НКЦ с категория национално значение: Област Варна 39 НКЦ, Област Добрич 15 НКЦ, Област Търговище 7 НКЦ, Област Шумен 145 НКЦ.

Територии с пространствен потенциал за развитие на културното наследство, характерни за региона, са: Архитектурно-парков комплекс „Двореца“ гр. Балчик, Античен храм на богинята Кибела гр. Балчик, Ранно християнската базилика Джанавар тепе (основите на църква) гр. Варна, Историческото ядро на морската градина гр. Варна, Късноантична защитна стена Хемски порти (Герме) община Долни чифлик, Праисторическото селище „Шабла-Дуранкулак“ община Шабла. С голям потенциал, но недостатъчно проучени, са скалните манастири при с. Крепча, община Опака (област Търговище), и с. Оногур, община Тервел (област Добрич).

На територията на Североизточен регион има **79 защитени територии**, които включват 3 резервата, 8 подържани резервата, 2 природни парка, 50 защитени местности и 16 природни забележителности. В региона попадат 38 защитени зони по Директива 92/43/ЕЕС (за запазване на природните местообитания) и 18 защитени зони по Директива 79/409/ЕС (за дивите птици).

Обекти с пространствен потенциал в Североизточен регион са **недвижими културни ценности** от Античността, Средновековието, Възраждането, Следосвобожденската епоха, от Най-ново време: средновековните български столици Плиска и Преслав, Мадарският конник (Световно наследство на ЮНЕСКО), Националните археологически резервати, Уникалният скален Аладжа манастир край Варна, Римските терми в центъра на Варна, Древната крепост Овеч край Провадия, Националният археологически резерват „Яйлата“ при Камен бряг, Античната крепост Крумово кале край Търговище, Античната крепост Ковачевско кале край Попово, Археологическият резерват „Шуменска крепост“, Мюсюлмански храм Томбул джамия (най-големият в страната), Морската и Ботаническата градини във Варна, Ботаническата градина в Балчик, Археологически и Етнографски комплекси.

Културните ценности на територията на Североизточния регион са стимулатор на икономически растеж чрез възможностите на културния туризъм, чиято основа са **културните маршрути.** Като вид културна ценност, културните маршрути разкриват нови мащаби на макроструктурата на културното наследство. В основата на културния маршрут е историческата ос на традиционното движение с интегрирани към нея културни и природни ценности.

Българското наследство притежава висока културна стойност, изключително разнообразно е по типология на ценностите и има дълбока културна стратификация. През вековете нашите земи са културно средище, в което различни цивилизации оставят следи. Във времето в региона се формират културни коридори, транснационални оси на вековни взаимодействия на цивилизациите и връзки между народите, които го населяват.

Културни коридори[33], преминаващи през територията на Североизточен регион

През територията на Североизточен регион преминават Културният коридор „Виа Понтика“ (*Via Pontica*), „Дунавският път“ и „Източният Трансбалкански културен маршрут“.

Виа Понтика е културният път, който прекосява Р. Турция, Р. България и Р. Румъния по Черноморското крайбрежие като историческо средище на морски култури (гърци, викинги, венецианци, генуезци) и сухоземни култури (скити, траки, даки, готи, българи, славяни, римляни). По оста на Виа Понтика са открити следи от праисторически поселения (Яйлата), скалните светилища и долмени (Странджа), неолитно селище (Асаги Пирнар, Къркларели), антични градове (Хистрия), средновековни крепости (Калиакра, Плиска, Преслав), възникват историческите градове Одесос (Варна), Месембрия (Несебър), Аполония Понтика (Созопол), Бизантион (Истанбул), Сафранболу, Трапезунт (Трабзон).

Виа Понтика е вторият по големина европейски миграционен път на птиците, които гнездят в Североизточна Европа и прелитат на юг през зимния сезон („древната небесна магистрала“ – делтата на река Дунав, резервата Сребърна, уникалните лонгозни гори около устията на реките Камчия и Ропотамо, проливите на Босфора и Дарданелите).

Дунавският път е воден културен коридор по течението на река Дунав. Дунавският път, заедно с пътищата по крайбрежието му, са носители на културен обмен. По време на Римската империя по течението на река Дунав (лат. Данубиус) възникват стратегическите градове Неопланта (Нови Сад), Сингидунум (Белград), Бонония (Видин), Никополис (Никопол), Сексагинта Приста (Русе), Дуросторум (Силистра). По Дунавския път навлизат западноевропейските културни, научни и технически постижения, архитектурни стилове (Сецесион, Неокласика, Необарок, Романтизъм, Ар Нуво, Ар Деко, Модерн).

Източният трансбалкански път прекосява Югоизточна Европа в посока север–юг и свързва Балтийско с Егейско море и Средиземноморието. По своето трасе на север Източният трансбалкански път прави връзка с големия Европейски маршрут Виа Реджия (Пътят на Кралете) в Лвов (Украйна), прекосяващ Европа от Киев до Сантяго де Компостела (Испания). Източният трасбалкански път на територията на Р. България отразява сложна стратификация на времеви пластове: културата на XX век, през манастирите, църквите и народната архитектура, Средновековните крепости, Тракийски гробници, Неолитни жилища, скални светилища.

Културното наследство като материално и духовно послание представлява мощен ресурс за устойчиво развитие и качество на живот чрез възможностите на културния туризъм и обмена на знания и ценности[34].

Финансирането на проекти по Програма „Рехабилитация и социална интеграция на хора с увреждания“, Програма „Достъпна среда“, проекти по Smart системи на информационни нива е приоритет в социалната дейност за културно познание. Smart системите интегрират управлението на интелигентните технологии и предоставят големи база данни за вземане на по-добри решения в пространственото развитие и инфраструктурата на културното наследство. Читалищата като уникална и традиционна за България културна институция са част от системата на децентрализираната културна мрежа в региона и изпълняват ролята си на средища за културна, информационна и социална дейност. Мултимедийни продукти,

[33] https://seecorridors.eu/?w_p=23&w_l=1&w_c=5https://seecorridors.eu/?w_p=48&w_l=1

[34] Рамкова конвенция за стойностите на културното наследство за обществото на Съвета на Европа, Фаро, 2005 г.

отразяващи разнообразието и идентичността на култури, етноси и религии в Североизточния регион, в страната и Европа, дават на децата знания за културното наследство, чувство за принадлежност към общото културно наследство, чувство за споделена отговорност за неговото опазване.

Засилването на конкурентоспособността на Североизточния регион и интеграцията на територията на региона чрез трансгранично, транснационално и междурегионално сътрудничество са важен фактор за социално-икономическо и културно развитие, съществена роля в което има и културното наследство.

В Североизточен регион функционират 20 музея, от които 4 са регионални: РИМ Варна, РИМ Добрич, РИМ Търговище и РИМ Шумен, а останалите шестнадесет са общински. На територията на региона има и държавен културен институт „Двореца Балчик“.

Развитие на елементите на културното наследство

Културните ценности на територията на Североизточен регион са стимулатор на икономически растеж. Интегрираният подход е водещ при опазването на културните ценности и изисква при изследването и стратегическото планиране да се търси пространствена интеграция на културните ценности със съседните региони и страни. Съгласно Хартата за консервация на историческите градове и урбанизираните територии (Вашингтон, 1987 г.) „консервацията на историческите градове и други исторически градски територии трябва да бъде интегрална част от икономическата политика и социалното развитие, от градоустройственото и пространственото планиране“.

Пространственото развитие на културното наследство следва да се разглежда във всички аспекти на националното пространствено развитие (урбанистична мрежа от населени места и оси на развитие, агломерационни ареали, социална, транспортна и техническа инфраструктура, територии със специфични характеристики и приоритети за развитие, връзките между регионите от ниво 2 в страната и в съседните държави в макрорегиона), за да бъдат създадени условия за опазване и закрила на културното наследство, устойчиво развитие на политиката за неговото опазване, гарантиране на равен достъп на обществото до културните ценности.

Активизирането на **собствените ресурси** и съхраняването на регионалната специфика, която се определя от контакта с морското пространство и от характерната среда на Добруджа и Лудогорието, носители на местната и регионална специфика, на природните ресурси и културното наследство, са добра перспектива за развитието на Североизточния регион. Природните и антропогенните дадености и ресурси на крайбрежието, възможностите за развитие на целогодишен и разнообразен туристически продукт (балнеоложки, културен, конгресен, екологичен, лечебен – Балчишка Тузла, Шабленска Тузла или Таук Лиман) са сериозен потенциал за трансгранично, транснационално и междурегионално сътрудничество като средство за социално-икономическо и културно развитие на региона.

Културното наследство на Балканите притежава силно изразена регионална идентичност. Историческата съдба на региона е допринесла за формиране на сходни регионални културни феномени със специфични локални измерения. В Списъка на световното културно наследство изключителната универсална стойност на регионалните феномени може да бъде представена като серийни обекти. Създаването на регионални туристически продукти, разкриващи пълното богатство на феномена, предполага изграждането на регионална туристическа стратегия, трансгранични контакти, дългосрочна политика в опазване и валоризиране на културното наследство. Това изисква нов тип комуникация на наследството

с обмен на знания, ориентиран към всички възрастови групи, използващ съвременни технологии и форми на комуникация.

Културните маршрути разкриват нови мащаби на макроструктурата на културното наследство. В основата им е една историческа ос на традиционно движение с интегрирани към нея културни и природни ценности. *(Международната харта за културни маршрути, Квебек, 2008 г.)*. Културният маршрут е основа за културен туризъм, като комбинира културното наследство с характерното за туризма движение и необходимите туристически, транспортни и информационни инфраструктури. От друга страна, културният маршрут представлява и традиционен инструмент за диалог между общности и държави, за комуникация между култури, етноси и религии. Той най-точно изразява идеята за общото наследство на човечеството.

Културният туризъм реализира възможностите на наследството да бъде ресурс за развитие и качество на живот. Туризмът би могъл да реализира ресурсите на културното наследство чрез един уникален продаваем туристически продукт, изискващ съхраняване на културното наследство, неговата автентичност, което представлява културният туризъм (Международна харта за културен туризъм на ИКОМОС, Мексико, 1999 г.). Културният туризъм предполага интегриране с продукти на екологичен, природен, спа/балнео и селски туризъм и създаване на клъстери.

Разширяването на **междурегионалното и транснационалното сътрудничество** на Североизточния регион е фактор за пространствената политика за опазване на културното наследство. Регионът има потенциал за развитие като източен портал на Европейския съюз, за **пространствено развитие и сближаване** със страните от Централна и Западна Европа и Азия, за интегриране на регионалната икономика към европейския пазар.

Съхраняването, социализирането и валоризирането на природното и културното богатство на региона, засиленото внимание към пространствения интегриран аспект на развитие са действия за подобряване на качеството не само на икономическата и социалната среда, но и на жизнената среда в населените места и цялата територия на региона.

2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични характеристики, проблеми и потенциали

Разбирането за *функционална зона е компактна пространствена система от функционално обвързани територии, характеризиращи се с общи/сходни условия и цели за развитие*. По своя обхват тези зони могат и попадат в много от изброените територии със специфични характеристики, защото териториалният елемент е землище, община или група общини, но голямата разлика е, че тези зони могат да прехвърлят рамките на един регион. Тези зони са определени с НКПР – актуализация 2019 г. и конкретизират съдържателно два вида такива зони:

- „**социални зони**“ – това са функционалните зони за мерки (ИТИ) с предимно социална насоченост;
- зони за **„стимулирано развитие“ –** във връзка с ИТИ, тези зони търсят решението на две задачи, имащи отношение към цялата национална територия:
- *намаляване на неравенствата* в развитието на Северна и Южна България;
- *ефективно противодействие на тенденцията към моноцентризъм*, изразяваща се в прекомерна концентрация на ресурси и хора в столицата.

От гледна точка на така формулираните зони, пряко отношение към съставните области и общини от Североизточен регион за планиране от ниво 2 имат:

Зони за стимулирано развитие:

- *Главна Източна урбанистична ос – „Портал Варна – Портал Бургас“*. Тя е в подкрепа на идеята за Варна и Бургас като основни балансьори в полицентричния модел на развитие на националната територия. Най-важната интегрирана териториална инвестиция тук е изграждането на автомагистрала „Черно море“, която ще е връзка между две области от два региона, Варна и Бургас, като пряко ще валоризира територии на общините от СИР – Варна, Долни чифлик и Бяла. Бързата връзка ще увеличи националният и международния туристопоток, ще облекчи комуникацията между Варна и Бургас, съответно пристанищни и летищни комплекси, ще стимулира икономическото развитие в региона. Продължението на тази магистрала в посока Република Румъния, вече като скоростен път, ще е ИТИ между областите Варна и Добрич и пряко ще засегне общините Варна, Балчик, Каварна и Шабла.
- *Допълнителна диагонална урбанистична ос – „Варна – Шумен – Търговище – Разград – Русе“*. Тази ос ще доведе до реализиране на проект „Нов логистичен коридор на България: Азия – Варна – Шумен – Разград – Русе – Централна и източна Европа“ – EU Gateway. Официално е декларирана подкрепа на проекта от следните областни администрации: Варна, Добрич, Шумен, Разград, Русе, от общините Варна, Русе, Шумен, Добрич, Девня, Аксаково и Белослав и от пристанище Варна.

Другите положителни характеристики на двете зони за стимулирано развитие са, че те ще подпомогнат:

- изграждането на нова индустриална зона Варна–Аксаково. Проектът предвижда обслужването на територията да бъде с обществен транспорт – включително електричка;
- изграждането на нова производствена зона в община Девня, до пристанищния терминал „Варна Запад“;
- изграждането на проект за Индустриална зона Търговище (115 дка, до главен път София – Варна, до жп линия, връзка с АМ „Хемус“);
- създаването на нова индустриална и логистична зона в град Шумен, част от проект „Индустриален Парк Шумен“ АД;
- реализирането на проект „Нов логистичен коридор на България: Азия – Варна – Шумен – Разград – Русе – Централна и източна Европа“ – EU Gateway. Официално е декларирана подкрепа на проекта от следните областни администрации: Варна, Добрич, Шумен, Разград, Русе, от общините Варна, Русе, Шумен, Добрич, Девня, Аксаково и Белослав и от пристанище Варна;
- изграждането на Индустриален Парк Добрич (с логистична зона, високотехнологичен инкубатор, интермодален терминал, митница, силози и зърнен терминал, индустриален парк, изграждане на модерно международно летище в близост до индустриалния парк). Проектът ще се осъществи на част от терена на бившето военно летище Добрич;

- изграждането на иновативен високотехнологичен парк – Варна в региона на Аспарухово;
- подкрепата за развитие на ИКТ Клъстер – Варна, действащ във Варненски регион, разширяване на неговата дейност в целия Североизточен регион и превръщането му в регионален център за обмяна на „ноу-хау“ и за развитие на икономическата конкурентоспособност в региона и др.

Другият вид зони са **социалните**. Определянето им включва четири стъпки[35]:

- *първа стъпка* – общините получават индекси по три показателя – „общ прираст на населението 2011–2018 г.“, „произведена продукция на човек“ и „безработица“;
- *втора стъпка* – агрегиране на интегриран индекс по трите показателя и класация на общините по него – определяне на първите 90 сред най-слабите общини;
- *трета стъпка* – изключване от множеството на 90-те най-слаби на общини, които попадат в периферията на икономически ядра, с аргумента, че такива общини имат шанс да се повлияят позитивно от ядрата – така множеството се редуцира до 77 общини;
- *четвърта (последна) стъпка* – определяне на обектите за целенасочена подкрепа с мерки, имащи предимно социална насоченост – групи от 3 и повече съседни/близки общини без близост до център от второ ниво и принадлежност към групите „гранични“ и/или „планински“.

Целта на тези зони е да намали социалната дистанция и изолация на определени общини от региона от останалите общини. Тези общини са три, Вълчи дол от област Варна и Каолиново и Никола Козлево в област Шумен. Тези общини са целево подпомагани и приоритетни при участие в проекти за финансиране от националните и оперативни програми през програмния период. Ще се търсят механизми за териториално фокусиране на интервенциите, които чрез интегриран подход ще позволят да бъде оползотворен местният потенциал по най-добрия начин, както и да бъдат адресирани местните проблеми и предизвикателства. Реализирането на интегрирани териториални инвестиции, както и прилагането на воденото от общността местно развитие ще позволи да се постигнат синергийни ефекти от реализираните интервенции

2.11. Трансгранично сътрудничество

В рамките на Европейския съюз България се явява гранична територия и за нея са характерни всички особености на граничните територии – обезлюдяване и по-слабо социално-икономическо развитие, допълнително засилени от изолираността и от Шенгенското пространство. Североизточният регион е част от по-слабо развитата половина на страната и характерните проблеми на граничните територии допълнително допринасят за неговото изоставане.

Изготвянето и реализирането на проекти по трансграничните програми е плод на проявлението на специфичен вид предприемаческа инициатива, която идва основно от урбанистичните центрове. Те са в ролята на локомотиви на устойчиво развитие, чийто

[35] Съгласно постановките на НКПР, Актуализация 2019 г.

устрем ще поведе населените места с по-скромни възможности, намиращи се в зоната им на влияние.

За Североизточен регион такава роля изпълняват Варна, Добрич, Шумен, Търговище. Варна се откроява едновременно като център и по двете трансгранични зони с Румъния – Дунавска и Черноморска. Осите на развитие свързват тези центрове с подобни центрове от другата страна на границата в Румъния.

Множеството анализи[36] на регионално, национално и европейско ниво отчитат спецификите, проблемите и потенциалите за развитие и стигат до следните препоръки за използване на трансграничното сътрудничество като инструмент за насърчаване на социално-икономическото развитие:

- използване принципа на **„функционалната зона“**: структурните интервенции в области, определени от съвместни характеристики, предизвикателства и възможности за развитие, не трябва да бъдат строго ограничени до административните граници, а да се действа съобразно потенциала за справяне с тях с цел постигане на осезаеми резултати;
- използване принципа на **„тематичната концентрация“**: съсредоточаване върху ключови тематични области, като по този начин се цели постигане на възможно най-голямо въздействие по отношение на ефективността на финансирането и ориентацията към резултатите;
- съгласуваност с макрорегионалните стратегии – в случая със Стратегията на ЕС за Дунавския регион;
- създаване на силен координационен механизъм с органите, управляващи основните програми в различните държави, по-специално националните програми, занимаващи се с транспорт, околна среда, регионално развитие, информационно-комуникационна инфраструктура и трудови въпроси;
- повишаване информираността на населението и изграждане на доверие чрез реализиране на пилотни проекти, насочени към решаването на проблеми с голяма обществена значимост;
- привличане към участие в процеса на планиране и реализация на повече заинтересовани страни чрез политики за решаване на важни за тях проблеми;
- проучване и разработване на обща визия за трансграничния регион с дългосрочна перспектива, с използване на инструменти и практики за широко обществено участие и като се вземат предвид специфичните предизвикателства на границите с трети страни. Съвместни инициативи за насърчаване на социално-икономическото и териториалното развитие на трансграничния регион могат да бъдат реализирани също и чрез инструменти за интегрирано териториално развитие, основани на съвместни стратегии за териториално и местно развитие;
- задълбочен анализ на напредъка и пречките пред реализацията и натрупаните знания с цел корекции и повишаване адекватността на мерките спрямо контекста и

[36] Border Orientation Paper: Romania-Bulgaria; Cross-border cooperation in Maritime Spatial Planning; Социално-икономически анализ на районите в Република България; Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. Актуализация 2019 г.

търсените резултати би довел не само до повишаване ефективността и ефикасността на мерките, но и до промяна в отношението на гражданите и институциите към проблемите и политиките за тяхното решаване.

Най-важно в периода след 2021 г. ще бъде сътрудничеството по източната граница на региона поради ангажиментите на страната за представяне на одобрен Морски пространствен план с неговите трансгранични аспекти и перспективи.

2.12. Мерки и дейности за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от природни бедствия

Въз основа на извършения анализ и въздействието на климатичните промени са обобщени изводите и свързаните с тях необходими мерки за адаптация и ограничаване на риска от природни бедствия.

Една от възможностите за противодействие на климатичните промени е използването на ВЕИ. Изградените в СИР мощности от ВЕИ представляват 15,2 % от всички такива мощности в страната, което нарежда региона на второ място (след ЮЦР) по усвояване енергията на ВЕИ.

Природните условия в Североизточния регион са едни от най-благоприятните в страната за използване на ветровата енергия. В СИР са 80 % от всички изградените мощности в страната за усвояване на ветровата енергия, а област Добрич е с най-голям дял и на национално ниво. Сред общините изпъкват Каварна, Балчик, Шабла и Суворово.

Важно е да се насочат усилия за увеличаване на дела на ВЕИ при производството на енергия, особено при сгради и отделни домакинства. Съществуват много резерви за производството на енергия за собствени нужди. Общините имат нужда от мерки за стимулиране на оценките на наличния и прогнозния потенциал на местните им ресурси за производство на енергия от ВЕИ и неговото оползотворяване.

Все още в региона остава висок делът на използваните твърди горива, особено в битовото отопление; това е свързано със замърсяване на атмосферния въздух и особено с отделянето на парникови газове, пряко свързани с глобалното затопляне и климатичните промени. Една от възможностите за намаляване на тези негативни процеси е по-широкото развитие на газификацията. Изградената газопреносна мрежа в региона обхваща относително най-голям брой общини в сравнение с другите региони и предоставя най-добра възможност за газифициране на домакинствата. Най-много са газифицираните общини в областите Варна и Добрич, а относително най-малко –в област Шумен.

Въпреки, че изградеността на газопроводната мрежа е най-висока в страната и предоставя възможност за газификация за 23 % от домакинствата, броят на реално възползвалите се е много по-малък. Най-малко са газифицираните домакинства в области Варна и Шумен, докато област Добрич е с един от най-високите показатели за страната.

Предполага се, че рязкото спадане на цената на природния газ през началото на 2020 г. ще засили интереса към този относително екологичен енергоизточник и все повече домакинства ще се възползват от осигурения достъп. Едновременно с това трябва да продължи изграждането на нови газопроводи до невключените общини или части от тях, особено при настоящото поевтиняване на цената на природния газ. Необходими са и мерки за стимулиране чрез подходящи програми за газифициране на сгради. В програмите за

енергийна ефективност на общините е необходимо да се обърне повече внимание не само на подобряването на енергийните характеристики на сградите, но и на подобряване ефективността на сградните инсталации. Насърчават се мерки за поетапна подмяна на отоплителни уреди на твърдо гориво, въвеждане на зони с ниски емисии и разширяване мрежата за централно топлоснабдяване.

Важна цел при адаптацията с климатичните промени е осигуряване на достатъчно водни количества и ограничаване на загубите на питейна вода. Общо 99,9 % от населението на СИР е свързано към системите за обществено водоснабдяване и заедно с ЮИР регионът е с най-високи стойности в страната. Неводоснабдени населени места има само в община Антоново и Генерал Тошево. Налагането на сезонен режим на водоподаването обаче изпъква като значим проблем, характерен за СИР, защото силно влошава качеството на живот на населението. За периода 2013–2017 г. населението с режим на водоснабдяване в Североизточния регион нараства от 2,3 % до 3,0 %. Особено тревожно е положението в области Търговище и Шумен. Мерките са свързани с включване на нови водоизточници и резервоари за вода и трябва да са насочени преимуществено към тези области и конкретно към най-засегнатите общини и населени места.

Регионът запазва първото си място сред всички региони в страната с най-високи загуби на вода, които през последните години нарастват. Най-високи са загубите в област Добрич (86 % –най-високи в страната) и област Шумен (80 %). Остарялата, амортизирана и често авариращa водопроводна мрежа е основна причина. Това обстоятелство изисква приоритетно насочване на мерки за намаляване на загубите на вода чрез реконструкция на магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа.

Североизточният регион е с най-висок дял обхванато с канализация население от останалите региони в страната. Най-добро е положението в област Варна, а най- лошо – в област Шумен.

Според обхванатото с ПСОВ население СИР е на второ място в страната със 71,8 %. Най-голям ръст бележи област Шумен, докато за област Добрич този показател намалява.

Необходими са мерки за ускоряване на изграждането на канализационни мрежи и пречиствателни станции, реконструкция и модернизация на недобре функциониращите, търсени на алтернативни решения в малките населени места чрез изграждане на водоплътни изгребни ями и др. Изграждането и реконструкция на ВиК инфраструктура следва да се извършва въз основа на РПИП в съответствие с нормативната база, приоритетно в агломерации с над 10 000 екв.ж., а при наличен финансов ресурс и в агломерации с между 2 000 и 10 000 екв.ж.;

Отделяните отпадъци и по-конкретно отделяните битови отпадъци имат пряко отношение към натрупването на парникови газове в атмосферата. Общо образуваните битови отпадъци в Североизточния регион се увеличават в периода 2011–2017 г. От областите с най-значително увеличение като количество е област Варна. Единствено област Добрич намалява образуваните битови отпадъци.

Всички населени места са включени в организирано сметосъбиране и сметоизвозване. Извозените отпадъци се депонират на 5 регионални депа.

Предвиждат се мерки за развитието на инфраструктурата, свързана с управлението на битовите отпадъци, за постигане на целите за 2030 г. за рециклиране на отпадъците и намаляване на количествата на депонираните отпадъци; мерки за предотвратяване

генерирането на отпадъци; мерки за подготовка за повторна употреба и рециклиране, изграждане, разширяване и/или надграждане на системата за разделно събиране на отпадъци и подобряване на базата от знания относно кръговата икономика, мониторинга на отпадъците и потоците от материали.

Състоянието на пътната мрежа е важно по отношение на отделяните парникови газове и други замърсители на въздуха, а така също и за създаваното шумово ниво и риск от пътни инциденти. С най-добре поддържана пътна мрежа е област Шумен – 54,40 %, при среден показател за страната на поддържаната пътна мрежа в добро състояние 40 %. С над средното ниво на поддръжка на пътната мрежа са и област Варна – 43,15 % и област Добрич – 42,98 %, докато област Търговище е с една от най-лошо поддържаните пътни мрежи в страната – само 26,03 %. Очевидно е, че трябва да се ускорят мерките по подновяване на пътните покрития и завършване на строителството на участъка в региона на АМ „Хемус“. Ще се насърчават инвестиции за преминаването към по-екологосъобразен транспорт, включително осигуряване на зарядна инфраструктура за електрически превозни средства. По отношение на обществения транспорт ще се съобразяват плановете за градска мобилност и разработените прединвестиционни проучвания, за да се гарантира приносът на програмата към инвестициите в мултимодална градска мобилност с цел осигуряване на допълняемост, синергия и цялостен подход при изпълнението на подобен тип мерки.

По отношение на риска от природни бедствия фокусът е насочен към живота и здравето на населението; надграждане на система за управление на водите в реално време чрез включване на допълнителни поречия, на съществуващи системи за управление на риска и за оповестяване чрез разширяване на техния обхват по отношение горски пожари, земетресения и други природни бедствия; изграждане на системи за ранно предупреждение, специално адресирани към поройни наводнения, дължащи се на интензивни валежи с малък пространствен и времеви обхват; продължаване инвестициите в подкрепа на подготовката на населението за реакция с цел намаляване риска от действия под афект. Подкрепа следва да се осигури за мерки за преминаване от система за управление, насочена към реагирането при дадена ситуация, към по-цялостна система за предотвратяване и управление на риска от бедствия с цел насърчаване на адаптирането към изменението на климата. Ще се подпомага изпълнението на мерки за повишаване на готовността, като фокусът е в контекста на способностите за реагиране по линия на Механизма за гражданска защита на Съюза (съгласно Решение No. 1313/2013/ЕС на Европейския парламент и на Съвета).

Специфични мерки, насочени към СИР, са управлението на рисковете от свлачища и морски абразионни процеси по прилежащата част от Черноморското крайбрежие; предотвратяването и значителното намаляване на замърсяването на морските води, включително предотвратяването и значителното намаляване на морските отпадъци и замърсяването с биогенни вещества. Необходимо е засилване на мерките за устойчиво управление и защита на морските и крайбрежните екосистеми, насочени към избягване на значителни неблагоприятни въздействия.

2.13. SWOT анализ

На базата на направения анализ и факторите, въздействащи на развитието, са идентифицирани силни и слаби страни на Североизточен регион, като са очертани и благоприятните възможности и потенциалните заплахи, породени от въздействието на външната среда.

СИЛНИ СТРАНИ

- Стратегическо географско разположение на СИР, което предоставя възможности за активно участие в Черноморското икономическо сътрудничество и за привличане на чуждестранни инвестиции.
- Добре развит транспорт и транспортна инфраструктура – международно летище, международно пристанище, условия за комбинирани превози „море–път/жп линия“; Основните транспортни направления, обслужващи региона, са включени в разширената TEN-T мрежа на ЕС.
- Уникален за региона потенциал за развитие на морската индустрия.
- Наличие на научни институти и висши учебни заведения и научен потенциал за развитие на високотехнологични производства.
- Добре развита мрежа от учебни заведения и сравнително висок брой на лицата с висше образование.
- Богато наследство от недвижими културни ценности с национално значение и съхранена идентичност на региона и неговите съставни общности.
- Съхранена природна среда с характерни ландшафтни качества, богато биоразнообразие и богати рекреационни ресурси.
- Силно развита туристическа функция на крайбрежието и възможности за обогатяването ѝ с включване на природните и културни ресурси на хинтерланда.
- Добре развит земеделски сектор при наличието на висококачествена обработваема земя и благоприятни агроклиматични условия за растениевъдство и зърнопроизводство.
- Сравнително добре развита система на здравеопазването и социалните услуги на региона.
- Град Варна с качествата на център с национално и наднационално значение, играещ ролята на балансьор на столицата в Източна България.

СЛАБИ СТРАНИ

- Демографски спад и застаряване на населението в значителни части от региона, особено интензивно в периферните части на региона.
- Недоизградена транспортна, техническа и цифрова инфраструктура в региона, намаляваща неговата инвестиционна привлекателност и качеството на живот на населението.
- Моноструктурен характер на икономиката в по-голямата част от малките общини с остарели производствени мощности.
- Недостатъчна обвързаност на образованието с потребностите на пазара на труда.
- Недостатъчна връзка на научно-изследователската и развойна дейност с бизнеса, ниски разходи за НИРД.
- Проблеми в състоянието на околната среда – замърсяване на въздуха, водите, почвите и акваторията в промишлено-градската агломерация „Варна–Девня“, проява на свлачищни процеси и абразия по крайбрежието, ветрова ерозия в добруджанската

територия, нарушения при открития добив на нерудни изкопаеми, недостиг на пресни води.

- Големи вътрешнорегионални неравенства и контраст в начина на живот в централните и периферните територии/общини.
- Проблем в осигуряването на равни възможности за достъп до здравните и социалните услуги на всички, включително и на живеещите в отдалечени малки населени места, и повишаването на качеството на здравните и социалните услуги.

ВЪЗМОЖНОСТИ

- Регионът да се възползва от стратегическото географско разположение и да участва активно в Черноморското икономическо сътрудничество.
- Повишаване ролята на Варна в мрежата от европейски градове и като втори урбанистичен център на страната с високо икономическо, транспортно-търговско, научно, образователно и културно значение на „морската столица“.
- Подобряване на туристическото предлагане чрез съчетаване на морския туризъм с туристически дейности във вътрешността на региона – климатичен, ловен, селски, еко, културен, познавателен и др.
- Подобряване на връзките на образованието и научно-изследователската и развойна дейност с бизнес дейностите в региона.
- Подобряване на регионалната и местна инфраструктура – развитие на транснационалните инфраструктурни мрежи, осигуряване на достъп до европейските инфраструктурни мрежи, изграждане на крайморски транспортен коридор.
- Разработване на нови енергийни източници с висок енергиен потенциал за развитието на националната икономика.
- Научно обслужване на селското стопанство и обвързването му с хранително-вкусовата промишленост до краен продукт.

ЗАПЛАХИ

- Националната тенденция за струпване на население в по-големите населени места и градове и обезлюдяването на по-слаборазвитите.
- Продължаване на силно негативни демографски тенденции.
- Задълбочаване на неравенствата в икономическото и социално-културното развитие, особено в периферните общини.
- Компрометиране на природно-рекреационния ресурс и качествата и устойчивостта на околната среда на крайбрежието вследствие на прекомерно туристическо натоварване на крайбрежната ивица.
- Природни и технологични рискове.
- Неблагоприятни климатични промени. Засилване на зависимостта на региона от климатичните промени, които могат да повлияят негативно на селското и горското

стопанство, на развитието на туризма, на състоянието на водните ресурси и на биоравновесието.

- Свиване и слабост на пазара на труда в глобален мащаб.
- Висока стойност на необходимите инвестиции за подобряване на базовата инфраструктура.

3. ВИЗИЯ И ПАКЕТ ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ

3.1. Визия и приоритети за развитие Североизточен регион

Определените приоритети за развитие на Североизточен регион са в съответствие с целите и стратегиите на Националната програма за развитие: България 2030, Актуализираната национална концепция за пространствено развитие, целите на политиката на ЕС за сближаване и регионално развитие в периода 2021–2027 г.

Североизточен регион притежава изключително богатство от специфични регионални потенциали като стратегическо географско разположение и добре развита транспортна инфраструктура, образован човешки потенциал, добре развита мрежа от учебни заведения, научни институти и научен потенциал за развитие на високотехнологични производства, както и развита диверсифицирана икономическа структура и потенциал за развитие на морската индустрия, селското стопанство, разнообразни форми на туризъм, развитие на международни връзки и партньорства.

Това богатство от потенциали, включено в полза на развитието на региона, е отразено в представената визия за развитие на СИР.

3.1.1. Визия

Приетата визия, която определя рамката за реализация на Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион, поради своя дългосрочен характер остава непроменена от заложената в Регионалния план за развитие 2014–2020 г. и е следната:

> **СЕВЕРОИЗТОЧЕН РЕГИОН** – Отворена към Черно море и света българска територия, съхранила богата история и материална култура, плодородна земя, човешки капитал, развита инфраструктура, туристически имидж и насочила своя специфичен потенциал за постигане на общ икономически напредък и подобрено качество на живота.

ИТСР на СИР е разработена в синхрон с Приоритет „Местно развитие“, подприоритет 9.1 „Конкурентоспособност и развитие на регионите“, област на въздействие „Интегрирано развитие на регионите за планиране от ниво 2“ от Националната програма за развитие (НПР): България 2030. Визията, приоритетите и специфичните цели на ИТСР са в подкрепа на изпълнението на подприоритета от НПР: България 2030, чиято цел е осигуряване на предпоставки за повишаването на конкурентоспособността и устойчивото развитие на регионите на страната, както и насърчаването на местното развитие, стъпвайки на специфичния местен потенциал и чрез адресиране на местните проблеми и предизвикателства.

Основните фактори, които са отчетени при формулирането както на визията, така и на стратегическите приоритети за развитие на региона, са:

– Развитието на конкурентоспособна икономика ще продължи да бъде определящ фактор за развитието на Североизточен регион в плановия период, като се опира на спецификата на региона и на ускорено изграждане на потенциал за технологично обновяване, иновации и дигитализация. Регионалната икономика следва да е в състояние да осигури растеж, заетост и условия за подобрено качество на живот, като в същото време бъде ориентирана към

постигане на териториален баланс и смекчаване на вътрешнорегионалните различия.

– Ключов фактор за интегрираното развитие на региона е съхраняването и оптималното използване на човешкия потенциал чрез подобряване на образованието, повишаване на уменията, осигуряване на равен достъп до качествено здравеопазване и социални услуги и чрез повишаване на общото културното ниво, водещо до формиране на активно, предприемчиво и добре образовано гражданско общество, което има ясна визия и осъзнава своята мисия за развитието на региона.

– Тези два фактора на регионалния просперитет ще бъдат съпроводени със засилено внимание към териториалния аспект на развитието и с действия за подобряване на качествата не само на икономическата и социалната среда, но и на материалната жизнена среда в населените места и по цялата територия на региона.

На тази основа са структурирани три стратегически приоритета за развитие на региона:

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: ПОВИШАВАНЕ НА ДИНАМИЧНОСТТА НА РЕГИОНА В ГЛОБАЛЕН МАЩАБ

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: ПОСТИГАНЕ НА РАВЕН ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ И СБЛИЖАВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВА ОКОЛНА СРЕДА

Като инструмент за изпълнение на приоритетите, заложените дейности и мерки в ИТС ще спомогнат за фокусиране на усилията за социално-икономическо и екологично развитие на Североизточен регион като интегрирана териториална общност.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1

ПОВИШАВАНЕ НА ДИНАМИЧНОСТТА НА РЕГИОНА В ГЛОБАЛЕН МАЩАБ

Повишаването на растежа и реализирането на ускорени резултати в процеса на икономическо сближаване със средното за ЕС е основополагаща цел в развитието на Североизточен регион.

Изпълнението на тази цел ще се сблъска с нови предизвикателства, породени от настоящата криза във връзка с Ковид-19 и нейните социално-икономически последствия.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.1.

РАЗВИТИЕ НА ИНТЕЛИГЕНТНА ИНДУСТРИЯ С ПОТЕНЦИАЛ ЗА ВИСОК РАСТЕЖ

За да отговори на предизвикателствата на глобалната конкуренция, регионът се нуждае от целенасочени действия, подкрепящи увеличение на иновационния и цифровия потенциал, добра бизнес и индустриална инфраструктура, развиване на адаптационна способност на

икономиката, позициониране в стратегическите вериги на стойността на ЕС, фокус върху високотехнологични, средно-високо технологични и интензивни на знание сектори.

ЦЕЛ 1.1.1. ПОВИШАВАНЕ НА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯТА В ПРОДУКТИ И ОТРАСЛИ, ХАРАКТЕРИЗИРАЩИ СЕ С ВИСОКА ТЕХНОЛОГИЧНА И НИРД ИНТЕНЗИВНОСТ

Предвидените дейности акцентират върху:

- реализиране на научно-иновативни партньорства между университети/научни организации и предприятията за генериране на знания и резултати с приложение в икономиката;
- насърчаване на стартиращите иновационни фирми и новосъздадени предприятия (start-up);
- развитие на регионални инициативи за Индустрия 4.0;
- повишаване конкурентоспособността на малкия и средния бизнес чрез стимулиране на въвеждането на нови технологии, иновативни практики и създаването на клъстери;
- подкрепа за внедряване на цифровите технологии от бизнеса;
- привличане на инвестиции, в т.ч. чуждестранни, за развитие на цифровата индустрия, в което регионът вече има определен опит;
- подкрепа за интернационализация на МСП и достъп до пазари;
- подкрепа за участието на български МСП впромоционални дейности в страната и в чужбина, вкл. свързване на български предприятия с чуждестранни партньори за подобряване на експортния им потенциал;
- реализиране на дейности по осъществяване на проактивенинвестиционен маркетинг, осигуряване на механизми за предоставяне на услуги на потенциални инвеститори; организиране и провеждане на събития/прояви в чужбина с цел привличане на инвеститори;
- подкрепа за участие на предприятията в различни европейски международни мрежи;
- усвояване на технологии, подобряващи ресурсната ефективност и високата въглеродоинтензивност на икономиката;
- реализиране на принципите на кръговата икономика от фирми в региона;
- подкрепа за развитие на предприятията от социалната икономика с цел създаване на условия за устойчива заетост на силно уязвими групи и изпълнение на социално-значими дейности;
- адаптиране на предприятията и работещите към промените на икономическата среда, вкл. реакции при криза;
- Практики, насърчаващи професионалната и географската мобилност.

Предвижда се подкрепата по отношение на МСП да бъде съобразена с приоритетите по отношение на икономическите дейности (идентифицирани и изведени в Националната стратегия за МСП 2021–2027) според потребностите и потенциала на предприятията в

отделните области (NUTS 3 райони), както и да включва разработване на силно фокусирана регионална стратегия за интелигентна специализация.

Проектите, които се предвижда да бъдат реализирани, включват:

- укрепване на инфраструктурата за НИРД и иновации, включително центрове за компетентност, центрове за трансфер на знания и комерсиализация на иновациите;
- изграждане на иновативен високотехнологичен парк – Варна в региона на Аспарухово;
- подкрепа за развитие на ИКТ Клъстер – Варна, действащ във Варненски регион, разширяване на неговата дейност в целия Североизточен регион и превръщането му в регионален център за обмяна на „ноу-хау“ и за развитие на икономическата конкурентоспособност в региона;
- изграждане на европейски цифров иновационен център (хъб), който ще стимулира широкото приемане на модерни цифрови технологии от промишлеността, от публичните организации и академичните среди.

ЦЕЛ 1.1.2. РАЗВИТИЕ НА БИЗНЕС И ИНДУСТРИАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА

Предвидените за реализация мерки включват:

- създаване и развитие на елементи от предприемаческата екосистема (бизнес инкубатори, споделени, пространства, технологични паркове и други);
- изграждане на нови индустриални паркове и зони чрез подходящи форми на организация, в т.ч. чрез публично-частна инициатива, подкрепена от държавната „Национална компания индустриални зони“, общинска, съвместно партньорство на общини, общинско-държавни, публично-частни партньорства;
- създаване на условия за ускорено изграждане на нови или развитие на съществуващи индустриални зони/паркове като важен елемент от регионалната екосистема в областта на трансфера на технологии, които ще осигуряват ключова подкрепа за развитие на предприятия в областите на интелигентната специализация. Чрез подкрепата за индустриалните зони/паркове ще се балансират регионалните екосистеми по веригата „местни предприятия – местни научноизследователски организации – местни власти“ както вътре в региона, така и извън него, с оглед разгръщане на иновационния потенциал за развитие на местните икономики и привличане на инвестиции.

По-важни проекти са:

– изграждане на нова индустриална зона/парк Варна–Аксаково. Проектът предвижда обслужването на територията да бъде с обществен транспорт – включително електричка;

– обособяване на „Индустриален парк – Суворово – Варна-запад“;

– изграждане на нова производствена зона/парк в община Девня, до пристанищния терминал „Варна Запад“;

- изграждане на проект за Индустриална зона/парк Търговище (115 дка, до главен път София – Варна, до жп линия, връзка с АМ „Хемус“);

- създаване на нова индустриална и логистична зона в град Шумен, част от проект „Индустриален Парк Шумен“ АД;

- реализиране на проект „Нов логистичен коридор на България: Азия – Варна – Шумен – Разград – Русе – Централна и източна Европа“ – EU Gateway. Официално е декларирана подкрепа на проекта от следните областни администрации: Варна, Добрич, Шумен, Разград, Русе, от общините Варна, Русе, Шумен, Добрич, Девня, Аксаково и Белослав и от пристанище Варна;

- изграждане на Индустриален Парк Добрич (с панаирна и логистична зона, високотехнологичен инкубатор, интермодален терминал, митница, силози и зърнен терминал, индустриален парк, изграждане на модерно международно летище в близост до индустриалния парк). Проектът ще се осъществи на част от терена на бившето военно летище Добрич.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.2.

УСТОЙЧИВО ОПОЛЗОТВОРЯВАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИЯ МЕСТЕН ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ

Устойчивото използване на специфичните потенциали на Североизточен регион за развитие на морската индустрия, селското стопанство и туризма е цел, допринасяща за регионалния растеж.

ЦЕЛ 1.2.1. ПОДКРЕПА ЗА ИКОНОМИКА, СВЪРЗАНА С МОРЕТО

Интегрираната морска политика (ИМП) е насочена към запазване на доброто състояние на морската околна среда и към създаване на възможно най-добър инвестиционен климат за устойчиво използване на потенциала на морето, включително за създаването на нови работни места и икономически растеж.

Морският пространствен план на Република България, който трябва да бъде готов до края на 2020 г., е един от важните инструменти на тази политика.

В съответствие със съвременните изисквания на Интегрираната морска политика на ЕС през периода 2021–2027 г. и с подкрепата на Европейския фонд за морско дело и рибарство ще се търсят възможности за обмен на добри практики и финансиране на проекти с цел обединяване на междусекторните политики за устойчив „син растеж“, в т.ч. за интегрирано управление на крайбрежните зони; подобряване на инфраструктурата, свързана с развитието на морската индустрия; насърчаване на устойчивото рибарство и опазването на водните биологични ресурси; създаване и развитие на регионални клъстери за морска индустрия; прилагане на екоиновативни технологии във всички сектори на морската икономика.

ЦЕЛ 1.2.2. УСТОЙЧИВО СЕЛСКО СТОПАНСТВО И АКТИВИЗИРАНЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Политиките в периода 2021–2027 г. ще се насочат към повишаване на конкурентоспособността на селското стопанство и същевременно ще засилят устойчивото му развитие. Подпомагането на доходите на земеделските стопани от ЕС вече е обвързано с грижливото отношение към околната среда и изменението на климата. Биологичното производство се очертава като важен приоритет.

В този контекст подкрепените дейности в Североизточен регион ще бъдат насочени към подпомагане на земеделските производители и МСП за по-широко използване на познанията и иновациите; подобряване на пазарната ориентация и повишаване на конкурентоспособността; подпомагане на МСП за възприемане и ефективно използване на цифровите технологии; развитие на биологично земеделие; създаване на нови продукти за биоиндустрията, нови биохимикали, биогориво, биофармацевтика и др.; подобряване на хидромелиоративните съоръжения.

ЦЕЛ 1.2.3. РАЗНООБРАЗЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИЯ ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ ЧРЕЗ АКТИВНО УСТОЙЧИВО ВКЛЮЧВАНЕ НА ПРИРОДНОТО И КУЛТУРНОТО БОГАТСТВО

Природното и културното наследство е едно от най-силно изразените сравнителни предимства на българските региони.

Разнообразяването на туристическия продукт със специфични видове туризъм и с активно включване на туристическите ресурси на хинтерланда ще допринесе за преодоляване на изразената сезонност на рекреативния морски туризъм.

Дейностите ще бъдат насочени към прилагане на мерки за диверсифициране на туристическите дейности на брега на морето и в близкия му хинтерланд със спа-туризъм, голф-туризъм, подводни спортове, селски, приключенски, ловен, аграрен и други видове туризъм. В по-далечния хинтерланд разнообразяването на туристическото предлагане ще се опира най-вече на богатото културно наследство и развитието на познавателен туризъм, подкрепен и от други рекреационно-туристически дейности в територията на по-отдалечените от брега общини.

Основните мерки, които могат да бъдат интегрирани в териториален пакет, включват:

- създаване на интегрирани туристически продукти за Североизточен регион;
- подкрепа за мерки, водещи до намаляване на сезонността в туристическия бизнес;
- предлагане на туристически пакети с възможност за комбиниране на голф, подводна археология и яхтен туризъм, съчетани с посещения за запознаване с културни и природни ценности във вътрешността на региона;
- разработване потенциала на нови дестинации (например Дуранкулашко езеро и „Шабленска тузла“);
- подкрепа за съхраняване и стимулиране на фестивалите и конкурсите в региона, които представят по уникален начин неговата културна идентичност и го определят като атрактивна европейска туристическа дестинация;
- подобряване на инфраструктурата, обслужваща туризма; изграждане на веломаршрутна мрежа в региона, свързана с посетителския туризъм в природна и урбанизирана среда;

- повишаване на инвестициите в реклама и маркетинг за промотирането на туристическия потенциал и туристическите продукти, включително чрез използване на нови методи с помощта на цифровите технологии.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2:

ПОСТИГАНЕ НА РАВЕН ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

Този приоритет е насочен към подобряване на човешкия капитал и повишаване привлекателността за обитаване в отделните части на СИР.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.1.

ИНВЕСТИЦИИ В ОБРАЗОВАНИЕ И УМЕНИЯ

В Североизточен регион функционира добре развита мрежа от учебни заведения и броят на лицата с висше образование е сравнително висок. Но все още системата на образованието и обучението не е достатъчно гъвкава и реформирана, за да удовлетвори по-пълно местните и регионалните нужди от професионални и технически кадри в различните сфери на икономиката, както и за изграждане на необходимите нови знания и умения на работната сила.

Планираните политики и мерки ще адресират следните области на въздействие:

- изграждане на нова и подобряване на качеството на изградената образователна инфраструктура, включително за осигуряване на задължителното предучилищно образование на децата от 4 години;
- провеждане на интегрирани мерки за подобряване достъпа до образование;
- подкрепа за професионалните и специализираните училища;
- програми за ограмотяване, основно сред ромското население и други уязвими групи, за придобиване на по-висока степен на образование, реализирани главно от училищата;
- подпомагане на общините за реализиране на дейности за образователна десегрегация;
- приобщаващо образование на децата и учениците със специални образователни потребности;
- прилагане на механизми за социална подкрепа;
- реинтеграцията на преждевременно напусналите образователната система.

Мерките за подобряване на уменията и съответствието им с изискванията на регионалния пазар на труда ще се фокусират върху:

- провеждане на политики за преструктуриране на образованието и обучението и подготовка на работещите, отговарящи на потребностите на съществуващия бизнес, както и на очакванията от страна на бъдещия бизнес, от квалифицирана работна ръка. Едновременно с това ще бъде поставен акцент върху подобряване

уменията и знанията на персонала, ангажиран в туристическото предлагане и селскостопанския сектор;

- периодично актуализиране на образователната програма на функциониращите 48 професионални училища в СИР – 21 в област Варна и 9 във всяка от областите Добрич, Търговище и Шумен – в широко партньорство с бизнеса и потребностите от ключови умения;
- разширяване на регионалния обхват на дуалното обучение и увеличаване на възможностите за осъществяването му по различни професии, съобразено с потребностите на бизнеса на регионално и местно ниво;
- оптимизиране на мрежата от професионални и специализирани училища с цел повишаване на тяхната атрактивност в съответствие с нуждите на пазара на труда;
- активно включване на организациите на бизнеса в определянето на изискванията към специфични умения и познания;
- предлагане на обучение по професии и специалности с приоритетно значение за регионалния пазар на труда;
- придобиване на по-добра цифровата грамотност;
- осигуряване на образователна среда за равноправен достъп до учене през целия живот.

Подходът на интегрираните териториални инвестиции ще бъде широко застъпен в изпълняваните мерки. Като подходящи за този подход се определят дейностите, свързани със:

- създаване на условия за достъп до образование чрез преодоляване на демографски, социални и културни бариери;
- комплексни програми на общинско ниво за десегрегация на училищата, превенция на вторичната сегрегация и против дискриминацията;
- подкрепа на професионално образование и обучение на регионално ниво;
- развитие на дуалната система на обучение;
- ограмотяване на възрастни;
- валидиране на знания, умения и компетентности.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.2.

ПОДОБРЯВАНЕ НА ДОСТЪПА ДО КАЧЕСТВЕНИ ЗДРАВНИ И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ

Системата на здравеопазването и социалните услуги на региона е сравнително добре развита и като цяло покрива нуждите от здравна и социална помощ. Проблем в системата на здравеопазването и социалните услуги е осигуряването на равни възможности за достъп

до здравните и социалните услуги на всички, включително и на живеещите в отдалечени малки населени места, и повишаването на качеството на здравните и социалните услуги.

ЦЕЛ 2.2.1. ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНИ ЗДРАВНИ УСЛУГИ

Грижите за здравето на населението са насочени към осигуряване на равен достъп до качествени, устойчиви и достъпни медицински услуги чрез развитие на инфраструктурата.

Предвидените мерки включват:

- териториално фокусиране на интервенциите, което да подобри достъпа на населението до първична, специализирана и болнична помощ;
- осигуряване достъп на всеки гражданин до здравна помощ и услуги;
- подобряване на материално-техническата база на държавните и общински болници, както и повишаване на осигуреността им с медицинска апаратура и медицински специалисти;
- изграждане на хеликоптерни площадки и осигуряване на връзки с болнични заведения в региона;
- инвестиране в специализирани болници и отделения;
- развитие на електронното здравеопазване;
- икономически ефективни мерки за намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите;
- финансиране на нови условия за предлагане на услуги от общопрактикуващи лекари в труднодостъпни райони.

ЦЕЛ 2.2.2. ПРЕДОСТАВЯНЕ НА СОЦИАЛНИ УСЛУГИ. ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА РИСКОВЕТЕ ЗА СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ

Основната цел е гарантиране разкриването на социални услуги, които да отговорят на конкретните потребности на хората от целевите групи на територията на общините и региона, като въвеждането на регионалния (областния) принцип на планиране и развитие на социални услуги, който да стимулира инициативността и да създаде условия за максимална гъвкавост при получаването на икономически по-изгодни, финансово по-обосновани и по-достъпни за по-широк кръг потребители социални услуги. Разширяване на партньорството между заинтересованите страни и развитие на междусекторното сътрудничество за изпълнение на интегрираните мерки ще подпомогне ефективното изпълнение на тази цел.

Деинституционализацията на грижата за деца и възрастни хора също ще бъде обект на целенасочени усилия успоредно с предоставянето на услуги в домашна среда, в специализирана среда, услугите, които се предоставят мобилно, включително изграждането на необходимата инфраструктура и доставката на оборудване.

В периода 2021–2027 г. се планира да се реализират следните дейности:

- реформиране на съществуващите Домове за стари хора;
- създаване на нови социални услуги за резидентна грижа за възрастни;
- създаване на нови социални и интегрирани здравно-социални услуги за резидентна грижа за лица с увреждания;

- създаване на съпътстващи специализирани и консултативни социални услуги за лица с увреждани;
- развитие на услуги в общността, свързани с превенцията на изоставянето на деца от групи в неравностойно положение;
- осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни междусекторни услуги с цел превенция на социалното изключване;
- развитие на интегрирани услуги в подкрепа на ранното детско развитие чрез изграждане на Центрове за ранно детско развитие;
- подобряване на средата в съществуващи социални услуги/реформиране на съществуващи социални услуги;
- превенция и подкрепа за децата в риск и техните семейства.

В областта на социалното включване са идентифицирани мерки за подобряване на пригодността за заетост на уязвимите групи чрез интегрирана подкрепа в сферата на образованието, здравеопазването, заетостта и социалните услуги при реализиране на общи цели за социално включване, както и за осигуряване на заетост за уязвими групи на пазара на труда. Те могат да се идентифицират като:

- Активиране, мотивиране и включване в заетост на неактивни и безработни младежи, в т.ч. продължително безработните и NEETs;
- Подобряване конкурентоспособността на младежите като уязвима група на пазара на труда чрез повишаване на уменията, компетенциите и професионалната квалификация с отчитане на регионалните възможности на пазара на труда и икономиката;
- Мерки за повишаване на достъпа на младежите до пазара на труда – осигуряване на заетост, трудово консултиране, кариерно ориентиране, стажове, обучение на работното място и др.

Предвижда се подкрепа за осигуряването на модерни и достъпни общински жилища за настаняване на уязвими групи от населението и други групи в неравностойно положение, включително роми, чрез изграждане, реконструкция, ремонт и разширяването на достъпни жилища за настаняване на представители на целевите групи и рехабилитация на прилежащите пространства.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.3.

ПОДОБРЯВАНЕ НА КУЛТУРНАТА И СПОРТНАТА ИНФРАСТРУКТУРА

Целта преследва подобряване качествата на тази специфична инфраструктура, обекти на която в региона са от национална значимост и са пряко свързани с валоризация на териториите, в които попадат.

По тази цел ще се подкрепят мерки, свързани с осигуряване на достъп до културно и природно наследство чрез изграждане, реконструкция и модернизация на културната инфраструктура – театри, музеи и художествени галерии, библиотеки, читалища, включително мерки за подобряване достъпа на лицата в неравностойно положение до културните институции.

Мерките за подобряване на спортната инфраструктура ще бъдат насочени основно към изграждане и модернизиране на инфраструктура и оборудване за масов спорт.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3:

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ И СБЛИЖАВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВА ОКОЛНА СРЕДА

Преодоляването на значителните териториални неравновесия в региона ще се постига чрез подобряване на транспортната и комуникационна свързаност и чрез стимулиране развитието на градовете-центрове от различните йерархични равнища. Регионалното развитие трябва да бъде съчетано със съблюдаване на принципа на устойчиво развитие и намаляване на консумацията на енергия и суровини, развитие на „зелена" и „синя" икономика и осъществяване на преход към нисковъглеродна икономика.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.1.

БЪРЗА И СИГУРНА ТРАНСПОРТНА И ЦИФРОВА СВЪРЗАНОСТ

Водещо условие за постигането на по-добра транспортна и цифрова свързаност (външна и вътрешна) в Североизточен регион е ефективното поддържане, модернизация и развитие на инфраструктурата.

Подходящите условия за реализиране на комбинирани превози на товари „море – река" (връзка р. Дунав – Черно море) и „море – път/жп линия" са потенциал за развитие на транспорта като важен сектор на регионалната икономика.

Дейностите за реализиране на тази специфична цел съгласно Интегрираната транспортна стратегия в периода до 2030 г. ще бъдат насочени към осигуряване на качествен и достъпен транспорт във всички региони на страната чрез:

- създаване на оптимални връзки между автомобилния, железопътния, въздушния и водния транспорт (по море и по вътрешни водни пътища);
- реконструкция и модернизация на участъците от мрежите с недостатъчен капацитет;
- подобряване на качеството и характеристиките на транспортната мрежа;
- подобряване на регионално ниво на достъпа до националната транспортна мрежа и транспортните коридори;
- осигуряване на достъпни задължителни обществени превозни услуги;
- изграждане на необходими нови връзки в транспортната мрежа;
- осигуряване на достъпен транспорт за лица с намалена подвижност.

Важни транспортни проекти, които се планира да бъдат реализирани и които осигуряват свързаността с другите региони и големи градове в страната и направленията на TEN-T мрежата, са доизграждането на мрежата от автомагистрали и първокласни пътища:

- доизграждане на АМ „Хемус“,
- АМ „Черно море“,
- скоростен път I-2 „Русе – Шумен“,
- скоростен път „Варна – Шабла – Дуранкулак“,
- скоростен път „Силистра – Шумен – Карнобат – Ямбол – ГКПП Лесово“.

Изграждането на АМ „Черно море“ между Варна и Бургас ще осигури не само нова транспортна връзка между магистралите „Хемус“ и „Тракия“, но и същевременно ще подобри съществено обслужването на крайбрежието, като ще изведе транзитния трафик по-далеч от чувствителната крайбрежна територия, курортните селища и комплекси по брега. Магистралата е част от бъдещ автомагистрален ринг около Черно море, който ще обвърже всички страни по крайбрежието и ще спомогне за разширяване на трансграничното и регионалното сътрудничество в Черноморската зона.

Реализирането на проектите за скоростни пътища Русе – Шумен, Варна – Шабла – Дуранкулак с връзка към Констанца и Тулча в Румъния и модернизирането на направлението Варна – Добрич с продължение до Силистра ще допринесат за изпълнението на целите на АНКПР: „Свързване на българските градове в оси на урбанистично развитие, приобщени в общоевропейската мрежа от градове с транснационално значение и в общоевропейските оси на развитие“, както и „Развитие на главните и второстепенните транспортни оси за постигане на модел „решетка“, насочен към укрепване на функциите на вече изявените урбанизационни центрове, разширяване на полетата им на влияние и подобряване на достъпа до пазара на труда и социални услуги“.

За преодоляване на вътрешнорегионалните различия и неравенства е важно подобряване на транспортната инфраструктура с регионално значение – пътища от 2-ри и 3-ти клас, както и на общинските пътища.

Целесъобразни проекти в тази връзка са:

- изграждане и поддържане на регионални пътища, свързани с развитието на туризма в курортните селища и комплекси по брега (напр. Шкорпиловци – Бяла, Балчик – Кранево, Добрич – Албена);
- реконструкция и рехабилитация на републикански път II-27 Нови пазар – Добрич – Балчик;
- рехабилитация на път III клас – Попово, Търговище, Преслав, Върбица;
- възстановяване дейността на Летище „Търговище“ (регионално летище, пуснато в експлоатация през 1969 г., което може да обслужва пътнически и товарни самолети от малък и среден клас. Разположено е на 16 km североизточно от гр. Търговище, на 25 km от гр. Шумен и на 30 km от гр. Разград. Уникалното му разположение дава възможност да обслужва обширен район. Закрито за полети в края на 1999 г.);

- проучване на възможностите за осъществяване на линейна връзка (или съвкупност от линейни връзки – стандартна ЖП линия, теснолинейна, тип „леко метро“ или трамвай) и осигуряване на ефективен, сигурен, безопасен и екологичен транспортен коридор в най-натоварените туристически зони по оста на урбанизация Бургас – Варна – Балчик – Каварна – Шабла и скоростен път Варна – Шабла – Дуранкулак;

- изграждане на интермодален терминал „Варна“. Целта на изграждането на интермодален терминал (ИМТ) в района на град Варна е подобряване на интермодалността в югоизточния регион на ЕС чрез създаване на условия за оптимално взаимодействие и интеграция на различните видове транспорт. Изграждането на новите терминали и успешното включване на Пристанище Варна в нарастващия товарооборот в Черно море ще утвърди Варна като основен логистичен и дистрибуторен център между Европа и Азия;

- възстановяването на проектните параметри на жп линията Русе – Варна е в подкрепа на интермодалните превози в СИР;

- модернизация на железопътната линия Карнобат – Синдел.

Тези проекти са в подкрепа на интермодалните превози в Североизточен регион. Като резултат от осъществяването на проектите се очаква предоставянето на възможност за ефективно транспортиране на големи обеми товари от Черно море до Централна Европа и търговските възли в ЕС.

С изграждането на ИМТ „Варна“ се цели да се обезпечат възможности за добри транспортни връзки в направленията: Варна – София и обратно; Варна – Русе с възможност за ефективна връзка с Констанца и обратно; Варна – Бургас с възможност за ефективна връзка с Истанбул и обратно.

Добрата **цифрова свързаност с високоскоростни мрежи** е от решаващо значение за прехода към цифрови технологии на икономиките на Североизточен регион. Целенасоченото изграждане на цифрова инфраструктура трябва да осигури преодоляване на значителното изоставане в Европа по интернет достъп в слабо населените региони и по дигитални умения. Широколентовият достъп до интернет се счита за един от основните инструменти за подобряване на благосъстоянието и преодоляване на териториалните дисбаланси. Наред с икономическите и социалните ползи от ИКТ, широколентовият достъп създава възможности за преодоляване на пречки в развитието на отдалечени, изолирани и изостанали райони.

В тази връзка се предвижда:

- разширяване и подобряване на цифровите и обществените услуги, предоставяни на предприятията и обществото. В това измерение влизат електронното правителство и здравеопазване;

- развитие на цифрови технологии в подкрепа на „умен/интелигентен град“ и „умни/интелигентни региони“;

- значително подобряване на равнището на уменията на населението в областта на цифровите технологии;

– засилване на цифровизацията в селските райони чрез разширяване на достъпа до скоростни комуникации, с което ще се повиши качеството на живота в тези райони.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.2.
ГРАДСКО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ

Моделът на йерархичната система от градове–центрове, простиращи влиянието си върху различни по площ териториални ареали, в Североизточен регион включва 1 голям град, център с национално значение за територията на региона – Варна.

Сериозни акценти за развитието на Варненската агломерация са свързани с оптимално организиране на пристанищно транспортната и търговска дейност, морската индустрия, овладяване и насочване на туристическата урбанизация, адекватно развитие на научните, образователните и културните функции на града като балансьор на столицата.

За Североизточен регион е от значение да се балансира големият контраст между Варна и останалата територия, като се стимулират градовете от 3-то ниво – средните градове, центрове с регионално значение за територията на областите и областни центрове – Търговище, Шумен, Добрич. Те могат да изиграят ролята на балансьори и да намалят до известна степен неравномерното развитие на селищната мрежа на региона по отношение на големите градове, както и да покрият по-равномерно територията с публични услуги от по-висока степен. Тяхното успешно развитие е свързано с прилагане на активна политика за съживяване на традиционни и привличане на нови производства, за ефективно преструктуриране и обновяване на производствените им зони и пестеливо изразходване на земя за нови производствени дейности. Създаване на възможност за възстановяване на дейността на Летище „Търговище“ ще засили ролята на градовете Търговище, Попово, Шумен и Добрич и развитието им и ще бъде насърчен инвестиционният интерес към тях.

За гарантиране на устойчивото и интегрирано развитие на градовете се предвижда поредица от мерки и действия за подобряване на градската структура и функционалната им зона, които се опират на интегрирания подход на планиране и интегрирани териториални инвестиции.

Освен подкрепа за икономически дейности, изграждане на нови и реконструкция на съществуващи индустриални зони/паркове, спорт, културна инфраструктура, туризъм с прилагането на интегриран подход на планиране и управление на градското развитие и градската среда, следва да се предприемат мерки за подкрепа за зелена градска инфраструктура с възможности за насищането ѝ с нови елементи, като зоопаркове и други аспекти (обекти и услуги) на грижата за животните; сигурност в обществените пространства; обновяване на квартали/специфични територии от градовете с неблагоприятни социално-икономически характеристики; енергийна ефективност и обновяване на жилищни и обществени сгради; осигуряване на модерни и достъпни общински жилища за настаняване на уязвими групи от населението и други групи в неравностойно положение.

Мерките за устойчива градска мобилност имат за цел да задоволят нуждите от мобилност на хората и бизнеса в градовете и техните околности, да осигурят по-добро качество на живот и да обезпечат достъп до работни места, услуги и отдих за всички. Движещ момент

в програмният период ще е реализирането на „Зелена мобилност“ – пилотна схема за подкрепа на устойчивата градска мобилност чрез мерки за развитие на екологични, безопасни, функционални и енергийно ефективни транспортни системи. Целите са Интегриране на нулевоемисионни превозни средства на обществения транспорт в транспортната система на градовете и изпълнение на съпътстващи интегрирани мерки за осигуряване на зарядни станции за превозните средства на обществения транспорт.

В региона има добре и равномерно развита мрежа от 10 малки градове от 4-то ниво: Попово, Провадия, Нови Пазар, Балчик, Каварна, Девня, Велики Преслав, Омуртаг, Генерал Тошево и Тервел, които са се наложили като традиционни центрове с традиции в обслужването и връзка със заобикалящите ги селски населени места. Тази особеност на селищната мрежа дава шансове чрез малките градове да се подобрява качеството на предлаганите услуги в изостаналите селски райони, което е в унисон с европейските политики за социално и териториално сближаване. От значение е и укрепването на общинските центрове от 5-то йерархично ниво, особено в периферните и граничните райони. Тези центрове са 21 броя: Антоново, Опака; Венец, Върбица, Каолиново, Каспичан, Никола Козлево, Смядово, Хитрино; Добрич-селска, Крушари, Шабла; Аврен, Аксаково, Белослав, Бяла, Ветрино, Вълчи дол, Долни чифлик, Дългопол, Суворово.

Предвидените мерки за интегрирано развитие на малките градове включват създаване на предпоставки за диверсифициране на икономическите активности, осигуряване на равен достъп до здравеопазване, развитие на социални услуги; изграждане на свързващата инфраструктура между агломерационните ареали и съседните територии, по-малките градове и села, с което да се подобри достъпът до услуги, качеството на живот и капацитетът на територията; развитие на подходящ туристически профил; дейности за модернизиране на селското стопанство, биоземеделие и други дейности, подкрепящи устойчивото селско стопанство.

Ще се подкрепят интегрирани териториални проекти в по-малките икономически центрове и техните връзки с големите центрове на икономическа дейност.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.3.

ЗАПАЗВАНЕ И ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ОКОЛНАТА СРЕДА

В сектора на водите се предвижда изграждане и реконструкция на ВиК инфраструктура въз основа на РПИП в съответствие с нормативната база, приоритетно в агломерации с над 10 000 екв.ж., а при наличен финансов ресурс и в агломерации с между 2 000 и 10 000 екв. ж.

Ще бъдат финансирани и мерки от ПУРБ и ПУРН за подобряване на състоянието на водите; разработването на съвместни политики, процедури и проекти за намаляване на риска от бедствия и подобряване нивото на реагиране на съставните части на единната спасителна система, особено свързани с риска от наводнения в урбанизирани и неурбанизирани територии; опазване качеството на водите, предназначени за питейно-битово водоснабдяване, включително установяване на зони за опазването им в района на съоръженията за водовземане и др.

Ще бъдат стимулирани дейности и свързаните с тях необходими мерки за адаптация и ограничаване на риска от бедствия, като свлачищна дейност, морска и речна абразия и други.

Предвижда се подкрепа чрез подхода за интегрирани териториални инвестиции (ИТИ) за изграждане на Индустриални зони/паркове в случаите, в които необходимата ВиК инфраструктура е идентифицирана в разработено РПИП за обособената територия.

Дейностите и проектите ще бъдат насочени към преодоляване на значителните дефицити, породени от липсата или недоброто качество на екологична инфраструктура, в т.ч.:

- Ще се оптимизира събирането и третирането на отпадъци и ще бъдат внедрявани съвременни технологии за разделно събиране, предварително третиране, компостиране на биоразградимите отпадъци с цел повишаване на количествата рециклирани отпадъци и стимулиране на повторната употреба. Ще продължи приоритетно рекултивацията на депата за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания.
- Ще се предприемт мерки за изграждане на системи/центрове за разделно събиране и подготовка за повторна употреба и поправка“.
- Ще бъдат предприети действия за поддържане на благоприятна за качеството на атмосферния въздух градска среда, включително зелена инфраструктура, поддържане на зелените площи, почистване на замърсените и лошо поддържани пътни настилки и др.
- Политиката по отношение на градовете ще бъде развитието на устойчиви системи на градски транспорт, целящи осигуряването на по-качествен и устойчив градски транспорт.
- Мерки за намаляване на замърсяването на въздуха от битовото отопление – поетапна подмяна на отоплителни уреди на твърдо гориво, въвеждане на зони с ниски емисии, разширяване на мрежата за централно топлоснабдяване.

Фокусът на интервенциите ще бъде към общините с нарушено качество на въздуха.

Следва да се предприемат действия, насочени към изпълнение на пакета „Кръгова икономика“, с цел превръщане на отпадъците в ресурси.

Ще се реализират мерки за подобряване на енергийната инфраструктура и енергийната ефективност.

Дейностите по тази специфична цел предвиждат и изпълнение на мерки за реконструкция и изграждане на ВиК инфраструктурата. По отношение на водоснабдяването се предвижда извършване на оценка на нивото на течовете по водоснабдителната система и изготвяне на план с действия за намаляване на течовете. Приоритетни ще останат дейностите по управление на отпадъчните води и повишаването на свързаността на населението с пречиствателни станции за отпадъчни води, при подобряване на технологиите на пречистване и постигане на съответствие с изискванията на националното и европейското законодателство.

За всички посочени по-горе мерки се предвижда тяхното изпълнение в СИР чрез подхода за интегрирани териториални инвестиции (ИТИ).

Изграждането на регионален газов хъб „Балкан“ е най-сериозният проект от енергийната инфраструктура на страната и региона.

Предвид по-високите цели, определени в пакета климат/енергетика за 2030 г., за дял на ВЕИ вече от 27 %, политиката за изграждане на ВЕИ ще се наложи да претърпи известни

промени, като се отчетат и специфичните технически проблеми, свързани с присъединяването на ВЕИ. Тези съображения вероятно ще наложат известни промени в енергийната политика на България и допълнително ориентиране към децентрализирано производство на енергия от ВЕИ, присъединяващи се на по-ниски нива на напрежение.

В тази връзка в СИР вниманието би могло да се насочи към използването на биомасата като ВИ, което се подценява, а редица проучвания сочат, че в България има голям и неизползван потенциал за тази област.

В допълнение, за развитието на производството на електроенергия от възобновяеми енергийни източници съществуват и редица ограничения, между които наличие на защитени територии, защитени зони и природни местообитания, пътища на мигриращи птици, висококатегорийни плодородни земи, редица от които са налице в СИР.

В областта на **биологичното разнообразие** мерките са свързани с развитие на мрежата Натура 2000, в т.ч. мерки, насочени към подобряване на природозащитното състояние на природни местообитания и видове (включително птици), мерки за опазване/ възстановяване на екосистемите и присъщото им биологичното разнообразие с фокус върху подобряване на екосистемите и екосистемните услуги и осигуряване свързаността на мрежата Натура 2000. Планиране и реализиране на съвместни действия за опазване на природата и биологичното разнообразие при съобразяване с постановките на Регламент за възстановяване на природата и Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (документите са в проект). Ще се наблегне и на дейности като:

- Осигуряване на условия за опазване на застрашени видове ex situ чрез отглеждане на екземпляри в съответните обекти, както и съхранение на генетичен материал в контролирани от човека условия;
- Създаване на постоянни площадки за наблюдение за осигуряване на данни за параметрите съгласно ICP Forests Manual;
- Работа със заинтересованите страни в рамките на противодействието срещу бракониерството, трафика и незаконната търговия с екземпляри от дивата флора и фауна;
- Съществуват възможности да бъдат реализирани проекти чрез подхода на интегрираните териториални инвестиции.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.4.

ТРАНСГРАНИЧНО И ТРАНСНАЦИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Един от сериозните инструменти за насърчаване на социално-икономическото развитие на граничните райони е трансграничното сътрудничество.

Местните специфики, анализираният опит и добри практики, както и дефинираните в АНКПР потенциали и пречки за развитие са отправна точка за **мерките** за трансгранично сътрудничество с очакван най-осезаем положителен ефект от регионална гледна точка:

- инвестиране в съвместни дейности, насочени към адаптация и смекчаване на изменението на климата, със силен акцент върху устойчиви и екологични мерки;
- подпомагане на съвместни трансгранични действия за насърчаване на прехода към кръгова икономика, включително изграждане на капацитет на

заинтересованите страни, кампании за повишаване на осведомеността за насърчаване на устойчиви практики и поведение;

- разработване на електронно управление на регионално и местно равнище (ключово действие, произтичащо от Съобщението за граничните препятствия);
- използване на съвместни териториални инструменти, съобразени с контекста в трансграничния регион, с оглед справяне с конкретни ситуации;
- насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността на МСП чрез включването им като краен получател на помощта по програмите за ТГС;
- инвестиране в общи продукти и услуги, свързани с историческото, природното и културното наследство, със силен акцент върху създаването на заетост за малките и семейните предприятия;
- развитие на алтернативни форми на туризъм с по-висока добавена стойност за социално-икономическото и териториалното развитие на региона. Съвместните инициативи в тази връзка могат да бъдат реализирани и чрез инструменти за интегрирано териториално развитие, основани на съвместни стратегии за териториално развитие;
- инвестиране в образование, повишаване на квалификацията и обмен на студенти (ако е приложимо);
- разработване на съвместни политики, процедури и проекти за намаляване на риска от бедствия и подобряване нивото на реагиране на съставните части на единната спасителна система;
- подобряване на транспортната свързаност и достъпността, повишаване на трансграничната мобилност и разкриване потенциала на река Дунав като основен транспортен коридор;
- подкрепа за въвеждането на електронни услуги в образованието, здравеопазването, бизнеса и културата;
- изпълнение на съвместни мерки за стимулиране на заетостта чрез подкрепа за подходящи учебни дейности и активно включване на уязвимите групи;
- обмен на добри практики и изпълнение на съвместни мерки, насочени към политиките за устойчив „син растеж“, за интегрирано управление на крайбрежните зони, морско наблюдение, намаляване на рисковете и повишаване на ефективността в опазването и използването на ресурсите, в съответствие със съвременните изисквания на Интегрираната морска политика на ЕС.

3.2. Описание на интегриран подход, който дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие

Дефинираните специфични цели и предвидените за постигането им мерки създават основа/възможност за използването на интегриран подход при реализирането на свързаните с тях операции. Те отразяват по адекватен начин факторите, условията и потенциала на разглежданата територия, съобразени са с характерните особености на мрежата от населени места и отделните сектори на икономиката.

Като резултат от успешното изпълнение на интегрираната териториална стратегия се очаква постигнатите цели да осигурят осезаем напредък в балансираното и устойчиво развитие на региона. Очаква се заинтересованите страни и местните общности да повишат своята увереност, разбиране и желание за участие в процеса на интегрирано регионално планиране и изпълнение на проекти.

Стратегията създава условия за съставяне на свързани с местния контекст (нужди и потенциали) комбинации от взаимосвързани и допълващи се проекти, отговарящи на дефинираните мерки и водещи до постигане на набелязаните цели.

Отделните елементи на секторните политики на ниво регион трябва да бъдат комбинирани с оглед техните взаимозависимости, възможността по най-ефективен и ефикасен начин да се активират местните потенциали и адресират местните нужди и проблеми и съобразно вижданията и възможностите на местните общности.

В табличен вид (Таблица П 12, *Приложение*) са показани връзките между конкретните нужди и потенциали и предвидените мерки. Съвкупността от мерки адресираща отделна нужда или потенциал е основа за създаване на интегрирани проекти или концепции за ИТИ. Така по ясен начин се показва създадената възможност за интегриран отговор на местните нужди, като активно се използва местния потенциал за развитие и енергията на местните общности.

Целта на таблицата е да онагледи резултата от използваните в стратегията подходи – реална възможност за прилагане на интегриран подход и на ниво проекти (интегрирани проекти и концепции за ИТИ). Показаните връзки между нужди и потенциали и предвидените мерки и дейности са неизчерпателни и съобразени с мащаба на ИТСР. При изготвяне на интегрирани проекти и концепции за ИТИ са възможни и други обусловени от конкретния контекст колаборации.

Мерки свързани с конкретни населени места и територии и с възможност да бъдат изпълнявани съвместно от няколко общини, както и мерки насърчаващи развитието на градско-селските връзки са разработени в **т.2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични характеристики, проблеми и потенциали.** Същата точка съдържа и списък с идентифицираните проекти със стратегическо значение за развитието на региона.

4. ОПИСАНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ПАРТНЬОРИ В ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ИТСР И НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ КОНСУЛТАЦИИ

4.1. Идентифициране на всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона

Един от основните принципи, на които се основава провеждането на държавната политика за регионално развитие съгласно Закона за регионалното развитие, е принципът за партньорство, публичност и прозрачност на всички нива. Прилагането на принципа на партньорство е важен механизъм за повишаване на устойчивостта на взетите решения и планираните цели и задачи, за ефективността на тяхната реализация.

Основната цел на прилагането на информираност и публичност във връзка с ИТСР е повишаване обществената осведоменост и осигуряване прозрачност при прилагане на мерките за регионално развитие. Заедно с това, публичните консултации повишават обществената ангажираност и съпричастност на местните общности и на всички заинтересовани страни и подпомагат процеса на събиране на ценна информация за вземане на правилни решения.

Основна отговорност за осигуряване на информация и публичност на процеса на разработване, съгласуване, актуализиране и изпълнение на ИТСР имат Министърът на регионалното развитие и областните управители в съответствие със своите компетенции. Но във всички етапи на разработване и прилагане участват, и отговорностите се разпределят между всички групи партньори: административни структури (централни, териториални) на изпълнителната власт, икономически и социални партньори, НПО, граждански сдружения, широка общественост. В зависимост от етапа, нивото на съучастие се проявява в различна степен. При взаимодействие между целевите групи бяха прилагани всички приети форми на взаимодействие: информиране, консултиране и съгласуваност, ангажираност и активно участие.

Идентифицираните заинтересовани страни в процеса на изготвяне на Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 са министерства, държавни и изпълнителни агенции или техни териториални звена, областни управители и местни власти, национално представителните организации на работодателите и на работниците и служителите, представителите на академичните среди, юридически и физически лица, имащи отношение към пространственото развитие.

При съвместната работа беше стимулиран подходът „отдолу-нагоре“ при идентифициране на нуждите, потенциала за развитие и възможните решения. Определянето на целите на ИТСР и на мерките, чрез които ще се реализират тези цели, бяха планирани с активното участие на всички партньори и заинтересовани страни. Други *методи и подходи*, използвани в процеса на публични консултации, са груповата експертна оценка, мозъчната атака, социологически методи и подходи за интервюиране на важни участници в развитието на региона.

Приложени са препоръчани в документите на международни организации (Обединените нации, Европейската комисия[37], Организацията за икономическо сътрудничество и развитие) *основни принципи* за представителност, равнопоставеност, баланс на представителите, повишена култура на диалог, информиране за резултатите от участието.

Процесът на консултации всъщност стартира още в началото с цел актуализиране на наличните данни, необходими за разработването на ИТСР, и информиране на всички областни и общински администрации и основни заинтересовани страни. Етапите, през които преминава този процес, следват указанията на ЕК и са обобщени в 6 стъпки[38]:

- *Предварително планиране* на консултациите

Тази дейност е елемент от подготовката на Техническото предложение, съгласувана е с Възложителя и е отразена в придружаващите документи по изпълнение на обществената поръчка, включително и във Времевия план-график.

Идентифициране на заинтересовани участници

В Техническото предложение е изготвен списък на групите от заинтересовани страни, който е допълнен по предложение на Министерството на регионалното развитие и благоустройството с представителите на МИГ, на НПО и на академичните среди в региона. Идентифицирането на заинтересованите страни обхваща представителите на трите групи заинтересовани страни: а) институции, фирми и общности, пряко засегнати от развитието на планираните дейности в ИТСР или които с дейността си могат да повлияят върху развитието на региона; б) притежаващите информация, ресурси и компетенции и ангажираните в поддържането на информацията, необходима за разработването на ИТСР; и в) участниците в изпълнението и контрола по прилагането на ИТСР. Участниците от тези три групи са систематизирани и в зависимост от йерархичното ниво, което представляват в етапите на разработване, обсъждане, прилагане и контрол на ИТСР и процеса на публични консултации – национално, регионално и местно (областно и общинско).[39]

- *Подготовка на документи* за консултации

За всеки етап от разработването и обсъждането на Интегрираната териториална стратегия на региона за процеса на публични консултации са подготвени и представени различни материали – презентации, извадки от систематизирани визия, стратегически цели и приоритети, работна версия на документа и др.

- *Избор на подходящи инструменти и провеждане на консултации*

Инструментите за публични консултации са съобразени с характера на документа, неговия пилотен характер за Р. България и региона и изводите от досегашната практика по обсъждане на стратегически документи от национално и регионално ниво. Избраните подходи, методи и процедури са променени в процеса на работа поради обявеното извънредно положение в страната. Значителна част от срещите на място в процеса на

[37] European Commission, (2002) 'Towards a reinforced culture of consultation and dialogue – General principles and minimum standards for consultation of interested parties by the Commission', COM (2002) 704; http://europa.eu.int/comm/secretariat-general/index_en.htm

[38] http://www.strategy.bg/StaticPages/CalculatingManual.aspx?guidanceType=2&sectionName=PublicConsultationStandards

[39] *Вж. Приложение*: Списък на заинтересованите страни и партньори.

публичните консултации са подменени с дистанционен обмен на становища и предложения със съдействието на представителите на МРРБ, на НСОРБ и на областните администрации, за да може да се включат и представители на всички общини.

- *Анализ на получените коментари, предложения и информация* и тяхното отразяване във финалната версия на ИСТР

Получените становища и предложения са отразени в три етапа – като част от предварителните съгласувателни процедури с държавните институции и техните структури, като част от публичните консултации на регионално равнище, проведени със съдействието на Регионалните съвети за развитие (РСР), и като част по по-широката открита публична дискусия посредством страницата на МС за обществени консултации и съдействието на МРРБ, НСОРБ и ОА.

- Осигуряване на *обратна връзка* към заинтересованите и активни участници.

Независимо от обявеното в страната извънредно положение от 16 март до 13 май 2020 г., директна обратна връзка по електронен път или по телефон е осъществена във всички случаи, в които има предоставени координати за контакт. В останалите случаи резултатите от проведените консултации, систематизирането на постъпилите становища и мотивите за тяхното приемане или отхвърляне, както и начините на отразяването им в окончателната версия на ИТСР става посредством възприетата таблична форма.

4.2. Резюме на проведените обсъждания и приноса на партньорите при разработването на ИТСР.

В хода на изпълнението на задачата бяха проведени обществени обсъждания със заинтересованите страни в рамките на заседанията на Регионалните съвети за развитие, създадени във всеки регион от ниво 2.

По предварително заявен и съгласуван със заинтересованите страни график на 12.12.2019 г. в гр. Търговище бе проведено заседание на Регионалния съвет за развитие.

В хода на дискусията по време на заседанието участваха широк кръг заинтересовани страни. Бяха направени коментари и предложения с препоръки към окончателните документи. Бяха отчетени и конкретни стъпки за напредък в разработките.

Проблемите за развитието на региона, неговият потенциал и стратегическите цели на ИТСР бяха обсъдени допълнително и на разширеното заседание на представителите на областните и общински администрации по инициатива на НСОРБ, проведено на 07.02.2020 г. в гр. Варна.

Получените в хода на проведените обществени консултации предложения и мнения на представителите на заинтересованите страни и гражданските сдружения съдействаха за подобряване качеството на документа и обогатяване на предвидените дейности за постигане целите на ИТСР.

4.3. Комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати.

Основните инструменти за осигуряване на информация и публичност са годишните доклади и междинната оценка, както и последващата оценка след края на периода на

действие на плана. В процеса на изпълнение на ИТСР те ще бъдат изготвени и обсъдени при спазване и изпълнение на основните форми на взаимодействие за осъществяване на партньорства и осигуряване на публичност. До тях ще имат достъп всички на страниците на областните администрации и на МРРБ в интернет.

В процеса на изпълнение е важно поддържането на изградените вече ефективни партньорства. Това ще даде реални шансове за постигане на стратегическите цели по максимално ефективен и ефикасен начин.

Механизмът за прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация ще се разгледа както в процеса на изготвянето на ИТСР, така и в процеса на изпълнението му.

Изградената система за регионална координация на основата на ефективни партньорства и широка информираност и публичност на действията, включително между оперативните програми, действащи на територията на региона, има ключова роля за изпълнението на регионалния план за развитие.

Действията на партньорите са важен фактор за интегриране на глобалните екологични въпроси в процеса на планиране, избягване на потенциалните рискове от климатичните промени и постигане на климатична сигурност. В етапите на наблюдение и оценка на ИТСР е от особена важност активното участие на местните и регионалните екологични власти за своевременно координиране и комуникиране при разрешаване на потенциални „конфликти“ между развитието и околната среда, при запазване на равновесието в екосистемите. Предпоставка за устойчиво развитие е и възможността за създаване на форуми за „нов диалог“, консултации и ясни механизми за комбинирането на становищата на всички консултирани.

За повишаване нивото на информираност и подпомагане процеса на партньорското участие могат да бъдат използвани следните инструменти:

- интерактивна електронна страница;
- съвещаване чрез електронна поща;
- напечатани брошури, обобщаващи целта и приоритетите на ИТСР, източници на информация и полезни контакти при прилагането на плана;
- провеждане на мероприятия, за да се представи процесът на изпълнение на ИТСР на партньорите, и други. Поради непредвидените ограничителни мерки за провеждане на обществени обсъждания по време на извънредното положение са предвидени допълнителни възможности за обсъждане на приоритизираните конкретни предложения със съдействието на МРРБ.

5. ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИТСР НА СИР

Общата оценка на необходимите ресурси за реализация на Интегрираната териториална стратегия за развитие (2021-2027 г.) на Северозизточен регион за планиране от ниво 2 представлява експертна оценка за общата финансова рамка, която се предвижда да бъде изпълнена като предпоставка за постигане на поставените стратегически приоритети[40] и специфични цели за развитие към края на периода. Макар и само индикативна, тя обективизира необходимите ресурси за реализация стратегическите приоритети и цели на стратегията. Финансовата рамка е и условие за мобилизиране на всички възможни източници на финансиране – средства от фондове на Европейския съюз, национален и общински бюджети, допълнителни ресурси от други източници – публични и частни. Тя е ориентирана към насочването на външните и вътрешните инвеститори към избраните приоритетни области, които ще получават публично финансиране и по този начин ще се създаде по-благоприятна бизнес среда в съответните сектори.

Финансовите средства са оценени в следните направления:

- ✓ Национално публично финансиране (републикански/централен бюджет, бюджети на общините, публични фондове);
- ✓ Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейски социален фонд (ЕСФ) и Кохезионен фонд (КФ);
- ✓ Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР);
- ✓ Европейски фонд за морско дело и рибарство;
- ✓ Международни финансови институции;
- ✓ Средства на физически и юридически лица (инвестирори), граждански организации;
- ✓ Други допълнителни източници.

Средствата са прогнозирани на базата на досегашния опит в ползването на подобни източници, както и на базата на потенциално необходимия и реалистично достъпния наличен ресурс.

Те могат да се отчетат, като умерено оптимистични.

Новото предизвикателство COVID-19 ще наложи своя отпечатък по линия на бюджета на ЕС, националния и общински такива, поне в рамките на първите две години от новия програмен период.

Предвид продължаващите дискусии по отношение на седем-годишната рамка на бюджета на ЕС, и предстоящия процес на преговори, точната сума ще бъде определена на един по-късен етап.

[40] Постигането на целите свързани с инженерната и техническа инфраструктура ще се изпълняват за 30 годишен период.

В контекста на казаното дотук, приемаме напълно постановката на Методическите указания за изготвяне на ИТСР, а именно: „Следва да се има предвид, че общата сума на посочените финансови ресурси, включително по отделните цели и мерки, е индикативна и може да претърпи корекции в зависимост от възприетите подходи и степента на изпълнение на целите, промените в пазарните условия, необходимостта от гъвкаво управление и оптимизиране на предвидените средства“.

Финансовите параметри, необходими за изпълнение на стратегията с източник държавен/централен бюджет следва да са съобразени с параметрите за Закона за държавния бюджет на Република България за съответната година и с параметрите на средносрочната бюджетна прогноза, приета от Министерския съвет. Не са включени разходи и няма да се поемат ангажименти за разходи, извън рамките на допустимите съгласно Закона за публичните финанси.

В таблицата стойностите са посочени за всяка година поотделно, като в процентно отношение е посочена обща стойност предвижданията за инвестиции по всеки стратегически приоритет и специфична цел.

Таблица 44: Необходим ресурс по стратегически приоритети

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ/ СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ	СУМА НА ФИНАНСОВИТЕ РЕСУРСИ			
	%	ОБЩО млн.лв.	Средства от ЕСИФ млн.лв.	Национално обществено, частно и други инструменти участие млн.лв.
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: ПОВИШАВАНЕ ДИНАМИЧНОСТТА НА РЕГИОНА В ГЛОБАЛЕН МАЩАБ	**12,3**	**116,3**	**85,5**	**30,8**
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.1. РАЗВИТИЕ НА ИНТЕЛИГЕНТНА ИНДУСТРИЯ С ПОТЕНЦИАЛ ЗА ВИСОК РАСТЕЖ	7,2	68,1	50,0	18,1
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.2: УСТОЙЧИВО ОПОЛЗОТВОРЯВАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИЯ МЕСТЕН ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ	5,1	48,2	35,5	12,7
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: ПОСТИГАНЕ НА РАВЕН ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ	**25,7**	**243,2**	**178,8**	**64,4**
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.1. ИНВЕСТИЦИИ В ОБРАЗОВАНИЕ И УМЕНИЯ	10,5	99,7	73,3	26,4
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.2. ***ПОДОБРЯВАНЕ НА ДОСТЪПА ДО КАЧЕСТВЕНИ ЗДРАВНИ И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ***	10,1	95,9	70,5	25,4
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.3. ПОДОБРЯВАНЕ НА КУЛТУРНАТА И СПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА	5,1	47,6	35,0	12,6
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ И СБЛИЖАВАНЕ	**62,0**	**585,4**	**430,4**	**155,0**
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.1. БЪРЗА И СИГУРНА ТРАНСПОРТНА И ЦИФРОВА СВЪРЗАНОСТ	27,5	259,7	190,9	68,8
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.2. ГРАДСКО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ	10,1	95,2	70,0	25,2
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.3. ЗАПАЗВАНЕ И ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ОКОЛНАТА СРЕДА	22,9	216,8	159,4	57,4
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.4. ТРАНСГРАНИЧНО И ТРАНСНАЦИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	1,5	13,7	10,1	3,6
ОБЩО	**100,00**	**944,9**	**694,7**	**250,2**

Таблица 45: Разпределение на средствата по години

Стратегически приоритет/ специфична цел	общ ресурс млн.лв	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: ПОВИШАВАНЕ ДИНАМИЧНОСТТА НА РЕГИОНА В ГЛОБАЛЕН МАЩАБ								
Специфична цел 1.1	68,1	2,0	5,5	8,0	10,5	12,0	14,0	16,1
Специфична цел 1.2	48,2	1,0	4,5	7,0	7,0	9,0	9,7	10,0
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: ПОСТИГАНЕ НА РАВЕН ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ								
Специфична цел 2.1	99,7	5,5	7,0	10,0	11,0	13,0	13,2	14,0
Специфична цел 2.2	95,9	2,0	3,0	15,0	15,0	20,0	20,0	20,9
Специфична цел 2.3	47,6	2,0	2,0	7,0	7,0	10,1	9,5	10,0
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ И СБЛИЖАВАНЕ								
Специфична цел 3.1	259,7	10,0	30,0	40,0	40,0	40,0	40,0	59,7
Специфична цел 3.2	95,2	5,0	5,0	10,0	15,0	15,0	20,0	25,2
Специфична цел 3.3	216,8	8,5	14,0	20,0	33,0	40,3	50,0	51,0
Специфична цел 3.4	13,7	1,0	1,0	2,0	2,0	2,5	2,5	2,7

Таблица 46: Индикативни обекти, подадени от министерства и ведомства.

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021-2027) млн.лв.
Пътища Специфична цел 3.1	**III-213** Айдемир - Силистра - Калипетрово **III-7001** (о.п. Силистра - о.п. Дулово) - Алфатар - Войново - Кайнарджа - Краново - Капитан Димитрово – Коритен **III-7001** (о.п. Силистра - о.п. Дулово) - Алфатар - Войново - Кайнарджа - Краново - Капитан Димитрово - Коритен **I-7** Граница Румъния - о.п.Силистра - о.п. Дулово - о.п. Шумен - о.п. Велики Преслав - Върбица - Бероново - Мараша - о.п. Ямбол - о.п. Елхово - Гранитово - Мелница - Лесово - Граница Турция **III-731** Радко Димитриево - Друмево - Черноок - Храброво - (Провадия - Дългопол) **II-208** (О.п. Шумен - Девня) - Провадия - Дългопол - Комунари - Дъскотна - Айтос **II-9** ГКПП Дуранкулак-Шабла-Каварна-Балчик-Варна-Бургас-ГКПП Малкко Търново **II- 27** Нови пазар - Червенци - Владимирово - Добрич - Балчик пристанище **II-27** Нови пазар - Червенци - Владимирово - Добрич - Балчик пристанище **II-71** Силистра - Добрич - Оброчище п.к. 1-9 **II-29** Варна - Добрич - Кардам - Гр.Р.Румъния **III-2004** Кардам - Спасово - Дуранкулак п.к. 1-9 **III-293** Добрич - Крушари - Северняк - Р.Румъния	
ВиК Специфична цел 3.3	Реконструкция на водоснабдителната система и подобряване качеството на питейната вода	**107,90** **509,031** (30-год. период)
	Разширение/рехабилитация/изграждане на канализационни системи	**55,00** **209,525** (30-год. период)
Образование Специфична цел 2.1	Център за върхови постижения 2 бр. към Шуменски университет и ТУ Варна	**98,965** (частично участие)
	Център за компетентност 5 към университети във Варна	**77,322** (частично участие)
	За обектите на система образование – училища и детски градини – *виж в Приложение*	-
Здравеопазване Специфична цел 2.2	**<u>ПОДКРЕПА ЗА РАЗВИТИЕТО НА ТРАНСПЛАНТАЦИЯТА И ДОНОРСТВОТО</u>** Инвестирането в медицинска апаратура и оборудване в структурите, осъществяващи дейности по анестезия и интензивно лечение, както и в структурите, извършващи хемодиализно лечение на многопрофилните болници в областните градове, ще подкрепи развитието на трансплантацията и донорството, както и ще повиши качеството на живот на пациентнте на диализно лечение с	**7,407** (период 2021-2030 г.)

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021-2027) млн.лв.
	необходимост от бъбречна трансплантация. 4 болници – СМР и оборудване	
	<u>ПОВИШАВАНЕ ИА КАЧЕСТВОТО НА ПСИХИЧНО-ЗДРАВНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ. КАКТО И РЕМОНТ И ОБНОВЛЕНИЕ НА СГРАДНИЯ ФОНД В ДЪРЖАВНИТЕ ПСИХИАТРИЧНИ БОЛНИЦИ</u> 2 болници, 1 център за психиатрично здраве и 3 отделения	**6**
	<u>ДРУГИ</u> Достъпна среда, заведения за долекуване, кабинети и оборудване на лични лекари, медицински хеликоптер	**30,00**
	По списък в *Приложение*	**55,46**
Култура Специфична цел 2.3	Изграждане на нова индустриална зона Варна-Аксаково. Проектът предвижда обслужването на територията да бъде с обществен транспорт, включително *електричка*; Изграждане на нова производствена зона в община Девня, до пристанищния терминал "Варна Запад"; Изграждане на проект за Индустриална зона Търговище (115 дка, до главен път София – Варна, до жп линия, връзка с АМ „Хемус“); Създаване на нова индустриална и логистична зона в град Шумен , част от проект „Индустриален Парк Шумен” АД; Реализиране на проект “Нов логистичен коридор на България: Азия – Варна – Шумен – Разград – Русе – Централна и източна Европа” – EU Gateway. Официално декларирана подкрепа на проекта от следните областни администрации: Варна, Добрич, Шумен, Разград, Русе, от общините Варна, Русе, Шумен, Добрич, Девня, Аксаково и Белослав и от пристанище Варна; Изграждане на Индустриален Парк Добрич (с панаирна и логистична зона, високотехнологичен инкубатор, интермодален терминал, митница, силози и зърнен терминал, индустриален парк, изграждане на модерно международно летище в близост до	

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021-2027) млн.лв.
	индустриалния парк). Проектът ще се осъществи на част от терена на бившето военно летище Добрич. Създаване на интегрирани туристически продукти за Североизточен регион; Подкрепа за мерки, водещи до намаляване на сезонността в туристическия бизнес; Предлагане на туристически пакети с възможност за комбиниране на голф, подводна археология и яхтен туризъм, съчетани с посещения за запознаване с културни и природни ценности във вътрешността на региона; Разработване потенциала на нови дестинации (например Дуранкулашко езеро и „Шабленска тузла”); Подкрепа за съхраняване и стимулиране на фестивалите и конкурсите в региона, които представят по уникален начин неговата културна идентичност и го определят като атрактивна европейска туристическа дестинация; Подобряване на инфраструктурата, обслужваща туризма; Повишаване на инвестициите в реклама и маркетинг за промотирането на туристическия потенциал и туристическите продукти, включително чрез използване на нови методи с помощта на цифровите технологии.	
Специфична цел 1.2		

6. ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА

Избраните индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението са съпоставими с текущите макроикономически и секторни процеси и с основните индикатори, използвани в системите за наблюдение по оперативните програми, а също така отразяват и спецификата на региона. Те са сведени до по-малко на брой, отразяващи най-вече основните индикатори, залегнали в Проекта на „България 2030“. В същото време те са:

- ***Конкретни*** **–** ясни са за разбиране и лесни за събиране и обобщаване на специфична информация;
- ***Измерими*** **–** съществуват методи и инструменти за измерване на стойностите им, налични са и в случай на нужда може да бъде агрегирана достатъчно информация и количествени данни;
- ***Достъпни*** **–** има информационно осигуряване от надеждни източници с необходимата периодичност и качество и са достъпни на приемлива цена;
- ***Адекватни*** **–** обосновани са и са подходящи по отношение на целите и приоритетите за развитие;
- ***Обвързани са с времето*** **–** на базата на периодична информация, позволяваща сравнения между базови, междинни и целеви стойности в процеса на наблюдение на напредъка и постигането на целите.

Единствено изнесен от посочените в табличен вид приоритети, специфични цели и стойности е индикаторът „*индекс за регионална конкурентоспособност*“.

Оценката на изпълнението на ИТСР на СИР от ниво 2 за периода 2021–2027 г. ще се базира на така формулираните критерии, свързани с отчитането на общи количествени индикатори (индикаторите към Европа 2030 и синтезиран пакет от макроикономически критерии).

За тези индикатори са посочени изходни и целеви стойности, чрез които ще се наблюдава и измерва постигането на целите.

	ИНДИКАТОРИ	**СТОЙНОСТИ**						**Период на събиране на информация**	**Източник**
	КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ	**ИЗХОДНИ 2017**		**МЕЖДИННА 2024**		**ЦЕЛЕВИ 2027**			
П.1	**Повишаване динамичността на региона в глобален мащаб**	СИР	РБ в ЕС %	СИР	РБ в ЕС %	СИР	РБ в ЕС %		
1	БВП/човек – лева	11 398	32,6	13 500	48	17 000	72,0	ежегодно	НСИ/ЕВРОСТАТ
2	ЧПИ – хил. евро	1 023 630	x	1 300 000	x	2 000 000	x	ежегодно	НСИ
3	Заети в НИРД – брой	3 378	x	4 000	x	4 500	x	ежегодно	НСИ
4	Разходи за ДМА с ЕП –хил. лв.	952 616		1 120 000		1 500 000		ежегодно	НСИ
П.2	**Постигане на равен достъп до качествено образование, здравеопазване и социални услуги. Социално включване**								
1	Инвестиции в образование и умение – млн. лв.	0	x	20	x	40	x	ежегодно	НСИ/ОП
2	Легла в болници, центрове за долекуване и домове за медико-социални грижи – брой	**5 200**	x	6 500	x	7 000	x	ежегодно	НСИ/МЗ/МТСП
П.3	**Териториално развитие и сближаване**								
1	Рехабилитирана и реконструирана пътна мрежа с регионално и местно значение – km	0	x	150	x	250	x	ежегодно	НСИ, АПИ
2	„Брой реализирани проекти за защита при бедствия"	0		5		10		ежегодно	УО ОП,ИСУН

	ИНДИКАТОРИ	СТОЙНОСТИ						Период на събиране на информация	Източник
	КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ	**ИЗХОДНИ 2017**		**МЕЖДИННА 2024**		**ЦЕЛЕВИ 2027**			
3	Население с подобрен транспортен достъп в %	35	x	60	x	85	x	ежегодно	ОБЩИНИ
4	Брой проекти за трансгранично сътрудничество	3	x	7	x	15	x	ежегодно	УО ОП, ИСУН
	Индекс за регионална конкурентоспособност	**x**	**-1,11**	**x**	**-1,00**	**x**	**-0,95**	на три години	ЕВРОСТАТ

7. Предвидени мерки със Становище по Екологична Оценка на ИТСР СИР - МОСВ № 4-3/2022.

I. Мерки и условия за предотвратяване, намаляване и възможно най-пълно компенсиране на неблагоприятните последствия от прилагането на ИТСР на СИР от ниво 2 за периода 2021-2027 г.

При прилагането на ИТСР за развитие на СИР регион за планиране от ниво 2 да се изпълняват следните мерки и условия:

1. Планове, програми, проекти и инвестиционни предложения, произтичащи от ИТСР на СЗР за планиране от ниво 2 за периода 2021-2027 г., да се одобряват само след произнасяне с акт на компетентните органи по околна среда по реда на глава шеста от ЗООС и/или чл. 31 на ЗБР и при съобразяване с условията и мерките в съответния акт.

2. При проектирането и изграждането на обекти, потенциални източници на вредности в околната и жизнената среда, местоположението им да се определя съобразно предвидените за тази дейност устройствени зони и територии, съгласно действащите устройствени планове и да се съобразява с близостта на обекти подлежащи на здравна защита, зони и територии, в които са разположени такива обекти и водоизточници за питейно-битово водоснабдяване, с или без учредени със заповед санитарно-охранителни зони (СОЗ).

3. Реализирането на инвестиционни предложения и мерки в областта на здравеопазването, посочени в Цел 2.2.1 *„Достъп до качествени здравни услуги"* да се съгласуват със съответната Регионална здравна инспекция (РЗИ), на чиято територия ще се реализират предвижданията.

4. Всички проекти, свързани с подобряване качеството и безопасността на питейната вода в населените места от региона да се съгласуват със съответната РЗИ. Процесите, свързани с изграждането на нови водоизточници да се изпълняват при спазване на здравните изисквания, включително и по реда на чл. 36, ал. 1 от *Закона за здравето.*

5. При реализирането на проекти, свързани с изпълнението на транспортна свързаност в близост до обекти и зони, подлежащи на усилена шумозащита да се извършват необходимите проучвания и обследвания и при необходимост още на най-ранен етап да се предвидят съответните шумозащитни и виброзащитни мерки.

6. Потенциалните интервенции, произтичащи от стратегията да се прилагат при стриктно спазване на приложимите разпоредби от *Закона за водите* и подзаконовите актове към него и да бъдат съобразени с ПУРБ и ПУРН за съответните райони за басейново управление, Морската стратегия на Република България, както и с техните актуализации за периода 2022-2027 г.

7. .При прилагането на ИТСР на СИР 2021-2027 г. да се спазват съответните забрани и ограничения в поясите на санитарно-охранителни зони, регламентирани от Наредба № 3/2000 г. за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на санитарно-охранителните зони и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и около водоизточниците на минерални води, използване за лечебни, профилактични, питейни и хигиенни нужди.

8. За дейности попадащи в имоти, които граничат или са в близост до воден обект Черно море да се спазват забраните и ограниченията произтичащи от Закона за устройството на черноморското крайбрежие (ЗУЧК) относно заустване на отпадъчни води. Да не се възпрепятства свободния достъп до водния обект - Черно море. Да се спазват относимите забрани и ограничения от ЗУЧК.

9. При устройственото планиране на територията да се прави детайлно обследване за наличието на предприятия с рисков потенциал в близост до проектираните обекти и трасета.

10. Планирането и изграждането на терени за разполагане на нови жилищни райони, обекти с обществено предназначение и големи транспортни пътища, да се съобразява с наличието на предприятия с нисък или висок рисков потенциал и безопасните разстояния до тези предприятия и при необходимост да се предприемат допълнителни технически мерки за ограничаване рисковете за човешкото здраве и околната среда.

11. Планирането и изграждането на нови и измененията на съществуващи предприятия/съоръжения с нисък или висок рисков потенциал да се извършва при съобразяване на безопасните разстояния до жилищни райони, площи с обществено предназначение, зони за отдих, големи транспортни пътища, и когато е целесъобразно до райони с особена природозащитна чувствителност и обекти на културно-историческото наследство в околностите на предприятията, с цел тяхното опазване.

12. Провеждане на теренни издирвания на археологически обекти (недеструктивен метод) в потенциалните площадки за изграждане на нови проекти / инвестиционни предложения.

13. При регистриране на археологически обекти, предприемане на съответните действия съгласно разпоредбите на Закона за културното наследство (ЗКН). При изграждане на нови обекти да се упражнява наблюдение от археолози по време на изкопните дейности, съгласно изискванията на чл. 161, ал. 2 от ЗКН.

II. Мерки за наблюдение и контрол при прилагане на ИТСР за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2:

1. На всеки три години от прилагането на програмата възложителят да изготвя доклади по наблюдението и контрола на въздействието върху околната среда при прилагането на ИТСР на СИР от ниво 2 за периода 2021-2027 г., включително на мерките за предотвратяване, намаляване или възможно най-пълно отстраняване на предполагаемите неблагоприятни последствия от осъществяването на плана. Изготвените доклади да се представят в Министерство на околната среда и водите за одобряване.

2. Наблюдението и контролът на въздействията върху околната среда при прилагането на ИТСР за развитие на СИР от ниво 2 за периода 2021-2027 да се извършват въз основа на следните индикатори:

Мярка по наблюдение и контрол	Индикатори	Източник на информация
Специфична цел 2.3. Подобряване на културната и спортната инфраструктура		
1. Изградена и реконструирана културна инфраструктура	-Изградена културна инфраструктура - бр.; -Реконструирана културна инфраструктура - бр.	- НИНКН; -Регионален исторически музей

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Мярка по наблюдение и контрол	Индикатори	Източник на информация
2. Изградена и модернизирана инфраструктура и оборудване за масов спорт	- Изградена инфраструктура и оборудване за масов спорт - бр.; -Модернизирана инфраструктура и оборудване за масов спорт	-Бенефициенти; -РИОСВ; -еколог на съответната община; -Общински администрации
Специфична цел 3.3. Запазване и подобряване качеството на околната среда		
3. Изграждане и реконструкция на ВиК инфраструктура въз основа на РПИП.	- Изградени/рехабилитирани външни водопроводи - км; - Изградени/рехабилитирани пречиствателни станции за питейни води - бр.; - Доизграждане/рехабилитация на водопроводни мрежи - км; - Изградени/рехабилитирани канализационни мрежи - км; - Изградени/рехабилитирани пречиствателни станции за отпадъчни води - бр. - % намаление на водозагубите по водопроводната мрежата	- Бенефициенти; - РИОСВ; - еколог на съответната община; - Общински администрации; ВиК
4. Повишаване на нивата на рециклиране на отпадъци, чрез разширяване на системите за разделно събиране и изграждане на инсталации за предварително третиране на битови отпадъци и инсталации за третиране на биоразградими отпадъци. Извършване на рекултивация на депата за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания	- въведени системи за разделно събиране- бр.; - изградени инсталации за предварително третиране и инсталации за третиране на биоразградими отпадъци - бр.; - извършени рекултивации на депа за битови отпадъци - бр.	- Бенефициенти; - РИОСВ; - еколог на съответната община; Общински администрации
Специфична цел 3.3 Запазване и подобряване качеството на околната среда от *Стратегически приоритет 3: Териториално развитие и сближаване и осигуряване на устойчива околна среда*		
5. Реализиране на мерки по адаптация към климатичните промени в секторите „Градска среда“, „Води“, „Транспорт“, „Селско стопанство“, „Гори“ от Националната стратегия за адаптация и План за действие към нея*	бр. мерки	-Бенефициенти; -еколог на съответната община; -Общински администрации
Специфична цел 3.3 Запазване и подобряване качеството на околната среда и адаптация към настъпилите неблагоприятни климатични изменения от Стратегически приоритет 3		
6. Изпълнение на мерки в защитени зони от мрежата Натура 2000“ от Националната рамка за приоритетни дейности за Натура 2000 (НРПД) - за периода 2021-2027 г., планирани за СИР	Площ на природни местообитанията и местообитания на видове, върху които са приложени мерки за подобряване на състоянието им	Управляващите органи,съгласно планирания източник на финансиране в НРПД 2021-2027 г.

*https://moew.government.bg/bg/klimat/mejdunarodni-pregovori-i-adaptaciya/adaptaciya/

3. При констатирани неблагоприятни последствия върху околната среда и/или човешкото здраве да се предложат и предприемат своевременни мерки за възможното им отстраняване.

8. Източници

ЕВРОПЕЙСКИ ДОКУМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ

1. Директива 2000/60/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2000 година за установяване на рамка за действията на Общността в областта на политиката за водите
2. Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 година относно опазването на дивите птици (Директива за птиците)
3. Директива 2009/28/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2009 година за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и за изменение и впоследствие за отмяна на директиви 2001/77/ЕО и 2003/30/ЕО
4. Директива 2014/89/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 година за установяване на рамка за морско пространствено планиране
5. Директива 92/43/ЕИО на Съвета за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за местообитанията)
6. Директива 91/271/ЕИО от 21 май 1991 година за пречистването на градските отпадъчни води (ДПГОВ)
7. Европейска комисия. Ръководство относно мерките за опростяване с 80 мерки в областта на политиката на сближаване, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/factsheet/new_cp/simplification_handbook_bg.pdf
8. Европейска комисия (2017 г.) Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г. https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe_bg
9. Европейска комисия (2017 г.) Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще. Седми доклад за социалното, икономическото и териториалното сближаване; http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/
10. Европейска комисия. Седми доклад за икономическо, социално и териториално сближаване: Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion7/7cr_bg.pdf
11. Европейска комисия. Съобщения за медиите. Бюджет на ЕС: Регионално развитие и политиката на сближаване след 2020 г., 29.05.2018 г., http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3885_bg.htm
12. Европейска комисия. Справка във връзка със SBA за България за периода 2010–2011 г
13. Европейска конвенция за ландшафта, 2000 г.
14. Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство, Валета 1992 г.
15. Европейска културна конвенция, Париж 1954 г.

16. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, Европейския фонд за морско дело и рибарство, както и финансовите правила за тях и за фонд „Убежище и миграция“, фонд „Вътрешна сигурност“ и инструмента за управление на границите и визите, 29.05.2018 г., COM(2018) 375 final
17. Регламент (ЕС) 2021/1139 на Европейския парламент и на Съвета от 7 юли 2021 година за създаване на Европейския фонд за морско дело, рибарство и аквакултури и за изменение на Регламент (ЕС) 2017/1004
18. Конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт, Хага 1954 г.
19. Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа, Гранада 1985 г.
20. Конвенция за опазване на подводното културно наследство, Париж 2001 г.
21. Конвенция за опазването на световното културно и природно наследство, Париж 1954 г.
22. Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания, 2006 г.
23. Конвенция на ЮНЕСКО за мерките, насочени към предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне на право на собственост на културни ценности, Париж 1970 г.
24. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване, Париж 2005 г.
25. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, Париж 2003 г.
26. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно финансирането, управлението и мониторинга на общата селскостопанска политика и за отмяна на Регламент (ЕС) 1306/2013, 01.06.2018 г., COM(2018) 393 final
27. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно специалните разпоредби за цел „Европейско териториално сътрудничество“ (Interreg), подпомагана от Европейския фонд за регионално развитие и инструменти за външно финансиране ЕС)1306/2013, 01.06.2018 COM(2018) 374 final
28. Рамкова конвенция за стойностите на културното наследство за обществото на Съвета на Европа, Фаро, 2005 г.
29. Регламент (ЕС) № 1299/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно специални разпоредби за подкрепа от Европейския фонд за регионално развитие по цел „Европейско териториално сътрудничество“
30. Регламент (ЕС) № 1300/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Кохезионния фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1084/2006 на Съвета
31.

32. Регламент (ЕС) № 1301/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Европейския фонд за регионално развитие и специални разпоредби по отношение на целта „Инвестиции за растеж и работни места“, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1080/2006
33. Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство и за определяне на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд и Европейския фонд за морско дело и рибарство, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета
34. Регламент (ЕС) № 1304/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Европейския социален фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1081/2006 на Съвета
35. Регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета
36. Регламент (ЕС) № 347/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 април 2013 година относно указания за трансевропейската енергийна инфраструктура и за отмяна на Решение № 1364/2006/ЕО, както и за изменение на регламенти (ЕО) № 713/2009, (ЕО) № 714/2009 и (ЕО) № 715/2009, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32013R0347
37. Регламент (ЕС) № 508/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 15 май 2014 година за Европейския фонд за морско дело и рибарство и за отмяна на регламенти (ЕО) № 2328/2003, (ЕО) № 861/2006, (ЕО) № 1198/2006 и (ЕО) № 791/2007 на Съвета и Регламент (ЕС) № 1255/2011 на Европейския парламент и на Съвета http://ec.europa.eu/regional_policy/bg/information/legislation/regulations/
38. Регламент (ЕС) № 832/2010 на Комисията от 17 септември 2010 година за изменение на Регламент (ЕО) № 1828/2006 за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета за определянето на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент (ЕО) № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета относно Европейския фонд за регионално развитие
39. Универсална конвенция за авторското право, 1971 г.
40. Border Orientation Paper: Romania–Bulgaria
41. Cross-border cooperation in Maritime Spatial Planning

НАЦИОНАЛНИ ЗАКОНОДАТЕЛНИ ДОКУМЕНТИ

1. Закон за административно-териториалното устройство на Република България (ЗАТУРБ), обн. ДВ бр. 63/1995 г., изм. ДВ бр. 58/18.07.2017 г.

2. Закон за водите, обн. ДВ бр. 67/1999 г., изм. и доп. ДВ бр. 25/26.03.2019 г.
3. Закон за държавния бюджет на Република България за 2018 г., обн. ДВ бр. 99/12.12.2017 г.
4. Закон за закрила и развитие на културата, ДВ бр. 50/1999 г.
5. Закон за защита при бедствия, обн. ДВ бр. 102/2006 г., изм. и доп. ДВ бр. 77/18.09.2018 г.
6. Закон за защитените територии, обн. ДВ бр. 133/1998 г., изм. ДВ бр. 1/03.01.2019 г.)
7. Закон за местното самоуправление и местната администрация, обн. ДВ бр. 77/1991 г., изм. ДВ бр. 24/16.03.2018 г.
8. Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България, обн. ДВ бр. 12/2000 г., изм. и доп. ДВ бр. 28/29.03.2018 г.
9. Закон за опазване на околната среда, обн. ДВ бр. 91/2002 г., изм. ДВ бр. 36/03.05.2019 г.)
10. Закон за предучилищното и училищното образование, обн. ДВ, бр. 79/13.10.2015 г., доп. ДВ бр. 42/28.05.2019 г.
11. Закон за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 50/2008 г., изм. ДВ бр. 28/2018 г.
12. Закон за управление на средствата от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЗУСЕСИФ), обн. ДВ бр. 101/2015 г., изм. ДВ бр. 2/03.01.2018 г.
13. Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 80/2008 г., изм. и доп. ДВ бр. 28/29.03.2018 г.
14. Правилник за прилагане на закона за териториално и селищно устройство, обн. ДВ, бр. 21/09.03.1999 г.
15. Проект за Закон за изменение и допълнение на Закона за регионалното развитие, обн., ДВ, бр. 50 от 2008 г., изм. и доп., бр. 47, бр. 82 и бр. 93 от 2009 г., бр. 82 от 2012 г., бр. 66 от 2013 г., бр. 22 и бр. 98 от 2014 г., бр. 9 и бр. 14 от 2015 г., бр. 15 от 2016 г., бр. 13 и бр. 58 от 2017 г., бр. 28 от 2018 г.
16. Закон за чистотата на атмосферния въздух, обн. ДВ бр. 45/28.05.1996 г., изм. и доп. ДВ бр. 1/03.01.2019 г.
17. Закон за енергията от възобновяеми източници, обн. ДВ бр. 35/03.05.2011 г., изм. и доп. ДВ бр. 38/08.05.2018 г.
18. Закон за устройство на територията, обн. ДВ бр. 1/2001 г., доп. ДВ бр. 44/04.06.2019 г.)
19. Закон за биологичното разнообразие, обн., ДВ, бр. 77 от 9.08.2002 г., изм. ДВ бр. 98/27.11.2018 г.
20. Закон за управление на отпадъците, обн. ДВ бр. 86/30.09.2003 г., изм. и доп. ДВ бр. 56/16.07.2019 г.
21. Закон за енергетиката, обн. ДВ бр. 107/09.12.2003 г., изм. и доп. ДВ бр. 64/03.08.2018 г.

22. Закон за горите, обн. ДВ бр. 19/08.03.2011 г., изм. ДВ бр. 17/23.02.2018 г.
23. Закон за енергийната ефективност, обн. ДВ бр. 35/15.05.2015 г. изм. и доп. ДВ бр. 38/08.05.2018 г.
24. Закон за държавните помощи, обн. ДВ бр. 85/24.10.2017 г.
25. Закон за устройство на черноморското крайбрежие (в сила от 01.01.2008 г., обн. ДВ бр. 48/15.06.2007 г., изм. и доп. ДВ бр. 56/16.07.2019 г.)

НАЦИОНАЛНИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ

1. Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012–2030 г.)
2. Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014–2030 г., http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/aktualizirana-nacionalna-strategiya-za-ustoychivo-razvitie-na
3. Годишни доклади за напредъка по изпълнението на оперативните програми за периода 2014–2020 г.
4. Доклади/отчети за изпълнението на секторни стратегии за развитие, покриващи частично периода 2014–2020 г. (в областите: икономика/малки и средни предприятия, туризъм, транспорт, околна среда, енергетика, пазар на труда, иновации и въвеждане на нови технологии, здравеопазване, образование, култура, социални дейности и др.)
5. Енергийна стратегия на Република България до 2020 г. За надеждна, ефективна и по-чиста енергетика, 2011 г. https://www.me.government.bg/files/useruploads/files/epsp/22_energy_strategy2020_.pdf
6. Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014–2020 г. https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-na-republika-balgariya-2014-2020-g-1806-287.html
7. Интегрирана транспортна стратегия в периода до 2030 г., одобрена с РМС № 336/23.06.2017 г. https://www.mtitc.government.bg/bg/category/42/integrirana-transportna-strategiya-v-perioda-do-2030-g
8. Национален план за действие за енергията от ВИ (НПДЕВИ), МИЕТ, http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/eoos/plan_res_2013_.pdf
9. Национален план за действие по енергийна ефективност 2014–2020 г., МЕ, http://www.seea.government.bg/documents/NPDEE_2017.pdf
10. Национален план за управление на отпадъците 20142020 г., https://moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/NACIONALEN_PLAN/_/NPUO_2014-2020.pdf
11. Национален план за широколентова електронна съобщителна инфраструктура за достъп от следващо поколение (NGA), https://www.mtitc.government.bg/upload/docs/Bulgarian_Plan_for_NGA__2013_Final.pdf

12. Национална здравна стратегия 2020 (2015 г.) http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2016/09/12/nzs_2020.pdf
13. Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора в България (2012–2030 г.)
14. Национална програма „Цифрова България 2015“, http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=767
15. Национална програма за развитие: България 2020 http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=765
16. Национална програма за развитие: България 2030
17. Национална програма за реформи (НПР), http://www.minfin.bg/bg/867
18. Национална стратегия за адаптиране към климатичните промени, проект. МОСВ, 2018 г.,https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-adaptaciya-kum-izmenenieto-na-klimata-i-plan-za-dejstvie/
19. Национална стратегия за насърчаване на малките и средни предприятия в Р. България (2014–2020 г.) https://www.mi.government.bg/bg/themes/nacionalna-strategiya-za-nasarchavane-na-msp-v-balgariya-2014-2020-small-business-act-11-285,html
20. Национална стратегия за развитие на педагогическите кадри (2014–2020 г.) https://www.mon.bg/bg/
21. Национална стратегия за развитие на широколентовия достъп 2012–2015 г., http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=773
22. Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор в Република България, 2012 г.; https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-upravlenie-i-razvitie-na-vodniya-sektor-v-republika-bulgariya/
23. Национална стратегия за учене през целия живот (2014–2020 г.)
24. ОПРР 2014–2020, ОПОС 2014–2020, ОПТТИ 2014–2020, ПРСР 2014–2020, ПМДР 2014–2020; ОПНОИР 2014–2020
25. Рамкова програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ (2014–2020) („Хоризонт 2020“), създадена с Регламент (ЕС) № 1291/2013
26. Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013–2020) – План за 2018–2020 г.
27. Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства 2015–2020 – План за действие с междинни стойности към 2017 г.
28. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014–2020
29. Стратегия за развитие на държавната администрация 2014–2020 г, http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=891
30. Стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2014–2020 г., http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=892

31. Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015–2020
32. Стратегия за развитие на пътната инфраструктура в Република България 2016–2022 г. http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1005
33. Национален стратегически план за поетапно намаляване на количествата на биоразградимите отпадъци, предназначени за депониране 2010–2020 г., https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/Biowaste/biowaste_strategy_2010.pdf
34. Национален стратегически план за управление на отпадъците от строителство и разрушаване на територията на Р. България за периода 2011–2020 г, https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/cdw/NSPUOSR-final.pdf
35. Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014–2020)
36. Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012–2022, http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2018/06/06/reshenie361-29-05-2018-nzk.pdf

ДОКУМЕНТИ ЗА РЕГИОНАЛНО И ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ

1. Годишни доклади за напредъка по изпълнението на програмите за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ, в които България участва
2. Годишните доклади за наблюдение на изпълнението на регионалните планове за развитие (2014–2020 г.) на шестте района от ниво 2 за 2014 г., 2015 г., 2016 г. и 2017 г., одобрени от съответните регионални съвети за развитие
3. Доклад на комисията за регионално развитие от 2016 г. Относно европейското териториално сътрудничество. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0202_BG.html?redirect
4. Доклади за резултатите от междинните оценки на РПР на районите от ниво 2
5. Междинни оценки на областните стратегии за развитие (2014–2020 г.)
6. Междинни оценки на регионалните планове за развитие (2014–2020 г.)
7. Налични оценки и тематични оценки на изпълнението на Оперативните програми, съфинансирани от фондовете на ЕС; Доклади от Средносрочната оценка на ОПРР 2014–2020
8. Налични оценки на програмите за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ, в които България участва
9. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. http://www.bgregio.eu/media/files/Programirane%20&%20ocenka/Programirane%202014-2020/NKPR%20proekt.pdf

10. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. Актуализация 2019 г.
11. Национална стратегия за регионално развитие на Р. България (2012–2022 г.)
12. Областна стратегия за развитие на област Варна 2014–2020 г.
13. Областна стратегия за развитие на област Добрич 2014–2020 г.
14. Областна стратегия за развитие на област Търговище 2014–2020 г.
15. Областна стратегия за развитие на област Шумен 2014–2020 г.
16. Общински планове за развитие за периода 2014–2020 г. на общините в обхвата на Североизточен район
17. Последваща оценка и Окончателен доклад за изпълнението на Националната стратегия за регионално развитие на България за периода 2005–2015 г.
18. Социално-икономически анализ за нуждите на Оперативна програма „Регионално развитие“ за периода 2014–2020 г., МРРБ 2012 г. http://www.bgregio.eu/programirane-i-otsenka/mrrb.aspx
19. Социално-икономически анализ на районите 2019 г.

ПУБЛИКАЦИИ

1. Европейска комисия, Конкурентоспособност в регионите с ниски доходи и нисък растеж – доклад за изоставащите региони – SWD(2017) 132 final, 10.04.2017 г.
2. Европейска комисия. Съобщение на комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно засилване на възможностите на европейските енергийни мрежи, COM(2017) 718 final, http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/BG/COM-2017-718-F1-BG-MAIN-PART-1.PDF
3. Европейски съвет, 2019 г., Препоръка на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2019 г. и съдържаща становище на Съвета относно конвергентната програма на България за 2019 г. COM(2019) 502 final https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-specific-recommendation-commission-recommendation-bulgaria_bg.pdf
4. Регионални профили 2019 г., Институт за пазарна икономика. https://www.regionalprofiles.bg/bg/map-ec/
5. Национален статистически институт (2016 г.) Градовете и техните функционални урбанизирани ареали. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/URBAN_BG.pdf
6. Barca, F. (2009) An agenda for a reformed cohesion policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306,pdf
7. Community-led local development. Cohesion policy 2014–2020

8. Dijkstra, L. and H. Poelman, 2014, A harmonized definition of cities and rural areas: the new degree of urbanization, Regional Working Paper.
9. ESPON. 2018 Indicators for Integrated Territorial and Urban Development. Policy Brief. https://www.espon.eu/integrated-indicators
10. ESPON, 2016, Territorial Scenarios for Europe 2050 Policy Briefs. https://www.espon.eu/topics-policy/publications/policy-briefs/territorial-scenarios-europe-2050
11. European Commission. 2017, Economic Challenges of Lagging Regions. Final Report. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/challenges_lagging/econ_challenges_lagging_en.pdf
12. European Commision, 2017, Cohesion Policy looks to the future. Panorama, Summer special edition 2017/No. 67 http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag61/mag61_en.pdf
13. European Commission, 2017, Competitiveness in low-income and low-growth regions. The lagging regions report.
14. European Commission, 2017, Integrated territorial and urban strategies: how are ESIF adding value in 2014–2020? Final Report
15. Farole, T., 2012. Competitiveness and Connectivity: Integrating Lagging Regions in Global Markets. World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/EP93.pdf
16. Eurostat Regional Yearbook 2017 (2016, etc.) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Eurostat_regional_yearbook
17. World Economic Forum, 2018, The Global Competitiveness Report. https://www.weforum.org/reports/the-global-competitveness-report-2018
18. European Commission, 2010, A revised urban-rural typology, Directorates-General, https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5726181/KS-HA-10-001-15-EN.PDF/5499ee07-b61e-4615-9631-ed76e2a31f81?version=1.0
19. The Smart Guide to Culster Policy, 2016, http://ec.europa.eu/growth/content/smart-guide-cluster-policy-published-0_en

ДРУГИ

1. Агростатистика, Министерство на земеделието

   https://www.agrostat.bg/ISASPublic
2. Актуален списък на недвижимите културни ценности с категория „национално значение“ (НИНКН) http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=429&sp=430&t=244&z=576
3. Анализ и оценка на риска и уязвимостта на секторите в българската икономика от климатични промени, Оперативна програма „Околна среда 2007–2013 г.“, https://www.moew.government.bg/static/media/ups/articles/attachments/obshta_chast5ea57b35e2e39fef724cd5e98a2514dd.pdf

4. Анализ на териториалния обхват на естествено възникнали териториални туристически образувания, МТ, 2015 г., http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/raionirane/p5,pdf
5. Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието, 2018 г. МЗХГ, http://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/11/23/agraren_doklad_2018_G93lGgs.pdf
6. Годишен доклад на Иновации.бг 2018 г., Фондация „Приложни изследвания и комуникации“
7. Доклади от работни групи, разработени в изпълнение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза на Република България“, БАН.
8. Европейска комисия, Съобщение на комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, Доклад за изпълнение на Рамката на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите (2015 г.),Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0299&from=EN
9. Европейска комисия. Информационен документ, 2015 г., Как държавите членки и регионите на ЕС по-добре да инвестират и управляват средствата от Кохезионния фонд на Съюза, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4654_bg.htm
10. Едрева, В. 2017, Минералните води на България – предпоставка за развитие на балнеоложки медицински туризъм http://www.voda.bg/news-12/info-723
11. Индекс за регионална конкурентоспособност (RCI), Световен икономически форум за изчисляване на Глобалния индекс на конкурентоспособността https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/
12. Иновационна стратегия за интелигентна специализация 2014–2020 г. и последна актуализация, приета с Решение на МС № 374/13.07.2017 г., https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-na-republika-balgariya-2014-2020-g-1806-287,html
13. Информация за проект № PGI02448 SUPPORT – „Подкрепа на местни правителства в нисковъглеродните стратегии“, финансиран по Програма за междурегионално сътрудничество „ИНТЕРРЕГ ЕВРОПА“ 2014–2020, ИАНМСП, https://www.sme.government.bg/?page_id=37038
14. Концепция за развитие на високоскоростна и свръх-високоскоростна свързаност и изграждане на мобилни мрежи от 5-то поколение (5G), МТИТС, 2019 г.
15. Културните коридори на Югоизточна Европа https://seecorridors.eu/?w_p=23&w_l=1&w_c=5https://seecorridors.eu/?w_p=48&w_l=1
16. Министерски съвет. Портал за обществени консултации; http://www.strategy.bg/
17. МС, Решение № 153 от 24 февруари 2012 г. за обявяване Списък на курортите в Република България и определяне на техните граници. http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=97D09417D0425A9CCC774BF64E49360B?idMat=62122

18. Българско нематериално културно наследство, вписано към UNESCO https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=15
19. Обекти от Списъка на световното културно и природно наследство на UNESCO https://whc.unesco.org/en/statesparties/bg
20. Окончателен доклад за изпълнението на Оперативна програма Административен капацитет, 2016 г., http://www.opac.government.bg/.../Окончателен_доклад_за_изпълнението_на_ОПАК.docx
21. Оценка на макроикономическите ефекти от изпълнението на програмите, съфинансирани със средства от ЕС, Фондовете на ЕО в България, 2018 г.
22. Публичен портал на Информационна система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България 2020 (ИСУН 2020) http://2020.eufunds.bg/
23. Регистър на туристическите атракции в България, http://rta.tourism.government.bg/TARegister.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1
24. Резултати от участието на България в международно оценяване на учениците. PISA 2015, Природните науки и технологиите в училището на XXI век. Център за контрол и оценка на училищното образование. София, 2016 г., МОН http://copuo.bg/upload/docs/2016-12/book_2016_web.pdf
25. Решение на МС № 361 от 29 май 2018 г. за утвърждаване на Националната здравна карта на Република България. Карта на спешната медицинска помощ, http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2018/06/06/reshenie361-29-05-2018-nzk.pdf;
26. Сравнителен анализ на ВиК сектора в Република България за 2017 г., КЕВР 2018 г. www.dker.bg/uploads/documents/vik/sravnitelen_analiz_vik_18.pdf
27. Съобщение на комисията до европейския парламент, съвета, европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите „Следващи стъпки към устойчиво европейско бъдеще Европейски действия за устойчивост“, OM/2016/0739 final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=COM%3A2016%3A739%3AFIN
28. Форум на Европейската комисия, Стратегическа рамка за Европейско политическо сътрудничество в областта на образованието и обучението (ЕТ2020), https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_bg
29. CEDEFOP. 2018 skills forecast EN Bulgaria. http://www.cedefop.europa.eu/files/cedefop_skills_forecast_2018_-_bulgaria.pdf https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/countries/bulgaria
30. *E-Government Survey 2018,* https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018
31. European Commission, 2016, Directorate General Human Resources and Security, Strategic Plan our vision for 2016–2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic-plan-2016-2020-dg-hr_july2016_en_0.pdf

32. The Travel & Tourism Competitiveness, Report 2017, Paving the way for a more sustainable and inclusive future, http://www3,weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf
33. UN Economic and Social Council, 2006, Definition of basic concepts and terminologies in governance and public administration. http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan022332.pdf
34. WHO European Healthy Cities Network, Health 2020 A European policy framework and strategy for the 21st century, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/199532/Health2020-Long.pdf
35. WTTC, Report 2018, Importance & Economic Impact of Domestic Tourism, https://www.wttc.org/publications/2018/domestic-tourism/